భారతి

మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

డిసెంబరు **1963**

సంపుటము 40 : : సంచిక 12

విడిప్రతిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

డిసెంబరు 1963

ముక్తకాలు

శ్రీ మాదిరాజు రంగారావు

వెలుగులో తమ వ్యక్తిత్వం స్ఫురింపజేసి
చీకటిలో పరిలీనమౌ ఆకాశం భూమి సర్వం
బ్రతుకులో దీపశిఖవంటి మనసునంటి
ముందు వెనుక మలగు సుఖదుఃఖపు వెల్గునీడలు !

మహాకాల కాసారంలో విరిసిన
కనక శతపత్రం సూర్యుడు: కాదు !
అంధకార వలయంలో సహస్రాబ్దాలుగా
పరిభ్రమించు మానవహృదయాగ్ని గోళం.

కాలదేవత మనస్సులో విరిసిన మల్లెలు
ఉబికిన సంతోషతరంగాలు చుక్కలు. కాదు !
ఒక భాగ్యహీనుడు రాల్చిన బాష్పకణాలు-
హృదయం ఎగజిమ్మిన అగ్ని శలాకలు.

దుఃఖమయ జీవితంలో హ్లాదైక బింబం
తమో గగనపథంలో పారాడే శిశుశశి !
అవును పాషాణ హృదయం భేదించుకొని
ఉద్గమించిన సౌందర్య కళాశిల్పాకృతి.

ఒక్కమారు వీచింది గాలి తరగలు తరగలుగా
కొన్నిపూలు ఊగి రాలి పడిపోయినవి గుదులుగా
కొన్ని మొగ్గలు పరిమళించినవి దరహాసంతో
ఒకస్థితి చిన్నదశలలో చిన్నపరిణామాలు
(మరణం, ఉదయం, అభ్యుదయం ఎట్సటరా)

చెట్లు కనే కలలు పూలు పండ్లు
వాని ఆలోచనలకు ప్రతిరూపాలు నీడలు
నదులు కనే కలలు పొలాలు ఎడారులు
వాని ఆలోచనలకు ప్రతినిధులు తరంగాలు,

మనిషి కనే కలలు ఇతరులకు కన్పించవు
అతని ఆలోచనలకు ప్రతిబింబాలు
అజంతా, హిరోషిమా, ఋక్కులు, స్పుత్నిక్కులు,
దేవతలు, రాక్షసులు, తాను మరి ఇతరులు.

పగలు రాత్రులు పైబడివచ్చి పోతున్నవి
యుద్ధాలు క్షామాలు సైపక వెలిగిపోయినవి,
ఇంకా మేల్కొనని జనం! గుండెల్లోని
గాయాల బాధ ఎరుగని శవసందోహం!

చీకటిలో చిలికిన బ్రతుకు నెత్తి చూపు దీపకళిక
భాగ్యహీనుని కంటినుండి జారిపడు బాష్పకణం
బాష్పకణంలో నినదించు బడబాగ్ని సంగీతం
శిథిల మనశ్చిత్రపుటడుగుల చప్పుడులు.

నవ్యాధునికులు

శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

14

శ్రీశ్రీ ప్రయోగాలుచేస్తూ మారిపోతూండిన కాలంలో ఆయనలాగే సాహితీసమితి కవుల రచనలవంటివి వ్రాస్తూ మారుతూండిన వారిలో మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావుగారు ఒకరు. వీరు 'కరుణ విరహిత జన తిరస్కారముల' ఘాత లనుభవించారట. 'క్రుంగి కుమిలిన కుళ్లిన సంఘ కూపముల సహింపని కారణముచేత .... సంఘశత్రునై కరుణలేక దరుమబడి' రట. కృష్ణశాస్త్రి, వేదులా వెలిబుచ్చిన వేదనను "చురచుర కాలి పోవు బ్రతుకు టిసుక యేడారిలో బాహులెత్తి దాహమని మ్రోగు నా మహత్తర పిపాస" అని ఈయన వెలిబుచ్చారు. కృష్ణశాస్త్రి 'నిశి కడుపులో తారలు' ఈయన రచనలో నొక ఖండికగా తయారయినాయి. వేదుల సుధాకరాది వెన్నెల గీతము లీయనలో 'పున్నమ' ను ధ్వనింపినవి. దీక్షితులుగారి 'చక్రవాక మిధునము, తాగూరు వనశుక పంజరశుకములూ ఇంచుకంత మారి వీరి రచనలలో స్ఫురిస్తాయి. ప్రేయసీ కటాక్షము కొఱకు ఈయన కూడా బాధపడినారు. ఈయన ఊహలు సౌందర్యము చుట్టూ మంచు మేలి ముసుగు లల్లుతాయి. ఈ ముసుగు వెనుకనే అందని సౌందర్యము, 'తెర వెనుక జోతి వెల్తు" రు కరణి, జూపుమేర కావల మిన్కను తారపొల్కి కరము సాచిన దూరవహ్ని మెరుగు బురుగు భాతి' భ్రమియింపి మాయమౌతుంది. 'అందని సుమమ్మ ఆమె నా కంచు వెరచి' నా రీయన. 'కంటి రెప్పలు మింటి కప్పుల నంటి పోయే నిరీక్షణంబున', 'ఆమె ప్రేమార్ద్ర గౌరవాహ్వాన గీతి నేడొ రేపొ దిగంతాల బాడి పిలుచు—' ననే యాశతో 'రెక్క లెగయుచు గడియల లెక్క గొనుచు' వేచియున్నా నంటారు.

ఆధునికుల రచనలతో వీరి రచనలకు కానవచ్చే పోలిక కేవల మనుకరణవల్ల వచ్చినది కాదు. వారి ఆశను మించినది వీరి ఆశ. "బంధనమ్ముల విదిలిచి, యంధ లోకమే విడిచి, ఏకతమ నిర్ఝరము నెడంద నందన సీమలయందె మసలునాడు— చంద్రుడే చుక్కల వీడి యాడు నీ వదనసీమ ! ఇంద్రుడే నీకు నాకు నాకరాజ్యాభిషేకమ్మొనర్చి విడు దేవ సింహాసనమె' అంటారు. కనుక నిజమైన వేదన నడిపింది వీరి రచనల్ని కొంత వరకూ. అంతవరకూ చుర్రుమంటుంది వీరి రచన ...... ఆధునికుల అలవాట్లను దాటి జంపె వరుసలను వీరు ఛందస్సుగా స్వీకరించి 'కల్లోల పాదోధి కడుపు పూచిన పంట, కరడు పొంగిన బ్రదుకు కడలిలో పెనుమంట' 'సోగ కన్నుల కొనల సుమియించెనో సఖీ ! వేయి తారల మిన్కులూ తళుక్కులూ నాకు" అని రచించారూ, రూపకములో 'ఒక తారక తన కన్నులు వికసించుకు నను పోల్చెను' అని రచించారు. ఆధునిక కవుల కల్పనలను దాటి అందని ఒక చిరునవ్వును పొందగోరె నొక కోరిక, ఆశాహస్తము లెత్తుకు అలసి, అలసి నిదురించెను. కికురించిన ఒక చూపున కొక యెద బాష్పము రాల్చెను .... దూరపు కల నొకదానిని జేరబోయే నొక మహాశ భావాంచలముల నంటుకు పరచి పరచి కృశియించెను. నిద్రించిన కోరికనే, నిట్టూర్చిన హృదయమునే కృశించిన పేరాసనె, క్రుంగిన దీనుని ప్రేమనె, తెలిమబ్బుల వలువలతో, తారామణిహారముతో, వసివాడని వలపులతో విరిసి వలచె నొక యప్సర" అని ఛాయా దృశ్యాలు చూపి చూపి 'క్రుంగిన దీనుని' తో మానవత్వాన్ని లేపి, దృశ్యాన్నంతటినీ హృదయ జ్యోతిర్మయము చేశారు. ఆశకు ఈ లోకము దాటిన సాఫల్యత—'అమరత'—ఇచ్చి నిత్య జ్యోతినిగా నిల్పారు. 'ప్రతిఫలము' విశ్వసాహిత్యానికి విశ్వేశ్వరరావుగారి కానుక.

పద్యమూ వ్యాకరణమూ ఈయనకు తరుచు అడ్డపడి అల్లరి పెట్టేయి. మొదటలోనే తన్ని పారవేయ వలసింది. "కోరికే, అలరనీయుము, పురి నెగయబోసి, దోబూచాడి, వెల్గిను, ఈయలే వొక కౌగిలేనా ? 'భూమి నెగసి' 'నన్ను నీ వెన్నలే చైతి' 'వికసితుండవు' 'యేలొ' 'పుష్పించవమ్మా' 'శిసమైనాయి' 'ఆలపన" 'నిధ్వనించె' నంటూ సాగించారు

రచన. అయితే సంకెళ్ళు సడలించి వ్యావహారికమును వాడిన ఘట్టాలున్నాయి. మాత్రా చ్ఛందస్సులలో శక్తి కావలసిన చోట నియమాలు దాటేరు. 'సామ్యము' 'యుగలక్ష్మి' లలో వెలుగూ చీకటీ లాగ వ్యావహారికమూ, గ్రాంథికమూ కన పడుతున్నాయి. ఈ కలవరములో నీయనకు గణ ఛందస్సులు స్వాధీనము కాలేదన్న సత్యము తెలియలేదు.

కల్యాణ కింకిణి ఈయన రెండో ప్రచురణము. దానిలో మాత్రా చ్ఛందస్సులే ఎక్కువ. అంతమాత్రము చెపితే చాలదు. వచనాలలాగున్న రచనలే ఎక్కువ. 'ఓ నవ యువతీ! ఎవతెవు నీ వీ రాత్రి నన్ను మేలుకొల్పావు? ఏ తారా కోమలాంగివో నీవు ఏ తేజస్స్నిగ్ధ దేహవో కాని నా స్వప్న ప్రాంత రాంతరాళంలో నీ స్వర్ణాంకిత కింకిణీ క్వణాహ్వానం రేకెత్తించి సదించి, ప్రజ్వలించావే నా కామం!'' అని తమ పద్యాల ధోరణిలోనే ఛందస్సును మాత్రం మాని రచించారు. క్రింద గీత గీసిన మాటలన్నీ ఎత్తెత్తి వేసిన అడుగులే. ఛందస్సు సడలింది కాని అన్వయం తిన్నబడలేదు మిగిలిన భాగంలో కూడా. 'ఏనాటిదీ రత్నపేటి కావాసిత దివ్యవీణ?' అని ప్రారంభిస్తూ దీ అనడముతో ఎంచుకున్న తకకిటతక గతి తెగుతోందని చూసుకోలే దీయన. భావాల్ని నిశ్శ్రేణిగా తీర్చే యత్నమూ కానరాదు. 'ధిక్కరింపుము శోక కర్కశా వేదనల' 'దరిసెనమ్మియవే వరగాయనీ మణీ' 'నాగసర్ప పడగలా గ్రైతి నీ మ్రోల' 'నటియింపుము నదియింపుము' అంటూ కవి నాయకుని పల్కులే ఎక్కువ పలికేరు. ''కవిత్వం కవి ప్రకృతిని ఆవరించిన అవ్యక్తమైన కాంతి. చిరంతనమైన కాంతి కవి హృదయాన్ని ఆవరించి, హృదయ ప్రవృత్తులను ప్రకాశ మానం చేసి కేంద్రీకరించి వివేచితమైన అనుభూతులకు సార్థక రూపకల్పన చేసి తద్వారా అభివ్యక్తమై మూర్తీభ విస్తుంది'' అని కవిత్వమంటే కవి తయారుచేసే వ్యంజనమే అంటారు.

అయితే వీరే—ఏమారి రచించారేమో చైత్రము, ఏనాడు, పిచ్చిపాట, ప్రవాహల్లాగ సాగిపోతాయి. పిచ్చి పాటలో పలుకులు 'గుడుగుడు గుంచం గుండారావం తిరగడము మాని, పిట్టకూత లాగ ప్రసరించాయి. 'నా కవితా కుంజంలో, భీకర కరవాలందిగి ''ఆకలి ఆకలి'' అంటూ దూకి తరిమికొట్టింది. ఆ కరవాలం పట్టిన రాకాసి కఠోరాకృతి నీకు నాకూ తెలిసిన లోకమే'. ఇది చదివి విశ్వేశ్వరరావుగారికి కవిగారి పూసల కోటు భ్రమ వదిలిందిరా బాబూ అనుకున్నాను. ''విచ్చుకత్తి విరిదండని పిచ్చి ప్రేమతో పుచ్చుకు బిచ్చగాడి నా కుత్తుక వెచ్చిస్తా ....'' ''కరకు కత్తి కామించే గర్విష్ఠికి పిచ్చా? కవిగారికి బిచ్చమా? కంఠమొడ్డి పుచ్చుకో'' మంటారా? మహా మంచిది. కవిత్వం ఉవాచించే విశ్వేశ్వరరావుగారి కంఠం విడిపోయింది. చదవండి ''తాతకు దగ్గు'' వాహినిలాగ పారింది. శబ్దాలంకారాలు అనుప్రాస అలంకారాలు ఏవీ లేవు. ఏదీ కవి గారిలో తాత్విక సుడిగుండాలు తిరగడానికి వీలేదీ? 'ఏమ న్నాను?' అని అడిగే ఆక్రోశం వచ్చింది. ఆ ఉత్క్రోషంతో వచ్చింది జల. ఆయనచేత ఇలాంటి రచనలు చేయించ డానికి ఆయన కవిత్వాన్ని తిట్టాలి. ఏమని తిట్టనూ? .... ఇదుగో తిడుతున్నా. తాను సరళ కవిత్వం వ్రాసిన 'గురు దేవుడు' ఈయనకు మొదట గరళ కవిత్వం వ్రాయమని ఉపదేశించాడు.

పిలకా గణపతిశాస్త్రిగారు పండితులు. చాలా ఖండకావ్యాలూ, రత్నోపహారమూ, అమరుకమూ వ్రాశారు. అయితే ఈయన గొంతు కూడా 'గట్టు' 'మాదా కబళం' 'వాన' లాంటి రచన ల్లోనే విడింది. ''జాలు హుమ్మం మని విదిలించే ఆ గాలివాన సింహంపై పిడుగులు రాలే మెరుపుల కమ్చీ ఛళేల్ ఛళేలని పిస్తూ సవారి చేదాం'' అన్న రచనలోని శక్తి,' కథతో కాక వర్ణనతో చదువరినిలాగ యత్నించే అమరుకంలోకి ఎలాగ వస్తుందీ? ''గట్టుమీద ఉంటే నీకేమి తెలిసినట్టు లోతు, వట్టిమాట నేస్తంరా! అట్టడుగు సముద్రంలో కంటా మరి మునిగి చూడు'' అన్న గేయం రెండేసిమారులు చదువ రెవరూ. గణపతిశాస్త్రిగారు ఒకమారు చదివితే తెలిసే రచ నలు చేస్తే మెఱుపు కొరడా ఆయన చేతికొస్తుంది. 'చీకటిలో ఎవరో ఆ నీడలు! ఆకలితో ఏవేవో ఘోషలు! వినబడునో వినబడదో! తరతరాల ఈ జనసామాన్యం తరగని గుండెల బరువులలో .... చిరవేదనలో ''అట్టడుగుకు దిగి పలుకు'' మంటాను వారినే.

ఇంద్రకంటి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారి దారి నివృత్తిలో నుంచి ప్రవృత్తిలోకి వచ్చింది. వారు విమర్శకులుగా కలము పట్టేరు. వ్యాకరణ నియమాలూ సంప్రదాయ ఛందస్సులూ విడిచేసి గేయాలు రచించారు. 'కత్తి ఎత్తినా కలం ఎత్తినా కదలని మనిషి కళ్ళు మూసుకో' మన్నారు. 'దరిద్రదేవత ఇనుపగజ్జెలకు తాళంవేస్తూ .... నడిచే ఎముకల గలగల వింటూ కునుకు తీయమని ఈసడించారు. కవికుమారుని కలంమీద కుట్రచేసిన వారిని విసిరికొట్టారు. 'పగులదన్నుము వజ్ర కవాటములను, ఆవులించి తీండ్రించు సింహాల నదిమి బొబ్బ లెత్తించమన్నారు మళ్లీ వేదనలతో విసిగే యువకుణ్ణి''. జీవితమంటే చేదంటావా, హృదయం అంటే పుండంటావా, తోడి మానవుడు దొంగంటావా! అయితే పోదాం పద స్వర్గానికి' అని అచ్చమైన భావాన్ని దాని నైసర్గికశక్తితో

ఇచ్చారు. అయితే ఇవన్నీ చిన్నపిల్లలవలె నైసర్గిక సౌందర్య ముతో, చిట్టి భావాలతో భవిష్యత్తులో ఆశతోనే వెలిగేయి. ఆ దశాంతములోనే కాబోలు ''ఒకపరి దీనమానవుల నొత్తిడి జీవనభార తీవ్ర బాధకు, దురదృష్టరాగ బహుదాక్షత చిత్త విషాద గాథకున్ సకల జగమ్ము నంటిన యశాంతికి విప్లవ రక్త కాంతికిన్ తుకతుక వేగిపోవు నెద దుఃఖ మయమ్మయి పల్కు నేదియో !' అన్నారూ, 'రగిలించుసు నా యెద కొత్త పాటకై' అన్నారు. తరిమి బ్రదుకెల్ల కాల్చు సౌందర్య చింతా శాంతికి విసిగే కాబోలు 'బ్రదుకులో తెగ మోసిన బరువు దించి నడువలేక నడువలేక బడలి వచ్చు 'మానవుల నాదరించెడి మననమందు.... విశ్రమించిన శాంతి దేవికి నతు లర్పించారు. అయితే 'ప్రతి హృదయంలో ప్రతి సదనంలో జ్వాలల రగి లించని జ్యోతులు వెలిగించని పాటెందుకు ? పద మెందుకు? తేనెపాట కవిగారూ ! ఈనాడా మీ కోతలు ? మీ చావని (మహాజ్వాల) చరిత్రకేంలే—మా జీవన యాత్రా యాతన కలిగించుకు తెలిగించని మహాకవీ జహాపనా. మోయలేమయ్యా నీ పల్లకి మొహమాటం దేనికి ?' అని కావ్యరచన కొక లక్ష్యం నిర్దేశిస్తూ ప్రబోధాలు చెయ్యడము మానివేయ లేదు. ''జ్ఞాపకశక్తిని ప్రదర్శించే రచనలు కాక అనుభవాన్ని కరగించి పోతపోసే కావ్యాల్ని వ్రాయండి'' అని ఆధునిక కవిత్వ సందేశమైతే 'జీవిత సమస్యల నెదుర్కొనే, ఎదిరింప శక్తినిచ్చే రచనలు చెయ్యి' మన్న అభ్యుదయవాదుల సందే శాన్ని నవ్యాధునికులు ఆమోదించారు. హనుమచ్ఛాస్త్రిగారి తొలి రచనలన్నీ ఈ ఆశయాన్ని పాలించినట్టివే.

శంఖవరము రాఘవాచార్యులుగారు పండితులు. ఎక్కు వగా మాత్రాఛ్ఛందాలనూ స్వేచ్ఛారచననూ వాడేరు. అను ప్రాసా, క్రమాలంకారమూ, ఉపన్యాస' ధోరణి వీరి రచనలలో అల్లుకుపోయి కనబడతాయి. ''హే మృత్యో ! నీ శక్తికి రూపం కల్పిస్తే, నే భావించే ఆకారం విరచిస్తే, నీ వక్త్రం ఈ భువ భోంతరాళానికి సన్నిహితం, నీ వక్షం రౌరవరక్త గంధ పరి దిగ్ధం'' అంటూ వర్ణనా పటుత్వాన్ని ఎక్కువగా స్ఫురింప జేస్తుంది వీరి రచన. ''కర్పూర పాండుర కపోల అధరప్రవాళ మధుర ప్రమీల, హృదయాంతర స్వప్నశీల ఓ సుధాబాల'' అని ప్రబంధకవి లాగ ఆహ్వానిస్తారు వలపులబాలను. ''ఎద లోని పదముతో కదలి నీ కాలు కరగె లోకాలు, గంధర్వులే కలసి పాడ పాడ అప్సరస లాడ,'' నంటారు. ఊహాచిత్రాలే పద్య బంధాల్లో కాక వెండితెర మీద వచ్చినట్లు వచ్చాయి. అను భవంకన్న ఆలోచనే ఈయన కావ్యాలకు వస్తువు చేకూరు స్తుంది. ''కృతయుగము 'ఇదియేమి' పొగలు మిసి సెగ లెగసి భువి కవతరించినది కైలాసగంగ' అంటే, కలియుగం అంటుందిటా. 'కాదు, యుగ యుగ హృదయ శోణిత తరంగ'— అని వ్యతిరేక భావనలను గుచ్చి రచన చేస్తారు. ఈ వైరు ధ్యాన్ని సమన్వయించేది గంగ మాత్రమే కాక కవి భావమేదో అయితే బాగుండు ననిపించింది. కవి భావాలు కవిత్వము కాదు, ఆ భావాలు చదువరికి అందించే రచన కవిత్వము. ''గౌర భస్మం చల్లుకుంటూ, కపాలంవలె చంద్రబింబం, కార్తి కాకాశ స్మశానం, కదలిపోయింది. కుపిత రుద్రారబ్ధ తాండవ, రభస నిశ్వాసానిలమ్ముల, కాలకూట విషాగ్ని ధూమం పురులు విప్పింది. గగన సౌధాంగణ మహోజ్జ్వల తారకా బాలికలు ధాత్రీరక్త నేత్రం చూచి కన్నులు మూసుకున్నారు'' అన్నారు. భావగతి లేని ఊహలు చేర్చి ఆశయాన్ని ధ్వనించకపోతే ఈ నిద ర్శన పరంపరకు కావ్యత్వసిద్ధి రాదు. దర్శన పరీక్షలో రుద్ర నేత్రం తెఱచి చూస్తేనూ, ధ్యాన నేత్రం తెరచి చూస్తేనూ జరిగే వ్యతిరేక ఫలితాలు ఇంచుమించు క్యూబిజము పద్ధతితో ఇచ్చారు. పంక్తులలోని ఊహలూ, క్రమాలంకారమూ, వైరు ధ్యమూ చేరి కెల్దైడాస్కోపు దృశ్యంలాగ తీరింది కావ్యం. వైచిత్రి కావ్యానికి ఆకర్షణ కూరుస్తుంది. రచనను చూచి చదువరి ఆశ్చర్యపడతాడు.

సంపత్ రచనలలో రచనావైచిత్రి బలమే ఎక్కువ. 'గాలిస్తే జీవిత కాంక్షలు, తేలిం దొక నిగూఢ సత్యం పుస్త కమూ వనితా విత్తం, ఇవి మూడే నరుని కగత్యం' అంటారు. జీవిత కాంక్షల్ని గాలించడమా, నానుడిని మారించడమా ? ఏది చేశారు కవిగారు ?

వీరందరూ పద్యాన్ని వదలి స్వేచ్ఛారీతినీ, మాత్రా చ్ఛందాల్నీ పట్టి రచించారు. తిక్కవరపు పట్టాభిరామిరెడ్డి గారు యత్నించి 'నా వచన పద్యాలనే దుడ్డుకర్రలతో పద్యాల నడుములు విరగదంతాను అన్నారు. అయితే వీరికి సమ లయ్య మీద కోప మున్నట్లు లేదు. బంగాళీ పాటల వరసలు కాబోలు కొత్తగా నడిచే పాటలు వీరు చాలా వ్రాశారు. (ఇవి 'కైత నాద్వైత' అన్న వారి వ్రాతప్రతిలోనివి. ఈ పరిచయ వ్యాస సంపూర్ణతకు లోభించి వారి యుపేక్ష ననురోధిస్తూ కొన్ని ఇస్తున్నాను.) అంత్యప్రాసలు వీటి ప్రత్యేకపు టందము. నాయికల భేదములు వీటి వస్తువు. ''ప్రియుని గలయు కోరిక లాగగ, సుడి రీతిని, రయమున నభిసారిక, పోవు రాజ వీథిని సంతోషితాత్మ స్వాధీనపతిక, రమణీయ నవ్య లావణ్య లతిక. విదియ రాతిరి జాబిల్లి, విధముగ గడు సన్నగిల్లి తగి యుండ తనూవల్లి. విడిచి ప్రణయకోపము, సఖి !, చంద్రముఖి! నీదు, నవ్వుమోము జూపుము. పుడమియంత పుష్య మాస, రాత్రకాలిక, శీతమందణంగియుంది, శవము పోలిక.

శ్రీ శ్రీ ప్రాసక్రీడలలో 'తురాయి కంటె ఆ, కురాయి కంటెకీ, చురాయి కంటె హిమాంశురాయి గొప్పవాడు'లో లాగ ప్రాసలు క్రీడ కోసమే ప్రవేశిస్తాయి గాని అర్థాన్ని సాగించవు. పఠాభిగారి ప్రాస క్రీడలలో అర్థము ఇరుకున పడదు. ''రా శ్రవణము, లా జీవనము, తోజాంగలము, నా జీవనము'' అంటా రీయన. లాఘవము పాలప్పై నురుగులాగ పైపైనే కాని, లోతులలో ఉండదు. వీరి రచనలలలో. 'దేవా, నీ సేవా శ్రీనివా ?, నీ చిత్తమందు గ్రావా, మయ భావాబ్ధిడ వేలర ? నన్నేలర?'' అంటారు ఈ క్రీడలలో అందము సాధించా రీయన శ్రీ శ్రీ కంటె జాస్తిగా. ''కురుస్తూంది కురుస్తూంది, కుంభవర్షం కురుస్తూంది, గగనమే దగ్గరకు వచ్చి, బిగ్గరగా నరుస్తూంది'' ట! ''సఖి ! నీ కలహం, సమాలి కలహా ! వసంత కుసుమా, లసంతలు సుమా, ''బతుకు ముళ్ల బాటలలో చీకటిలో చిచ్చులలో, పాటుబడీ, నాటుబడీ, పోతున్నది నా బండీ, ప్రయాణమున బడలియున్న వాడనయా భగవంతుడ ! కరుణతోడ గ్రహియింపుము పగ్గాలను నానుండి'' వచ్చి వచ్చి అనిబద్ధ కవిత్వానికి చేరేరు. ఇది చదువరి గుండెకు అనుభవపు ఇంజెక్షను.

పట్టాభిరామరెడ్డిగారు మేధావులు. ఆధునిక కవిత్వపు రీతుల్ని పరిశీలించుకుంటున్నారు. కవుల యత్నా లన్నిటీ మంచి చెడ్డలూ గుప్తించుకున్నారు. పద్యం తెలుగు కవిత్వంలో హక్కులేని అధికారం చెలాయించింది. పంద్రెండు శతాబ్దాల పాటు. ఈ అడ్డును తీసివెయ్యాలని వచన పద్యాలు రచించారు. ఇతరులు చెప్పని ఆశయాన్ని వీరు చెప్పేరు. పద్యం కవిత్వానికి అడ్డా ? ఆహా అడ్డే. అయితే తిక్కనాదు లెందుకు రాశారూ ? 'ఆ అడ్డుతో రాయడం గొప్ప అనుకుని.' నిర్వచనోత్తర రామాయణం వ్రాశారుకదా ఆయన ? మళ్లీ పాత పద్ధతికి ఎందుకు దిగేరూ ? వ్యర్థ పదాలూ అక్కరలేని విశేషణాలూ వాడకుండా ఏ తెలుగు కవైనా వ్రాశాడూ ? సంస్కృత కవులు వ్రాశారు వాల్మీకాదులు. మరి సంస్కృతంలో లేని వ్యర్థపదాలూ, పద్యమంతా ఆక్రమించే సమాసాలూ, యతి ప్రాసల సంకెళ్లూ, గణ ఛందస్సులూ తెలుగు నెత్తిమీదికి ఎందుకు తెచ్చిపెట్టారూ ?

ఎప్పుడు తెలివిడి వస్తే అప్పటినుంచి మారడము చైతన్యవంతుల లక్షణం. పఠాభిగారు ''ఫిడేలు రాగాల డజన్'' లో వచన పద్యాలు వ్రాశారు. (ఇక్కడ 'పద్యాలు' అన్నది 'కావ్యరచనా సాధనము' అన్న అర్థముతో వాడేరు. కులకము (Poem)అన్న పేరు పెట్టుకున్నా సరే.) వాటిలో పద్యాని కున్నట్టుగా నడక ఎక్కడైనా స్ఫురించిందా, వెంటనే ఆ నడకని విరిచిపెట్టారు. ''ఫిడేలు రాగన్స్ ఫిడేలు రాగన్స్ అన్నారు. 'ఏదో నడక స్ఫురించింది. 'ఫిడేలు రాగంబులు' అని విరిచారు. ''వినూత్న పద ప్రేమికులు మహాకాముకులు అనగానే మళ్లీ నడక స్ఫురించింది, అన్యోన్యమగు దంపతులు గూడ'' అని మళ్లీ విరిచారు. అయితే వీరి పద్ధతి వీరిదే కనుక వచన పద్యాల శైలి కోసము కాబోలు 'కాన్సేను' 'కవి స్సేను' నాకున్, బందిపోటున్, మోమందమము, వంటి పదాల్ని వాడేరు.

వీరి కవిత్వములోని పోలికలు నగరవాసుల అనుభవము లోనివి. చూచే ఎరుగని రాజహంసలూ, అప్సరోరమణులూ వంటి ఊహాసామగ్రి కాక అనుభవములో ఉన్న బాదంఫీరూ, డీలక్సు కుషన్ సోఫా, అమృతాంజనపు పూతా, కన్నిమారాలో టీపార్టీ వంటి సామగ్రినే వాడినా రీయన. కామాక్షి స్పర్శ వల్ల 'పఠాభి' కి కలిగేది గగుర్పాటు కాదు, 'అపూర్వంబగు మజా', మైమరపు కలుగదు 'నోరూరు' తుంది. లిప్ అధారాలలో సుధారసము కాదు ఆయనకు గోచరించేది, జహంగీరు తీపి. బ్రహ్మానందము కాదు ఆయనకు కలిగేది బలే సరదా, బలే గమ్మత్తు ! నయనోత్సవమూ పులకరింతలూ కామాక్షి కోకకి ఆరోపించా రాయన. నగరవాసులకు ''తగిలింపబడి యున్నది జాబిల్లి చైనా బజారు గగనంలో స్పైన అనవసరంగా'' అనిపిస్తుంది. హంసయానల్నీ గజగమనల్నీ కాదు వారు చూచేది 'హాయి హీలుయానల్ని'. వారికి వసంతము ఎప్పుడూ ?' ''అదుగో చూడుము చెల్లారామ్సు షాపు ముందు వసంతకాలంపు టఖండ అమ్మకా'' లని ''ఖరీదుల ఫనా ఫనా'' అని ఎలా అడ్వర్టయిజు చేయంబడియుందో !''

వీరి రచన అంతా ఆధునిక నగరవాసి ధనికస్వామి కళ్లజోడు ధరించి చూచి రచించినట్టిది. పఠాభి కన్నుల టెలిస్కోపులు, మైక్రాస్కోపు లున్నవి. ముఖరింపుచున్నది..... కర్ణాలలో వెండి రూపాయి ఘలంఘలా శ్రావ్య సంగీతము. రగులు నలుసులు గల తారులాగ రాత్రి పడుతుంది. మర్యాదస్తుల మంద చేసే పనులకు తరంగాలు బిగ్గరగా తమ యసమ్మతి ప్రకటిస్తాయి. వర్షం పడుతుంటే 'అంగళ్లందున కళ్లకు అగపడిన వరండాలందున నొదుక్కుంటారు తమ దుస్తులు తడుస్తాయని మర్యాదస్తులు గూడ. పాతబడినటు వంటి బస్సులలాగ బడబడ అను .... నల్ల మబ్బుల గుంపు. చీలు దారుల్లోన నిల్చొనున్నాడు పోలీసు భటుడు. భరత నాట్యం బాడుచున్న ప్రశాంత ప్రకాశ ముఖంబుతోడి నటర్నీ చూడామణిలాగ కన్పిస్తున్నాడు. బల్బు హారన్ల తాళాంతోడి యులక్ట్రిక్కు హారన్ల రాగానికిన్ని మోటారు సయికిళ్ల

మృదంగానికినీ అనుగుణ్యంగా నర్తిస్తుంటాడు తటాల్మని ఇటూ ఆటూ తిరుగుచూ హస్తాల నందమ్మగ ద్రిప్పుచు.

పట్టాభిరామరెడ్డిగారితో కవితా సంప్రదాయాలమీది తిరుగుబాటు చాలామట్టుకు పూర్తి అయిపోయింది. సాప వేదంవారూ, కవుకొండలవారూ వృత్తాల్ని అర్థానికి అనుగుణంగా విరిచి అచ్చు వేశారూ, కృష్ణశాస్త్రిగారు పుటకి ఒక గీత పద్యమూ, పూర్తిగాని పద్యాలూ అచ్చు వేశారూ, నండూరివారు వ్యాకరణాన్నీ పద్యాల్నీ వదిలేశారూ, పలువురు కవులు వచన పద్యాలు వ్రాశారూ, శ్రీ శ్రీ న న న నత్తి మాటలూ క క కవిత్వంతో ఉండవచ్చన్నారూ, గడ్డిపరక మొదలు గగన కుసుమాలు దాకా పదార్థాలన్నీ—కామాక్షి కోకతో సహా—సామగ్రి అయినాయీ, అలంకార సంప్రదాయాలూ, అనుభవ సంప్రదాయాలూ అచ్చువేసే సవ్‌ప్‌రద్ ఆయ్ అల్ ఉ ఇంకా నేను మరిచిపోయి చెప్పని సంప్రదాయాలూ అన్నీ విరిగేయి. ఇకముందు ? ఇకముందేమిటి ?

ఏ నియమాలూ లేవు కనుక అనిబద్ధమైన శుద్ధమైన కవిత్వం రావాలి. దాని మచ్చు పటాకీలు పేలేయి యిదివరకే. చిరకాలం నుంచి ఉన్నదే ఆ కవిత్వము. నాకు తెలిసినంత వివరిస్తాను. వరూథినితో చెలికత్తెలు అంటారు'' పూత పసిండి వంటి వలపుం బచరించు కులంబు నీతికిన్ లేత గదమ్మ యీ తెలుగులేమ సురాంగన లెల్ల యిట్టి నీ చేతకు మెత్తురమ్మ ? దయసేయక మెత్తని మేను వెన్నెలన్ వేతురటమ్మ? ఇంత కనువేదురు చెల్లునటమ్మ యింతికిన్''. ప్రవరుడు వరూథినితో అంటాడు ''ఈ పాండిత్యము నీకు దక్క.....'' అని సంస్కృత రామడోళ్లా శబ్ద తాషామర్పాలూ ఏమీ లేవు. ఆనాటి ఆచారము కనక పద్యములో వ్రాశారు. అది మానినా నష్టములేదు. అలాగు వ్రాయాలి కవులు ఇకముందు. ఈ రచన ఎన్నిమారులు చదివినా విసుగు పుట్టదు.. ''అనఘ యిదె హేమరత్న సింహాసనంబు ఇచ్చగలదేని కూర్చుండు మిందు వచ్చి, కాక కార్యాంత రాసక్తి కారణముగ నేగదలచిన వాడవో ఎచటికేని ?'' అంటుంది శ్రీనాథుని దమయంతి. 'ఏ వేదంబు పఠించె లూత భుజంగంబే శాస్త్రములస్సాచె, తానే విద్యాభ్యసనం బొనర్చె కరి చెంచే మంత్ర మూహించె బోధా విర్భావ నిదానము ల్చదువులయ్యా కావు నీ పాద సంసేవాశక్తియె గాక జీవులకు ?'' అంటాడు ధూర్జటి. (ఇక్కడ గాథలు భక్తుల చిహ్నాలుగా గ్రహించండి.) కైలాస నగమునుండి మంచు కరిగి భాగీరథీ నీరముగా దిగి వచ్చినది. అలాటి అనిబద్ధ కవిత్వము రచించండి.. రవీంద్రు డంటాడు ''నా గీతము నగలన్నిటినీ తీసి పెట్టేసింది. వాటి గలగల నీ గుసగుసలను వినపడనీయదు'' అని. ఆయనదంతా అనిబద్ధ కవిత్వమే. సూటిగా శక్తివంతంగా మానవత్వ స్పర్శతో చెప్పే కవిత్వానికీ అలంకారాలూ, శ్లేషలూ, అనుప్రాసలూ, ఛందస్సులూ, ఆర్భాటాలూ అనవసరము. అక్కరలేనివి బరువులూ బొంతలూను. ''పద్యాన్ని పాడితే ఆ పాట పద్యానికి ఏదో చేర్పనైనా చేర్చుతుందీ, అడ్డేనా అవుతుందీ'' అని వెనక ఒక గోష్ఠిలో నేనంటే మొదలి శివకామయ్యగా రడిగేరు ''కవిత్వానికి ఛందస్సులు అడ్డు కాదా'' అని. ''అవును అడ్డే'' నంటేని. విశ్వనాథవారు 'ఏకవీర' ను పద్యాలలో వ్రాస్తే ఎంతమందిమి చదివేవారమూ ?

అలాగ అనుకుని చక్కగా రచించేవారు ఎవరేనా ఉన్నారా అని అడిగేరు హనుమజ్జానకీరామశర్మగారు. ఉన్నారు నవ్యాధునికులలోనూ నవీనులలోనూ పెక్కు రున్నారు. అయితే, ఆ రచనలన్నీ తునకల్నీ ఎంచుకుని చూడవలసి ఉంటుంది. నవ్యాధునికులలో ఒకరైన కుందుర్తి నరసింహారావుగారు ఇలాంటి రచనలు వ్రాశారు. కసితో ఛందస్సుని తన్నిపారేసి రచించాలనే కుందుర్తివారి యత్నం. 'ఛందస్సు బంధాలకు పక్షవాతాన్ని' వర్ణిస్తాను అన్నారు. 'అసత్యం కల్తీలేని బంగారం మాటను' అని అనిబద్ధ రచనను ఉద్దేశించారో లేదో కాని, వర్ణించారు. అయితే వీరి పరమార్థం కవిత్వ రచన కాదు, మరి జీవన వర్ణన. కనక అంత్యప్రాసలు తటుచు దిగేయి రచనలోనికి. ''దేవుణ్ణి కడుపులనూ, తిట్టుకునే క్షుధాపరులు, అడుగడుగునా ఒరిగిపడే ఆజన్మ దరిద్రజీవులు, కూలివాడు కుష్ఠురోగి వికలాంగులు ఒకరేమిటి ? సామాన్య మానవుడికి స్వరాజ్యం వస్తుంది'' అన్నారు 'జగజ్జాతకంలో'. కడుపులను తిట్టుకునేవారా ? అడుగడుగున ఒరిగి పడేవారా ? 'గుమాస్తా ప్రలాపాలు' ట. నెలలో ప్రథమ పక్షం బహుశా అంత బాధ ఉండదు, రెండోది ఉందిరా బాబూ దానిపేరే అధమ పక్షం. నెలలో వెన్నెల గడచిపోయాక, కృష్ణ కృష్ణ మేమంతా నీ పక్షం, రచనలో నిరాశ సుతరామూ ఒప్పుకోను. నిజమే—బతుకు బాధ ఎవరితో చెప్పుకోను ?'' చెప్పబోయే కల్తీలేని సత్యంతో బంగారం మాట చెబుదామన్న యత్నం కుందుర్తివారిలో వన్నె తేరాలి ఇంకా. ''అందరూ లోకాన్ని తిడతారు, అందులో తప్పు చూపెడతారు, అందరినీ భరిస్తుంది లోకం, అందరితో చీవాట్లు తింటూ. అందలం మోసే కూలీ, అందులో కూర్చున్న రాజు, అందరూ లోకాన్ని తిడతారు, అందులో తప్పు చూపెడతారు.'' బాగుంది ఇలాగ రానీవయ్యా స్వామీ రచనలు .... ఈ రకపు రచనలలో ఈనాటివారిలో సిద్ధహస్తులు దేవర కొండ బాలగంగాధర తిలక్. ఈయన పద్యాలూ పాటలూ వ్రాశారూ అనిబద్ధ రచనలు

చేశారు. అయితే పద్యాలూ పాటలూ ఈయన రచనకు ఉక్కు పంజరాలే అయిన వంటాను. ''ఛాయ'' లో నిదుర మునింగిన నా కనుం గవలపై నీ అందెల రవళి రవళించు పదము మెల్ల మెల్ల మెత్తగా నడిచిందిలే !' అన్నప్పుడు చివ్వరి 'లే' పాట వరసని లేపి కవిత్వాన్ని ఒక తోపు తోసింది. తర వాతి 'ప్రవహించెలే' కవిత్వానికి మడికట్టింది. 'ఒక సంధ్యా రుణ పాదపద్మ నగరిన్ ఓహోనుతారంపు తారక నర్తించెను' అనగానే 'ఓహో' అంటాము. పద్యాలూ పాటలూ వ్రాస్తూనే వీరు అనిబద్ధ కావ్యాలూ రచించారు. 1943 నాటి ''టులాన్'' లో కొంత : 'అది నవంబరు పంద్రెండవ తేదీ ! దెబ్బతిన్న ఫ్రెంచి దేశం విప్పిచూపిన, రక్తపు మరకల ఛాతీ, మండి బాడబమై సాగే రేగే, అవజ్ఞా జ్యోతీ ! నిశ్శబ్దపు పరుపులపైన, నిదురించినది పట్టణమంతా. కొండ చివర ఎర్రని నక్షత్రం, రాలి పడింది సముద్రపు నీలంలో. చీకటి కుంపటిలో అస్పష్ట భవిష్యత్తు, రాజుకొంటూన్నది రవ్వలు రవ్వలై, చుక్కలు చుక్కలై. నాలుగు కొట్టింది చర్చి గంట ! నిదురించే టులాన్ పట్టణపు గుండెల్లో పగిలింది జర్మన్ శతఘ్ని. శత్రు యంత్రాల లోహ చక్రాల రాపిడిలో, మూర్ఛినవి ఫ్రెంచి భూములలోని, అవమానపు నెరదలు. చలువ రాల గోరీలలో, మాతృధాత్రి మట్టిపొరలలో, స్వతంత్ర మృత వీరుల గాలి గుండెలలో, తిరిగి స్పందించినవి వేడి రక్తపు సిరలు.'' అక్కరలేని రంగుల ఈకలను దులుపుకుని కవితా విహంగము ఆకాశ విహారానికి లేచే చిన్నెలు ''టులాన్'' లో కనపడతాయి. ('బాడబమై' అంటే 'పెద్ద మంటయ్యై' అని అర్థము. పోలిక ఏమీ కాదు. 'కడుపు మండుతోంది' అన్న మాటలకు 'ఆ కది' ధ్వనిస్తుంది. కాని, మంట పోలిక కన్నుల కట్టదు కదా ?) 1953 నాటి 'గుండె కింద నవ్వు' వినండి: 'చేతిలోని కలం అలాగే నిల్చిపోయింది, చివర లేని ఆలోచన సాగిపోయింది. ఏదో రహస్యం నన్నావరించుకుంది, అప్పుడే నీ నవ్వూ నా గుండెకింద వినపడింది.....ఆకాశపు వంపులో ఆర్ద్ర వెనుక నీ నవ్వు పాతాళంలోతులలో ప్రతిధ్వనించి సాగింది. అంధకారపు సముద్రానికి అవతలి ఒడ్డున నీ రూపం అందుకోలేని నా చూపులకి ఆశలాశగా సోకింది' ట. (కలం నిల్చి పోయింది అనగానే నిలువుగా జరిగే కలము ఆగిపోయింది' అని స్ఫురిస్తుంది కాని, 'కాలుతీసి కాలు వేసి నడిచే' అన్న పోలిక రాదు. పోలిక చెప్పగానే కవికి కావలసిన గుణం మాత్రవే ధ్వనించదు. చదువరి ఏరుకోవలసి వస్తుంది. ''రైలు నిల్చి పోయింది'', ''పెండ్లి నిలిచిపోయింది'' లాంటి వాడుకలతో నిల్చిపోయింది అన్నమాటకి ఒక ఛాయ ఆవరించింది. ఆ ఛాయని ఉపయోగించుకుంటాడు కవి.) 'సైనికుని ఉత్తరం' చదవండి: ''ఇక్కడ నేను క్షేమం, అక్కడ నువ్వు కూడా, ముసలి అమ్మా, పాత మంచంకోడూ, మన చిన్న అబ్బాయీ చెరువులో కొంగ .... ఇపుడు రాత్రి, అర్ధరాత్రి. నాకేం తోచదు, నాలో ఒక భయం ! తెల్లని దళసరి మంచు రాత్రి చీకటికి అంచు..... పోదు నాలో భయం, మళ్లి రేపు ఉదయం, ఎడార్లూ, నదులూ, అరణ్యాలూ, దాటాలి ట్రెంచెస్‌లో దాగాలి, పైన ఏరోప్లేన్, చేతిలో స్టెన్ గన్, కీ యిస్తే తిరిగే అట్టముక్క సైనికులం, మార్చ్ ! వన్ టూ త్రీ షూట్ డెడ్ ఎవడ్, నువ్వా నేనా !, ... యుద్ధం, యుద్ధం, లిబియాలో, బెర్లిన్‌లో, స్టాలిన్‌గ్రాడ్‌లో స్వార్థం పిచ్చి కుక్కలా పరుగెత్తింది. .... అడుగో సెంట్రీ ! డేరాముందు గోరీలా నిలబడ్డాడు ...... చలిగాలి గుండెలమీద కత్తిలా తెగింది, నీ రూపం నా దేహానికి వెచ్చగా తగిలింది !'' ఛందస్సు లేదు, అలంకారం లేదు, గళ ఘోర గంభీర ఫెళఫెళార్భటులూ, హిమవ దుత్ప్రాంతపుం బొడుపుటేళ్ల గదల్చు హంసములూ లేవు. కాని, సైనికుడిలోని మానవత్వం ఉంది, శక్తివంతంగా పలికింది. ఈ కవిత్వానికి సామగ్రి నిబద్ధంకాదు. 'ప్రకటన' వినండి : ''స్టేషన్లలో టిక్కెట్లను జారీ చెయ్యకండి, ఎక్కడివాళ్లక్కడ ఆపివేయండి, దేశదేశాలకీ కేబిలు గ్రామ్సు పంపించండి, దేవాలయాల్లో నిత్యం పూజలు చేయండి, వెతకి తీసుకురండి పరారీ అయిన వ్యక్తిని, ఆమె పేరు శాంతి'' పై అడావిడి అంతా చివ్వరి మాటలతో అన్వయమై పోతుంది. ఆ 'వ్యక్తికోసం' అన్నీ చేయవలసినవే. 1962 నాటి ''అమృతం కురిసిన రాత్రి'' ట! ''అమృతం కురిసిన రాత్రి, అందరూ నిద్రపోతున్నారు, నేను మాత్రం తలుపు తెరచి యిల్లు విడిచి ఎక్కడికో దూరంగా, కొండ దాటి, కోన దాటి వెన్నెల మైదానంలోకి వెళ్లి' నిలుచున్నాను''. అలా అలా వెళ్లి నిలుచున్న మనిషి కనబడడము లేదూ ? 'ఆటవెలది' అని రాస్తూ ఈయన 'తోట ఆకుపచ్చ పైట తొలగి జార పూలరొమ్ము నిక్కపొడిచి నిలచె' నన్నారు. గురజాడ అప్పారావుగారి కాలంనించీ కమ్ముకుంటూ వచ్చిన విప్లవపు పైట తొలగి జారి, తెలుగు కవిత్వపు అనిబద్ధ సౌందర్యము నేటికి నిక్కబొడిచి నిలచినది.

కుందర్తి, బాలగంగాధర తిలక్ మాత్రమే కాదు. ఈ అనిబద్ధ కవిత్వము రచించ యత్నించేవారు ఈనాటివారిలో 'గోపాల చక్రవర్తి' ఇంకొక రున్నారు. 'కలంకలలు' చూడండి. 'అంగీ లోపల అగ్నిపర్వతం ఉన్నా, చిరునవ్వు మనసారగా నవ్వు, సగటుమని షి!' అన్నారు. ''అభాగ్యుడు శ్రామికు డొకడు మరణించాడు నిన్న సాయంకాలం. కారుకింద పడి నలిగింది కళేబరం. విశ్వనాథ చెప్పింది నిజం. ఆగలేదు సుమా రథం ! కర్మ బాబూ పూర్వజన్మకృతం.... అని శుష్కవేదాంతి. ఒళ్లు

న వ్యా ధు ని కు లు

పొగరేం .... అని తాళింఖానా మనిషి. 'ఇది ఈ మానవుని తుది నిశ్వాసంకాదు, అడుగు మెట్టనాథ లందరిదీ' .... దయానిధి .... అభాగ్యుని అంతిమ ఘట్టమైనా అద్భుతంగా జరగాలి' అన్నాడు దయానిధి.'' అక్కడక్కడ కవి ప్రవేశమూ, అక్కరలేని వర్ణనలూ కొంచెం ప్రక్కదాట్లు వేసినా, ఇది చక్కని రచన. 'చీకటీ దుఃఖం కరువూ కాటకం లేని దేశం ఎక్కడ ఉంది ? సదా అమృతం వెలుతురు ఉన్న రమ్య బృందావన మెక్కడ ఉంది ?' అని అడిగే రీయన. భోజనం చెయ్యనివాడి మాటల్లాగ కొన్ని రచనలు ఉన్నా యనుకుంటాను. ఓ ఆశావాదీ భోంచేసి రాయి .... అబ్బూరి రామ కృష్ణారావుగారి 'పయనమైన పది నాళ్లకె, పదినాళ్లకె దారి తప్పి పోయావా నా నేస్తం ! ఆఁ, యేదీ నీ హస్తం ? పొరపాటీ తిరుగుబాటు, తిరుగుబాటు తిరిగి చాటు.' అన్న రచనకు ఛందస్సు బంధము కాలేదు. అన్వయము కాలిబాటలాగు సాగింది.

అయితే కవిత్వానికి ఛందస్సుతో పనిలేదా ? అంటారేమో పాఠకులు. పనిలేదు. ఛందస్సువల్ల కవిత్వానికి అందము రాదా ? ఛందస్సువల్ల విశిష్టమైన నడక వస్తుంది. ఆ నడక ఒకచోట కవి చేసిన వర్ణనకు అనుకూలముగా ఉండవచ్చును. అంతటా ఉండదు. రచన కనుకూలముకాని కట్టుబాటు ఏల ? కవిత్వానికి అలంకారముతో పనిలేదా ? లేదు. శక్తివంతంగా, అందంగా చెప్పడము సాగకపోతేనే అలంకారము. అలంకార కవిత్వము రెండో రకమే. అలంకార సామగ్రి తాళీదళ సంపుటాలలో ఉంటుంది. దాన్ని తెచ్చుకుని ప్రతీ పండితుడూ రచనచేసెయ్య వచ్చును. రాయల తర్వాత చాలామంది చేశారు కూడాను. పద్యము అల్లగలవా రంతా, అల్లినవారంతా కవులు గానే జమ. అయితే నష్ట మేమిటీ అంటారా ? వారంతా పద్యాలు వ్రాయకపోతే నష్ట మేమిటీ అని. ఆధునిక కాలంలో కూడా ఎందరో వ్రాస్తున్నారని తాము కూడా వ్రాసేవాళ్లూ, లేని ప్రేయసినీ సౌందర్యాభిలాషనీ వేదననీ తెచ్చిపెట్టుకునే వాళ్లూ ఎందరో ఉన్నారు. వీ రందరివల్లా—భూభారంమాట నాకు తెలియదు గానీ—వాఙ్మయము భారమౌతోంది. నాలుగు వాక్యాలు సూటిగా వ్రాసి 'హాయి' గొల్పలేనివారు నలభై పద్యాలు వ్రాసి బయలుదేరుతున్నారు. కాబట్టి చదివేవారు నిశితమైన విమర్శ చేసుకుని నిర్ణయించుకోవాలి మంచి చెడ్డలు. కవిత్వానికి ఛందస్సుతో, అలంకారంతో, శ్లేషతో, ప్రాసతో, సమాసంతో పనిలేదు. తెచ్చిపెట్టుకున్న ఇనుప నగలు కవిత్వానికి ఇవన్నీ. అన్వయము వంకర తిరగవలసిన అగత్యమూ, దాన్ని ఇక్కడా, దీన్ని అక్కడా అతుకుకుని చదువుకోవలసిన అగత్యమూ ఎందుకు రావాలి అని. ఎన్నో నియమాలు పెట్టుకుని వాటిని పాలిస్తూ గారడీ చేసి కవిత్వము వ్రాశామంటారేమి ? అయితే ఏ నియమాలూ లేకుండా వ్రాస్తే కవిత్వమా ? అని అడుగుతారేమో. నియమాలన్నీ పాలించి వ్రాస్తే కవిత్వ మౌతుందా ? అప్పుడు ఏది ఉంటే కవిత మౌతుందో నియమాల్లేకుండా వ్రాసినప్పుడు అది ఉంటేనే కవిత్వ మౌతుంది. మన చర్చ నియమాలమీద కవిత్వము మీద కాదు. కవిత్వానికి నియమా లక్కర్లేదు. ఆ సత్యం గ్రహించి వ్రాత ఆరంభించడానికి తెలుగువారికి ఇన్ని శతాబ్దాలు పట్టిందీ, ఇంతమంది యత్నమూ అవసరమైంది. గద్యలో కూడా కవిత్వం ఉండవచ్చునని ఉపదేశాలు చేసేవారు వచన పద్యాలు వ్రాసేవారిని చూచి మూతి విరుస్తున్నారు. వారి మూతు లట్లే ఉండనివ్వండి. వారు రిపేరుకు కూడా పనికి రారు. మీరు సాగిపొండి.

గురునాథుఁడును ముముక్షువునకు దీక్ష,
కరుణించి గతిఁ జూపఁగలవాఁడు గాక
వివరింపఁ గులగోత్ర విద్య లేమిటికి
శివునట్లు మాయఁ బాసిన మహాత్మునకు.

—పిడుపర్తి బసవన.

ప్రయాణీకులు

'త్రిపుర'

శివరామన్ వెళ్ళిపోతుంటే చూడడానికి ఏర్‌పోర్టుకి వెళ్ళేను. శివరామన్‌ని కలకత్తాలో ఈరాష్ట్రం స్పెషల్ ఆఫీసర్‌గా బదిలీ చేశాను. ఇక్కడ అతనికి 'వేడి' ఎక్కువయిపోయింది.

మూడేళ్ళనుంచీ కలిసి ఉంటూ, నా చేతికింద పనిచేస్తూ, నాతో స్నేహంగా గడిపిన శివరామన్‌తో ఈసమయంలో ఏమిటి మాట్లాడగలను ? అతని జీవనం అంతా బాహ్యంగానే ఉంటుంది. కలకత్తాలో దిగగానే మెట్రో, లైట్‌హౌస్, న్యూ ఎంపైర్‌లలో ఏది ఉంటే అది రెండు రోజుల్లో చూసేస్తాను..... రాత్రి గ్రేండ్‌లో కెబేరే .... ఫ్లోర్ షోలో యిజి ప్షన్ .... కర్వ్స్ .... మెంటల్ కాలు ఒకటి అప్పుడే చోరింఘీలో పెట్టి మాట్లాడుకు పోతున్నాడు.

అతన్ని దిగపెట్టడానికి వచ్చేనే గాని నాకు మనస్సు కుదురుగా లేదు. రాత్రంతా ఫోన్ దగ్గరే గడిపేను. నిద్ర లేదు. సాయంత్రం హఠాత్తుగా వచ్చిన మూడు బీహార్ మిలిటరీ పోలీస్ కంపెనీలకి ట్రాన్స్‌పోర్ట్ కావలసి వచ్చింది. నిలబడ్డ పాటుగా వచ్చేశారు. బూతులు తిట్టేను చూడవచ్చిన వాళ్ళ కమాండంట్‌ని. రాత్రంతా ఫోన్ దగ్గర కూర్చుని పట్నంలో ఉన్న గవర్నమెంట్, ప్రైవేట్ జీప్‌లూ, లారీలూ కమాండీర్ చేసి, వాళ్ళ నందర్నీ బోర్డర్ దగ్గరికి పంపించేను. మెడికల్ కవర్ కోసం ముగ్గురు డాక్టర్లని తయారుగా ఉంచమని హాస్పిటల్ సూపరింటెండెంట్‌కి ఆర్డర్ పంపించేను. అప్పుడే ఆఖరి లారీలో అందరూ చేరేరని కబురొచ్చింది.

పైని యింకా కొంచెం చీకటిగా ఉంది. ఫోన్ దగ్గర నుంచి లేచి, షేవ్, షవర్, డ్రెస్ చేసుకుని బయటికి వచ్చేను. సుశీల గాఢంగా నిద్రపోతూంది. ఏనుగులు వచ్చి తొండాలతో యింటిని కదిపేస్తున్నా మేలుకోదు. అదృష్టవంతురాలు సుశీల. ఆధారం దొరికితే అద్భుతంగా, అందంగా పాకుతూ చాలాదూరం ప్రయాణం చేస్తుంది. లేకపోతే ......

స్టేషన్ వాగన్ పైకి తీసి, మోగ్రాంరోడ్‌మీద కొంత దూరం పోయి, కుంజబన్ పక్కనుంచి ఏర్‌పోర్టు రోడ్డులోకి మళ్ళించేను. ప్రకృతి అంటే చెట్లు, కొండలూ, హాలీవుడ్ రంగులూ. రివ్వున చలిగాలి చెంపలమీద కొడ్తుంటే, కోట్ లేపెల్స్ పైకెత్తి మెడ కప్పుకుంటే వచ్చేది దేహానికి ఒక వింతైన హాయి, అన్‌కాన్‌షస్ ఆనందం. ప్రకృతి కళ్ళల్లో మెదుల్తూ వెనక్కి పోతుంటే, వాగన్ రోడ్‌ని తుడిచేస్తూ ముందుకు పోతూంటే వచ్చే హాయిని గురించి కాన్‌షస్‌గా ఆలోచిస్తూ ఉంటే, పాత జీవితంలో అక్కడక్కడ మైలు రాళ్ళలాగ పాతుకుపోయి స్థిరంగా ఉండిపోయిన విషపూరిత క్షణాలు ఆనందంతో నిండిపోయిన మనస్సులో ఒక్క చిలుకు చిలుకుతాయి. కలవరపడిపోతుంది మనస్సు ఆ క్షణాన్ని. దేహం గగుర్పొడుస్తుంది.

గౌహతి వెళ్ళే ఫాకర్ అప్పుడే దిగుతూంది. లౌంజ్‌లో హారిస్ ట్వీడ్ ఎడ్వర్‌టైజ్‌మెంట్ మోడల్ లాగ శివరామన్. ఆలివ్‌గ్రీన్ యూనిఫార్మ్స్‌లో మిలిటరీ ఆఫీసర్స్ చాలామంది కూచున్నారు. చెట్టు ఆకుల్లో ఒకే పువ్వులా నేవీబ్లూ సూట్‌లో శివరామన్. మిలిటరీ భుజాలమీద బ్రాస్‌పిప్స్ మెరుస్తున్నాయి .... డామిట్ .... బ్లడీ .... లు కొట్.... 'డిప్లాయ్.... ఏర్ సుపీరియారిటీ .... చైనీస్ బగ్గర్స్ .... మిలిటరీ మాటలు వడగళ్ళలాగ పడుతున్నాయి. శివరామన్‌ని పిలిచి రెస్టరంట్‌కి తీసుకువచ్చేను.

ఇక్కడ వెచ్చగా ఉంది. నియాన్ దీపాలు ఇంకా వెలిగించే ఉన్నాయి. గ్లాస్ కిటికీలోంచి పైకి చూస్తే, భయపడుతూ రోడ్‌మీద నడచే కన్నెపిల్లలాగ వెలుతురు అప్పుడే వస్తూంది. శివరామన్‌ని ఎందుకు లైక్ చేస్తానో బాగా తెలియదు. ఉత్తర ధ్రువం, దక్షిణ ధ్రువంకీ మధ్య ఏదో ఆకర్షణ ? నాలో ఉన్న ఏవో గుణాలు అతనిలో లేకపోవడంవల్ల నాలో సుపీరియారిటీ కాంప్లెక్స్ ఏర్పడి అతన్ని ఎప్పుడూ రక్షిద్దామన్న ఆత్రుత నాలో ఉందా ? నే నిక్కడకు వచ్చిన తరువాత శివరామన్ ఫైల్లో ఉన్న బ్లాక్ మార్క్స్ చాలా మట్టుకు స్వయంగా చెరిపేశాను. శివరామన్‌కి కళ్ళకి కనిపించేదే ప్రపంచం. కాళ్ళు ఏ బాటమీద నడుస్తుంటే అదే దోవ. వేరే రాస్తాలున్నట్లు తెలియదు అతనికి. వేరే గమ్యస్థానాలు అతనికి కనిపించవు. దోవ కనిపించకపోతే అలాగే నిలబడిపోతాడు అమాయకంగా.

లౌడ్‌స్పీకర్‌లో కరకర వినిపించింది. గౌహతి వెళ్ళే ప్రయాణికుల్ని ప్లేన్ దగ్గరకు వెళ్ళమని ఎనౌన్స్‌మెంట్ వచ్చింది. ఆలివ్‌గ్రీన్ గుంపూ, నలుగురు సివిలియన్సూ కిటికీ పక్కనుంచి వేగంగా నడుస్తూ వెళ్ళిపోయారు ప్లేన్ దగ్గరికి.

శివరామన్‌తో ఆఖరి మాటలు ఎలా ఉండాలో ఆలోచిస్తున్నాను. కృతజ్ఞుడిగా, కుక్కపిల్లలాగ నావెంట తిరిగే శివరామన్‌కి నా హృదయంలోని ఏదో ఒక మూలని బయట పెట్టాలి.

ప్రయాణీకులు

మేఘాల్లో దాగుడుమూత లాడుతూ పెద్ద ప్లేన్ ఒకటి కోపంగా ఉన్న కందిరీగలాగ తిరుగుతూంది. ఆశ్చర్యం వేసింది. ఈ ఏర్‌పోర్ట్‌లో అంత పెద్ద విమానాలు దిగడానికి సదుపాయాలు లేవు. పైని ఏర్‌పోర్ట్ అఫీషల్స్ కొంతమంది ఖంగారుగా తిరుగుతున్నారు. గౌహతి వెళ్లే ఫొకర్ బుద్ధిగా నియమ ప్రకారం లేచి ఉత్తరంవేపు పలకా, పుస్తకం పట్టుకుని రోడ్డు పక్కగా స్కూల్‌కి వెళ్లే రామా ది గుడ్ బాయ్ లాగ వెళ్లిపోయింది..

పైకి వచ్చేము. ఫైర్ ఎంజిన్లు రెండు గడగడ లాడుతూ వచ్చి నిలబడ్డాయి. లేండింగ్ సిగ్నల్ యిచ్చేరని వెనకని ఎవరో అన్నారు. ఆకాశంమీంచి, దక్షిణం నుంచి తిక్క తిరగని గుఱ్ఱంలా రెక్క విరిగిన పక్షిలాగ గెంతుకుంటూ, తన్నుకుంటూ రెండు ఎందల మైళ్ల వేగంతో ఎలా దిగి ఎలా టార్మాక్ చివరదాకా వెళ్లి, ఇంకా ముందుకుపోయి ధ్వంసం అయిపోకుండా ఆగిందో .... ఒళ్లు జలదరించింది. కాక్‌పిట్ పక్కనుంచి మంటలు వస్తున్నాయి. ఫైర్ ఇంజన్లు పరుగెత్తేయి బాణాల్లాగ.

వెనక తలుపు తెరుచుకుని, ముగ్గురు బ్లూ అండ్ వైట్ యూనిఫార్మ్స్‌లో రేంప్ లేకుండానే పైకి గెంతేరు. దూరాన నిలబడ్డ వాలో కొందరు అక్కడికి వెళ్లడానికి ప్రయత్నించేరు. సెక్యూరిటీ పోలీస్ అడ్డేరు. గ్రౌండ్ ఎంజినీర్ స్టాఫ్ కొంతమంది జీప్‌లో అక్కడికి చేరారు.

మంట లారిపోయాయి.

క్రూ ముగ్గురూ మెల్లగా నడుచుకుంటూ దగ్గరికి వచ్చేరు. ముందు నడుస్తున్న పైలట్ నడక ఎక్కడో ఇంతకుముందు చూసినట్లు అనిపించింది. పీక్ కేప్ నుదురుని బాగా కప్పింది. పొడుగ్గా, లావుగా, మార్షల్ బేరింగ్‌తో ఏమీ అవనట్లుగా, ఖాతర్ లేనట్లూ నడక. గేట్ దగ్గరకువచ్చి పీక్‌కేప్ తలమీంచి తీసి జుత్తు సవర్చుకుంటుంటే .....

శేషా ....

శేషాచలపతి !

'శేషియో !' అంటూ ఒక్కసారి పరుగెత్తేను.

రెండు చేతులూ వీపు వెనక్కి విసిరి కౌగిలించుకున్నాను.

'శేషియో !'

''మైటీ క్రైస్ట్ ! భాస్కరం !'

''శేషూ !''

నీట్లో పడి మునుగుతూ చచ్చిపోయేవాడికి తన జీవితంలోని ముఖ్యమైన ఘట్టాలన్నీ ఒక్క క్షణంలో ఫిల్మ్ రీల్ లాగ తిరుగుతాయిట. నాకూ శేషాచలపతికి సంబంధించిన జీవితంలోని ఘట్టాలు—అన్నీ కాకపోయినా—కొన్ని పేర్లూ, కొన్ని స్థలాలూ మనస్సులో స్పార్క్స్‌లాగ మెరుస్తూ మాయమయేయి.

మిగతా యిద్దరితో ఏదో టెక్నికల్ జార్గన్‌లో చెప్పేడు. వాళ్లిద్దరూ హేంగార్ వేపు నడిచేరు. రెస్టారెంట్‌కి తీసుకువెళ్లేను. శివరామన్ వెనకనే వచ్చేడు.

ఎదురుగా శేషూ కూర్చున్నాడు. పక్కని శివరామన్. కూర్చోగానే పరిచయం చేశాను. కుర్చీలోంచి లేచి, నిలబడి చెయ్యి జాపి భుజాల దగ్గర నుంచే హేండ్‌షేక్ యిస్తూ 'హౌడీడూ' అన్నాడు శేషూ.

ఉద్రేకాన్ని అణుచుకోవడం, భావాల్ని కప్పిపుచ్చి మాట్లాడడం ఉద్యోగం కొంత అలవాటు చేసింది. కాని, శేషూని యీ ఎడ్వెంచర్ తరువాత యిక్కడ, ఈవిధంగా కలుసుకోవడం నన్ను కదిలించివేసింది. కాళ్లల్లో శక్తి లేనట్లుగా, నిలకడ పోయినట్లుగా అనిపించింది. మోచేతులు టేబుల్‌మీద ఆన్చి అదే పనిగా శేషూ ముఖంలోకి చూడడం మొదలుపెట్టేను.

శేషూ ముఖం రాతితో చెక్కినట్లుంది. మెరిసే బాకుల్లాంటి కళ్లు. రెండు బాకులు.

''బేరక్‌పూర్‌లో చెక్ చెయ్యలేదు, బాస్టర్డ్స్. నారాయణ్ గంజ్ వచ్చేటప్పటికి అనుమానం వచ్చింది. సిల్చర్ నుంచి ఏమీ చెయ్యలేనని జవాబు. గౌహతి బ్లేంక్. ఇక్కడ నుంచి మాత్రం ఒ. కె. సిగ్నల్ వచ్చింది. రాకపోతే కర్నల్ భట్టాచార్జీ లాగ పాకిస్తాన్ జైలులో పడిఉందును. అసలు ఎక్కడో క్రేష్ అవును. అనాథరైజ్ ఫ్లయిట్ కాదనుకో. ఫుడ్ డ్రాపింగ్ మిషన్. పెళ్లి చేసుకున్నావేంటి కొంపతీసి. శాంత విశాఖపట్నంలో ఉందిట. ఏదో కాలేజ్. నువ్విక్కడేం చేస్తున్నావు. ఏదో పని. పురుగులుకి ఏమిటి పని ? దొలవడం, గొలకడం, కుట్టడం.''

శివరామన్ వేపు తిరిగి ''హాంటీ క్లిఫ్ట్ లాగున్నావు. ఎంతమంది ఆడపిల్లల్ని పట్టేవు ? నైఫ్ వాడడం తెలుసా ?'' అన్నాడు శివరామన్ గుండెమీద అరచెయ్యి పరచి ''నీది ఫిజెన్ చెస్ట్. పెల్మనిజమ్ ప్రాక్టీస్ చెయ్యి.''

శివరామన్ ముఖంలో 'అయోమయం.'

''నైథానీ .... నేవిగేటర్. చూశావు కదూ యిప్పుడే. యూస్‌లెస్ బగర్. తేజ్‌పూర్ వెళ్లిన తరువాత గుండు గీయిస్తాను వాడికి. లేండ్ అవుతుంటే ట్రౌజర్ తడిసిపోయింది. స్కౌలక్‌కి. కిందటిసారి మనం కలుసుకున్నప్పుడు ఏం చేస్తూ ఉండేవాడిని ? బర్మాషెల్ ? రిషివాలీ స్కూల్ ? ఎక్కడ ? జ్ఞాపకం రావడంలేదు.''

''కటక్‌డాక్ బంగాళాలో. నువ్వు బర్మాషెల్‌లో.''

''డిస్‌మిస్ చేశారు. లోస్స్. ఫకీరులాగ కలకత్తాలో మూడు నెలలు తిరిగేను.

గౌహతి నుంచి ఫొకర్ దిగింది. శివరామన్ అందులో పోవాలి. ఎనౌన్స్‌మెంట్ వచ్చింది.

శివరామన్ లేచేడు.

''జాగ్రత్తగా ఉండు. నేను రాసి యిచ్చిన సూచనలన్నీ అనుసరించు.'' అన్నాను. శేషూ లేకపోతే శివరామన్‌తో ఆఖరి క్షణాలు ఎంత సెంటిమెంటల్‌గా ఉండేవో. శివరామన్ బాగా హర్ట్ అయి ఉంటాడు. ఇంత పొడిగా అన్న మాటలతో. ప్లేన్ దాకా కూడా వెళ్లలేదు. రెస్త్రరంట్ తలుపు దగ్గరే హేండ్‌షేక్ చేసి పంపించేశాను.

''ట్రెమెండస్‌గా ఆకలివేస్తోంది. లేత లేతగా ఉన్న ఆడపిల్లల్ని తినాలని ఉంది. దొరకరు గాబోలు.''

''దొరకరు.''

''బేరర్‌ని పిలిచి ఆమ్‌లేట్స్, ఫిష్ ఛాప్స్ తెమ్మన్నాను.

''బనారస్ జ్ఞాపకం ఉందా ?''

బనారస్ !

జ్ఞాపకాల భారాన్ని ఏడా దేడాదికీ పెరిగే నా సామాన్లతో కూడా నాతోనే తీసుక వస్తున్నాను. నా సామాన్లని నేను మొయ్యను. జ్ఞాపకాల్ని కూడా ఆబ్జెక్టివ్‌గా చూడడం నా స్వంత శిక్షణలో ఒక భాగం. నాకు సంబంధించిన సంఘటనలు ఎవరికో అయినట్లు అనుకోవడం నా మెంటల్ మేకప్‌లో యిమిడిపోయింది.. నిజమేనా ?

''మొగల్‌సరాయ్ వెయిటింగ్ రూమ్ జ్ఞాపకం ఉందా?'' అన్నాడు...... తెల్లవారుజామున మొగల్‌సరాయ్ స్టేషన్. దూరంగా, భారంగా, గుడ్స్ వేగన్ల షంటింగ్ .... అవతల ప్లాట్‌ఫార్మ్‌లో నగ్నంగా వెలిగే ఎలక్ట్రిక్ బల్బ్ కాంతిలో స్టిల్ లైఫ్ చిత్రంలో మనుషుల్లాగ టీ స్టాల్ దగ్గర తలలు బాగా వంచి టీ తాగుతున్న వ్యక్తులు ..... యీజీ చైర్స్ ఏవీ ఖాళీ లేకపోతే రెండు కుర్చీలు కలిపి, సరిపోక, ఐదడుగుల పదకొండున్నర అంగుళాల దేహాన్నీ పాములాగ మెలికలు తిప్పుతూ నిద్రపట్టని ఎర్రటి కళ్లు అప్పుడప్పుడు విప్పి మూడు భాషల్లో రైల్వేస్‌ని బూతులు తిడుతూ బాధపడుతూన్న శేషు .... తుఫాన్‌లో దిగిన శాంతకి సర్ గలాహడ్‌లాగ నడుం దాకా దేహం వంచి 'బౌ' చేసి, శాంత నావేపు చూసి పకపక నవ్వుతుంటే, చెయ్యి పట్టుకుని అవతల ప్లాట్‌ఫార్మ్‌కి తీసుక వెళ్లడం ....

ఆ తీసుకువెళ్లడం, అలాగే శాంతని నా జీవితంలోంచి కూడా తీసుకు పోయాడు శేషూ. ఈ ఉద్యోగ భారం ఎటువంటి స్మృతులైనా మనస్సు అడుక్కి తోసి నొక్కి ఉంచుతుంది.

''జ్ఞాపకం ఉంది. నువ్వేదో నా రొమాంటిక్ రహస్యాల్ని ఛేదిద్దామని నా వెంటనే నీడలాగ నాకు తెలియకుండా కాశీ నుంచి మొగల్‌సరాయ్‌దాకా వచ్చి, తరువాత విసుగుపుట్టి, నన్ను కలిసి ...... ''

''శాంత యిప్పుడొక గ్లోరిఫైడ్ స్పిన్‌స్టర్. లక్కీ బ్లోక్‌వి నువ్వు. శాంత ఒక జబ్బు. దాన్నుంచి నిన్ను విడుదల చేశాను. ఆ జబ్బుని నేను త్వరలోనే వదలగొట్టించుకున్నాను.''

కలకత్తా వెళ్లే ఫాకర్ ఎగిరిపోతోంది. శివరామన్ బాగా నొచ్చుకొని ఉంటాడు.

''ఏం చేస్తున్నా విక్కడ ?''

సాధారణంగా చాలాకాలం తరువాత అకస్మాత్తుగా కలిస్తే ఒకరొకరు అడిగే మొట్టమొదటి ప్రశ్న యిది. అడుగుతా డనుకున్న ప్రశ్నలు అడక్కపోవడం శేషూ ప్రత్యేకత.

చెప్పేను.

నవ్వేడు. నవ్వితే దానిమ్మపండు గింజలు. తెల్లగా అమాయకత్వం.

''నీకు సరిపోయిందిలే. కాన్ఫరెన్సెస్, మీటింగ్స్, మినిట్స్, రోల్‌టాప్ డస్క్, ఎడ్మినిస్ట్రేటివ్ జీనియస్.... గవర్నింగ్.... అడుగుమీద అడుగు వేసుకుంటూ గవర్నమెంట్ రథాన్ని తొయ్యడం.''

బేరర్ ప్లేట్లు తెచ్చిపెట్టేడు.

చకచక తినడం మొదలుపెట్టేడు.

నైథానీ, రెండో అతనూ మాట్లాడుకుంటూ శేషూ ప్లేన్ దగ్గరికి వెళ్తున్నారు. ...... కటక్ డాక్ బంగళాలో అనుకోకుండా కలిశాం యిలాగే. పక్క గదిలోనే దిగేడు కలకత్తానుంచి పూరీ బిజినెస్‌మీద వెళ్తూ. వరాండాలో చీకటి పడుతూంటే పైని నగర దీపాలు మెల్లమెల్లగా వెలుగుతుంటే, కలుసుకున్న రెండు నిముషాల తరువాతే 'ఆల్బర్ట్ కామూ చదివేవా' అని అడిగి, ఆత్మహత్య గురించి కామూ, షొపెన్ హావర్ అభిప్రాయాలు నాతో కోపంగా చెప్పి ..... బిజినెస్‌లోని సోల్‌ని పరీక్షిస్తున్నానని అన్నాడు. తరువాత, ''బనారస్‌లో అమరానందతో కలిసి హఠయోగం చేసేవాడిని తెలుసా. గట్టర్ స్నైప్ .... ఉన్న తల చెడిపోయింది. వాడు ఎక్స్‌పర్ట్. కాని, వాడి ముఖం కుక్కలు పీకిన ఎముకలాగుండేది. రోత పుట్టుకొచ్చి మానేశాను. కాని, వాడి ప్రభావం యింకా పోలేదు. సాయంకాలం నా నోట్లో వేదాంతం పువ్వుపూస్తుంది మరచిపో .... ''

తెల్లవారుజామున నేను బాలసోర్ పోవాలి. స్టేషన్‌కి నడిచేం యిద్దరమూ.

''నేను ఏకాకిని. తల్లి లేదు. తండ్రి జైల్లో లైఫ్ టెర్మ్. నామీద దయ ఉంచు. మరిచిపోకు'' అన్నాడు రైలు కదలబోతూ ఉంటే.

నవ్వేను.

''నవ్వకు. నిజం. నా చిన్నప్పుడే ఒక మెత్తని కల.... పచ్చటి కల కరిగిపోయి అంతమయి పోయింది. అప్పటినుంచీ నా జీవితం ఒక పీడ కలగా మారింది.''

రైలు కదలిపోతుంటే, కుడిచేతి ఉంగరంవేలూ, చూపుడువేలూ విప్పి 'వి'—సైన్ చేశాడు పగలబడి నవ్వుతూ ......

ప్లేట్లు పక్కకి నెట్టి అన్నాడు : ఇంకా ఎన్నాళ్లో ఉండడం కష్టం. పని అయిపోగానే గేటు దాటేయడమే. కాని పని ఏమిటో, అది ఎప్పుడు అయిపోతుందో ఎలా తెలుసుకోవడం ?

కొంచెంసేపు ఆగి, ఫోర్క్ తీసి టేబుల్ మీద గుచ్చుతూ

ప్రయాణీకులు

"కడుపు నిండితే యిలాంటి ప్రశ్నలే వస్తాయి. బర్మా షెల్ వదిలి, మూడు నెలలు పార్కుబెంచ్ జీవితం కలకత్తాలో గొప్పగా ఉండేది. ఒకటే ప్రశ్న. రేపటి ఖానా ఎలా వస్తుంది? ఆఖరికి పట్నాయక్‌ని ఖూనీ చేస్తానని బెదిరించి పాత రికార్డు అంతా మాపు చేయించి, వాడి సిఫారస్‌తోనే ఈ ప్రైవేట్ ఏర్‌లైన్స్‌లో చేరేను. నా వయస్సు తెలుసు కదూ. ముప్పయి తొమ్మిది. అయితే ఫిజికల్‌గా 'ఏ' క్లాస్ ఫిట్‌నెస్. పాత 'సీ' లైసెన్స్ పనికొచ్చింది. నీ పనిలో వర్రీ ? కిడ్నీ జబ్బులు ? కళ్లక్రింద నల్లటి చక్రాలు ?

శేషూని చూస్తుంటే, ఏదో టానిక్‌కి ఎడ్వర్‌టైజ్‌మెంట్ లాగ ఉన్నాడు. దేహం అంతటిలోంచీ ఆరోగ్యం కొట్టొచ్చినట్లు కనిపిస్తూంది. రోమన్ ముక్కూ, గ్రీషియన్ నుదురూ, ఇరానీ కళ్లు .... తెలుగువాడి తెలివైన వాడి చూపూ .... అవధులులేని అందం.

నైథానీ వచ్చాడు తలుపు తోసుకుని. సెల్యూట్‌చేసి కుర్చీ లాక్కుని కూర్చోబోతూంటే,—

"కూర్చోకు, కూర్చోమనక ముందే. నిలబడే మాట్లాడు ఏం కావాలి ?" అన్నాడు శేషూ.

పాము కుట్టినట్లు కుర్చీ వదిలి, నిటారుగా నిలబడి నైథానీ "ఇంకో గంటలో బాగయిపోతుంది. మేజర్ డామేజ్ ఏమీ అవలేదు." అన్నాడు. ఏదో పుస్తకంలోంచి చదువుతున్నట్లు మాటలు. కోపం అసూయ, అసహాయత్వం.

"సరే వెళ్లు. తొమ్మిది గంటలకి టేకాఫ్. కేరీ ఆన్."

నైథానీ బొంగరంలాగ వెనక్కి తిరిగి తల వంచుకుని పైకి పోయాడు..... కటక్ డాక్ బంగాళాలో శేషూ అన్న మాటలు కొన్ని జ్ఞాపకం వచ్చాయి. "నువ్వేమైనా అను. అన్నిటికంటె ముఖ్యమైన ఫిలసాఫికల్ ప్రాబ్లమ్ ఆత్మహత్య. కాలం, ఖర్మ, ఏర్పరచిన జీవిత పరిమితుల్ని ఒక్క దుముకుతో దాటేయాలి. తలుచుకున్నప్పుడు చావు—మనకే ఉంది. ఎవరో, ఏ జబ్బో, ఏ క్రిములో చంపేముందే దర్జాగా మనమే మనల్ని చంపుకోవాలి. బాత్‌టబ్‌లో వేడినీళ్లు నింపి అందులో పడుకుని రిస్ట్ దగ్గర బ్లేడ్‌తో కోసుకుంటే గంటలో తియ్యగా చావు. కాని, నా కలా యిష్టంలేదు. స్కైస్క్రేపర్ పదమూడో అంతస్తుమీదినుంచి పేవ్‌మెంట్ మీదకి ఆర్కులాగ దుమికి రక్తం కక్కుకుని చావాలి ....."

బేరర్ కాఫీ తెచ్చాడు. పాట్ లోంచి లిక్కర్ కప్పుల్లో పోసి పాలూ, చీనీ వేసి కలిపి శేషూవై పొకటి జరిపి నే నొకటి దగ్గరగా లాగి సిప్ చెయ్యడం మొదలుపెట్టేను.

పోస్టర్ ఏర్‌మైల్ వాన్ జోరుగా దూరంనుంచి వస్తూంది.

రెండు గెద్దలు కిందికీ, మీదికీ చక్కర్లు కొట్టుతున్నాయి.

ఏర్‌పోర్ట్ అంతా అలికిడిలేక నిశ్శబ్దంగా ఉంది.

"శేషూ, నీ బ్రేక్ ఫ్లూయిడ్ సంగతి ఏమిటయింది ?"

ఉప్పెనగా నవ్వు. "జ్ఞాపకం ఉందా యింకా ? ఆవిరయిపోయింది అలాగే. నరహరి చెట్టియార్‌కి ముప్పయివేల నష్టం మిగిలించి వచ్చేశాను మెడ్రాస్ నుంచి"

ఎక్సెల్షియర్ కెమికల్స్ అని ఒకటి నరహరి చెట్టియార్ చేత మొదలుపెట్టించి, తనేదో స్పెషల్‌గా తయారు చేసిన హైడ్రాలిక్ బ్రేక్ ఫ్లూయిడ్ అతన్ని కోటీశ్వరుడ్ని చేస్తుందని నమ్మించి ....

ఆవిరి చేశాడన్నమాట.

ఎక్కడ, ఎలా ఏ పరిస్థితుల్లో ఎవరితో పరిచయం చేసుకుంటాడో అతనికే తెలియాలి. రైళ్లల్లో రెండు నిముషాల్లో ఇతరులచేత దీర్ఘమైన ఆత్మకథలు చెప్పిస్తాడు. ఆత్మబంధువుల దగ్గర కూడా నిర్భయంగా అబద్ధాల అల్లిక చేస్తాడు.

నైథానీ వస్తున్నాడు. చాలా కృంగిపోయినట్లుగా ఉన్నాడు. శేషూతో ఉన్నవాళ్లకి భయంకరమైన డిప్రెషన్ వస్తుంది. లేకపోతే మేఘాల్లో హమేషా విహరింపజేస్తాడు. మధ్యరకంగా, సహజంగా, ఉండదు. నైథానీ దురదృష్టవంతుడు.

"శేషూ. మళ్లీ ఎప్పుడు కనిపిస్తావో. రూటీన్ జీవితంలో తుఫాన్‌లాగో, టైడల్‌వేవ్ లాగో వస్తావు. నాతో వచ్చి రెండు రోజులుండగలవా" అని అడిగేను.

అర నిముషం ఆలోచించాడు. ఆలోచించాడా ?

"ఉండలేను. ఉండనని తెలుసు నీకు. ఇలాంటి సిల్లీ ప్రశ్న లెప్పుడూ అడగలేదు నువ్వు."

నైథానీ వచ్చేడు లోపలకు. సెల్యూట్‌చేసి, "మీరొచ్చి చెక్ చెయ్యండి. అంతా ఒ. కే. అనుకుంటాను." అన్నాడు.

శేషూ లేచాడు.

బేరర్‌కి డబ్బు యిచ్చేసి బయటకు వచ్చేం.

తొమ్మిది గంట లవుతున్నా ఎండ లేతగా, కొత్తగా ఉంది. ఉత్తరాన్ని మాత్రం దట్టంగా నల్లగా మేఘాలు సుళ్లు తిరుగుతున్నాయి. శేషూ ఏరోడ్రోమ్ ఆఫీసర్ గదిలోకి వెళ్లి ఏదో మాట్లాడి, సంతకాలు చేసి తిరిగి వచ్చేడు. ముగ్గురం ప్లేన్ దగ్గరికి వెళ్లేము.

ఫార్ములాలు అలవాటయిపోయిన నేను ఉండబట్టలేక "సుశీలని చూడలేదు నువ్వు. ఎంతో 'యిద'వు తుంది" అన్నాను.

"ఎవరా బిచ్ ? నీ భార్యా ?" అని నా తలమీద అరచేత్తో గట్టిగా కొట్టి లోపలకు వెళ్లిపోయాడు. కాక్‌పిట్‌లో కూర్చుని, రెండు ఎంజిన్లూ ఒకదాని తరువాత ఒకటి స్టార్ట్ చేశాడు.

ముందుకు వంగి, విక్టరీ సైన్ చేసి, నవ్వి నాలికపైకి పెట్టి వెక్కిరించి, మెల్లగా టేకాఫ్ పాయింట్ దగ్గరికి తీసుకపోయాడు ప్లేన్‌ని. ప్రచండ వేగంతో టార్మాక్‌మీద చివరదాకా పోయి, పైకి లేచిపోయింది. దూకుడుగా పైకి దరిదాపు నిలువుగా లేస్తూ పోయి ఉత్తరాన్ని ఆవరించిన నల్లటి మేఘాల్లోకి దూసుకుంటూ పోయాడు శేషూ.

నీరెండలో మేఘాల నీడ పడడం మొదలుపెట్టింది, దూరాన పైని ఉరుములు.

"చిత్రకళా తపస్వి" శ్రీ వరదా వెంకటరత్నం

శ్రీ నేదునూరి గంగాధరం

ఆంధ్ర చిత్రకళను, ఆంధ్రావని నలుమూలలా ప్రాచుర్యం కలిగించి, ప్రచారం కావించుటకు వందలాది శిష్యులను తీర్చి దిద్దిన మహోన్నత చిత్రకళోపాసకుడు కీ. శే. శ్రీ వరదా వెంకటరత్నంగారు. చిత్రకళాపేక్షాన్వేషులైన విద్యార్థులను తన చిత్రకళాశాలలో చేర్చుకొని, బీద విద్యార్థులకు సాదరపూర్వకమైన ఆర్థిక సహాయం చేస్తూ, చిత్ర రూప రేఖలో, వర్ణ ప్రయోగంలో, చతురతలా, కళా మెళ కువలా బోధిస్తూ ఉత్తమ శిష్యులుగా నిలవరించుకోగల శక్తి గలవారినిగా తయారుచేసిన చిత్రకళా తపస్వి శ్రీ వరదా వెంకట రత్నంగారు.

వీరు విశాఖపట్నంజిల్లా అలమండ గ్రామంలో వరదా సూర్యనారాయణ, అమ్మడు అనే పుణ్య దంపతులకు 1895 సంవత్సరం అక్టోబరు 10 వ జన్మించారు. చిన్న తనంలోనే వీరి తల్లి మరణించింది. తరువాత కొన్ని సంవత్స రాలకు సూర్యనారాయణగారి అన్నగారగు తమ్మయ్యగారు తమ్మయ్యగారి సతీమణి చిట్టెమ్మగారు తల్లిలేని యీ బిడ్డను చేరదీసి పెంచారు. తమయ్యగారు అలమండ నుండి కుటుంబసమేతంగా రాజమహేంద్రవరం కాపురం వచ్చారు. వెంకటరత్నంగారి తండ్రిగారైన సూర్యనారాయణగారు ద్వితీయ వివాహం చేసుకొని అలమండ గ్రామంలోనే స్థిరపడి నారు.

శ్రీ వెంకటరత్నంగారు శ్రీ వీరేశలింగంగారి స్కూలులో మెట్రిక్ వరకు చదివి ప్యాసయినారు. వీరిని పందొమ్మిది సంవత్సరముల ప్రాయముననే అనగా 1914 సంవత్స రంలో అప్పటి రాజమహేంద్రవర మునిసిపల్ చైర్మన్ శ్రీ జయరామస్వామిగారు శ్రీ కూల్డ్రేగారి ప్రోత్సాహంవలన మునిసిపల్ గరల్స్ స్కూలులో డ్రాయింగు మాస్టరుగా నియమించారు. చిన్ననాడే వెంకటరత్నంగారికి శ్రీ దామెర్ల రామారావుగారితో సాహచర్య మేర్పడింది. చిత్రాలు గీస్తుండే వారు. గవర్నమెంటు మోడల్ స్కూలు చదువు పూర్తిచేసు కొనేటప్పటికీ ఈ మిత్రద్వయానికి వి. ఎస్. రాం గారితో పరిచయ:భాగ్యం కలిగింది. శ్రీ సత్యవోలు గున్నేశ్వరరావుగారి నాటక కంపెనీకి వెనుక తెరలు పెయిన్‌టింగు చేయుటానికి మద్రాసునుంచి శ్రీరాంగారు ప్రత్యేకించి వచ్చారు.

రామారావుగారు వెంకటరత్నంగారు శ్రీరామ్‌గారి చిత్ర కళా నైపుణ్యాన్ని తిలకించే కాలంలోనే నేటి ప్రఖ్యాతిగల చిత్ర కారులు చేమకూర భాష్యకారులుగారు, చేమకూర సత్యనారాయణ గారు వీరి అనుంగు మిత్రులై సంచరించేవారు.

శ్రీ ఒ. జె. కూల్డ్రే అప్పుడు ప్రభుత్వ కళా శాలకు ప్రిన్సిపాలుగా ఉండేవారు. ఆ కాలేజీలో విద్యార్థిగా ఉన్న శ్రీ దామెర్ల వెంకట్రావుగారు, తన తమ్ముడగు రామా రావుగారినీ, వెంకటరత్నంగారినీ శ్రీ కూల్డ్రేగారికి పరిచయం చేశారు. తదాదిగా వీ రిద్దరూ వ్రాసి తెచ్చిన చిత్రాలను

"చిత్రకళా తపస్వి" శ్రీ వరదా వెంకటరత్నం

శ్రీ కూల్డ్రే పరిశీలించేవారు. అనుకరణ చిత్రాలు వ్రాయ వద్దని, ప్రత్యక్షంగా చూచిన వాటినే వ్రాయుమని, యధా తథంగా ఉన్న రంగులలోనే చిత్రించండని సూచన లిచ్చేవారు. ఈ సూచనల మేరకు మిత్రు లిద్దరూ రచించిన చిత్రాలను వారు పరిశీలించి, తగిన సలహాలిస్తూ ప్రోత్సాహపరిచే వారు. ఈ ప్రోత్సాహమే వీరి చిత్రకళా విన్నాణానికి మెరుగులు దిద్దింది. సృజనాత్మకభావ ప్రకటన, రంగుల కూర్పుతో జాతీయత ఉట్టిపడే తెలుగు చిత్రకళకు మార్గదర్శక మయి నది.

శ్రీ కూల్డ్రేగారు దామెర్లవారి కుటుంబముతో పరిచయం ఉండుటవల్ల అప్పుడప్పుడు వారింటికి వస్తూ ఉండేవారు. శ్రీ రామారావుగారిని బొంబాయిలో నున్న చిత్రకళాశాలలో చిత్రకళాభ్యాసానికి పంపమని ప్రోత్సహించారు. శ్రీ రామా రావుగారు బొంబాయి వెళ్ళారు. శ్రీ వెంకటరత్నంగారి ఆర్థిక పరిస్థితి సరిలేనందువలన రామారావుతో బొంబాయి వెళ్ళ అదృష్టం లేకపోయింది.

రాజమహేంద్రవర వాస్తవ్యులు శ్రీ ఇంజరపు వీరేశ లింగంగారి కుమార్తె పాపాయమ్మను శ్రీ వెంకటరత్నంగారి కిచ్చి వివాహం చేశారు. 1920 సంవత్సరంలో శ్రీ వెంకట రత్నంగారు గవర్నమెంటు కాలేజీలో డ్రాయింగు మాష్టా రుగా చేరినారు. అనారోగ్యంతో బాధపడుతూ ఉండేవారు. కుటుంబపోషణ, సంసార తపనతో శ్రీ వెంకటరత్నంగారు ఆర్థిక దుర్బలతతో సతమత మవుతూ ఉండేవారు. దానికి తోడు ప్రాణమిత్రుడు రామారావు దగ్గర లేని లోటు మరింతగా కలత పెట్టేది. ఈ పరిస్థితులలో కుంచె మూల బెట్టేరు మాష్టారుగారు. బొంబాయినుండి శ్రీ రామారావుగారు వ్రాసే ఉత్తరాలు శ్రీ వెంకటరత్నంగారిలో ఉద్దీపనం కలిగించేయి.

1921 సం. లో శ్రీ రామారావుగారు చిత్రకళలో ఉత్తీర్ణులై బొంబాయినుండి తిరిగి రాజమండ్రి చేరుకొన్నారు. రాజమండ్రి వచ్చేటప్పుడు శ్రీ రామారావుగారు ఉత్తర భారత దేశంలో గల ప్రముఖ చిత్ర కళాకేంద్రాలను పరిశీలించి వచ్చారు. అసహాయుడై, విషణ్ణుడై, నిర్వీర్యుడై, దుర్బలుడై క్రుంగి కృశించివున్న వెంకటరత్నంగారిని చూచి శ్రీ రామా రావుగారు ఎంతో తపించారు. వారి పరిస్థితులను విని పరిత పించారు. తాను అండగా ఉండి మిత్రునకు తిరిగి కుంచెను అందించి ప్రోత్సాహపరచి తిరిగి చిత్రకళా వ్యాసంగం ప్రారం భించారు. వేకువజాముననే ఆరు బయలుకు వెళ్ళి ప్రకృతి దృశ్యాల ప్రతికృతులు, ఇంటివద్ద రేఖావర్ణ చిత్రాలు, సాయంత్రం తిరిగి ప్రకృతిదృశ్యాల పరిశీలనమూ చేస్తూ చిత్ర రచనను పెంపొందించుకుంటూ ఉండేవారు.

శ్రీ దామెర్ల రమణారావుగారి పుత్రుడు రామారావు. దిగుమర్తి శ్రీనివాసరావుగారి పుత్రిక సత్యవాణి. శ్రీ రామారావు గారి జననము 8—3—1897, సత్యవాణిగారి జననము 8—10—1908. వీరి వివాహము 1—6—1919 లో జరిగినది. రామారావుగారు 1923 సంవత్సరంలో "ఆంధ్ర స్కూలు ఆఫ్ ఆర్ట్సు" అనే పేరున చిత్రకళా పాఠశాలను స్థాపించారు. ఈ స్కూలులో మాష్టారూ, చామకూర సత్య నారాయణగారు, సత్యవాణిగారు, బుచ్చి కృష్ణమ్మగారూ, అంకాల వెంకటసుబ్బారావుగారూ శ్రీ రామారావుగారి వద్ద చిత్రకళను నేర్చుకొన్నారు.

అప్పుడు వెంకటరత్నంగారు ఉబ్బస వ్యాధిచేత తీవ్ర మైన అస్వస్థతకు లోనైనారు. ఆ సందర్భంలో వెంకటరత్నం గారి ముఖ్య శిష్యులు (పాలకొల్లు వాస్తవ్యులు) బంగారు వరాహ నరసింహారావుగారు తమ గురువు గారిని మద్రాసు, బెంగుళూరు ప్రాంతాలకు గాలి మార్పుకై తీసుకు వెళ్లినారు. అప్పుడే వెంకటరత్నంగారు ఆయా ప్రాంతాలలోని చిత్రకళా విధానములను పరిశీలిస్తూ తాను తన శిష్యులు చిత్రాలు వ్రాస్తూఉండేవారు. ఆయన ఆరోగ్యం కుదుటబడక స్వస్థలం తిరిగి వచ్చివేశారు. వెంకటరత్నంగారు తమ ఆరోగ్య స్థితిపై నిస్పృహ ప్రకటించారు.

విధివైపరీత్యం — శ్రీ రామారావుగారే మశూచి వ్యాధి గ్రస్తులై 8—3—1925 తేదీని దివంగతు లయ్యారు. రామారావుగారి భార్య శ్రీమతి సత్యవాణి గారిని శ్రీ వెంకట రత్నంగారు చిత్రకళోన్నతులుగా చేశారు. 1938 సం. లో ప్రభుత్వ స్త్రీల బోధనా పాఠశాలలో చిత్రకారిణిగా ఉద్యోగం వచ్చింది. శ్రీమతి సత్యవాణిగారు శ్రీ రామారావుగారి ఒరవడి లోనే అనేక చిత్రాలు నేటికీ చిత్రిస్తున్నారు. ఈమె చిత్రాలు అనేక పత్రికలలో ప్రకటించబడి బహు ప్రశంసల నందు కొన్నాయి. చిత్రప్రదర్శనములలో బహుమతులు పొందినాయి.

శ్రీ వెంకటరత్నంగారికి యిద్దరు మగపిల్లలు జన్మిం చారు. పురిటిలో ఆ యమ్మకు మశూచి వ్యాధి సోకింది. పిల్లలూ, ఆమె కూడా 1926 లో పరమపదించారు. అప్ప టికే అస్తవ్యస్తమైయున్న వెంకటరత్నంగారి జీవిత గమనము నకు వీరి సతీమణి నిర్యాణము తీవ్రమైన అశాంతికి, ఆత్మీ యత లేని లోటుకు కారణములైనాయి. నాటినుండి నేటి వరకు వెంకటరత్నంగారు నడుం గట్టుకొని, జీవితపు వ్యధలు గడచిన విషాదస్మృతుల నుండి దూరమగుటకు, ఏకాగ్రత నిలవ రించుకొనుటకున్నూ, చిత్రకళమీద నిరంతరం దృష్టిని కేంద్రీకరించుకొన్నారు.

శ్రీ వెంకటరత్నంగారు చిత్రకళా బోధనాచార్యులుగా ఉద్యోగము నిర్వహించుకొంటూ, ఇంటివద్ద తీరిక వేళలలో తన శిష్యులకు చిత్రకళ నేర్పుతుండేవారు. బీద విద్యార్థులకు ఆర్థిక సహాయం కూడా చేసిన వదాన్యులు.

మిత్రుడు రామారావు కీర్తిశేషులైననూ వారి పేరు చిరస్థాయిగా ఉంచాలనే దృఢసంకల్పంతో "రామారావు ఆర్టు గ్యాలరీ" అనే పేరుతో చిత్ర ప్రదర్శనశాలను 1925 సం. లో ఏర్పాటు చేశారు. తదాదిగా యీ చిత్ర ప్రదర్శన శాల నేటికీ కళాకేంద్రంగా రాజమండ్రికి వన్నె తెచ్చింది. దీనికి ముందుగా శ్రీ రామారావుగారిచే స్థాపింపబడిన స్కూలు "రామారావు స్కూలు ఆఫ్ ఆర్ట్సు" అను పేరుననే శ్రీ వెంకటరత్నంగారు ప్రిన్సిపాలుగా ఉంటూ, సుమారు నాలుగు దశాబ్దాలుగా తన మిత్రుని శాంతికీ, ఆశయసిద్ధికీ, అనవరతం శ్రమిస్తూ వందలాది శిష్యులకు గురువులుగా—విజ్ఞాన మహా మనీషిగా ఆదర్శజీవి అయినారు.

1925 సం. ఫిబ్రవరి భారతిలో ఆంధ్ర చిత్రకారులు అనే శీర్షికతో శ్రీ రామారావుగారు, శ్రీ చేమకూర భాష్య కార్లుగారు, శ్రీ వరదా వెంకటరత్నంగారు అంటూ వారి ఛాయాచిత్రాలు స్వరచిత చిత్రాలు ప్రకటించారు. అందులో వెంకటరత్నంగారు ఏకమూర్తి చిత్రాలు వ్రాయుటలో బహు ప్రసిద్ధులని ప్రశంసించారు. వెంకటరత్నంగారి చిత్రాలు భారతి 1925 ఏప్రియలు, 1927 నవంబరు, 1931 జనవరి, 1933 అక్టోబరు, మాసములందు ప్రముఖముగా ప్రచురించబడ్డాయి.

1. విరహిణి. 2. గంధర్వులు. 3. విలాసిని. 4. సముద్రుడు. 5. గోదావరి ఘాటు. 6. ద్రాక్షారామ దేవాలయము. 7. నటరాజు. 8. దశరథ క్షీరభంగము. 9. విశ్వామిత్ర తపోభంగము. 10. గంధర్వ శాప విమోచనము. 11. కైలాసనాథ్. 12. వసంతము. 13. సైరంధ్రి. 14. నిశాగమనము. 15. దమయంతి, కిరాతుడు. 16. గోపీకృష్ణ. 17. దేవదాస్. 18. అజంతాసుందరి. 19. బ్రహ్మ. 20. విద్యాధరి. 21. విష్ణువు. 22. స్ప్రింగ్. 23. ఎల్. డి. ఫీల్డు మొదలగు చిత్రాలేగాక, స్కెచ్‌లు, ప్రకృతిదృశ్యాల ప్రతికృతులు మొదలైనవి లెక్కకు మిక్కుటముగా ఉన్నాయి. వీరి చిత్రాలు స్వదేశంలోనే గాక, కొన్ని విదేశాలలో కూడా ప్రదర్శింపబడి ఎన్నో బహుమతిగ్రహీత లైనాయి. సౌత్ కెన్సింగ్‌టన్‌లో చిత్రకళా ఖండముల ప్రదర్శనమునకై 1937 సం. లో బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారు అనేక దేశాల నుండి ఎన్నుకొన్న పన్నెండు చిత్రాలలో మాష్ఠరుగారి చిత్రం ఒకటి.

శ్రీ వెంకటరత్నంగారికి పురప్రముఖులు 4 వేలు నిధి సేకరించి 1962 సం. లో ఇచ్చారు. కాని, వారు దానిని తిరిగి స్కూలుకే ఇచ్చేశారు. కేంద్రప్రభుత్వంవారు నెలకి రు. 100 —లు భరణం ఇస్తూవచ్చారు.

ఆంధ్ర చిత్రకళాచార్యుడు, నిస్వార్థపరాయణుడు, నిగర్వ చూడామణి, నిరాడంబరుడు, నిరంతర దీక్షాదక్షత గల చిత్రకళా తపస్వి, మహోదారుడు, అగు శ్రీ వరదా వెంకటరత్నంగారి ఆత్మకు పరమేశ్వరుడు శాంతిని ప్రసాదించుగాక.

గీ. దేవభాష వ్రాయ దేవనాగర లిపి
బాలబంధు లిపిని బరఁగ గ్రంథ
లిపి గ్రహింతు రొరులు లీల స్వలిపి వ్రాయు
వారలాంధ్రు లాంధ్రభాష యనదె.

కొకొండ.

చాళుక్య జయసింహవల్లభుని పిష్టపుర శాసనములు

శ్రీ యస్వీ జోగారావు

(ఇటీవల తూర్పు గోదావరి మండలమున పిఠాపురమునకు మూడుమైళ్ల దూరములో నున్న విరవాడ గ్రామమున ఆ గ్రామ వాస్తవ్యులు వ్యవసాయదారులు నైన శ్రీ మల్లె మడుగుల రామచంద్రముగారు తమ నివేశన స్థలమున త్రవ్వకము సాగించుచుండగా చక్కగా కడియములతో నమర్పబడిన రెండు తామ్ర శాసనములు వారికి లభించినవి. విరవాడ వాస్తవ్యులు, ప్రకృతము ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తులో తెలుగు శాఖలో ఎం. ఏ (సీనియరు) చదువుచున్న భాషాప్రవీణ శ్రీ మిరియాల రామకృష్ణ బి. ఏ. ఆ శాసనముల విషయము నాతో చెప్పగా శాసనలిపి శాస్త్రమున మద్గురుస్థానము చరిత్ర చతురాననులు కీ. శే. మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారి కడ నేర్చిన రెండు ముక్కలకును వినియోగ మేర్పడును గద యను నాశతో వారి నా శాసనములు కోరితిని. కోరినదే తడవుగా శ్రీ రామకృష్ణ తీసుకొనివచ్చిరి. శ్రీరామచంద్రముగారికిని, శ్రీరామకృష్ణగారికిని నా కృతజ్ఞతాభివాదములు. ఎక్కడ రామకీర్తన వినిపించునో అక్కడ హనుమంతు డుండు నందురు. అట్లే మనసార శాసనము పేరు చెప్పుసరికి శర్మగారు స్మరణకు వత్తురు నాకు. వారిని స్మరించి శాసనముల్ని పట్టుకొనుసరికి అందలి లిపి క్లిష్టమై క్రీ. శ. 7 వ శతాబ్ది నాటి శాలంకాయన చాళుక్య సంధికాలపు తెలుగు—కన్నడ లిపి యైనప్పటికిని వెంటనే నా అలవికి వచ్చినది. సోమశేఖరులకు మనః పూర్వకముగ నొక నమస్కారము.)

మొదటి కీర్తివర్మ పుత్రుడును, రెండవ పులకేశిమహారాజునకు తమ్ముడును అగు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని కాలమున తెలుగు గడ్డపై చాళుక్య ప్రభుత్వ మేర్పడినది. ఆ కుబ్జ' విష్ణువర్ధనుని తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చినవా డతని జ్యేష్ఠ పుత్రుడగు మొదటి జయసింహవల్లభుడు. రాబర్ట్ స్యూయల్ గారి Historical Inscriptions of Southern India ప్రకార మాయన రాజ్యకాలము క్రీ. శ. 633—663 (చూ. పుట. 336). డాక్టరు శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య గారి "The Eastern Chalukyas of Vengi" (పుట. 64) ప్రకార మది క్రీ. శ. 641—73. ఈ "జయసింహ వల్లభుని దాన శాసనములందు పేర్కొనబడియుండు దానోద్దిష్ట స్థలములనుబట్టి చూడగా అతని పాలన క్రింది రాష్ట్రము విశాఖపట్టణ ప్రాంతమునుండి గుంటూరు మండలములోని ఒంగోలు పరిసరముల వరకును వ్యాపించి యుండెనని తోచుచున్నది" అని సెలవిచ్చినారు డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారు. (చూ. తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వము సం. 3, పుట. 144).

ఈ జయసింహవల్లభుని నిడువ్రరు శాసనము (Epigraphia Indica XVII. 5), పులిబ్రుమ శాసనము (E. I. XIX. 42), పెదవేగి శాసనము (E. I. XIX, 43), పెదమద్దాలి శాసనము (Indian Antiquary.. XIII—P. 137) అను నీ నాలుగు శాసనములందును "శ్రీ సర్వసిద్ధి" బిరుదము కన్పట్టుచున్నది.

"ప్రిథివి జయసింఘవల్లభ" అను మాట పులిబ్రుమ శాసనమున గలదు. "పృథ్వీవల్లభ" అను బిరుదము మొదటి కీర్తివర్మకును, రెండవ పులికేశికిని గలదు. (చూ. E. I. XIX. 42 P. 254—258: "The term, Prithvivallabha, it Should be noted, was a title of Kirtivarman I as well as of his Son Pulakesin II" — Sri V. Rangachari.) ఈ జయసింహవల్లభుని విప్పర్ల శాసనము తప్ప (ఇది తెలుగు గద్యము, శిలా శాసనము) తక్కినవన్నియు సంస్కృత గద్య ఘటితములు.

ఇక ప్రకృత మీ పిష్టపుర శాసనముల స్వరూపము. రెండును మూడేసి రాగిరేకు లొక్కొక్క గుండ్రని కడియములో నమర్చబడి ఆ కడియము లుబ్బెత్తుగా నున్న రాగి దిమ్మలతో నతుకబడి ఆ దిమ్మలపై నిడుపగు శాసనపు సీలు (ముద్ర) నందు వలె నడుమ "శ్రీ సర్వ సిద్ధి" అను అక్షర సంపుటియు, మీద అర్ధ చంద్రుడు, క్రింద పద్మపత్రములు నున్నవి. ఇవి పెద్ద శాసనము (నం. 1) మీదనే స్పష్టముగ కానవచ్చుచున్నవి. చిన్నదాని (నం. 2) యందు నున్నగా చెరిగి పోయినవి. ఒకదాని బరువు సుమారు 75 తులములు, రెండవది సుమారు 35 తు. వీనిని క్రమముగా 1 వ, 2 వ శాసనములని వ్యవహరింతము. 1 వ శా. రేకు పొడవు, వెడల్పులు : 6.9" × 2.6", కడియపు వ్యాసము 2.8", ఎడమ ప్రక్కగా రేకుల రంధ్రము 0.6", సీలు కోలగ నున్నది—పొ × వె : 1.8" × 1.4", మందము 1.2". రేకున కొక్కొకవైపు ఏడేసి పంక్తులు, పంక్తికి 24—25 చొ. అక్షరములును గలవు. వ్రాత చక్కనిది. 2 వ శా. రేకు పొ × వె : 6.6" × 1.6", కడియపు వ్యాసము 2.3", ఎడమప్రక్క రేకుల రంధ్రము 0.4", సీలు కోలగ నున్నది, మట్టము 1.5", మందము 0.9"., 1 వ రేకు మొదటివైపు లిపి లేదు. ఆ రెండవ వైపు, 2 వ రేకు రెండు వైపులను నాలుగేసి పంక్తులును, 3 వ రేకు మొదటివైపున ఐదు పంక్తులును గలవు. పంక్తికి 18—24 చొ. అక్షరములు గలవు. వ్రాత అంత అందమైనది కాదు గాని బోధపడుచున్నది. రెండింటను లిపి శాలంకాయన కాలపు శాసనలిపికి గూడ సరిపోవు నట్టిది. రెండును సంస్కృత గద్య ఘటితములు.

1 వ శాసనము: పాఠము

1 వ రేకు రెండవ వైపు :

స్వస్తి శ్రీ మదనస పురవాసకాత్ స్వశక్తిముఖక్షపితదన్ను తనయ మహాసేనేన మహాసేనేనాభి వర్ధితాధి రాజ్యానాం హారితి పుత్రాణాం మాతృగణపరి పాలితానాం మానవ్యస గోత్రాణాం అశ్వమేధావ భృధస్నాన విధ్వంసిత జగత్కల్మషాణాం చలుక్యానాం కుల జల నిధి సముద్భూత రాజరత్నస్య సకల జగదార్తి హర కర్మణః శ్రీ కీర్తి వర్మణః ప్రియనప్తా సత్యపి కలియుగే కృత యుగ ఇవ ప్రజా పరిపాలనార్థ మవతారిత మనుష్య జన్మనః (ఐ) దం యుగీన మహావిష్ణోః విష్ణువర్ధన మహారాజస్య ప్రియతనయః ప్రవర్ధ మానః.

2 వ రేకు మొదటివైపు :

ప్రతాపోపనత సమస్త సామన్త మణ్డలః స్వభుజాగ్ర స్థితలస దసిముఖ ప్రభా ప్రవాహోవజ్జిత రిపు నృపతి మకుట తటఘటిత మణి మరీచిమఞ్జరీపుఞ్జ పిఞ్జరిత చరణ కమల యుగళః స్వశక్తిత్రయ త్రిశూల భిన్న పర నరపతి సకల బల చేతనః అనేక సమర సంఘట్ట విజయా వాప్తయశో విశేష భూషణః స్వమనోభి(ప్రే)త సమకాలాధిగత కార్య్య సిద్ధి ధృత శ్రీ సర్వ సిద్ధిః స్వభుజబల విజయోపపాదిత రాజ్యకాన్తిత్త్వః విజయాభిరామః స్వకులోదయ గిరి శిఖరావ భాసిత మహోదయత్వాత్ శ్రీ.

2 వ రేకు రెండవ వైపు :

నరేన్ద్రాదిత్య స్వ ... ద. త. విత. పకర.... దితవు ....
రనప .... జ్జిత ధనధాన్య సముదయాభివర్ధిత వప్ర...
గ్రహః యుధిష్ఠిర ఇవ ధర్మ్మ పరాయణః బృహస్పతి రివన యజ్ఞః మ
ను రివ వినయజ్ఞః ఐరావణవ దనవరత దానోచ్ఛహస్తః రామ
ఇవ దాశరథి రప్రతిహత శాసనః స్వజన పరిజన వత్సలః ప
రమ బ్రహ్మణో మాతాపితృ పాదానుధ్యాతః శ్రీ ప్రిథివి జయసింహవల్లభ
మహారాజః పిష్టపుర మధి వసతో ధర్మ్మాధికరణ ప్రముఖా (నధికారిణః)

3 వ రేకు మొదటివైపు :

....సమాజ్ఞాపయతి విదితమస్తువో యథాస్మాభిరస్మి న్నగరసీమ్ని (వేదద్వ)
యాలంకృత ముఖార విన్దస్య అనేక శాస్త్రార్థ విదో రుద్ర శర్మణః
పౌత్రాయ స్వశాఖాధ్యయన తత్పరస్య స్వకర్మ్మ నిరతస్య పుష్పశర్మ్మణః
పుత్రాయ స్వశాఖాధ్యాయినే గౌతమసగోత్రాయ కఠిన బ్రహ్మ
చారి ఆదిత్య శర్మ్మణో మాల కెరియన్నాను క్షేత్రం సర్వకర
పరిహారేణాగ్రహారీకృత్య సముప పాదితం తథాభవద్భి రన్యైశ్చ
ధర్మ్మా ధిగత బుద్ధిభి రస్మద్వంశ్యైశ్చ రాజభిర్న్నస్య బాధాకరణీయా.

గమనిక : 1 వ రేకు మొదటివైపు సాధారణముగ లిపి యుండదు. ఇందును లేదు. 3 వ రేకు 2 వ వైపు గలదు కాని అరిగి అరిగి చెరిగిపోయినది. "జయసింహ నరాధిప" అను అక్షరములు మాత్రము కనిపించినవి. (రెండవ పంక్తిలో.)

చాళుక్య జయసింహవల్లభుని పిష్టపురశాసనములు

2 వ శాసనము : పాఠము

1 వ రేకు రెండవ వైపు :

స్వస్తి శ్రీ విజయస్కన్ధావారాత్ హారితి పుత్రాణాం మానవ్యస గోత్రాణాం

అశ్వమేధావ భృథస్నాన విధ్వస్త జగత్కల్మషాణాం

చాలుక్యానాం కులజల నిధి సముద్భూత రాజరత్నస్య

శ్రీ కీర్తివర్మణః పౌత్రః అనేక సమర సంఘట్ట విజ

2 వ రేకు మొదటివైపు :

యినః శ్రీ విష్ణువర్ద్ధన మహారాజస్య ప్రియతనయః ప్రవర్ద్ధ

మానః ప్రతాపావనమిత పర నరపతి మకు

ట మణి మరీచి మఞ్జరీ పుఞ్జ పిఞ్జరిత చరణ యుగలః

చాలుక్యార్ణ్ణవ వంశద్వయాలయైకః పరమబ్రహ్మణో

2 వ రేకు రెండవ వైపు :

మాతాపితృ పాదానుధ్యాతః శ్రీ ప్రిథివీ జయసింహవల్లభ మహా

రాజః పిష్టపుర నగర కుటుమ్బినః విషయాధి

కారిణశ్చ సమాజ్ఞాపయతి విదితమస్తువో యథాస్మాభి

రస్మిన్నగర సీమ్ని వేదవేదాంగ విదః కుమారశర్మణః పౌత్రాయ

3 వ రేకు మొదటివైపు :

(పితుర)ధిక గుణ విశేషస్య భో(భ?)వ శర్మణః పుత్రాయ గౌతమస

గోత్రాయ కఠస బ్రహ్మచారిణే స్వకర్మ్మ నిరతాయ సామి శర్మణే

(పిష్టపు)ర పశ్చిమ దిగ్భాగే త్తొమ్బ్బది యన్నామక్షేత్రం సర్వ్వకర (పరి)

హారేణా గ్రహారీకృత్య సమ్ప్రత్తం తథాభవద్భిరన్యైశ్చ పరిపాలనీ

యః న కైశ్చిద్బాధాకరణీయా అత్రవ్యాస .... శ్లోకః (?) శ్రేయసే.

3 వ రేకు రెండవ వైపు :

బహుభిర్వసుధా దత్తా బహుభిశ్చాను పాలితా

యస్య యస్య యదాభూమిస్తస్య తస్య తదా ఫలమ్

(ఇది సాధారణముగా చాళుక్యరాజుల అనేక దానశాసనముల చివర ''తథా వ్యాసేన ప్రోక్తమ్'' అని ఉదహరింపబడు శ్లోకమే. ''స్వదత్తాం పరదత్తాంవా'' అను శ్లోకము నిట్టిదే.)

1 వ శాసనము అర్థము

అననపుర నివాసమునుండి : తన శక్తి ముఖముచే దానవ సేనను నాశనముచేసిన కుమారస్వామిచే అభివృద్ధిపొందిన రాజ్యము గలవారు, హారీతిపుత్రులు, మాతృగణ పరిపాలితులు, మానవ్యస గోత్రులు, అశ్వమేధ యాగములు చేసి జగత్కల్మషము నడంచినవారు నైన చాళుక్యుల కుల జలనిధియందు ప్రభవించిన రాజరత్నము, జగదార్తిహరములగు పనులు చేసినవాడు నగు శ్రీ కీర్తివర్మకు ప్రియ పౌత్రుడును, కలియుగమున కృతయుగమువలె ప్రజా పరిపాలనార్థము మనుష్యావతార మెత్తినవాడు, ఈ కాలపు మహావిష్ణువు నైన విష్ణువర్ధన మహారాజునకు ప్రియ తనయుడును, ప్రవర్ధమానుడును, తన ప్రతాపముచే సమస్త సామంత మండలములను సాధించినవాడును, తన బాహుసికి లొంగిన శత్రురాజుల మకుట మణి కాంతుల ప్రకాశించిన పాద కమలములు గలవాడును, స్వశక్తిత్రయ త్రిశూలముచే పర నరపాల బలచేతనములను భేదించినవాడును, పలు పోరుల గెలుపు వలని కీర్తినే విశేష భూషణముగా ధరించినవాడును, తన యుద్దేశ్యము ప్రకారము సకాలమున కార్యసిద్ధి పొందినవాడును ''శ్రీ సర్వసిద్ధి'' బిరుదమును ధరించినవాడును, తన భుజబల విజయలబ్ధమైన రాజ్యకాంతిచే ప్రశస్తికెక్కిన వాడును, విజయాభిరాముడును, తన వంశపు పొడుపుమలపై మహోదయము నందుటచే నరేంద్రులం దాదిత్యుడైన వాడును .... ధర్మజుని వలె ధర్మపరాయణుడును, బృహస్పతివలె నయజ్ఞుడును, మనువు వలె వినయజ్ఞుడును, ఐరావతమువలె అనవరత దానోచ్చహస్తుడును, దాశరథియైన రామునివలె అప్రతిహత శాసనుడును, స్వజన పరిజన వత్సలుడును, పరమ బ్రాహ్మణ్యుడును, మాతాపితృ భక్తుడును నైన శ్రీ పృథివీ జయసింహవల్లభ మహారాజు పిష్టపురమున అధివసించి ధర్మాధికరణ ప్రముఖుల నాజ్ఞాపించు చున్నాడు. ఏవిధముగా నయితే మాచే ఈ నగరసీమ యందు వేదద్వయ పండితుడును, బహు శాస్త్రవేత్తయు నైన రుద్రశర్మకు పౌత్రుడును, స్వశాఖాధ్యయన తత్పరుడును, స్వకర్మ నిరతుడును నైన పుష్పశర్మకు పుత్రుడును, స్వశాఖాధ్యాయియు, గౌతమస గోత్రుడును, కఠస బ్రహ్మచారియు నైన ఆదిత్య శర్మకు 'మాల కెరియం' అను క్షేత్రము సర్వకర పరిహారముగా అగ్రహారము చేసి యిచ్చుట జరిగినదో ఆ విధము తెల్లమగు గాక ! మీచే గాని, యితరులచే గాని, ధర్మాధిగత బుద్ధులగు మా వంశపు రాజులచేగాని బాధ కలుగరాదు.

2 వ శాసనము అర్థము

విజయస్కంధా వారమునుండి :—(సంగ్రహముగ).... ఆ కీర్తివర్మ పౌత్రుడును, విష్ణువర్ధనుని పుత్రుడును ....నైన శ్రీ ప్రిథివీ జయసింహవల్లభ మహారాజు పిష్టపుర నగర వాస్తవ్య

లను విషయాధికారుల నిట్లాజ్ఞాపించుచున్నాడు : వీవిధముగా నయితే మాచేత ఈ నగరసీమయందు వేదవేదాంగ విదుడైన కుమారశర్మకు పౌత్రుడును, తండ్రికంటె ఘనుడైన భోవ శర్మకు పుత్రుడును, గౌతమసగోత్రుడును, స్వకర్మ నిరతుడును నైన సామిశర్మకు పిష్టపుర పశ్చిమ దిగ్భాగమునందలి ''తొంబదియం'' అను క్షేత్రమును సర్వకర పరిహారముగా అగ్రహారముగా చేసి యిచ్చుట యైనదో ఆ వైనము తెల్లమగుగాక ! మీ చేతను, ఇతరుల చేతను (ఈ మర్యాద) పాలింపబడును గాక ! ఎవ్వరి వలనను హాని కలుగకుండుగాక !

రెండింటను చాళుక్య ప్రశస్తి, జయసింహవల్లభుడు అతని తండ్రి తాతల పేర్లను పేర్కొనబడినవి. రెండును దాన శాసనములే. దత్త క్షేత్రములు పిష్టపుర సీమలోనివని పేర్కొనబడినవి. మొదటిదానియందు రాజు పిష్టపురమున అధివసించి యున్నట్లు చెప్పబడినది. రెండవ పులకేశి ''ఐహోల్'' శాసనము (క్రీ. శ. 634—35) పిష్టపురముపై నతని విజయమును పేర్కొనుచున్నది. శ్రీ డి. సి. సర్కార్ తన "The Successors of the Satavahanas" (పుట. 117) లో—"they (Eastern Chalukyas) ruled first probably from Pishtapura, next from Vengi and then from Rajahmundry-'' అని చేసిన యూహ సరియైనదని తోచును. అయితే ఇందలి 1 వ శాసనమున పేర్కొనబడిన ''అసన పురము'' సంగతి యేమిటను ప్రశ్న వచ్చును. ఈ శాసనము వలెనే ఈ జయసింహుని 'నిడుపర్రు' దాన శాసనము గూడ అసన పురము నుండియే వేయబడినది. ఈతని 'పులిబ్రుమ' దాన శాసనము నందలి ప్రతిగ్రహీతయైన గౌతమసగోత్రుడు రుద్రశర్మ మీది 1 వ శాసనమున ప్రతిగ్రహీతకు పితామహుడుగా పేర్కొనబడిన రుద్రశర్మయు గౌతమస గోత్రుడే ('అసన పుర వాస్తవ్య' డని పేర్కొనబడినది. రెండవ విష్ణువర్ధనుని యొక్క దానశాసనమున గూడ (Ind. Ant. VII-P. 192) ప్రతిగ్రహీత యొక్క పితామహుడు అసనపుర వాస్తవ్యుడని చెప్పబడినది. ఆనాటి చాళుక్య చరిత్రలో ఈ అసనపురమునకేదో ప్రాముఖ్య ముండినట్లు తోచును. ''పులిబ్రుమ'' (పులింబూరు—పాలమూరు, భీమవరం తాలూకా) శాసనమునకు వ్యాఖ్య వ్రాయుచు శ్రీ వి. రంగాచారిగారు : "Asanapura which Seems to have Played an important Part in the Cultural history of this Period. I am Unable to identify. Might it be "Annavaram" of the Same taluk (ie.. Bhimavaram of Godavari Dt) అని యన్నారు. మరి అసనపురము గూడ తూర్పు చాళుక్యప్రభువుల తొలినాటి రాజధానులలో నొకటి యగునో! విడిదియగునో ! సరిహద్దు మకా మగునో ! పై 1 వ శాసనమున ఎత్తుగడలో అది అసనపుర నివాసమునుండి వేయబడినట్లును నడుమ రాజుగారు పిష్టపురమున అధివసించియున్నట్లును చెప్పబడినది. అనగా ఆనాటి కందొకటి రాజధానియు నొకటి తాత్కాలికమైన విడిదియునై యుండు ననిపించును.

ఇక 2 వ శాసనము ''విజయస్కంధావారము'' నుండి వేయబడినట్లున్నది. ఇతని ''పులిబ్రుమ'' శాసనము గూడా విజయస్కంధావారము నుండి అనగా యుద్ధపు విడిది నుండి వేయబడినదే. అట్లు యుద్ధ శిబిరముల నుండి కూడ దానశాసనములు ,వేయు నాచారము గలదు. అయితే ఈ జయసింహుడు చేసిన యుద్ధముల వివరము తెలియదు.

ఘనుఁడైన నల్పుఁడైనను
జననింద్యుండైన లోక సమ్మతుఁడైనన్
ధనియైనఁ బేదయైనను
దనతండ్రియె మంచివాఁడు తనయున కెపుడున్.

—చిలకమర్తి

నాటకము:

ఒకే నిద్ర - ఎన్నో కలలు

శ్రీ బుచ్చిబాబు

(గత సంచిక తరువాయి)

(శ్రీనివాసు లోపలికెడుతాడు. సుధీర్‌కుమార్ మెల్లగా ప్రవేశిస్తాడు. పాంటు, బుష్‌కోటు (తెల్లది) ధరిస్తాడు. చేతులో బాగ్ ఉంటుంది. ఎవరూ పలకరించరు)

సుధీర్‌కుమార్:—నమస్తే......నేను......సుధీర్‌కుమార్....

రామయోగి:—డాక్టర్ సుధీర్?

సుధీర్:—అవునండి—నమస్తే— నన్ను మీరు ఎరుగుదురా—ఎట్లా ఎరుగుదురు?

రామయోగి:—మెడ్రాస్ మెడికల్ కాలేజి మేగజీన్‌లో మీ ఫోటో చూశాను. బర్త్‌కంట్రోల్ గురించి మీ దొక వ్యాసం చదివాను. మంచి విషయం—మెడికల్ జార్గన్ వాడకుండా, సామాన్యుడికి తెలిసొచ్చేటట్లు కచ్చితంగా చెప్పారు, నాలుగు ముక్కలూను. ఒక రోజుకి లక్షా డబ్భైవేలు చొప్పున ప్రపంచ జనాభా పెరిగిపోతూందంటే ప్రతి ప్రపంచ పౌరుడూ గుండెపై చెయ్యి వేసుకుని—ముఖ్యంగా పుస్తె కట్టేముందు—మరీ సిద్ధపడాలి. పిల్లల అభివృద్ధి, పథకం—అమలు జరపడానికి, ఇన్ అదర్ వర్డ్స్, మారేజు ప్రాజెక్ట్స్!

సుధీర్:—థ్యాంక్స్......మరి.......మీరు.......

రామయోగి:—నేను—రామయోగి అంటారు—థీసిస్ వ్రాస్తున్నాను— తీరా డిగ్రీ రాకపోవచ్చు—అందుచేత ఇప్పట్లో గుంభనంగా—ఉంచాల్సిన విషయం. ఎక్స్‌క్యూజు అజ్—నిలబడే ఉన్నారు......రండి. కూర్చోండి.

సుధీర్:—థ్యాంక్స్. మీరు చెప్పినట్లు జనాభా పెరిగి పోతున్నది నిజమే. కాని, నిమిషానికి ఇద్దరు చొప్పున హత్య కాబడుతున్నారుట—ముఖ్యంగా పాశ్చాత్య దేశాలలో—సో—బాలెన్స్ ఆఫ్ నేచర్‌ని రెస్టోర్ చేస్తూనే ఉన్నాడు, మానవుడు. (తనే నవ్వుతాడు—కుర్చీలో కూర్చోబోతూ దానిమీద సగం గీసివున్న వాటర్ కలర్ చిత్రం పైకెత్తి చూస్తూ......) ఛార్మింగ్ వాటర్ కలర్—ఆబ్‌స్ట్రాక్ట్ మానర్—షివాక్స్ ఛావ్డా.....

విశ్వం:—ఏదీ చూడనివ్వండి—అమ్మాయి రాధ గీస్తోంది.

సుధీర్:—ఆల్ మోస్ట్ పర్‌ఫెక్ట్—రాధ — మన రాధ—

(రాధ, లక్ష్మీదేవి ప్రవేశిస్తారు.)

కంగ్రాట్యులేషన్స్. ఛార్మింగ్‌గా ఉంది.

రాధ:—(అటూ, ఇటూ బెదురుతూ చూస్తుంది) ఓ—వచ్చారే.......మీరు.....మీ రెప్పుడొచ్చారు?......నాన్నా.. నాన్నగారూ......సుధీర్‌కుమార్.....గారు, అదే డాక్టర్ ముఖర్జీ.....గారి....తమ్ముడు.......గారు డాక్టర్......

లక్ష్మి:—కాస్త కాఫీ తీసుకురానా........అమ్మాయి బర్త్‌డే.....

సుధీర్:—అక్కర్లేదండి—థ్యాంక్స్.

రాధ:—కాఫీ కాకపోతే......టీ.....పుచ్చుగుం....టా.....రే—వారు, గారు.....

రామయోగి:—రాధా డిజప్పాయింట్స్‌మి......చాలా గారెలు వడేసింది—పళ్లెంలో ఒక్కటీలేదు......

సుధీర్:—(గొంతు సవరించి) నమస్తే రామదాసుగారు.....

రామదాసు:—ఏమిటి విశేషం? ఎప్పుడూలేంది......ఇవాళ వచ్చారేం కథ?

సుధీర్:—లేకపోవడమేం......ఈ ఉదయం.....(నాలుక కొరుక్కుని) ఈ ఉదయం దిస్ మార్నింగ్..... ఐ యామ్ సారీ,.....నిన్న మార్నింగ్ నే.......వచ్చాను.......అంటే పట్నంనుంచి... ..

విశ్వం:—ఏమయ్యా సుధీరు—నాకో సందేహం. కలకత్తాలో మంచి మెడికల్ కాలేజెస్—ఎల్. ఎమ్. ఎఫ్. బెంగాలీ డిగ్రీ పుచ్చుకున్నాడులే మా పినతండ్రి ఒకాయన—అక్కడ మంచి కాలేజీ లుండగా, మీరంతా మద్రాస్‌లో చదవడం ఎందుకో......

సుధీర్:—నాకు తెలీదండీ...... మా బ్రదర్....... అంటే మా అన్న.....ముప్పై ఏళ్ళక్రితం చిన్నతనంలోనే ఇక్కడికి వచ్చేశాడు. మా అంకుల్‌తో.....ఎరుగుదురుగా, నరేంద్రకుమార్......బ్యాంక్‌లో పని.....వారు పోయారు......అక్కడ—కలకత్తాలో మా కెవ్వరూలేరు. ఇక్కడే ఉండిపొయ్యాడు అన్న....

రామయోగి:—ఓ ఐసి.....అట్లా ఎడ్జస్ట్ అయిపోవాలి..... ఇప్పుడు...... ఏం పనిలో......

సుధీర్:—వచ్చిన పనాండి...... బిజినెస్ ప్లస్ప్లెజర్..... (బాగ్‌లోంచి కాగితాలు తీసి రామదాసుగారి కిస్తాడు) ఇవి మీ కిమ్మని చెప్పారు, లక్ష్మణస్వామిజీ.

రామదాసు:—(వాటిని చూసి) వాట్—నాన్సెన్స్—ఇన్‌కమ్ టాక్స్ ఫారమ్స్.....పైగా.....వరల్డ్ ఇన్‌కమ్‌టాక్స్‌ట, అతన్నే కట్టుకోమనండి.

రామయోగి:—ఐ లైక్ దట్. వరల్డ్ ఇన్‌కమ్ బిజినెస్—ఇక్కడ ఈనాడు మీకు పదమూడు వేలు లాభా లొచ్చాయంటే, కొరియాలో వందమంది కూలీలు పస్తు. ఆస్ట్రియాలో అరవైమందికి ఒంటిపూట భోజనం—ఇరాన్ ఆయిల్ కంపెనీలో—ఆరుగురి స్ట్రైక్......అల్లా ఒక దాని కొకటి లంకె—ఒక గొలుసు—ఆ పన్ను చెల్లించకపోతే, నే చెప్పిన అఘా యిత్యాలన్నీ—మీరు చెల్లించేవరకూ కొనసాగుతూం టాయి—వారి కోసం చెల్లించి తీరాలి—ఇదే గొలుసు తత్వం—కొండొకచో రామయోగీయిజమ్!

రామదాసు:—పైగా వచ్చే సంవత్సరాని క్కూడా కట్టా లిట.

రామయోగి:—అదంతా ముందు ముందు పర ప్రాంతాలలో కొందరు తిండిలేక పడి ఉండకుండా జాగ్రత్తపడే పీడింపు చర్య. వ్రాసుకోండి కొత్త సామెత. అసలు పన్నాడందే రాబడి పన్ను రాలుతుందా!

విశ్వం:—ఇప్పు డింక నువ్వు భాగస్వామివికావుగా—అందుచేత అతనే కట్టుగోవాలి ఆ పన్ను.

రామయోగి:—అదేమన్న ముక్క— లాభ నష్టాలు సమంగా పంచుకుంటున్నప్పుడు—ఇవాళ వరకూ, రాబడెంతో చిట్టావేసి, దానిమీది టాక్స్, ఇద్దరూ కట్టుకోవా లని, స్వామీజీ సూచన కాబోలు. యూ మై రెట్ డాక్టర్—?

సుధీర్:—నాకు తెలీదండి. టాక్స్ అంత పడకుండా వారేదో మార్గం ఆలోచించారట. అది కూడదన్నారుట మీరు—అంటే—రామదాస్‌జీ...... అందుకని ఆఫీసర్ కోరి నట్లు కట్టుకోవాలిట—ఇద్దరూ. కంపెనీ ద్వారా—ఇతరత్రా ఎంతెంత రాబడో చూపి, ఫారమ్‌మీద సంతకాలు పెట్టాలిట.

రామదాసు:—ఇతరత్రా రాబడేముంటుంది నా తలకాయ.

రామయోగి:—ఉంటుందని వారనలేదే— ఉంటేమటుకు చూపాలన్నారు—నాకు తెలవ కడుగుతానూ—ఇత రత్రా ఎందుకుండకూడదండీ. ఒకడి దగ్గర ఓ పదో పరకో పుచ్చుగుని ఉద్యోగం వేయిస్తే అది రాబడి. రాధమ్మ వేసిన చిత్రం ఆర్టెగ్జిబిషన్‌లో ఆరొంద లికి అమ్ముడుపోతే,—మైనర్ గనక— అది రాబడి. శ్రీనివాసు ఇన్సూర్ చేయిస్తే రాబడి....

లక్ష్మి:—అదేమిటి అట్లాగనేస్తున్నావ్. మావారు అట్లాం టివి ఎన్నడూ తలబెట్టరు.

రామదాసు:—వాళ్ళకీ వీళ్ళకీ లంచంపోసి, ఇప్పట్లో టాక్స్ తగ్గించుకున్నా, ముందు ముందు ఇంతకి రెండిం తలు గుద్దుకోక మానదు. కాబట్టి, రహస్య పద్ధతు లొద్దు, రాజమార్గాన వెడదామన్నాను.

విశ్వం:—ఇహనేం—నీ సలహా ప్రకారమే చేశాడు.....

రామదాసు:—అవుతేమాత్రం—కంపెనీ వ్యవహారాల్లో నా పూచీ లేదు—ప్లీడర్ని కనుక్కునే ఫారమ్ పంపుతానని చెప్పు—

సుధీర్:—దానికి గడువు రేపేనట. రేపట్లోగా పూర్తి చేసి పంకపోతే......

రామదాసు:—చెప్పావుగా—చూస్తాను, ఏం జరుగుతుందో—ఇంక నువ్వెళ్ళు—

రామయోగి:—మనం చాలా మాట్లాడుకోవాలి డాక్టర్—ఎప్పుడు మళ్ళా కలుసుకోవడం?

రామదాసు:—సుధీర్ వచ్చాడంటే భయమే. ఏదో అవాంతరం జరుగుతుంది.

సుధీర్:—నే నింకెప్పుడూ రాను— రామదాసుగారూ—మీకంత అయిష్టంగా ఉంటె. కాని ఒక్కమాట చెప్పనివ్వండి. నావల్ల మీకు ఏ అవాంతరమూ జరగలేదు.

విశ్వం:—రాధని చిన్నప్పుడు ఆట్లకి తీసుకెళ్లి.....

సుధీర్:—క్షమించాలి. చిన్నతనం—ఆటల్లో ఏమి తెలుస్తుంది. ఏదో జరిగిపోయింది. రాధ నా బాల్య స్నేహితురాలు....

రామదాసు:—ఇదంతా అపచారం చేసినవాడు చూపే గిల్టీ కాన్షన్స్.

సుధీర్:—మాలో ఏ అపచారమూ చేసిన బాధ లేదు. చెయ్య లేదు కూడా. అందుకోసం మీ ఇంటి కొస్తున్నాను. లేకుంటే చాలా పొరబాటు. నేను రానేరాను—దూరంగా ఉంటాను.

రామదాసు:—ఎంత దూరంగా ఉంటే అంత మంచిది.

సుధీర్:—వెడతాను. వెడతాను—రా.....

రామయోగి:—అన్యాయం బెంగాలీలంటే తెనుగు వారికి మోజు. వారు కళాప్రియులని ప్రతీతి. ఎటొచ్చీ వారు దూరం గా ఉండాలి. ఆంధ్రుడు చిత్రమైన వ్యక్తి—ఇతర ప్రాంతాలలో ఏ రంగంలో విపరీతం బైలుదేరినా వెంటనే అనుకరిస్తాడు— కాని వారితో కలిసి ఉండ లేడు. దేశాన్ని ప్రేమిస్తాడు. దేశంలో ప్రజలంటే గిట్టదు. ఒక ఆదర్శంకోసం, ఉద్రేకంతో ఎగిరి పడతాడు. దానికోసం ఏ త్యాగమైనా చేస్తాడు—ఆ ఆదర్శంమాత్రం ఫలానా అని తెలిసుండకూడదు.

రామదాసు:—నీ లెక్చర్లు థీసిస్ లోకెక్కదు పుగాని, సందర్భం లేకుండా మమ్మల్ని బోర్ చెయ్యడం మానెయ్య రామయోగి. నా తల వేడెక్కి పోతోంది.

రామయోగి:—రైట్. ఆలోచించేటట్లు చేశానన్న మాట. ఇన్నాళ్లకి ఐ కంగ్రాట్యులేట్ మై సెల్ఫ్.

సుధీర్:—నే వెడతాను—కాని మీతో ఒక్కమాట చెప్పాలి.

రామయోగి:—నాతోనా. నాకు రహస్యాలులేవు. ఆకాశంలాంటిది నా మనస్సు.

సుధీర్:—మీతోకాదు. రామదాసుగారి భార్యతో.

రామదాసు:—వాట్! ఆవిడతోనా—ఆవిడతో ఎందుకు నాకే చెప్పు.

లక్ష్మి:—ఏమిటండదీ— ఇట్లా రండి, చెప్పండి.

సుధీర్:—ఇది స్త్రీలకి కాని చెప్పకూడదు. ఎటికెట్‌కాదు.

రామదాసు:—అదేం కుదరదు—నాకు చెప్పకూడని దేదీ లేదు—ఏమిటో చెప్పు.

సుధీర్:—నాకు సిగ్గుగానూ, భయంగానూ ఉంది చెప్ప డానికి—పోనీ, మరోమారు చెప్తాను.

విశ్వం:—ఏమిటయ్యా, నీదంతా చిత్రంగా ఉంది.

రామయోగి —ఊహించే ఆట ఆడుదమా? మొగాడితో చెప్ప కూడనిది—స్త్రీతో ఏకాంతంగా చెప్పవల్సిందీ—ఏమికై ఉంటుంది— ఆలోచించండి పిన్నిగారూ—యు ట్రై రాధా—

లక్ష్మి:—ఇప్పుడీ ఆటలకి సమయమూకాదు, ఓపికలేదు. సుధీర్—ఇట్లారా—(లోపలకి వెడుతుంది. సుధీర్ వెనకాల వెళ్లబోతాడు. రామదాసు అటకాయిస్తాడు)

రాధ:—అదేమిటి నాన్నా అమ్మతో చెప్పనీ—ఎవరితో చెబితేనేం? అమ్మ నీకు చెప్పదా ఏమిటి?

రామదాసు:—వల్లకాదు—ఏమిటి ఈ నాటకం అంతా—నీ కెన్నిసార్లో చెప్పాను. వీళ్లతో ఏమి పెట్టుకోవద్దని—జ్ఞానం వచ్చిన దానవు. నువ్వూ అమ్మతో మధ్దతై ఈ చుట్టరికాలు సాగిస్తే ఏది జరిగినా నే బాధ్యుణ్ణి కాను.

రామయోగి:—పురుషుడి చివరి అస్త్రం ప్రయోగించేశారు. వెరీ ఛీప్—రామదాసుగారూ—చటుక్కున నోటి కొచ్చిం దనకూడదు. భర్తృహరి చెప్పినట్లు.

రామదాసు:—యు ఆర్ గెటింగ్ ఆన్ మై నెర్వ్స్. శ్రీనూ—ఇటురా—అతను నువ్వూ అల్లా ఎక్కైనా షికారు పొండి.

(శ్రీనివాసు ముస్తాబై వస్తాడు)

శ్రీనివాసు:—కమాన్ రామయోగి—బైటికి పోదాం.

సుధీర్:—శ్రీనివాసు—నువ్వూ ఉండాలి.

శ్రీని:—ఎందుకు?

సుధీర్:—చెప్పమంటారా:—

రామదాసు:—చెప్పి తీరాల్సిందే—

సుధీర్:—తర్వాత విచారిస్తారు.

రామదాసు:—ఫరవాలేదు. అందరం ఇక్కడే ఉన్నాం. కలిసే విచారిస్తాం.

సుధీర్:—రెండు కుటుంబాలకీ ఫామిలీ డాక్టర్— తమ్ముడి హోదాలో చెప్తున్నాను లక్ష్మణస్వామిగారి-

లక్ష్మి, రాధ:—(ఒకసారిగా) ఏమైంది ?

సుధీర్:—లక్ష్మణస్వామిగా రమ్మాయి మీనాక్షికి (వేళ్లు మడుస్తూ) మూడోమాసం.

లక్ష్మి, రాధ:— ఆ! ఆ—!

సుధీర్:—అవును. మా అన్నయ్య, నేనూ ఇందాకనే చూశాము ఆమెని. సందేహంలేదు- అది—మూడోమాసం.

రామదాసు:—(విరగబడి వెకిలిగా, దీర్ఘంగా నవ్వుతాడు)....మీనాక్షికి మూడో మాసంట......మా బాగా అయింది. కావల్సిందే .... (ఇంకా నవ్వుతాడు.)

విశ్వం:—అవును. లక్ష్మణస్వామికి ఒక్కతే కూతురు. పాపం. తల్లిలేదు— వివాహం కాలేదు......మూడోమాసమా... చిత్రంగానే ఉందే.

లక్ష్మి:—ఒంట్లో బాగాలేదు—వచ్చి చూసి పొమ్మంది— ఇదే కాబోలు, పాపం......

రామదాసు:—పాపం ఏమిటే.......లక్ష్మణస్వామి మనమణ్ణి ఎత్తుతాడు......

విశ్వం:—మనమరాలు కాకూడదూ?

రామదాసు:—(ఇంకా నవ్వుతాడు) మనమరాలు....

రామయోగి:—స్త్రీ కర్తవ్యం మాత కావడం. ఆమె సృష్టి కర్త. ప్రాణం అనే మిరకెల్‌ని సృష్టించి, మానవ ప్రపంచాన్ని శూన్యంలో నశింపకుండా తిప్పి నడపడంలో సృష్టికర్తతోబాటు శ్రమించి సాధించిన ఘటానికి విస్తుపోయి, భక్తితో చేతులు మోకరించి నమస్కరించి, పూజించడానికి బదులు విరగబడి వెకిలిగా నవ్వే స్తున్నారా రామదాసుగారు. మీ హేళనంతా లక్ష్మణస్వామి గారిపై పగ చిప్పామేనా—?

రామదాసు:—(కాస్త తేరుకొని) కాదు. బర్త్ కంట్రోల్‌పై వ్యాసాలు వ్రాసిన డాక్టర్ ద్వారా ఆ వార్త విన్నందుకు నవ్వొస్తోంది...ఆ అదృష్టవంతుడు—అల్లుడుగా ఉన్నంతా స్వాధీనం చేసుకోబోతున్న ఆ మహత్తర వ్యక్తి మళయాళీ కురియన్నా, ఒరియా మహంతా, గుజరాతీ మానిక్‌లాలా, మహారాష్ట్రం కాంబ్లేయా......బెంగాలీ...

సుధీర్:—కల్తీలేని ఆంధ్ర పిల్లకాయ శ్రీనివాసు.....

రామదాసు:—(ఉక్కిరి బిక్కిరై) ఆ, ఆ—ఆ, ఆ—ఏమిటదీ. ఎవడూ—ఎవడూ మళ్లా చెప్పు.

సుధీర్:— మీ ఏకైక పుత్ర రత్నం— అల్లారు ముద్దు బిడ్డడు—శ్రీ....ని....వా....సు....

రామదాసు:—షట్—ఏమిటా కూత. తెలిసే మాట్లాడు తున్నావా—

లక్ష్మి:—అవునుట.

రామదాసు:—కచటతపలు కట్టిపెట్టు—ట, ట—ఏమిటే?

లక్ష్మి:—అవును. మీనాక్షి చీటి పంపింది. అదే, ఇందాక నారాయణ తెచ్చింది.

రామదాసు:—ఆ దరిద్ర నారాయుడు తెచ్చిందా—ఏడీ వాణ్ణిల్లా రమ్మను. చీరి ఎండేస్తాను.

రాధ:—వాడిక మనింట్లో పని చెయ్యడుట.

రామ:—ఏమొచ్చింది?

రాధ:—ఫ్యాక్టరీలో పనికని పెట్టుగుని, దాని బదులు ఇంటి పనులు చేయించుకుంటున్నాంట. లక్ష్మణస్వామిగారు, ఫ్యాక్టరీలోనే ఉంచుతా నన్నారుట. అక్కడికి పొయ్యాడు.

రామదాసు:—హోరి వీడి—ఎంతకు తెగించాడు.

విశ్వం:—అవునుమరి. వాడికీ తెల్సింది, కంపెనీ యాజమాన్యం నీకు లేదని—

రామదాసు:—ఏరా శ్రీనూ... .మాట్లాడవేం.

శ్రీని:—ఏమో నాన్నా......నాకేం తెలుసు. ఇంతవరకూ వస్తుందని......

రామదాసు:—నీకు మీనాక్షితో అంతటి పరిచయం ఉందిట్రా?

లక్ష్మి:—వస్తూ పోతూండడమేగాని, ఇంతవర కొస్తుందని నాకు మాత్రం ఏం తెలుసు. పట్నంలో చదువులుగా... ఇద్దరూను. ...

రామదాసు:—ఇదిట్రా నీ మద్రాస్ చదువు. ఏమయ్యా, రామ యోగి—ఇంతేనా మాట్లాడవేం.

రామయోగి:—అతన్ని ప్రశ్నడిగి, నన్ను సమాధానం చెప్పమంటారా—?నాతో శ్రీనివాస్ ఈ విషయం ముచ్చటించ లేదు. నా కంటె, రెండు మూడేళ్ళు జ్యూనియర్ కదు టండీ. చెప్పి ఉన్నా, నేను హర్షించి ఉందును...... యువకుడు ప్రేమించడం, మొగ్గ వికసించడం, గాలి వీచడం, మేఘం వర్షించడం, విడోస్పైన్ కావడం, ఎండిన ఆకు రాలడం, ఫలం పండడం—స్త్రీ సంతానం కనడం అదంతా ప్రకృతి చర్య. సృష్టిమాయ. ది గ్రేట్ మిస్టెరి ఆఫ్ లైఫ్ దాన్నెవ్వరూ ఆపలేరు ప్రభూ. ఖండించేటందుకు, ఆక్షేపించేటందుకు నే నెవ్వణ్ణి. హుయామై? ఇందులో ఏది జరక్కపోయినా, మీరూ నేనూ ఉండం—ఈ పంచాయతీ జరగదు. దూరపు తారక నన్వేషించే మిణుగుడు పురుగు కాదా యువక హృదయం!

(సంగీతం మేస్టరు, చిదంబరం ప్రవేశిస్తాడు)

చిదంబరం:—మంచి సమయానికే వచ్చాను. అందరికీ నమస్కారాలు.

రాధ:— ఏం మేస్టారూ, ఇల్లా వచ్చారేం......

చిదం:—బాబుగారితో ఒక్కమాట చెప్పిపోదామని....

రామదాసు:—తరవాత చెబుదురు గాన్లెండి.

చిదం:—చిత్తం, చిత్తం (భయపడుతూ ఒక మూలగా కూర్చుంటాడు)

రామయోగి:—ఎంతవరకూ వచ్చాను? ఇంక—కామాక్షి మాట.

విశ్వం:—కామాక్షి కాదయ్యా, మీనాక్షి—తనూ చదువుకుంటున్న పిల్లేగా. పాపం కుర్రవాణ్ణే ప్రోత్సహించి.....

రామయోగి:—ఈ విషయాల్లో ఎవరు ఎవర్ని ప్రోత్సహించేదీ బ్రహ్మదేవుడు కూడా చెప్పలేడు—నాకు బ్రహ్మంటే నమ్మకం లేదనుకోండి — అదల్లా సహజంగా, వింతగా జరిగిపోతుంది. ఆ ఐక్యతలోంచి మరో ప్రాణి అవతరిస్తుంది. ఆ ప్రాణి మరో ప్రాణిని వెదుక్కుని ఐక్యత సాధిస్తుంది—ఈనాటికి ఆ ప్రేమ ఒక్కటే ఐక్యతను సాధించకల్గింది—ఎన్నెన్ని యుద్ధాలు, కష్టలు, ద్వేషాలు, కుట్రలు, విప్లవాలు, ప్రళయాలు వచ్చినా నశించక, నిలబడి, జెండా పట్టుకున్నది—ఆ ప్రేమ ఒక్కటే.

రామదాసు:—ఏమిట్రా శ్రీనివాసూ—దొరక్క దొరక్కయా అరవపిల్ల దొరికిందట్రా.

శ్రీనివాసు:—ఏమిటా ప్రశ్నలు—మీ కందరికీ మతులు పోయినట్లుంది!

చిదంబరం:—ఏదో పిల్ల విషయం అంటున్నారు. అది చెప్దామనే.

విశ్వం:—నువ్వు కాసేపు ఊరుకో చిదంబరం.

రామయోగి:—అరవపిల్ల అనడానికి నా అభ్యంతరం—కుల, మత, గోత్ర వ్యత్యాసాలకి రాజ్యాంగంలో తావులేదు. మనం అంతా ప్రమాణం చేశాం. ఇక్క డనడం ఓవిధంగా దేశ ద్రోహమే. ప్రేమ దైవ సమానం—నాకు దైవంలో నమ్మకం లేకపోయినా—అది పవిత్రమైంది. దానికి కుల గోత్ర, నామాలతో నిమిత్తంలేదు—ఏమన్నా కొంచెం ఉంటే వయస్సుతో ఉంటుంది. ఇందులో దొరకడం ప్రశంసలేదు. మనం ఉన్న స్థానంలో మన దృష్టిలో, మన అందుబాట్లో ఎవరుంటే వార్నే ప్రేమిస్తాం. నేను హాలీవుడ్‌లో ఫిలిం తారని ఎడ్మయిర్ చెయ్యొచ్చు. ప్రేమించడం దుర్లభం. అట్లా ప్రేమించిన వాళ్ళు పిచ్చాస్పత్రిలో ఉన్నారు. శ్రీనివాసు మీనాక్షిని వెదుక్కుంటూ, మధురలో మీనాక్షి ఆలయం దగ్గర తిష్ట వెయ్యలేదు. ఆమె అక్కడ ఆ ఇంట్లో తను ఇక్కడ ఈ ఇంట్లో—కలిసి ఉండడంలో కాస్తంత ఖాళీ—మిస్సింగ్‌లింక్ ఇన్ ది చైన్—ప్యూర్ రామయోగియిజమ్!

శ్రీనివాసు:—నే నిక్కడుండను—పోతాను.

సుధీర్:—నేనూ పోతాను. వారు చెప్పింది చివరిమాట చెప్పి పోతాను—మీనాక్షిని శ్రీనివాసు పెండ్లిచేసుకోక తప్పదుట.

రామదాసు:—ఏమిటి పెండ్లా—పెండ్లి—

రామయోగి:—కాకపోతే అగ్ని సాక్షిగా వైవాహిక బంధనం...... అనండి.

ఒకే నిద్ర - ఎన్నో కలలు

రామదాసు:—విడిపోయిన వాడితో వియ్యమా—ఆ పిల్లతో మా వాడి పెండ్లా? మీ అందరికీ మతులు పోయినట్లున్నాయి. ఎందుకు చేసుకోవాలి? ఏమిట్రా శ్రీనూ, సిగ్గులేదుట్రా.

లక్ష్మి:—వాడేం చెప్పగలడండీ—వాడి మనస్సులో ఏముందో.

రామయోగి:—చేసుకోడం కనీసపు ధర్మం.

రామదాసు:—మూడోమాసం అయినంత మాత్రాన పెండ్లే—ఇందరు డాక్టర్లుండి—మరి మార్గంలేదు ?

విశ్వం:—ఏమిటి నువ్వనేది?

రామదాసు:—అమాత్రం తెలీదుటయ్యా ? డాక్టర్ తల్చుకుంటే అదెంతసేపు. పైగా ఈ సుధీర్, బర్త్ కంట్రోల్‌మీద వ్యాసాలు వ్రాశాడు. స్పెషలైజు చేశాడు.

రామయోగి:—వాట్ ?—వైద్యం చేసి మాతృత్వానికి అంతరాయం కలిగిస్తారా—అది హత్య ! మర్డర్ !

లక్ష్మి:—ఇవేం ఆలోచనలండీ— నే పోతాను. (లక్ష్మి రాధను తీసుకొని వెడుతుంది)

సుధీర్:—అది డాక్టర్ చెయ్యకూడదు. నేరం—మీరు అది తల పెట్టడం కూడా నేరమే—ఎవరికేనా తెలిస్తే, చర్య తీసుకుంటారు కూడా.

రామదాసు:—ఎవడూ చర్య తీసుకునేది? ఎందరు చెయ్యడంలేదు?

రామయోగి:—నేరం చెయ్యి—పట్టుబడకు—అదీ మీ నైతిక నిర్వచనం—వెరి మాడరన్—(చప్పట్లు కొడతాడు)

సుధీర్:—ఐయామ్ సారి—నావల్లకాదు—

రామదాసు:—నువ్వు కాకపోతే మరొకడు. మొదటినుంచీ పరాయి పక్షమే. నువ్వు వెళ్ళు.

సుధీర్:—లక్ష్మణస్వామి ఆదేశం—మీనాక్షిని పెండ్లాడటం తప్ప మార్గంలేదు.

రామదాసు:—అది చస్తే జరగదు.

రామయోగి:—రామ రామ—పుట్టకుండానే చావడమా—ఇది బర్త్ కంట్రోల్.

శ్రీనివాసు:—నేను........ఆమెను—లవ్ చేశాను.

రామదాసు:—నోర్‌మూయ్—నువ్వు లవ్ చేశావూ ?

శ్రీని:—పోనీ—ఆమె నన్ను......లవ్ చేసింది.

రామయోగి:—సృష్టి రహస్యం పరిశోధిస్తూ రెండు ప్రాణులు దగ్గరకొచ్చి మరో ప్రాణికి కారణమయాయి. ఆ జనించబోయేది గొప్ప నర్తకి కావచ్చు, గాయకురాలు కావచ్చు—డాక్టరై వెయ్యి భారతీయ ప్రాణుల రాకకు సాయపడొచ్చు. ఇఫ్ ఇటీజ ఎ మేల్ — మహావ్యక్తి — ప్రబోధకుడు, యోగి, మేధావి కావచ్చు — అక్కడ ఆనాడు రహస్యం, చీకట్లో ఆలోచించక చేసిన కార్యం ప్రపంచ చరిత్రే మార్చి వెయ్యవచ్చు. దజ్ స్పేక్ జరతుస్త్ర—యోగిరావ్.

రామదాసు:—పెండ్లి చేసుకోడానికి వీల్లేదు.

సుధీర్:—వీల్లేకపోతే, చాలా చిక్కుల్లో పడతారు— (వెడుతూ)

రామదాసు:—ఎట్లాంటి చిక్కు?

సుధీర్:—అది స్పీడర్నడిగి తెలుసుకోండి ?

(వెడతాడు)

చిదంబరం:—నాదొక చిన్నమాట. ఇందాకటినుండీ చెప్పాలనుకుంటున్నాను.

రామదాసు:—వెళ్లవయ్యా—మధ్యలో నువ్వేమిటి ?

(చిదంబరం వెడతాడు)

ఏం చిక్కులో చూస్తాను.

శ్రీని:—ఎట్లా నాన్నా—చేసుకుంటాను పోనీ.

రామదాసు:—చేసుకో—గంగలో దిగు......

రామయోగి:—గంగ—బెంగాల్‌గుండా ప్రవహిస్తుంది. మన గోదావర్ని విడిచి గంగమీద మీకెందు కంత మోజు—మీ ఆంధ్ర భక్తికి—ప్రాంతీయ దృక్పథానికి విరుద్ధ మీ నిర్వచనం.

రామదాసు:—స్టూపిట్ (బిగ్గరగా)

అది నా ఇంట్లో జరగడానికి వీల్లేదు.

రామయోగి:—మీ ఇంట్లో ఎందుకు? తిరుపతి వెంకటేశ్వర స్వామి ఆలయంలో చేద్దాం. అసలందుకే తిరుపతిని మనం లాగేశాం. లేదా, మధుర మీనాక్షి ఆలయంలో—దాని శిల్పాలు ప్రపంచ ఖ్యాతి పొందినవి.

రామదాసు:—గెటవుట్—పొండి—అందరూ పొండి....లేచిపొండి.

శ్రీనివాసు:—పోతాను—పోక ఉంటానా ?

(చరచర వెడతాడు—లక్ష్మీదేవి బైట కొస్తుంది)

లక్ష్మి:—ఎక్కడికి పోతావురా—ఏమి టండిదంతా—పోనీ ఆ అమ్మాయిని చేసుకుంటే ఏం తప్పు? చిన్నప్పటినుండీ కలిసి మెలిసి తిరిగారు.

రామదాసు:—దీనికంతకీ కారణం నువ్వు—కివన్నీ తెలిసే ఊరుకుని, ఎంకరేజుచేసి ఇంత దాకా తెచ్చావు.

లక్ష్మి:—మీ రిట్లా కన్నడం పిల్ల ఉద్యోగంకోసం పట్టింపులకుపోయి, ఇంతటి అఘాయిత్యం చేస్తారని కల గన్నానా?

రామదాసు:—ఆ బెంగాలీ కుటుంబంతో స్నేహాలు చేసి, అమ్మాయిని అల్లా తయారు చేశావు.

రాధ:—(గబగబ బైట కొచ్చి) అమ్మని ఏమి అనకు నాన్నా. నా స్నేహితుడు నా కోసం తెలుగు నేర్చుకున్నాడు—ఇక్కడ ఉండిపొయ్యాడు—నా కోసం మెడిసిన్ చదివి డాక్టరయ్యాడు.....నాకోసం......తను....తను.... పెండ్లి చేసుకోలేదు.

రామదాసు:—ఛీ ! ఛీ ! ఈ కొంపలో క్షణం ఉండను.

రాధ:—ఇదిగో ఈ రంగులు.....(ప్రక్క గదిలో కెళ్ళి) ఇవిగో ఈ మందులు—నా కోసం......

రామదాసు:—మందులు—విషంతాగి చావండందరూ (తొందరగా వెడతాడు)

లక్ష్మి:—ఎక్కడికి వెడతారో—ఏం చేస్తారో—పట్టుదలం కోపం జాస్తి—ఆయన కేమీ తెలియదు. నాయనా, రామయోగి—నువ్వు కూడా వెళ్ళి ఆయన కూడా ఉండు......విశ్వంగారు మీరూను......

విశ్వం:—ఎంత గొడవైంది—అనుకోలేదుస్మా.

రామయోగి:—మీరు లేకపోతే ఎట్లా — అసలు కీలకం మీరే గనక, మీరూ రండి.

(వెళ్ళబోతూండగా తెర పడుతుంది)

మూడో రంగం

(ఆ రాత్రి పదకొండు దాటుతుంది. పెద్ద గదిలో ఒక మూల ఈజీచైర్‌లో కండ్లు మూసుకుని పడుకునుంటాడు రామదాసు. లక్ష్మీదేవి మెల్లగా అవీ, ఇవీ సర్దుతూ ఉంటుంది. కార్నర్ స్టాండ్‌మీదనున్న ఫ్లవర్‌వేజు చెయ్యితాకిడికి కిందపడి చప్పుడవుతుంది. రామదాసు ఉలిక్కిపడి కళ్ళు తెరిచి కూర్చుని, ఎదురుగా చూస్తాడు. ఎదురుగా చిన్ని గదిలో మహంతి, ఏసూబేగ్, కురియన్, నారాయణ, కాంబ్లె, భోషణానికి ఆనుకుని ఒదిగి కూర్చుని ఏదో రహస్యంగా మాట్లాడుకుంటూంటారు.)

రామదాసు:—ఆగ్రహ లింకా ఇక్కడే తగులడ్డారా— తలుపులు వేసెయ్యి.

లక్ష్మి:—ఇంతవరకూ తిండి తినలేదు. పచ్చి మంచినీళ్ళు కూడా పుచ్చుగోలేదు. సత్యాగ్రహం చేస్తున్నారుట. తలుపులుకూడా బిగించామంటే ఊపిరాడక చస్తారు. ఉండనివ్వండి.

రామదాసు:—ఈ నారాయణ కూడా వాళ్లతో మద్దత్తై నట్లున్నాడు. వీడికేం పొయ్యేకాల మొచ్చింది—

లక్ష్మి:—ఒరే నారాయణా—ఇల్లారా

(నారాయణ వస్తాడు)

ఇక్కడెందుకు. వాళ్లని బైటికిపోయి మరోచోట ఎక్కడైనా చెయ్యమను ఆ సత్యాగ్రహం.

నారాయణ:—చెప్పి చూశానండి. అయ్యగారు స్వామిగారితో కలసి మళ్లా కంపెనీలో జేరే వరకూ తిండి తిప్పలు మాని, ఇక్కడే చస్తారుట.

లక్ష్మి:—అయ్యో కర్మ.

రామదాసు:—అక్కడి కెళ్ళిన వాడవు మళ్ళా ఇక్కడి కెందుకొచ్చావు నువ్వు? మీరంతా గూడపుఠాణీయే—ఆ లక్ష్మణస్వామి, ఇలా చెయ్యండని తిరెక్కించి పంపాడు—అవునా—

నారాయణ:—చాలా కసిగా ఉండారండి. వీళ్ళు ఇక్కడుంటమే నయంలెండి—లేకుంటే వెళ్లి, కంపెనీకి నిప్పంటించే రకాలు వీళ్ళు.

(మళ్లా చిన్న గదిలో కెడతాడు)

లక్ష్మి:—అదీ నిజమే. ఆ సలహా కూడా ఇచ్చారుగా, మీరు.

రామదాసు:—నే నిచ్చానా ఆ సలహా— ఇంకా నయం. నువ్వూ ఇల్లా తయారయ్యావేం?

లక్ష్మి:—మీరేం తక్కువా—ఆ కన్నడంది—పట్టమ్మతో కొంత గ్రంథం జరిపే ఉంటారు—వెనక—లేకపోతే ఆ రాజమ్మ ఉద్యోగం విషయం మీ కెందుకు పడుతుంది.

రామదాసు:—నిజంగా—ఏమీలేదు స్మా. అప్పు డెరుగుదు—మనిషి అందంగా ఉండేది—బాగుంది అనుకునేవాళ్లం. అంతమటుకే.

లక్ష్మి:—నేను నమ్మకేం. మొగాళ్ళు ఇవన్నీ పైకి చెప్తారా ఏమిటి—

రామదాసు:—నిజం. నమ్ము—ఈ ఒక్క విషయమూ నమ్ము. ఆమె చుట్టూ చాలామంది తిరిగేవారు. రక రకాలుగా ఆమె స్నేహం ఆశించేవారు. లక్ష్మణస్వామి—కొంత కాలం తన బిజినెస్‌లో ఉంచాడనే చెప్పుకునేవారు. బాగా వివరాలు తెలియవు.

లక్ష్మి: అట్లాగైతే ఆ పిల్లకి ఉద్యోగం ఇవ్వకుండా ఎందుకు వెనక్కి పంపుతాడు?

రామదాసు:—ఏమో ఎవడికి తెలుసు. వెర్రి వేషం. పట్టుదల—అందుకనే విడిపోయాను. కన్నయలాల్‌తో కబురంపాడు, మనకి రావల్సింది ,నల భై వేలుట. ఇవ్వవల్సింది తొంభై. స్థలానికి ముదరా, ఆ మిగతా యాభై వేలు ఇవ్వకుండాట.

లక్ష్మి:—నాకేమీ నచ్చలేదు. విషంతాగి చావాలి. మీ బుద్ధులే వచ్చాయి అబ్బాయికీ.

రామదాసు:—ఛవ్—నోరుముయ్యి—వాడూ, మీరూ అంతా కలిసి ఎక్కడికేనా పొండి—నాకు నిద్ర పట్టదు—

లక్ష్మి:—హాయిగా నిద్రపొండి—ఆ పట్టమ్మని స్మరించుకుంటూ—నేనే పోతాను.

(వెడుతుంది. రామదాసు లోపలికెళ్లి ఒక బాగ్ తీసుకొచ్చి అందులోంచి సీసాతీసి, సీసాలో టేబ్లెట్ ఒకటి వేసుకుని, నీళ్ళు త్రాగి ఈజీచైర్‌లో జేర్లబడి పడుకుంటాడు. పక్క గదిలో ఐదుగురు కలిసి, ఆ భోషాణాన్ని దూరంగా జరిపి ఖాళీ చేసుకునే యత్నంలో ఉండగా, రామదాసు నిద్రలో పడతాడు. గదిలో గొలుసులు, భోషణం కదిపే చప్పుడు మెల్లగా నిలిచిపోతాయి. భోషణం దూరంగా ఉంచి, చోటు చేసుగుని, ఆ ఐదుగురూ పడుకునే ఏర్పాట్లు చేస్తూ ఉంటారు. చిన్న గదిలో దీపం తీసేస్తారు. పెద్ద గదిలోబ్లూలైట్ మసగగా వెలుగుతూ ఉంటుంది. తెరపడుతుంది. క్షణం చీకటి, నిశ్శబ్దం. తెర మెల్లగా లేచిం తర్వాత, బ్లూలైట్ వెలిగి ఉంటుంది. పెద్ద గదిలో రామదాసు పడుకున్న కుర్చీ దగ్గరగా చిన్న గదిలో

పెద్ద వెలుగుంటుంది. గదుల మధ్య గోడ బదులు ఒక గేట్ (గొలుసులతో బిగించి) ఉంటుంది. అంగవస్త్రం ధరించి, చేతిలో కర్ర పక్కన పడేసి, వృద్ధుడుగా నారాయణ కనబడతాడు. ఇంకెవ్వరూ ఉండరు. నారాయణ పడుకుని ఉండగా బెంగాలీ డాక్టర్ సుధీర్ లాల్చీ, పంచి, శాలువా వేసుకుని గేటు దగ్గర కొస్తాడు. అతని వెనకాల రాధ వస్తుంది—మామూలు వేషమే. అదనంగా నెత్తిమీద చీర కొంగు ముసుగులా కప్పుగుంటుంది. ఇదంతా 'స్వప్నం' అని సూచిస్తూ సన్నటి వాద్య సంగీతం ఉండాలి)

సుధీర్:—నా మనస్సు మేఘంలాంటిది రాధా—దానికి ఆకృతి లేదు—అందులో ప్రేమ అనే వరపు చుక్క ఉంది. వర్షిస్తుంది—

రాధ:—మీరు కవులు—నేనా—కుంటిదాన్ని.

సుధీర్:—నీ మనస్సు మెత్తనిది—నిన్నిల్లా చేసినందు కుపహారంగా నిన్ను ప్రేమిస్తున్నానంటే పొరబాటు...... నాకు చిన్ననాటినుండీ—నువ్వంటే......ఆరాధనాభావం—నీ కిష్టంలేదు—నాకు తెలుసు. నేను పరాయివాణ్ణి..... దూరంగా వెళ్ళి ఆరాధించడం తప్ప—

రాధ:—నేను మాత్రం దూరంగా వెళ్లలేనా—వెడతాను. మా వాళ్లు కనిపెట్టుకుని ఉంటారు......వెడతాను. (చరచర ముందు కెళ్లి తలుపు తోస్తుంది. గొలుసు కదలదు. తలుపు రాదు)

రాధ:—అబ్బ—రాదేం బాబు—దయ్యంలా ఈ తలుపు.

సుధీర్:—ఎందుకురాదు. చూస్తాను. ఇదేమిటిరాదేం?

(గొలుసులు తొలిగించే యత్నంచేసి, తియ్యలేక విడిచేస్తాడు) ఇంతలో పనివాడు కాంబ్లె వస్తాడు—)

కాంబ్లె:—కొంత లెగండి—ఇటు పోవాల—పనిలోకి.

సుధీర్:—ఈ గేటు తలుపు రావడంలేదు.

కాంబ్లె:—ఎందుకురాదు—గంజికూటి బలం ఏటనుకున్నారు. (తలుపు తోస్తాడు. రాదు. తరవాత రామయోగి వస్తాడు కవిలా, పెద్దజుట్టూ. లాల్చీ, సిల్కు కండువా—) దీని తస్స—రావడంలేదే!

రామయోగి:—తొందరగా వెళ్ళాలి—నన్ను సన్మానిస్తారుట. ప్రభువులు—ఏనుగుపై ఊరేగిస్తారుట

(తలుపు తోస్తాడు—రాదు) రావడంలేదే—

(లక్ష్మణస్వామి—ధనికుడుగా— జరీపాగా, మూసిన పొడుగాటి సిల్కు కోటు ధరించి గేటు దగ్గర కొస్తాడు. అతను ఎత్తరి—వర్చస్సు గల మొహం—కాస్త క్రాపింగ్ పాగా దిగువున కనిపిస్తుంది.)

లక్ష్మణస్వామి:—తొలగండి. అర్జెంటుగా పోవాలి.

సుధీర్:—తలుపు రావడంలేదు.

లక్ష్మణస్వామి:—ఎందుకురాదు.

(గేటు తోస్తాడు. రాదు)

ఊహూ—రావడంలేదు. ఇక్కడెవడూ గేట్ కీపర్ లేడా? (వెనక్కి తిరిగి) డ్రైవర్—నువ్వెళ్లి మన ఇంజనీర్, ఇజకెయిల్‌ని పిల్చుకురా.

(సంఘ సంస్కర్తగా మహంతి వస్తాడు.)

మహంతి:—సంఘ సంస్కర్తకి క్షణం తీరుబడి దొరకదు. తొందరగా వెళ్లాలి—కాస్త తొలగండి......ఎవడో కవికి సన్మానంట—అధ్యక్షత వహించే భారం పడేశారు. (తలుపు నెట్టుతాడు—రాదు.) రావడంలేదే ఇక్కడెవడో పడి ఉన్నాడే—ఎవరబ్బీ నువ్వు (క్రింద పడుకుని ఉన్న నారాయణని లేపుతాడు)

లక్ష్మణ:—ఎవడా దరిద్రుడు—గేట్ కీపరేమో. లేపండి—ఏయ్—ముసిలీ—లే. లే.....నువ్వేనా కాపలా వాడివి?

నారాయణ:—(దగ్గుతూ లేస్తాడు) నేను.....నేనే.

లక్ష్మణ:—నీ పేరు?

నారా:—నారాయణ. ఇంటిపేరు దరిద్రవారు.

(అందరూ నవ్వుతారు.)

రామయోగి:—తలుపు తియ్యి.

నారా:—మీరు వెళ్లే త్రోవ కాదిది.

సుధీర్:—అదేమిటి?

నారా:—ఈ దోవ పేరు మీకు తెలుసా?

కాంబ్లె:—ఇది మిల్లు రోడ్డు బాబయ్యా.

లక్ష్మణ:—నాకు తెలిసినంతవరకూ బ్యాంక్ రోడ్.

రామయోగి:—ఇది స్వేచ్ఛాలాలస విహార విహాయసవీథి.

నారా:—మీరంతా దోవ తప్పి వచ్చారు. ఇది రాజమార్గం.

కాంబ్లె:—అంటె?

నారా:—పూర్వం యోగి పుంగవులు, ఋషులు, రాజాధిరాజులు, మత ప్రవక్తలు నడిచిన రాచబాట ఇది. వెళ్ళినవారు తిరిగిరాలేదు.

రాధ:—అయ్యో—అదేమిటి—నాకు భయంగా ఉంది.

లక్ష్మణ:—ఎవళ్లా వెళ్ళిన వాళ్ళు?

నారా:—పేర్లు చెప్పనా? వినండి. వేటగాని అంబుకి బలైన కృష్ణుడు, సోక్రటీసు, క్రైస్ట్, శాస్త్ర పరిశోధకుడు బ్రూనో, లింకన్, ఐరిష్ ప్రజా నాయకుడు మైకేల్ కాలిన్స్, ఇస్లామ్ చతుర్థ కాలిఫ్ హజరత్, పొట్టి శ్రీరాములు మరో పేరుంది—ఆ పేరు ఉచ్చరించే అర్హత నాకు లేదు— మనెవ్వరికీలేదు.

మహంతి:—ఆ—అ ఎందుకులేదు.

నారా:—మనం చూస్తుండగా ఆయన ఇల్లా వెళ్లాడు. **మనలో** ఒక్కళ్లం ఆయనతో వెళ్లలేదు.....మనకి **ఆయనతో** నిమిత్తం లేకపోయింది.

రాధ:—ఏమిటి చిత్రంగా చెబుతున్నాడు. ఏముందయ్యా, ఈ గేటవతల—ఇటు వెళ్ళిన వారు, వెళ్లి చేసిన పనేమిటి?

నారాయణ:—అటు చూడండి—దూరంగా—అక్కడ గొప్ప పరిశోధనాలయంవుంది. అక్కడ సత్యాన్ని పరిశోధిస్తూ ఉంటారు.

(ప్లీడర్‌లా, నల్లకోటు వేసుకుని విశ్వం ప్రవేశిస్తాడు)

లక్ష్మి:—రండి ప్లీడరుగారు. ఈ అబ్బెవడో ఇటు వెళ్లడానికి వీల్లేదని బెదిరిస్తున్నాడు. కాస్త కనుక్కోండి.

విశ్వం:—ఎందుకు పోలేరయ్యా. వెర్రివాడా?

నారా:—మీరందరూ మీ మీపన్లమీద వెళ్లేవారు—ఒకరి భాష ఒకరి కర్థంకాదు—శతృత్వంతో, ఈర్ష్యలతో, జాత్యహంకారంతో, ప్రాంతీయ ప్రగల్భంతో విడి విడిగా నడుస్తారు—సత్యంతో ఎవ్వరికీ నిమిత్తంలేదు. ఎవరికి వారే......

లక్ష్మణ:—నువ్వు మాత్రం—

నారా:—నేను మృత్యువుకై వేచి ఇక్కడే ఉండిపొయ్యాను.

రామయోగి:—(పాడతాడు)

చదివితి నెన్నెన్నో మహా కావ్యముల,
చేసితి గీతా పారాయణమ్ము
చవి చూచితి కష్టావ ధానముల
కొంపకేగి స్వతంత్ర రచనకై కలము దీసి వ్రాయ
ఎవరి విషాదగాథనో రచించిన మందభాగ్యుడనైతిని
గులాబిలో ఎరుపుని సృష్టించి,
మంచు ముద్దలో ముత్యపు నైర్మల్యము కూర్చి
ఎవరిచావో నన్నేల చావనివ్వవు?

మహంతి:—వీడె వడో ఇంద్ర జాలికుడులా ఉన్నాడు.

కాంబ్లె:—ఊరుకుంటె లాభంలేదు—తలుపు తీస్తావా—తన్నమంటావా?

(ఇంజనీర్‌లాగా, స్క్రూడ్రైవర్లు, మగలు, మేకులు పట్టుగుని ఏసూబేగ్ వస్తాడు) గొలుసులు తెరవడానికి యత్నిస్తాడు. రాదు)

ఏసూబేగ్:—ఈ గొలుసులో ఏదైనా కిటుకుందా—తాళంలేదు చూస్తే.

నారాయణ:—రాదు నాయనలారా—మీలో ద్వేషాలు, కక్షలు ఉన్నంతవరకూ ఆ తలుపులు రావు.

లక్ష్మి:—మాలో ఏ ద్వేషమూలేదు.—తెనుగు వాడితోచేరి బిజినెస్ పెట్టానే.

సుధీర్:—తెనుగు కన్యని ప్రేమించానే.....

రామయోగి:—అందరు ఇంగ్లండ్ అమెరికాలు వెళ్లడం ఫేషనైన ఈ రోజుల్లో వెళ్లక ఉండిపొయ్యానే, నేను.

నారాయణ:—మీలోమీరు చూసుకోండి—సర్కారువారికి, తెలంగాణా వారంటే గిట్టదు— ఇద్దరికీ తమిళులంటె పడదు—వారికి కన్నడం వారంటె పడదు. మహారాష్ట్రకు, గుజరాతీవారంటే గిట్టదు. వారికి పంజాబీయులు పరాయివారు. ఒరియా వారికి బెంగాలీలంటే ద్వేషం—మీ ద్వేషానికి హద్దులులేవు—ఈ గేటొక్కటే హద్దు. ఇది దాటలేరు.

రామయోగి:—మేమంతా ఏకమై దొరలని తరిమి వెయ్యలా—

నారాయణ:—ఆ రోజుల్లో ఈ గేటు తలుపులు తెరిచే ఉండేవి. చూడండి—అటు, ఆ పెద్దమంటలు—సత్యాన్ని పరిశోధిస్తున్నారు—ప్రేమ అనే యంత్రంతో శీలం గల మనుషులు.

లక్ష్మి:—మాలో శీలం లే దంటావా?

సుధీర్:—అసలు ప్రేమే లేదంటావా—

విశ్వం:—సత్యం అంటే ఏమిటో తెలీదంటావా—

కాంబ్లె:—నీ ఒక్కడికేనా తెలిసింది—

ఏసూ:—నువ్వెవడవురా......

లక్ష్మి:—తన్నండి.

సుధీర్:—కొట్టండి.

నారాయణ:—ఆగండి—క్షణం ఆగండి. ఈ మూసిన తలుపుకి కారణం నేనని నన్ను ద్వేషించారు. హింసించబోతున్నారు. మధ్య నే నెవర్ని—సరే—ముందు, నాతో రాదల్చినవారెవరో నిర్ణయించి చెప్పండి.

కాంబ్లె:—నేను.

రామ:—క్షుద్రలోకం గుర్తించని చక్రవర్తి కవి.....అతనిదే ముందు నడక.

విశ్వం:—మనం కోర్టుకెళ్లకపోతే న్యాయం నిల్చిపోతుంది.

మహంతి:—నే వెళ్లకపోతే సంఘం దురాచారాలతో కుళ్ళిపోతుంది.

లక్ష్మి:—నే వెళ్లకపోతే బ్యాంక్ దివాలా తీస్తుంది.

(అందరూ ఒక్కసారిగా, నేను, ముందు నేను ముందు—అని ఎవరికి వారు తలుపు తోసి, అది రాక వెనక్కి తగ్గుతారు)

నారాయణ:—రావడంలేదా—ఇంతేనా ఈ చిన్ని విషయం తెలుసుకోలేరా?

అందరూ:—ఏమిట్రా దరిద్ర నారాయణా—చెప్పి తగులడు. (కేకలు వేస్తారు)

నారాయణ:—నా వెనకాల—నాతో అందరూ ఒక్కసారి రండి—చేతులు కలిపి గొలుసు తియ్యండి—తలుపులు తొయ్యండి—(గొలుసులు ఊడతాయి—తలుపులు విడిపోతాయి. ఒక్కరొక్కరే చిన్న గది తలుపుగుండా రామదాసు పడుకున్న ఈజీచైర్ పక్కనుంచే నడిచి లోపలికెళ్లిపోతారు. అంతా నిశ్శబ్దం—రామదాసు కుర్చీలోంచి చివాలున లేచి ''నే నొక్కణ్ణే ఉండిపొయ్యాను, తలుపు తియ్యండి, నే నొక్కణ్ణే ఉండిపొయ్యాను'' అని కేకలు

వేస్తూ, అటూ, ఇటూ వెర్రి వాడివలె పరుగులెడుతూ ఉండగా బ్లూ దీపం ఆరిపోయి తెర మెల్లగా పడుతుంది)

* * *

(తెర లేచేటప్పటికి—అదే దృశ్యం. రామదాసుగారు ఈజీ చైర్‌లో పడుకుని ఉంటాడు. పైన బ్లూలైట్ సన్నగా వెలుగుతూంటుంది. ప్రక్కన చిన్న గదిలో ఆ నలుగురు, కాంబ్లె, మహంతి, ఏసూబేగ్, కురియన్ చాపలమీద పడుకుని ఉంటారు. భోషాణంకి జార్లబడి నారాయణ కునికిపాట్లు పడుతూ ఉంటాడు. రెండు మూడు క్షణాల తర్వాత రామదాసు పెద్ద పెద్ద కేకలు పెడుతూ చివాలున లేస్తాడు)

రామదాసు:—నే నొక్కణ్ణే—ఒక్కణ్ణే—తలుపు తియ్యండి—తలుపుతియ్యండి—నే నొక్కణ్ణే ఉండిపొయ్యాను.

(లోపల్నుండి లక్ష్మీదేవి "ఏమిటండీ అది—" అని కేక లేస్తూ వస్తుంది. రాధ కూడా "ఏమిటినాన్నా—'బాబోయ్—బాబోయ్—నాన్న—నాన్న" అని కేకలు పెడుతూ గాభరాగా పరుగెత్తుగుంటూ వచ్చి పడక కుర్చీ కాలు తగిలి అమ్మోయి, చచ్చాను" అని పెద్ద కేకతో కిందపడిపోతుంది. చిన్న గదిలో జనం ఉలిక్కిపడిలేచి, అన్ని వైపులా పరుగెడుతారు)

లక్ష్మి:—అయ్యో—పిల్లపడిపోయింది—ఇంకేముందీ—ఏమండీ—ఏమిటదీ—ఏం జరిగిందీ—రండర్రా—డాక్టర్ని పిలవండీ—వీళ్లేరీ—రాధా, అమ్మాయి రాధా.....

(లక్ష్మీదేవి, నారాయణ, ఏసూబేగ్ రాధని లేవదీసి సోఫాలో పడుకోపెట్టి సపర్యలు చేస్తూ ఉంటారు. మహంతి పరుగెత్తుకుని బైట కెడతాడు)

లక్ష్మి:—ఎట్లా ఉందమ్మా—తెలివొచ్చిందా — కాసిని మంచి నీళ్లు తాగు—మరేం అవలేదుకదా—చూడనీ (కాళ్లు నడుం సర్దుతుంది) ఏమిటండీ— ఆ కేక లేమిటీ...... మతోయినట్లు.......ఇదుగో మంచి నీళ్లు త్రాగండి.

రామదాసు:—ఏం రాధకేం....పడిందా! వీళ్లంతా ఇంక ఇక్కడే ఉన్నారా! పొండి మీరంతా (కసురుతాడు) పోతారా పోరా—మీరే కారణం దీని కంతకీ—వెళ్లండి— సత్యాగ్రహంట— వేషాలు (కాంబ్లె, కురియన్ పరుగెత్తుకు పోతారు. నారాయణ, ఏసూబేగ్ లక్ష్మీదేవి సహాయంతో, మెల్లగా రాధని లేవనెత్తి, లోపలికి తీసుకు వెడతారు. రామదాసు మళ్లా ఈజీచైర్‌లో కూలబడతాడు. లక్ష్మీదేవి బైటి కొస్తుంది.)

లక్ష్మి:—ఏమిటండి ఆ కేకలు—నిద్రలో.

రామదాసు:—ఏమీలేదు. ఏదో కలొచ్చింది.

లక్ష్మి:—ఏం కల? ఆ పెద్ద పెద్ద కేక లేమిటి?

రామదాసు:—కేకలు పెట్టానా? కల కర్థ మేమిటి....

లక్ష్మి:—అమ్మాయేమిటి, నేనే హడలిపోతే ఆ కేకలకి! ఏం కలో చెప్పకూడదా?

రామదాసు:—కలకి అర్థం లేదన్నాగా.రాధ కెల్లా ఉంది. మరేం లేదుగా. పడిందా—

లక్ష్మి:—పరుగెత్తడంలో ఈ కుర్చీ కాలు తగిలినట్లుంది. గాయం ఏమీ తగలలేదులెండి. అమ్మాయి రాధా!

రామదాసు:—పద చూద్దాం.

(ఇద్దరూ లోపలి కెడతారు—నారాయణ బైట కొచ్చి అవీ ఇవీ సర్దుతాడు. పెద్ద లైట్ వేస్తాడు. రామదాసు ఇవతల కొచ్చి సోఫాలో కూర్చుని, గోడని ఫోటోల కేసి వెర్రిగా చూస్తాడు. గోడనున్న కంపెనీ గ్రూప్ ఫోటో తీస్తాడు— విసుగ్గా— దూరంగా పడేస్తాడు)

రామదాసు:—నారాయణ—కంపెనీలో జేరి లక్ష్మణస్వామి దగ్గర పని చేస్తానన్న వాడవు. మళ్లా ఎందుకొచ్చావురా—?

నారాయణ:—ఆరేళ్లన్నారండీ—ఈ ముఠాగాళ్లు ఇక్కడచేరి ఏ అల్లరి పెడతారో కనిపెట్టి ఉండమన్నారండీ—అందుకని వారి పనిమీదే—

రామదాసు:—నా జోలేమైతే ఆయన కెందుకురా.

నారా:—అయ నట్లాంటి వాడండి.

(లక్ష్మణస్వామి తొందరగా వస్తాడు. ఎత్తుగా ఉంటాడు. గూడకట్టు, చొక్కా, పైన తుండు—కండ్లకి జోడు, మధ్య పాపిటక్రాప్, అక్కడక్కడ నెరసిన వెంట్రుకలు—వెడల్పు మొహం, దీనంగా చూసే కళ్లు—నాలు గైదు రోజులు క్షవరం చేసుకోని గడ్డం)

లక్ష్మణస్వామి:—ఎక్కడ రాధమ్మ—మీరేమీ కేకలు పెడ్తూ ఉండారుట— నిద్దట్లో అరిస్తిరంట—

రాధ:—ఎవరదీ—లక్ష్మణస్వామిగారా—(బైటకి రాబోతుంది—లక్ష్మణస్వామి, నారాయణ, ఆమె దగ్గర కెళ్లి చూసి మళ్లా లోనికి తీసుకెడతారు. కాసేపటికి లక్ష్మణ స్వామి బైట కొస్తాడు)

లక్ష్మణస్వామి:—మంచికాలం. మరేమి అవలేదు—పిల్లకి—కాంబ్లె చెప్పాడు—రాధ పడిపోయిందని— పరుగెత్తు కొచ్చా. అమ్మాయిమీన కూడా వస్తానంది. చూసొస్తా. పండుకోమని డాక్టర్‌కి కారు పంపి చక్కా వచ్చా. మీకేమి— బాగుండారుకదా.

రామ:—ఏమీలేదు. నిద్రలో—ఏదో కల.

లక్ష్మణ:—ఏం కల—ఇంకా ఆ పట్టమ్మ—రాజమ్మ ఉద్యోగం—అదేనా ?

రామదాసు:—అదికాదు.

లక్ష్మణస్వామి:—ఎందుకాదు—మీ సంగతి నాకు తెలవదా. మీకు భలే పట్టింపు. కోపం జాస్తి—ఎందుకు—మీ సావాసం—పది పదిహేనేళ్లుగా మీలాగై పొయ్యాను. నాకూ పట్టుదల, కోపం పెరుగుతున్నాయి. పొద్దున్న మీకంటె లావుగానే అరిస్తిని—కదూ.....మీ కెందుకంత కోపం—ఆ రాజమ్మ మీకేం తెలుసు?

(నవ్వుతాడు)

రామ:—ఏం తెలియాలి. చిక్కుల్లో ఉంది— చదువుకుంది. టైపు వచ్చునట. పట్టమ్మ కబురంపింది—ఏదో సాయం చేద్దామని. మన కంపెనీలో—అదే ఇంక నీ కంపెనీలో—అప్పుడు మన కంపెనీయేగా—స్త్రీలు లేరు——పోనీ ఒకమ్మాయి ఉంటుంది.

లక్ష్మణ:—మీకు పట్టమ్మ కబురు పెట్టిందా ?

రామ:—అవును.

లక్ష్మణ:—మీరు ఆమెను బాగా ఎరుగుదురా ?

రామ:—వెనక—చాలాకాలం క్రిందట—కొంచెం ఎరుగుదును.

లక్ష్మణ:—పొరబాటు. మీరు బాగా ఎరుగరు. పట్టమ్మ, మీకు కాదు, నాకు కబురు పెట్టింది. స్వామిగారి దగ్గర కెళ్ళ మని చీటి యిచ్చి పంపింది. మేష్టరు చిదంబరం తెలీక మీరే 'స్వామి' అనుకుని—తెనుగుభాషలో తికమకలు జాస్తి—స్వామి, అంటె అయ్యవారు—అయ్యవారంటే అయ్యర్ గారు—అయ్యగారు—పంతులుగారు—ప్రభువులు—ఆసాములు—యజమానులు — చూస్తివా, తెలుగు ఎంత బాగా చెప్తానో—అట్లాగ ఆ స్వామి మీరే ననుకుని మీతో చెప్పాడు. కాని, చెప్పవల్సింది నాకు. రాజమ్మ తిన్నగా నా దగ్గిరకే వచ్చింది.

రామ:—నువ్వు రాజమ్మని ఎరుగుదువా ?

లక్ష్మణ:—ఇవ్వాళ చూస్తిని. చిన్నపిల్లగా ఉండగా చూస్తిని—అమ్మ బాగా తెలుసు. పట్టమ్మ.

రామ:—పట్టమ్మని—బాగా ఎరుగుదువా ?

(లక్ష్మణస్వామి అటూ, ఇటూ చూసి దగ్గరగా జరిగి)

లక్ష్మణ:—నేనొకటి చెప్తా—కడుపులో పెట్టుకో—

రామ:—(దగ్గరగా వచ్చి) చెప్పు.

లక్ష్మణ:—పట్టమ్మని చేరదీశాను—చాలా అందంగా ఉండేది. రాజమ్మ నా బిడ్డ.

రామ:—ఆ—ఆ (తెల్లబోతాడు.)

లక్ష్మణ:—ఇష్. మెల్లగా.... పైకనమాక (కళ్ళల్లో నీళ్ళు తిరుగుతాయి) ఎవ్వరితో అనమాక. లక్ష్మిదేవికి తెలియ కూడదుస్మా—అప్పుడు చిన్నతనం. ఆమె బ్యాటికి వడి పొయ్యాను.... తరవాత వాళ్ళ వారిదగ్గరకు వెళ్ళి పోయింది. అప్పుడప్పుడు, కష్టంలో ఉండి ఉత్తరం వ్రాస్తే డబ్బు కూడా పంపేవాణ్ణి. (రామదాసు చెయ్యి పట్టుగుంటాడు.) పొరబాటే—కాని ఏం చెయ్యాలి ? రాజమ్మని కంపెనీలో చేరిస్తే, అప వాదు—పెద్ద స్కాండల్—అదంతా నలుగురికీ తెలుస్తుంది. కంపెనీకి, నీకు, నాకు పరపతి పోతుంది. అవుస్గా—అందుకని వీల్లేదన్నాను. కాని, అందరి ముందూ ఎట్లా చెప్పి చచ్చేది. నువ్వేమో వినిపించుకోవాయె. ఎగిరి ఆడుతున్నావు—నీ కోపం నాకు పట్టె. నేనూ ఎగిరి ఆడాను—సరా ?

రామ:—(ఆశ్చర్యం తగ్గించి) నిజంగా— నా కిటంతా కలలా ఉంది —ఇందాక కూడా భయమేసే పిచ్చకల—అందరూ, గేటుదాటి వెళ్ళినట్లు, నే ఒక్కణ్ణి దిగడిపోయినట్లు.

లక్ష్మణ:—మీ తెలుగువాళ్ళు అవకాశం జారవిడుస్తారుగా—అదే కల.

రామ:—ఒకటి చెప్పనా—ఎవ్వరితోనూ అనకు.

లక్ష్మణ:—రహస్యాలు, చీకటితప్పులూ పంచుకునేవాడే స్నేహితుడు.

రామ:—ఒకప్పుడు పట్టమ్మంటే నాకూ లోపల ఇష్టముండేది. అందరూ ఆమె వెంట పడేటట్లు చేసుకోడం చూసి, నే నది వదులుకున్నాను.

లక్ష్మణ:—చూస్తివా—అవకాశం జారవిడిస్తివి—ఒక్కడవూ, ఉండిపొయ్యావు కలలో మాదిరి. అవకాశం దొరికినప్పుడు చెయ్యని చెడ్డపనులకి పశ్చాత్తాప వడతారుట మనుషులు—మీ రామయోగి ఒక లెక్చర్లో అన్నాడు.

రామ:—శీలంలేని మనిషితో స్నేహం ....

లక్ష్మణ:—మనకి శీలం ఉంటే ఆమె జోలికే వెళ్ళంగా ! శీలం నీ కుండక్కర్లేదు—ఆమెకు మాత్రం ఉండాలా? భలే కోరికే.

రామ:—శీలం కనబరిచి దూరంగా ఉంటే, మెచ్చుకున్నవా రెవరు ? లక్ష్మిదేవి ఏమీ లేకుండానే అనుమాన పడుతోంది.

లక్ష్మణ:—అది నే సరిగా చేస్తాగా—రాజమ్మకి—మరో కంపెనీలో— బెంగుళూర్— నా ఫ్రెండ్ ఒకడున్నాడులే. అందులో పనిదొరికే ఏర్పాటుచేశా—సరేనా ?

రామ:—అంతా బాగానే ఉంది. నువ్వట్లా ఆమెని వదిలెయ్యడం బాగాలేదు.

లక్ష్మణ:—ఏదో చిన్నతనంలో పొరబాటు జరిగిపోయింది. ఏం చెయ్యను. చెడిపొయ్యే ఓపిక, ధైర్యంలేక, పెద్దయింతర్వాత, పిన్నలకి మంచి సలహా యిస్తాడు మనిషి. నా కిప్పుడు పట్టమ్మని చేసుకోవాలనే ఉంది—మీనాక్షి పెండ్లయ్యాక—చేసిన పాపాలు చాలుట. తను ఆశ్రమంలో జేరిపోతుందిట—రాజమ్మకి ఏదో మార్గం చూపి అందుకనే రాజమ్మని పంపింది—ఆ పొరబాట్నే నీ సంతానం, నా సంతానం చేస్తున్నట్లుగా ఉంది.

రామ:—శ్రీనివాసు ప్రేమించా నంటున్నాడు మీనాక్షిని.

లక్ష్మణ:—తప్పుచెయ్యటం తమ ఒక్కరి హక్కే ననుకుంటారు పిన్నలు. ఏమిటో ఒకరితో ఒకరు, ఇద్దరం కలసి పంచుకోలేని భావాలొస్తాయి—కాని, అవి కార్య రూపం చెందవుగా.

రామ:—ఇంతవరకూ వచ్చాక నా అభ్యంతరం ఉండకూడదు—వాళ్ళ పెళ్ళి చేసుకోవాలి. చేసేద్దాం.

లక్ష్మణ:—(రెండు చేతులూ తీసుకుని) ఎంత మంచిమాట అన్నావు రామదాసు. నా భారం తీరిపోయింది. పరువు దక్కింది. ఇంక నాకు జీవితంలో ఏమీ అక్కర్లేదు. ఆబిల్డింగు, కంపెనీ—అన్నీ నీవే—

రామ:—నాకు మాత్రం ఎందుకు—ఏదో మాట పట్టింపు కోసం—కోపంలో అనేశాను. మరి కొంత డబ్బు చేరాక, బిజినెస్ అబ్బాయికి ఒప్పగించి, ఆ బిల్డింగ్ ఏ వయోజన పాఠశాలకో ఇచ్చేసి, నేనూ ఆశ్రమంలో చేరి.....

లక్ష్మణ:—ఆ పాఠశాల కిచ్చివేస్తే, రామయోగిని ప్రిన్సిపాల్‌గా వేస్తావా ? (నవ్వుతాడు).

(రామయోగి, శ్రీనివాసు లొస్తారు.)

రామ:—వాటెస్సైట్ ! వండర్స్ నెవ్వర్ సీ ! ఇది కలయో, వైష్ణవ మాయయో— ఏమిటి— మీరు— లక్ష్మణ స్వామి అవర్‌గళ్ —అఖిలాంధ్ర పారిశ్రామిక రంగ ప్రతినిధి రామదాసు—ఈ ఏకాంతంలో మంతనాలా—లోకానికి కీడు తప్పదు—ఇక్కడ ఈ కుట్ర—వెస్టు జర్మనీలో అల్లరులకు దారితీయదా—

రామ:—నిన్ను పాఠశాలకు ప్రిన్సిపాలుగా వెయ్యాలని లక్ష్మణ స్వామి సలహా.

రామయోగి:—పాఠశాలకి చేసేది, హెడ్మాస్టర్‌గాని, ప్రిన్సిపాలవడు—అయినా, ఆలోచించి చూస్తాను. మీ టరమ్స్ ఏవో సెలవియ్యండి—

లక్ష్మణ:—వయోజన పాఠశాల యజమానంటే, ఉచితవిద్య గనక, వాలంటరీ సర్వీస్—జీతం, బత్తెం ఉండదు. ఎక్కడినుండి వస్తున్నారు?

శ్రీని:—సినిమాకెళ్ళి.

రామయోగి:—మాట తప్పించకండి—మీ ప్లానంతా అమాయకపు వయోజనులను పోగుచేసి, తెలుగుభాష, ఇటాలియన్ అఫ్ ది ఈస్ట్, గరపాలనా ? నే నొప్పను. నా చర్మం, నా దేశం అన్నట్లు నా భాష నాది. ఎవడిది వాడిది—ప్రజ కలసి ఉండడంలో కాస్త ఖాళీ ఉంచండి—ఆ ఖాళీ మాతృభాష. మీరు మతం మార్చుకోగలరు, వేషం మార్చుకోగలరు, రాజకీయాలు మార్చుకోగలరు—ఇట్లా తను తానుగా కాక, మరొకరిలా ఉండగలగడంలో ఆంధ్రుడు అందెవేసిన చెయ్యి—కాని, భాష మాత్రం ఎవ్వరూ మార్చుకోలేరు. అది ఎముకలకి పట్టిపోయి, గుండెకాయ కొట్టుకోడానికి యంత్రం—అది మాత్రం మార్చుకోలేదు.

బట్—కాని— అది చిన్నప్పుడే సాధ్యం. పసితనంలో భాష తొందరగా వస్తుంది. దేర్‌ఫోర్, వయోజనపాఠశాల బదులు, బాలబాలికా పాఠశాలే మంచిదిమీ ఎక్స్‌పెరిమెంటల్—(సుధీర్ డాక్టర్ బాగ్ తీసుకొని తొందరగా వస్తాడు.)

సుధీర్:—రాధ ఎక్కడ ? చూపండి.

రామదాసు:—మరేం ప్రమాదంలేదు.

సుధీర్:—కారు చెడిపోయింది— నడిచే వచ్చాను. అందుకు ఆలస్యం....

రాధ:—ఎవరు ? సుధీర్ ......

(తొందరగా బైట కొస్తుంటే, వెనకాలే లక్ష్మీదేవి పడిపోకుండా పట్టుకుంటూ)

వచ్చారా—నాకేమీ భయంలేదు. నాన్న ఏదో కేకలు పెడితే.......

(సుధీర్ రామదాసుని పరీక్ష చెయ్యబోతాడు.)

రామ:—నాకేమీ లేదన్నాను—ఏదో కలొచ్చింది. ఆ కలలో నువ్వూ, రాధా ఉన్నారు. మన కంపెనీ జనం అంతా ఉన్నారు. అందరూ గేటు తోస్తారు—విడివిడిగా తోస్తే రాదు—కలిసి తోస్తే వస్తుంది. అంతా వెళ్ళాక తలుపులు వేసేస్తారు—చివరలో నేనూ వస్తాను. నాకా తలుపు రాదు—ఒక్కణ్ణే దిగడిపోయినట్లయి, కేకలు వేశానుట. అది స్వప్నం. రాధని చూడు.

సుధీర్:—(రాధని పరీక్షచేసి) షి ఈజ్ ఆల్‌రైట్. బాగా నడిచి వచ్చింది. నేనొక ఎడ్వయిస్ ఇచ్చిపోతాను. రాధకి ఏ రకమైన అనారోగ్యమూ లేదు—అన్ని అవయవాలు శుభ్రంగా ఉన్నాయి—మా అన్నా చెప్పాడు. చిన్నతనంలో జరిగింది—కొన్ని రోజులు ఎముక నలిగి నెప్పిచేసి ఉండొచ్చు. అన్న ట్రీట్ చేశాడుగా. మీకు బిడ్డంటే గారాం ఎక్కువ. లేవకు తల్లీ—నీ నడుం చెడింది—పండుకో—అదంతా ఆ బెంగాలి పిల్లకాయ చేశాడు—లేవకమ్మా—ఇంకెప్పుడూ ఇల్లాగే ఉంటావమ్మా—తొందరగా నడవకమ్మా—మంచంమీదే ఉండు తల్లీ—అని (లక్ష్మీదేవి అన్న ధోరణిలో అంటాడు) గారాంచేసి ఇదంతా, ఊళ్ళోవాళ్ళు నలుగురూ నమ్మేటట్లు చేసి, ఆమెను మంచాన పడేశారు. అంతకంటె ఆమెకు ఏబాధా లేదు—అవునా రాధా.

రాధ:—చెబితే వినరు. మామూలుగా నడవగలన్రా అంటే నమ్మరు కర్మ.

సుధీర్:—గుడ్‌నైట్. నమస్తే—వెడతాను.

రామయోగి:—మంచి ఎనాలిసిస్. కంగ్రాట్యులేషన్స్.

సుధీర్:—ఆరు సంవత్సరాలు మెడిసిన్ చదివి పూర్తిచేస్తే, బాగున్నారని చెప్పేటందుకు ఉపయోగించింది.

రామదాసు:—ముందు, ముందు ఉపయోగపడుతుంది. బెంగపెట్టుకోకు—రాధ ఆరోగ్యం—అన్నీ .... నువ్వే చూసుకోవాలి.

రాధ,సుధీర్:—(ఒక్కసారిగా) ఆ, ఆ—నిజంగానా—

రామదాసు:—అవును. కంపెనీ వెనక మూలగా, స్థలం ఉందే—అందులో పెట్టుకోవచ్చు, నీ డిస్పెన్సరీ.

రామయోగి:—వాట్—నా గుండె నిలిచిపోతూంది. సుధీర్—వెంటనే పరీక్ష చెయ్యి. (సోఫాలో కూలిపోతాడు) ఈ రాజీ, ఈ సంధి తతంగం ...... వింతగా ఉంది.

లక్ష్మణ:—నా బిల్డింగ్ కూడా, మీనాక్షి, శ్రీనివాసుల వివాహం కాగానే, మంచికార్యాని కిచ్చివేసి, నేను ఆశ్రమంలోకి పోతున్నాను.

లక్ష్మి:—అమ్మయ్య, ఎంత మంచిమాట విన్నానండి—

శ్రీనివాసు:—పరంధామయ్యా—అందరికీ టీలు పెట్టు. (లోనికి వెడతాడు.)

రామయోగి:—అమ్మయ్య, తేరుకున్నాను. ఇంతకీ ఏమైంది—విడిపొయ్యా మన్నారుగా—నోటీసు కూడా ఇచ్చామన్నారు.

లక్ష్మణ:—అది అడగవద్దు. రాజమ్మకి మంగ్లోకదాంట్లో పని వేయించే ఏర్పాటు చేశాను.

(చిదంబరం ప్రవేశిస్తాడు.)

చిదం:—మంచికాలం, అందరూ ఇక్కడే ఉన్నారు—రామదాసు స్వాములూ—మీతో ఆ రాజమ్మ మాటే చెప్పిపోదామని సాయంత్రం వచ్చాను. కేకలువేస్తే హడలిపోయి, వెళ్లిపొయ్యాను. మళ్లా మరిచిపోకుండా, చెప్పివేస్తాను. రాజమ్మ విషయం చెప్పమన్నది, మీతో కాదు—అరుగో ఆ లక్ష్మణస్వామిగారితో—మీరూ యజమానులే గనుక, మీరే అనుకుని చెప్పివేశాను. క్షమించాలి.

రామదాసు:—చూశావా లక్ష్మి—నన్ను నానా సనుగుళ్లా సణిగావు—(లక్ష్మణస్వామి, ఆ విషయం వద్దన్నట్లు సంజ్ఞ చేశాడు.)

(కాంబ్లె, కురియన్, మహంతి, ఏసూబేగ్, నారాయణ వస్తారు.)

ఏసూబేగ్:—ఎట్లా ఉన్నారండి—అమ్మాయిగారూ.

రాధ:—బాగున్నాను. మరేం లేదు.

సుధీర్:—ఆ ప్రశ్న కొన్ని రోజులు వెయ్యడం మానివేస్తే మంచిది.

రామదాసు:—మీరింక సత్యాగ్రహం మానండి. రేపణ్ణుంచి పని లోకి రండి.

లక్ష్మి:—వాళ్లకి తిళ్లూ తిప్పలూ లేవు. ఏం, భోజనాలు చేస్తారా? —పరంధామయ్యని అత్తిసరెయ్యమననా ?

మహంతి:—ఎందుకండీ—ఐదుగురం వంటింట్లో కలబడ్డామంటే ఐదు నిమిషాల్లో అవదూ, వంట—

రామయోగి:—ఇంక నా డాక్టరేట్ డిగ్రీ రావడం తథ్యం—

(కంపెనీ గ్రూప్ ఫోటో, మాప్ గోడకి తగులుస్తాడు.)

రేపు ఉదయం వస్తే—మిగతా విషయాలు కూడా తెలుసుకుందాం. మీ రుభయులూ (రామదాసుని లక్ష్మణస్వామినీ ఉద్దేశించి.) మీ రుభయులూ, అఖిలభారత్‌లో ఆర్టిస్టులు—పారిశ్రామిక రంగంలో—వ్యక్తిత్వాన్ని రద్దుచేస్తూ, రావడమే గొప్ప ఆర్టిస్టు లక్షణం. వ్యక్తిత్వం రద్దయిం తర్వాత, ఆర్టిస్టు ప్రపంచానికి చెందుతాడు. అల్లాగే, ఒక ప్రాంతం ప్రజలు, ప్రాంతీయ తత్వాన్ని రద్దుచేసుకుంటూ వస్తే, దేశానికి చెందుతారు—ప్రపంచానికి చెందుతారు.

లక్ష్మణ:—చెప్పడం సులువే—అది జరగడం ఎట్లాగ ?

(పరంధామయ్య టీ కప్పులు తెస్తాడు.)

రామయోగి:—ఎట్లాగంటారా—? వాళ్లందరికీ కాఫీపొయ్యండి. నాకు మాత్రం టీ, ఉత్తర దక్షిణాల ఐక్యత, టీ, కాఫీలు.

(అందరూ నవ్వుతూండగా తెర పడుతుంది.)

కన్నులుండియు దీనుల గాంచలేడు
వీనులుండియు మనవుల వినఁగలేడు
చేతులుండియు సంతర్పణల్ చేయలేడు
గర్వియగు రాజు శవతుల్యుఁ డుర్వియందు.

—విక్రమదేవవర్మ

 శరణాగతి!

★

శ్రీ కె. సభా

చిన్ని చిటికెన వ్రేలితో కన్నతండ్రి
కొండనెత్తి గాచితివట గోగణముల
అలపై నీకు నెంతటి జాలి గలదొ
పల్లెసీమల గొల్లల పాలిదేవ!

నాదు హృదయాన విరిసిన నందనమున
విరుల గంధంబు పాదారవిందములకు
నలది సాహిత్య కుసుమాల నర్చనలను
పూజ సేసెద సద్భక్తి పొంగులెత్త!

బలరాముని సోదరుడై
పొలములలో నాలగాచు బుడుతండై మా
యిలవేలుపువై నిలచిన
చిలికాడ గోపబాల జేజే కృష్ణా!

కాళియుందెల నటునిటు కదలనీక
నమర వందిత నీపాద కమలములను
హృదయ పీఠంబుపై నుంచి నిరవదలి
విశ్వరూపంబు చూపగా వినుతి సేతు!

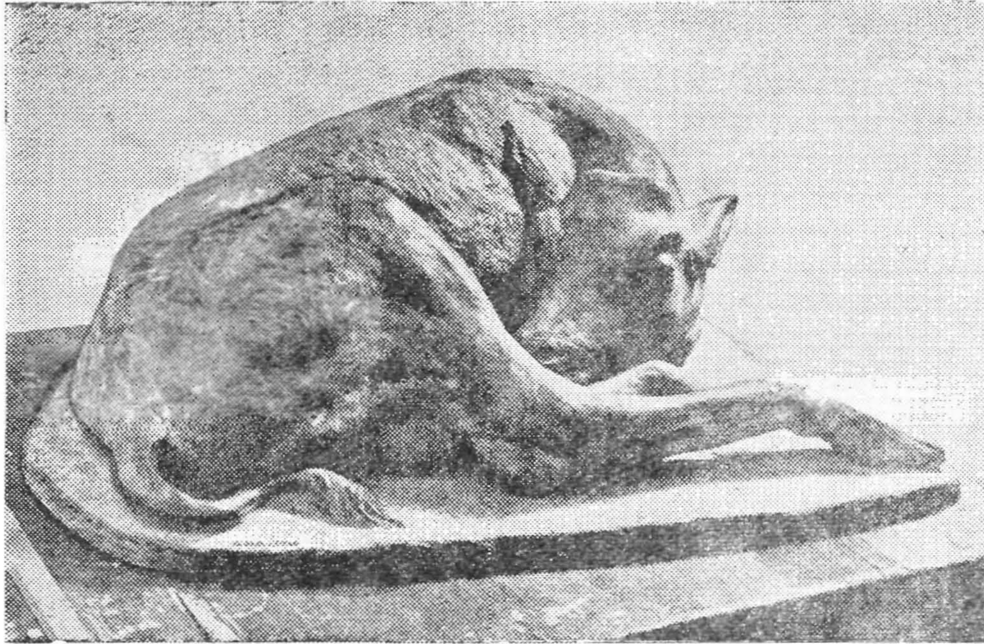
యమున పరవళ్లువార గాయకులు సేయు
గానమున మున్గినావు, దిక్కైన లేక
నే విలాపించుచున్నాను నిన్ను గూర్చి-
మౌనమున నీకు విన్పించు మార్గమెద్ది?

వేణువిత్తిన పదహారువేలమంది
తన్మయత్వాన దేలిన ర్తనము సలుప
నతులితానంద మగువారి మతులయందు
నాదు గొంతును విన్పించనగునె కృష్ణ !

ఆ కుచేలుడు తెచ్చిన యటుకు లెంత
తియ్యనై తోచెనో గదా ! నెయ్యమందు
మార్గదర్శకమైన నీ మహితగాథ
విస్మరించిరి యీ నాటి విబుధులకట !

ద్వారక నగరం బిటకున్
దూరంబని యెంచుకొంటి దొంగవు నాలో
ద్వారముతీసి యథేచ్ఛగ
కూరిమి విరజిమ్మినావు గోపకుమారా !

నగుమోమున కన్పించెదు
నగధర! నిన్నాశ్రయించినాను మహాత్మా,
భగవాన్! హే కృష్ణా ! హరి !
జగదోద్ధరణా ! మురారి ! శరణాగతుడన్.

శిల్పం : నిద్రపోతున్న దూడ —చిత్రకారుడు : జార్జి హెర్లిక్.

నేటి అమెరికన్ బ్రిటిష్ శిల్పాలు

శ్రీ ఎస్. వి. రామారావు

చిత్రాలను చూడడం వేరు, శిల్పాలను చూడడం వేరు. వాటిని ప్రదర్శనాలయాలలో చూస్తాం సామాన్యంగా. లేక పోతే భవన నిర్మాణంలో కలిసిఉండగా చూస్తాం. అజంతా, లేపాక్షిలోని చిత్రాలున్నచోటికి మనం వెళ్ళి చూడాల్సిందే. అవి కదలవు. ఎల్లోరాలోని బ్రహ్మాండమైన శిల్పాలు మనల్ని చిన్ని సామాన్య మానవులుగా చేస్తాయి. ఎంత అధికులమైనా మనం మన ప్రపంచంలో వాటి దగ్గరకు వెళ్తే ఆ శిల్పాలు ఎంతో ఎత్తునుండి క్రిందికి చూస్తాయి. మ్యూజియంలలోను, ప్రదర్శనలలోనూ అయితే మనం చిత్రాలను, శిల్పాలను తెచ్చి మనకు ఇష్టమైన, అంగీకారమైన వెలుగు నీడలలో ఉంచి చూసి ఆనందిస్తాం. చిత్రాలను మనం ఏర్పరచిన వెలుగులో చూడాలి, శిల్పాలకంటే. దీనికి చాల కారణాలు ఉన్నాయి. చిత్రాలు ఆరు బయట ఉంచితే ఎక్కువ కాలం శిల్పాలు మన్నినట్లు మన్నవు. చిత్రాలను మనం ఒకచోట నిలుచుండి చూడవచ్చు. కాని, శిల్పాలను చుట్టూ తిరుగుతూ చూడాలి. అందువల్ల ఆరు బయట కంటె చిత్రాలను భవంతులలో ఉంచితేనే ఎక్కువ ఆనందించగలము. శిల్పాలలో రెండు రకాలున్నాయి. ఆరు బయట ఉంచి చూచి ఆనందించవలసినవి—భవంతులలో ఉంచి ఆనందించవలసినవి. మన దేవుని విగ్రహాలు రాగి, కంచు, లోహాలలో పోత పోసినవి చిన్నవి గనుక గుడులలో ఉంచి ఆరాధిస్తాము. ఇవి పెద్దవిగా చేయువచ్చు. కాని, చిన్నవైతే వీలుగ ఉంటుంది ప్రతిష్ఠించి పూజించడానికి, ఎంత చిన్న గుడైనా. మైసూర్‌లోని గోమతేశ్వర విగ్రహముల లాంటివి బహు కొద్ది మాత్రమే ఉన్నాయి శిల్పాలు, ఆరు బయట ఇండియాలో. ఎక్కువగ చిన్నవే మన శిల్పాలు, గుహాలయాలలోనివి మినహాయించితే. శిల్పాలను చేసేటప్పుడే

శిల్పకారులు నిర్ణయించుకుంటారు, వారు ఆరుబయట ఉంచవలసినవో లేక భవంతులలో ఉంచవలసినవో. ఆరు బయట ఉంచవలసినవి పెద్దవిగను సైజులో, వెలుతురు వాటిపై పడినప్పుడు మరింత శోభించేవిగను, పరిసర ప్రాంతాలకు సరిపోయేవిగను ఉంటాయి. ఇటువంటి శిల్పాల్ని చూడడం ప్రకృతి మధ్య ఎంతో అందంగా ఉంటుంది. ఆ అవకాశం ఇండియాలో నాకు ఎప్పుడు కలుగలేదు.

ఇలా శిల్పాల్ని ఆరు బయట ప్రదర్శించారు యిక్కడ. ఇది ఆరవ ప్రదర్శన లండన్‌లో. ఏమాట కామాట చెప్పుకుంటే ఇంగ్లీషువారికి కళలంటే చాల ప్రీతి. క్రొత్త క్రొత్త పోకడలను పోవడంలో కాస్త ఎక్కువ చురుకుదనం కలవారు. 1948 లో మొట్టమొదటిసారిగా లండన్ కౌంటీ కౌన్సిలు (అంటే కార్పొరేషన్ అన్నమాట) శిల్పాన్ని ఆరు బయట పార్కులో ప్రదర్శించింది. ఆ ప్రదర్శన ఎంతో దిగ్విజయవంతమైంది. సుమారు అయిదు లక్షల మంది ప్రదర్శనను చూశారు. అప్పటినుండి ప్రతి మూడు సంవత్సరముల కొకసారి ఇలాంటి పెద్ద ప్రదర్శనలను ఏర్పాటు చేస్తున్నది లండన్ కౌంటి కౌన్సిలు. ఇది చూచి మిగిలిన నగరాలు ప్రపంచంలో పలుచోట్ల ప్రదర్శనలను ప్రారంభించాయి. ఇండియాలో ఏ మునిసిపాలిటీగాని, కార్పొరేషను గాని ఇలా శిల్ప ప్రదర్శనలను—కనీసం జాతీయ శిల్ప ప్రదర్శనలను—ఏర్పాటు చేసినట్లు నాకు తెలియదు. ఏమైతే నేం ఒక క్రొత్త పోకడలో లండన్ నగరం ముందడుగువేసి మార్గదర్శకమైనది ప్రపంచంలోని యితర నగరాలకు.

ఈ శిల్ప ప్రదర్శన చాల ప్రాముఖ్యత గలది. ఇంగ్లండులో ప్రస్తుతం ఉన్న హేమాహేమీలైన శిల్పకారులవి, అమెరికాలో గల హేమాహేమీలవి ఎంచి తెచ్చిఉంటారు ప్రదర్శనలో. ఈ రెండు దేశాలలోని ప్రస్తుత శిల్పకళా స్థాయి తెలియజేస్తుంది యీ ప్రదర్శన. దీనికి కౌన్సిల్ ఎంతో శ్రమ తీసుకున్నది. ఎంతో ఖర్చుపెట్టింది. ఇటువంటి మహోత్తర కార్యక్రమాన్ని దిగ్విజయంగా సాగించినందుకు కౌన్సిల్‌ను శ్లాఘించవలసిందె తప్పక.

లండన్ కౌంటి కౌన్సిల్ క్రింద పెద్దవి, చిన్నవి పార్కులు ఎన్నో ఉన్నాయి. అందులో పెద్దది ప్రసిద్ధి చెందినది బెటర్సీపార్కు. ఇది నగరంలో దాదాపు మధ్యన ఉంది. చెల్సీ ఏరియాలోనికి వస్తుందనుకుంటాను ఈ పార్కు. చెల్సీ ఏరియాలో పెద్ద పెద్ద హోదాలు కలవారు, ధనవంతులు నివసిస్తారు. చాలా ఖరీదైన ప్రాంతం. ఈ బెటర్సీ పార్కు థేమ్స్ నది ఒడ్డునే ఉంది. పార్కులో కూర్చుని థేమ్స్‌ను, నగరమందలి బ్రహ్మాండమైన భవంతులను చూస్తూ జీవితం గడపవచ్చు. అంత అందమైన పార్కు యిది. అలాంటి పార్కును ఎన్నుకొనడంలోనే ఉంది ఎంతో రమ్యత ప్రదర్శనకు. పార్కులో ఎన్నో చిన్న చిన్న కొలనులు. వీటిలో చేపలు పట్టుతూ గంటలు గడుపుతారు పిల్లలు, పెద్దలు గాలాలు ముందుంచుకుని. పార్కు అంతా ఎత్తు పల్లాలతోనిండి ఉంటుంది. మధ్య మధ్య సన్నని బాటలు వంకరలు తిరుగుతూ పార్కంతా నడిపిస్తాయి మనల్ని. ఇలా నడుచుకుంటూపోతే పార్కు మధ్య శిల్పాలు తలలెత్తి మనల్ని చూస్తుంటాయి, ఎవరా, ఎంతమందా వచ్చేది అని.

అమెరికాలోని శిల్పాలను న్యూయార్కులోని మ్యూజియమ్ అఫ్ మోడరన్ ఆర్ట్సు వారు సెలక్టుచేసి పంపారు. ఈ ఆర్ట్స్ మ్యూజియం ప్రపంచ సుప్రసిద్ధ మ్యూజియమ్‌లలో ఒకటి. దాదాపు ప్రపంచంలోని ప్రసిద్ధ చిత్ర శిల్పకారులందరి శిల్పాలు, చిత్రాలు ఈ మ్యూజియమ్‌లో ఉన్నాయి. గనుక మ్యూజియమ్ అఫ్ మోడరన్ ఆర్ట్స్‌వారు సెలక్టు చేశారూ అంటే అమెరికాలోని హేమాహేమా శిల్పాల్ని పంపారు అన్నమాట ప్రదర్శనకు. మొత్తం ఇరవై అమెరికన్‌లవి. బ్రిటిషు వారివి యిరవై. బ్రిటన్ తరఫున ఆర్ట్సు కౌన్సిల్ ఆఫ్ గ్రేట్ బ్రిటన్ ఎన్నిక చేసింది శిల్పాలను.

లండన్‌లో ఎక్కువగ అమెరికన్ చిత్రాలను చూస్తాం. ఎప్పుడూ ప్రదర్శనలు వారివి జరుగుతూనే ఉంటవి. ఈమధ్య అమెరికన్ ప్రదర్శనలు విరివిగ సాగుతున్నాయి యూరప్, ఇంగ్లండులలో. కాల్డర్, గాబో, లెప్చిడ్జ్ ఆర్కిపెంకో మొదలగు బహు కొద్దిమంది అమెరికన్ శిల్పకారుల శిల్పాలు తప్పితే మిగిలినవారివి అంతగా తెలియవు బ్రిటన్‌లో. అందుకే గాబోలు మ్యూజియం ఆఫ్ మోడరన్ ఆర్ట్సు డైరెక్టర్‌గారు ఈ ప్రదర్శనకు శిల్పాలు పంపుతూ "ఈ ప్రదర్శన నేటి అమెరికన్ శిల్పకళను, శిల్పకారులను బ్రిటన్‌కు పరిచయం చేస్తుంది" అన్నారు. ముఖ్యంగా ఈ ప్రదర్శనలో బతికిఉన్న శిల్పకారులవి, ఈమధ్యనే చేసినవి ప్రదర్శించడం జరిగింది. అమెరికన్ ప్రదర్శకులు తమ శిల్పాల గురించి చెపుతూ "మా శిల్పాల ఎన్నిక రెండు పద్ధతులపై జరిగింది. ఒకటి : ప్లాస్టిక్‌లోను, ప్రత్యేకమైన లోహములలోను చేసిన నూతన శిల్పాలను ప్రదర్శించడం వీలుపడలేదు. ఆరు బయట ప్రదర్శనకు వీలైనవే ప్రదర్శనకు తెచ్చాము. రెండు : శిల్పాలు అన్నీ క్రొత్తగా చేసినవే శిల్పకారులు."

ఈ ప్రదర్శన రెండు దేశాలలోని ప్రముఖ శిల్పకారుల నూత్న శిల్పాలను చూపుతుంది. ఇది ఒక విధంగా రెండ

నేటి అమెరికన్ బ్రిటిష్ శిల్పాలు

దేశాల మధ్య భేటి అని చెప్పవచ్చు. ఇంగ్లీషువారి హెన్రీ మూర్, బార్బరా హెప్‌వర్త్‌లు అమెరికన్ మార్కెట్‌లో అమెరికన్ శిల్పకారుల కంటే పెద్ద డిమాండ్‌లో ఉన్నారు. విరివిగా పెద్ద పెద్ద వ్యాపార సంస్థలు మ్యూజియములు కొంటున్నాయి. క్రితం మే నెలలో హెన్రీమూర్‌కు ఇటలీలో "ఆంటోనియో ఫెల్ట్రినెల్లి ఫౌండేషనువారు తమ అంతర్జాతీయ బహుమతిని రు. 2,10,000 యిచ్చారు. ఈ బహుమతి ఎన్నిక ఏకగ్రీవంగా జరిగింది. అంటే మూర్‌కు ప్రపంచంలో ఉన్న స్థానం చూడండి! ఇటీవల బ్రిటన్‌లో అమెరికన్‌లు తమ అధునాతన శిల్పాలను ప్రదర్శించి తమ పోకడలు ఎంత బలమైనవో వినూత్నమైనవో తెలియపర్చాలనే గట్టి పట్టుదల ఉన్నట్లు కన్పిస్తుంది ప్రదర్శనలో. ఏమైతే నేం ఇదొక మహత్తర అవకాశం లండన్‌లో ప్రదర్శన చూడడం.

ప్రదర్శనకు వెళ్తుంటే ముందుగా మనల్ని చూచేది హెన్రీమూర్ "నిలుచున్న స్త్రీ". దీన్ని లోగడ జరిగిన కామన్ వెల్త్ ప్రదర్శనలో ప్రదర్శించారు. నేను "భారతి ఏప్రిల్ 1963" లో ఈ శిల్పాన్ని గురించి వివరంగా వ్రాశాను. ఈ శిల్పాన్ని ఎత్తుగా ఉన్న చిన్న గుట్టపై ఉంచారు. అసలే నిలువుగా పొడుగ్గా ఉన్న (9 అడుగుల నాలుగు అంగుళాలు) ఈ సోయగపు వయ్యారి భామ, గుట్ట ఎక్కించితే మరీ పొడనై తల ఆకాశాన్నంటినట్లుంటుంది. ఏదో చేతులు విరిగిపోయిన గ్రీకు మూర్తిలా ఉంది. ఆరు బయట, పార్కులో విహరిస్తూ పార్కుకు అందం తెచ్చింది ఈ కంచు మూర్తి. నిజానికి ఎంతో అదృష్టవంతుడు మూర్. ప్రతిభాశాలులెంతమంది ఉన్నా ఈయన ఈ ఇరువదవ శతాబ్దంలో పెట్టని కోటై నిలచారు. అసలు ఇంగ్లండుకే మకుటాయమానం. అందుకే కాబోలు ఈమధ్య లండన్ వచ్చిన అమెరికన్ వాస్తు శాస్త్రజ్ఞుడు గోర్డన్ బంకర్ "ఎనిమిది వందల సంవత్సరాల నుండి వచ్చిన ఇంగ్లీషు శిల్పకారులలో మొట్టమొదటి గొప్ప శిల్పకారుడు హెన్రీ మూర్." ఇక నాలాంటివాడేమి వ్రాయగలడు. హెన్రీ మూర్ గురించి!

మరొక విచిత్రమైన శిల్పం బార్బరా హెప్‌వర్త్‌ది. మూర్‌ది ప్రదర్శనకు రాగానే మొదటగా కనిపించేదైతే హెప్‌వర్త్‌ది వెతగ్గా వెతగ్గా ఓమూల కుప్పలో, చిన్న కొలను ప్రక్క కునుకులు తీస్తుంటుంది. ఏదో పర్వతంముక్క విరిగి ఒరిగిపోయి ఉన్నది కాబోలు అనిపిస్తుంది. విచిత్ర మేమంటే ఇది చాల చాల సింపుల్‌గా మలచిన కంచు శిల్పం. ఇంతకంటె సింపుల్‌గా చేసినది మరోటి లేదు ప్రదర్శనలో. దీన్ని కీ. శే. హామర్ షెల్డ్‌కు అంకితంచేసి ఆయన మెమోరియల్ కోసం చేసిన శిల్ప మిది. పది అంగుళాల మందం పది అడుగుల మూడు అంగుళాల ఎత్తు, ఆరు అడుగుల ఆరు అంగుళాల బ్రహ్మాండమైన పల్చని పలక. బియ్యపుగింజను తల క్రిందుగ ఉంచినట్లు ఉంటుంది. శిల్పం పై భాగంలో పెద్ద గుండ్రని కన్నము తొలచబడింది. ప్రత్యేక తరహా పలకలోని గుండ్రని రంధ్రము తల, ముఖము ఆకారముగ మనల్ని ఊహింపజేస్తుంది. ఎంతో ఎత్తయిన, గంభీరమైన శిల్పం. హామర్ షెల్డ్ ఎంత అతిసామాన్య వ్యక్తో శిల్పంగూడ అంత సామాన్యంగాను, నగీషులు, వంపులు, వయ్యారాలు లేకుండా స్థిరంగా, ప్రశాంతంగా ఉన్న గంభీరమైన శిల్పం. ప్రదర్శన అంతా చిన్ని లోయ, గుట్టల మధ్య ఉంటే దానిని ప్రత్యేకంగా దూరంగా ప్రశాంతమైన స్థానంలో, నీడలో కొలను ప్రక్క ఉంచారు. ఇది మెమోరియల్‌కు తగ్గ శిల్పము.

మూడవ వ్యక్తి ఇటీవల అకస్మాత్తుగ పేరులోనికి వచ్చిన రెజ్ బట్లర్. ఈయన అసలు ఆర్కిటెక్చర్ చదివి, కొంతకాలం ఆర్కిటెక్ట్‌గా ఉన్నాడు. తర్వాత "ఆర్కిటెక్ట్స్ జర్నల్" కు టెక్నికల్ ఎడిటరుగా ఉద్యోగం చేశాడు. 1950 నుండి శిల్పాలను చేస్తూ శిల్పకారుడుగా మిగిలిపోయాడు. ప్రపంచ ప్రసిద్ధ ఆర్కిటెక్ట్, మన చండీఘర్ నగర నిర్మాత అసలు చిత్రకారుడు, తర్వాత ఆర్కిటెక్ట్‌గా మారి ప్రసిద్ధి జెందాడు. బట్లర్ ఆర్కిటెక్ట్‌గా ఉండి శిల్పకారుడయ్యాడు. ఇద్దరికి చాల పోలిక లున్నాయి. బట్లర్ నే ఉన్న లండన్ యూనివర్శిటీలో శిల్పకళలో అధ్యాపకుడు. ఆయన్ను చాల సార్లు కలుసుకున్నాను. విమర్శనాపూర్వక దృష్టి ఉన్న వ్యక్తి. ఈ మాట ఎందుకు వ్రాస్తున్నానంటే చాలామంది చిత్ర శిల్పకారులకు విమర్శనాజ్ఞానం అంతగా ఉండదు. ఈ విమర్శనాదృష్టి కళా విమర్శకులకు వదిలివేస్తారు. ఏదో అది తమ వృత్తి కాదు అన్నట్లు. మన ఇండియన్ శిల్పాల గురించి ఎంతో ఆసక్తి చూపారు. హిందూ బౌద్ధ శిల్పాలంటే ఎంతో గౌరవం ఉన్నది. 1953 లో అంతర్జాతీయ ప్రదర్శనలో "అన్‌నోన్ పొలిటికల్ ప్రిజనర్" కు బహుమతి వచ్చింది. అప్పటినుండి ఈయన చాల ప్రసిద్ధి కెక్కాడు. ఈయన నిలుచుండి చేతులు పైకెత్తి జారుతున్న బరువైన జుట్టును ఎగనెట్టుతున్నట్లున్న స్త్రీ శిల్పాన్ని ప్రదర్శించారు. 8 అడుగుల ఎత్తు గల కంచు శిల్పం. ఈ శిల్పాన్ని చూస్తే మన ఇండియన్ శిల్పానికి ఏదో చవుక రకం నమూనాగా ఉంది. తన స్వంత పద్ధతిని మార్చి మరో రకం పద్ధతి కొరకు వెతుకుతున్న స్థితి ఈయనది. బట్లర్ శిల్పాన్ని చూచి నిరుత్సాహపడతాం. ఏదో ఊసుపోక చేసిన శిల్పమా యిది అనిపిస్తుంది.

రాల్ఫ్ బ్రౌన్ యిప్పుడే పైకి వస్తున్న శిల్పకారుడు. ప్రస్తుతం రాయల్ కాలేజిలో ట్యూటరుగా ఉంటున్నాడు. చాల బలమైన శిల్పాలను చేస్తాడు. ఈయన శిల్పాలు "నిలు

చున్న స్త్రీ'', ''కూర్చున్న స్త్రీ'' లాంటివే అన్ని. అయినా ఎంతో బాధ, జీవితంలో గల విచారాన్ని ఒలకబోస్తాయి. పగిలిపోయిన జీవితాల్ని సూచిస్తుందా అన్నట్లు శరీరం, ముఖం అంతా పెద్ద పెద్ద గాట్లతో పగిలిపోయి ఉంటుంది శిల్పం. అవయవ నిర్మాణంలో ఎంతో తేడాలతో, ఎత్తు పల్లాలతో, విచిత్రమైన జబ్బుతో ఉబికిన శరీరాలను చేస్తాడు శిల్పంలో. నిజంగా అవి దీనంగా మనల్ని పలకరిస్తాయి. శిల్పకారుడు ఎంతగానో జీవితాన్ని పరిశోధించిన వ్యక్తిగా అగుపిస్తాడు. ఈ సంవత్సరం బియనాలె ప్రదర్శనకు ఈయన శిల్పాన్ని పారిస్‌కు సెలక్టుచేసి బ్రిటన్ తరఫున పంపారు. ఇచ్చట ప్రచురించిన ''తిరిగిఉన్న స్త్రీ'' అన్న శిల్పం అయిదు అడుగుల రెండు అంగుళాలది. ఎంతోమందిని ఆకర్షించింది.

తిరిగివున్న స్త్రీ
చిత్రకారుడు : రాల్ఫ్ బ్రౌన్

జార్జి హెర్మిక్ అన్న అతను వియన్నాలో జన్మించాడు. అసలు చిత్రకారుడు. ముప్పది ఏండ్ల తదనంతరం చిత్రలేఖనాన్ని వదలి శిల్పాన్ని సాధన చేశాడు. 1937 లో పారిస్‌లో జరిగిన అంతర్జాతీయ కళా ప్రదర్శనలో గోల్డు మెడల్ సంపాదించడంతో పేరులోకి వచ్చాడు. 1947 నుండి ఇంగ్లండులో స్థిరపడిపోయాడు. సహజ రూప చిత్రణలో మంచి ప్రావిణ్యత ఉన్న వ్యక్తి. ఇచ్చట ప్రచురించిన శిల్పం ''నిద్రపోతున్న దూడ'' అన్నది చిన్నది. ఏమంత పెద్ద సైజుది కాదు. ప్రపంచం అంతా ఒక కోలిన పోతుంటే తను మాత్రం కదలక మెదలక తాను ఉన్నచోటే అంటిపెట్టుకుని ఉండే తత్వం గలవాడుగ అగుపిస్తాడు శిల్పం చూస్తుంటే. శిల్పంలో ఉన్న గొప్పతనం ఏమిటి ? ఎందుకు చేసినట్లు అని ప్రశ్నించుకుంటే నేను, ఏమి సమాధానం దొరకదు. ఆయన తృప్తికి, ఆయన మలచుకొన్న సహజరూప శైలి శిల్పం. మన నంది చూస్తే ఎంత సజీవంగా ఉంటుంది! ఆకారం సహజంగా ఉన్నట్లు ఉన్నా నిజానికి నంది ప్రతి రూపం కాదు దేనికి. గజ్జెలు, నందికి గల నగిషీలు, ఆకులవంటి చెవులు ఏదో శిలకారుని ఆనందాన్ని, నందీశ్వరునిలో తను పొందుతున్న తన్మయత్వాన్ని చూడగల్గుతాం. అటువంటి సృజనాత్మక విధానం ఉంది మన శిల్పంలో. అందుకే మనవి గ్రీకు, రోమనుల వలె ప్రకృతి వస్తువులకు నమూనాలు గాక, అలౌకిక ఆనందాన్నిచ్చే శిల్పాలుగ ప్రసిద్ధి పొందినాయి. ఈ నిద్రిస్తున్న దూడను చూస్తే చిత్రకళాశాలలో నేర్చుకొంటున్న నాలుగవ లేక ఐదవ సంవత్సరపు విద్యార్థి పరీక్షల కొరకు జాగ్రత్తగా మలచిన శిల్పంలాగ ఉన్నది. ఒకటి మాత్రం అగుపిస్తుంది శిల్పంలో. అదే శిల్పం మలచడంలో గల సులువు. ఈ సులువు అనుభవాన్ని బట్టి వస్తుంది. ఇదొక్కటే సహజత్వానికి దగ్గరగా ఉన్న శిల్పం ప్రదర్శనలో—బ్రిటిషువారి విభాగంలో.

రాబర్ట్ క్లాట్‌వర్తి ''నిలుచున్న ఆకారము'', మాక్ విలియమ్ ''పడుకున్న స్త్రీ'', బెర్నార్డ్ మెడోస్ ''నిలుచున్న సైనికుడు'' లాంటివి ఎన్నో ఉన్నాయి. బ్రిటిష్‌వారు అన్నీ నిలుచున్న ఆకారములు తప్పితే మరోటి చెయ్యలేరా అనిపిస్తుంది. ప్రపంచంలోని ఎన్నో ఆకారాలను శిల్పంలోకి తేవచ్చు ఎన్నో లోహములలో చేయవచ్చు. ఇప్పుడు వస్తున్న ప్లాస్టిక్ రబ్బరును ఉపయోగించవచ్చు శిల్పంలో. ఈవిధమైన ప్రయోగాలను వదలి ఇంకా హెన్రీ మూర్ చుట్టూ తిరగడం ఏమంత అభివృద్ధికరంగా ఉన్నట్లు కన్పించదు. హోస్కిన్ యొక్క బోల్టులతో బిగించిన పెద్ద ఇనుప పలకలు, బ్రియాన్ విల్ 'క్రూసి ఫెక్షన్', చాడ్విక్ ''రెక్కలతో ఉన్న ఆకారము''ఎంతో

నేటి అమెరికన్ బ్రిటిష్ శిల్పాలు

బాగున్నాయి. ఏమైనా క్రొత్త ఆకారాలను, పద్ధతులను తెస్తే వీరిలో ఎవరైనా తేవాలి. మధ్య వయస్కులు వయస్సు మీరిన హెన్రీమూర్ లాంటి వారినుండి ఇక ఏమంత క్రొత్తదనం ఆశించలేం. యువకులైన బ్రియాన్‌నీల్ లాంటివారు ఎంతో ఉత్సాహంగా శిల్పాలను మలుస్తున్నారు.

మొత్తంమీద క్రొత్తదనం ఏమంత లేకపోయినా అందరి ఇంగ్లీషు పెద్ద తలకాయల శిల్పాలను ఒక్కసారి చూడడం ఎంతో ఆనందం కల్గిస్తుంది..

అమెరికన్ విభాగం నిజానికి చాలమందిని ఆకర్షించింది ఎంతో ఉత్తమమైనవి ఎన్నికచేసి తెచ్చారు అమెరికా నుండి. చెప్పాలంటే ''క్రొత్త ఒక వింత''. వారి ఊహలు, చేష్టలు చంద్రమండలంలో విహరిస్తాయి. ఎన్నో రకాల లోహాలను శిల్పంలో ఇమిడ్చారు. వారికి కావలసిన ఆకారాలను, ఆకుల నుండి, గడ్డిపరకల ఆకారాల నుండి, చెట్టు బోదెల నుండి, స్తంభాల నుండి, ఇది అది అని ఏమిటి—ప్రకృతిలో ఉన్న ప్రతి దానినుండి గ్రహించారు. అంటే ఎంతగా వారు తమ మనో నేత్రాలను తెరచి వెలుకుతున్నారో తెలుస్తుంది. అమెరికా గూడ ఒక 'యిజాన్ని' సృష్టించగలదు అని చెప్పాలని వారు తీవ్రంగా కృషిపెట్టిన వైనం తెలుస్తుంది. ''అబ్‌స్ట్రాక్ట్ ఎక్స్‌ప్రెషనిజమ్, ఆక్సిడెంటలిజమ్, ఇప్పుడు క్రొత్తగా ''పాప్ ఆర్ట్'' అనే వివిధ పద్ధతులను చిత్రలేఖనంలో యిరువదవ శతాబ్దాన్ని ఒక్కసారి ఊపివేసింది. వీరి ఈ తాకిడి ప్రపంచం లోని ప్రతి యువ చిత్రకారునిమీద పడింది, బలంగా—ఎంతో బలంగా.

జార్జి రికే యొక్క శిల్పం ''వేసవికాలం'' అన్నది ఎంతో రమ్యంగా ఉంది. ఇది కదలే శిల్పం. గాలికి ఊగే రేకుల శిల్పం. 13 అడుగుల బారు గల సన్నని రేకులు ఆరు కట్టబడి ఉన్నాయి. కొద్దికొద్ది దూరంలో. ఈ బారు రేకులు మొదలు కొద్దిగా వెడల్పుగా ఉండి పైకి పోనుపోను అతి సన్నవై ఆకారంలో మొగలిరి రేకులు లాగ ఉన్నాయి. సన్నని తీగలతో బంధించారు, మొదలుకు కొద్ది పైభాగంలో. గాలి ఏమాత్రం వీచినా ఇవి ఒకదానిలో మరొకటి ఇరుక్కుని ఒకదానికి మరొకటి తగిలి సన్నగా సంగీతాన్ని వినిపిస్తాయి. వెండిలాంటి తెల్లని రంగులో ఉన్న యివి సూర్యరశ్మిలో మరింతగా తళుక్కు తళుక్కున మెరుస్తూ ఎంతో ఆహ్లాదంగా కంటికి వీనులకు విన సొంపుగ ఉన్నాయి. సన్నని చిరు చలిగాలిలో అక్కడ విసరిన శిల్పాల మధ్య గల పచ్చ గడ్డిపై కూర్చొని శిల్పాలను చూస్తూ ఆనందిస్తుంటే ప్రతి అయిదు నిముషాలకు ఒక విమానం పైనుండి పోతూ మ్రోతచేస్తూ పలుకరిస్తాయి. ఇటువంటి శిల్ప ప్రదర్శన ఒక అనుభవం. మరువలేని ఆనందం. ముఖ్యంగా ఈ ''వేసవి కాలం'' అన్న శిల్పం ప్రకృతికి సరిగ్గా సరిపోయిన శిల్పం.

నిజానికి ఈ కదలే శిల్పాలను సృష్టించింది అలగ్జాండర్ కాల్డర్. ఇవి సృష్టించి శిల్ప కళారంగంలో చలనాన్ని తెచ్చిన వ్యక్తి. వీటిని ''మోబైల్'' అంటారు. అసలు ''మోబైల్'' అని నామకరణం చేసింది ఈ శిల్పాలకు అమెరికా ప్రఖ్యాత చిత్రకారుడు డచ్‌హాంప్. అప్పటినుండి అలగ్జాండర్ కాల్డర్‌కు మరొకపేరు ''మోబైల్'' అయింది. విచిత్రం ఏమంటే ఈ ''మోబైల్'' మనిషి ఈ దఫా ''స్టబైల్'' ప్రదర్శించాడు. అంటే ఇవి కదలవు అన్నమాట. ఆకారాలు, రంగులు అన్ని మోబైల్స్ లాగే ఉంటాయి ఒక్క కదలిక తప్ప. పెద్ద (అంటే 14 అడుగుల పొడవైన) స్టబైల్‌ను గొల్లభామ పురుగులాంటి దాన్ని ప్రదర్శించాడు ఈ దఫా. నల్లని రంగు వేసిఉన్నదేమో, యిది ఏదో పెద్ద పురుగు ప్రాకుతున్నది పార్కులో గడ్డిలో అనిపిస్తుంది దూరానికి. కదలిక లేక పోయినా కదులుతున్నట్లు అనిపిస్తుంది ఆ మలచిన తీరు. పల్చటి రేకులకు కత్తిరించి చేసినది. ముచ్చటగా అసలు ఏ శిల్పానికి సంబంధం లేకుండా ప్రత్యేకంగా ఉంది. చూడ గానే కాల్డర్‌ది అని తప్పక చెప్పుతుంది. కాని, ఈయన మోబైల్స్ బాగుంటాయి స్టబైల్స్ కంటే. వారి శిల్పాలను ప్రదర్శించడం ఒక ప్రత్యేకత. వీటిని త్రాడులో వ్రేలాడ దీయాలి, అన్ని శిల్పాల మాదిరి ఒక దిమ్మపై ప్రదర్శించడం గాక. అలా వ్రేలాడదీస్తే గాలికి కదులుతూ, రంగు రంగులతో ఉన్న చిన్న చిన్న రేకులు, చువ్వలు వాటి కవి తిరుగుతూ చిన్న రంకులరాట్నంలా సరదాగా ఉంటుంది. నిజానికి ఏ ప్రదర్శనకైనా సరే జీవాన్ని తెస్తాయి ఈయన శిల్పాలు. ఈయన స్టబైల్స్‌కు పేరు పెట్టింది ప్రఖ్యాత శిల్పకారుడు జీన్ ఆర్ప్. కాల్డర్‌ను కలిసినప్పుడు ఒకసారి జీన్ ఆర్ప్ అడిగాడు ''నిరుడు నువ్వు ప్రదర్శించినవాటిని ఏమన్నావ్— స్టబైల్సా ?'' అప్పటినుండి వీటికి స్టబైల్స్ అన్నమాట ఖాయంగా నిల్చింది.

మరొక ప్రఖ్యాత శిల్పకారుడు లియనార్డో బాస్కిన్ ''చనిపోయిన మనిషి'' అన్న ఆరడుగుల పది అంగుళాల కంచు శిల్పాన్ని ప్రదర్శించాడు. అప్పుడే ఎక్కడో భూగర్భంనుండి త్రవ్వి తీసినదిలాగ ఉంది. ఆకారాలు అస్పష్టంగా మలచ బడి తిన్నగా పరుండబెట్టిన శిల్పం. ఈయన గ్రాఫిక్స్ చాల బాగుంటాయి. దారు శిల్పాలు గూడ ఎంతో బాగుంటాయి. అసలు వీటిని చూడగానే మనం చెప్పగలం ఇవి బాస్కిన్‌వి అని. కాని, ఎందువల్లనో ఈ 'చనిపోయిన మనిషి' అన్న శిల్పం

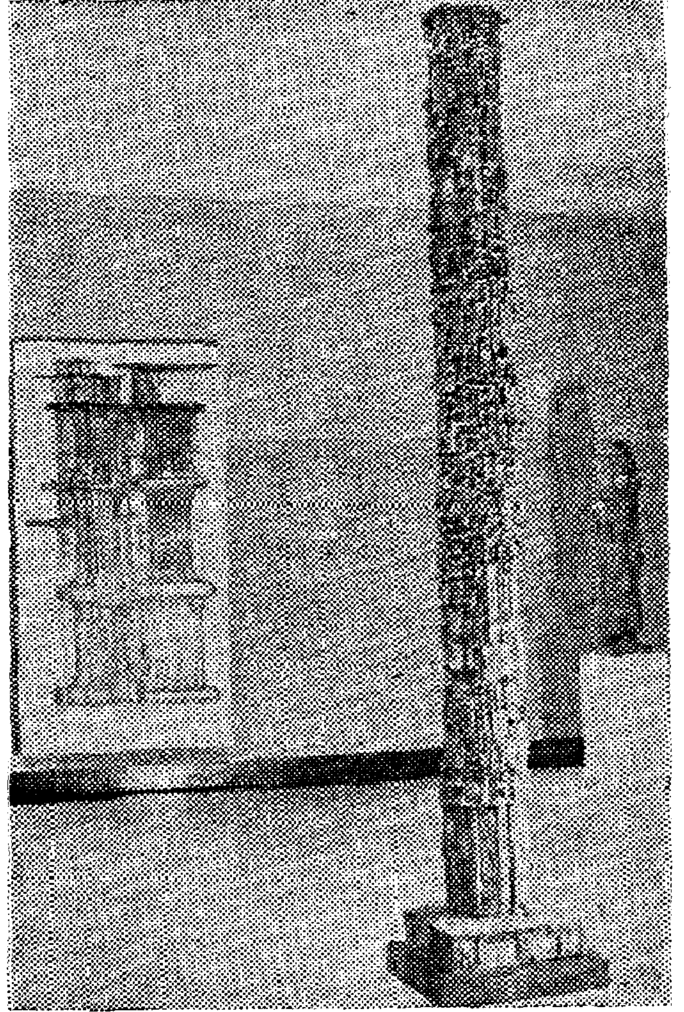
అంతాగా నచ్చలేదు. అసలు జాస్కిన్ యొక్క పద్ధతి, ఆయన శిల్పాలు, లితోగ్రాఫ్‌లో ఉన్న సునిశిత పరిహాసం లేదు.

హారిబెర్టోయా యొక్క కంచులో చేసిన చెట్టు లాంటి పల్చటి రేకు ఎంతో బాగా ఉంది. ఇదికూడ భూమిలో నుండి త్రవ్వి పైకి తీసిన ఏ క్రీస్తుపూర్వపు శిల్పమో అన్న ట్లుంది. రేకు అంతా త్రుప్పు తినివేసిందా అన్నట్లు బుద్ధుడు సిద్ధి పొందిన బోధిచెట్టులాగ ఉంది.

ఉలినింప్స్ "బర్త్ ఆఫ్ వీనస్" అన్నది సహజ రూపంలో మలచిన శిల్పం. ఇది ఫౌంటెన్. తోకలపై నిలచిన వాలుగు నీటి గుర్రాల తలలపై 'పెద్ద ముత్యపుచిప్ప' ఉంది. అందులో వయ్యారంగా ఒరిగి శయనించిన వివస్త్ర స్త్రీ రూపం. చిన్నది ఫౌంటెన్. వీనస్ అన్న ఈ స్త్రీ బాగా లావుగ ఉండి (అమెరికన్ "హాట్ డాగ్" తిన్నందువల్ల గాబోలు) ప్రఖ్యాత రూబెన్ నగ్న స్త్రీలలాగ ఉంది. వీనస్ అనగానే మనకు "బోటి సెల్లి" యొక్క మరుపురాని చిత్రం జ్ఞప్తికి వస్తుంది. 17, 18 వ శతాబ్దపు ఇటాలియన్, డచ్ చిత్ర కారులు వీనస్‌ను సృష్టించి కళతో మన ఊహకు అందని స్థాయిలలోనికి తీసుకుని పోయారు. అసలు ఆ స్థాయిని అందు కోవడం ఇక మన తరం కాదు, లియనార్డో డావిన్సీ "మోనా లిసా" తరువాత అందమైన చిత్రం బోటిసెల్లి "బర్త్ ఆఫ్ వీనస్" అని నా ఉద్దేశ్యం. ఈ ప్రదర్శనలోనిది చాల చవుక బారుగా ఉంది వీనస్.

జూలియన్‌ష్మిట్ ఎంతో ముచ్చటైన శిల్పాన్ని ప్రద ర్శించాడు. దీన్ని చూడగానే మన చితోడ్‌గడ్ శిల్పస్తంభం జ్ఞప్తికి వస్తుంది. ప్రాక్‌దేశాల ప్రభావం ఎంతగానో ఉంది వీనిలో. ప్రపంచ ప్రసిద్ధ శిల్పకారుడు జాడ్కిన్ వద్ద కొంత కాలం ఉన్నాడు శిల్పాల్ని చేస్తూ. చాలమంది శిల్పకారుల్లో ఇటాలియన్ శిల్పకారుల ప్రభావంమెండుగా కన్పిస్తుంది.

జూలియన్ శిల్పం ఇనుములో మలచినది. నగిషీపని చేసిన నెక్లెసులా ఉంటుంది ఇతని శిల్పం తీరు. ఈయన దీనికి అసలు పేరు ఉంచలేదు. అంటే మనకు ఏది తోస్తే అది ఊహించ వచును. దీన్ని అమెరికాలో ఆకాశాన్నంటే హర్మ్యాలతో పోల్చ వచ్చునేమో! అమెరికన్ ఆర్కిటెక్చర్ పైకి పెట్టి పెరిగి నట్టు పెరుగుతుంది. అసలు న్యూయార్క్ నగరాన్ని చూస్తే ఎన్నో పుట్టగొడుగుల్లాగ పెరిగిన భవనాలు, చిన్న చిన్న కిటికీ లతో నిండి, రాత్రిపూట వెలుతురు కిటికీల గుండా బయటికి ప్రసరిస్తూ ఎంతో విచిత్రంగా కనిపిస్తుంది. రాక్‌ఫెల్లర్

చిత్రకారుడు : జూలియన్ ష్మిట్

భవనం చూచాక జూలియన్‌కు ఈ శిల్పం చేయాలని ఊహ కల్గిందేమో తెలియదు. ఆర్కిటెక్చర్‌కు శిల్పానికి ఎంతో సామ్యం సాధించారు యిరువదవ శతాబ్దపు శిల్పకారులు— ముఖ్యంగా అమెరికన్లు. ఇచ్చట ప్రచురించబడిన ఫోటో న్యూయార్కులోని "మ్యూజియమ్ ఆఫ్ మోడరన్ ఆర్ట్" లో తీసినది. ఇందులో జూలియన్ శిల్పాలు, ఆ శిల్పాలకుగాను గీసిన రేఖాచిత్రం చూడవచ్చు. ఈ ప్రదర్శనలో ఈ శిల్పం చాలమందిని ఆకర్షించినది.

జోస్ డి రివేరా యొక్క "కాపర్ కన్‌స్ట్రక్షన్" అన్న మూడు అడుగుల చిన్ని రాగి శిల్పం ఒక చిన్ని గేయం లాంటిది. రాగిరేకును కత్తిరించి మలచినది. తామరాకు గాలికి ఎలా ఒక ప్రక్కకు వంగి మడత పడుతుందో అలా మడచిన రేకు. దీన్ని గుండ్రని చిన్ని ఇనుపస్తంభంపైన ఉంచారు. నిజానికి ఇది గాలిలో రెపరెప లాడుతున్న తామరాకులాగ ఎంతో

నేటి అమెరికన్ బ్రిటిష్ శిల్పాలు

సునిశితంగా ఉంది. ఆకు లోపలిభాగం పాలిష్ చేశారు. బయట వైపు కిలిము పట్టింది. ఎండలో మెరుస్తున్న లోపలిభాగం అప్పుడే నీటిలో మునిగి తేలిన ఆకులాగ ఉంది.

ఇక్కడ ప్రచురించినది జాసన్ సెలీ శిల్పం ఎనిమిది అడుగులు ఎత్తయినది. ఇది క్రోమ్ ప్లేటెడ్ స్టీల్‌లో చేసినది. శిల్పం అంతా రేకులతో చేసినదే. ఈ రేకులు కారు ముందు బారుగ పాలిష్ చేసివుండే నికెల్ బంపర్. వీటిని బాగా మండే మంటలో కాలిస్తే రకరకాల పంచ వర్ణాలుగ నికెల్ పై భాగం కనిపిస్తుంది. కరిగి వర్షాకాలంలో పారే కాలువలో నీటిపై పెద్ద పెద్ద మచ్చలు కనిపిస్తాయి రంగు రంగులుగా. రోడ్లపై గల మట్టి నూనె మొదలగునవి అన్ని కలిసిన ఈ జిడ్డు నీటిపై తేలుతూ సూర్యరశ్మి పై బడగానే ఇంద్రధనుస్సులోని రంగులలాగ కనుపిస్తుంది. దూరానికి ఈ శిల్పం రంగు రంగులుగా మెరుస్తూ చుట్టూ ఉన్న శిల్పాన్ని కప్పివేసింది. దీనిలో ముఖ్యంగా చూడవలసినది ఆకార నిర్మాణం. అడవి దున్నపోతు కొమ్ముల కుండే నాజూకైన, బారైన తత్వం, ఆ జంతువుకున్న బలం కనిపిస్తుంది. అసలు బలం చూపడానికై చేసిన శిల్ప మిది. జంతువుయొక్క ప్రక్క ఎముకల తీరుగ ఉన్న శిల్పం మధ్య భాగం, దానిపై నుండి ప్రక్కలకు, పైకి సాగిన తీక్షణమైన కత్తిలాంటి మొనల, వంపుల ఆకారాలు ప్రత్యేకత. చొరచుకుపోతున్నదా తన చుట్టూ ఉన్న వాతావరణాన్ని అనిపిస్తుంది. నాకు బాగా నచ్చిన శిల్పాలలో ఇది ఒకటి.

మరొక బహు చక్కటిది డిమిత్రి హద్జి యొక్క సైనికుడు తలపై ఉంచుకొనే ఇనుప టోపీ. దీనికి డిమిత్రి పుట్టగొడుగు నుండి ఆకారాన్ని మలుచుకున్నట్లుగ అగుపిస్తుంది. పెక్కు కప్పులతో ఒకదానిపై మరొకటి చేరి నిలువుగ ఉన్న బారైన శరీరానికి రక్షణగా నిలుస్తుంది.

ప్రదర్శన చూస్తే ప్రపంచంలో ఉన్న యిప్పటి రెండు రకాల అభిప్రాయాలు తెలుస్తాయి. ఒకటి భావం కోసరం ఆకారాన్ని పూర్తిగా విస్మరించింది. కాలానికి తగినట్లుగ భావాల్ని వ్యక్తపరుస్తూ, ఆ భావానికిగాను ఈ కాలంలో దొరకే నూత్న లోహాలు, పదర్థాలతో శిల్పాలను మలచడం. ఇది అమెరికన్ పద్ధతి. మరొకటి రూపాన్ని పూర్తిగ ధ్వంసం చెయ్యకుండ దాన్ని తమకు అనుకూలంగా, కాలానికి సరిపోయేలా సరిపెట్టడం. ఇది ఇంగ్లీషు పద్ధతి. నిజానికి ఇంగ్లీషువారికి ఒక సంస్కృతి, ఒక సంప్రదాయసిద్ధ పద్ధతి ఉంది. దాన్ని పూర్తిగ విధ్వంసం చెయ్యడం అంటే జరిగే పనే కాదు అంత సులువుగా. అమెరికన్‌లకు ఒక సంప్రదాయం, ఒక సంస్కృతి లేదు, అందువల్ల సులువుగ వారు క్రొత్త మార్గాలను, తాము పోగొట్టుకుంటున్నామే తమకున్న దానిని అనే మథన మనసులో లేకుండా, త్రొక్కగలరు. ఈ విభిన్న మార్గాల కూడలి ఈ ప్రదర్శన.

మైకొలాంజెలోని ''ఏమయ్యా! ఒక మంచి శిల్పానికి నిదర్శన ఏమిటి ?'' అని అడిగితే అన్నాడు : ''పొరపాటున కొండపై నుండి శిల్పం జారిపడితే ఏమాత్రం చెక్కు చెదరకుండా ఉండేదే మంచి శిల్పం'' అని. ఈ సూత్రం ఎంత వరకు ఉపయోగిస్తుంది ఇప్పుడు ? గాజుతో, రేకులతో చేసిన శిల్పాలు, ఈ యుగపు నిదర్శనాలు. ఆ మైకొలాంజెలో పెట్టిన పరీక్షకు నిలుస్తాయా ? విచిత్రం ! కాలానికి తగినట్లు పద్ధతులు, పద్ధతులకు తగినట్లు శిల్పాలు మారుతున్నాయి.

ఈలాంటి ప్రదర్శనలను మన ఏకాడమి ఏర్పాటు చేస్తే ఎంతో బాగుంటుంది. మన హైదరాబాదులోని పబ్లిక్ గార్డెన్ లో ఏర్పాటుచేస్తే ఒక నూత్న ప్రయోగాన్ని చేసినవారమవుతాము ఇండియాలో మనం. మన అనుభవాన్ని ఇతర రాష్ట్రాలు పంచుకుంటాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్ లలితకళా ఏకాడమీ ఈ నూత్న ప్రయోగాన్ని తలపెడ్తే విజయవంతం తప్పక అవుతుందని భావిస్తాను.

సంకల్ప - వికల్పాలు

శ్రీమతి అచ్యుతవల్లి

"నీకీ చదువెందుకు ?"

"మీ కోసం."

"అబ్బ !"

"నిజం ! ఈ చదువుకోసం ఈ కాలేజీలో జేరటం, అక్కడ మన కళ్ళు కలుసుకోవటం."

"మన పెద్దలు నవ్వుకోవటం, ఆపయిన ......"

"ఆపయిన ?"

"ఆకాశంలో శరత్కాల మేఘాల చివర్లలోంచి వినపడే రహస్యమయ అదృశ్య సంగీతం మన ఇరువురి హృదయాలనూ, రసప్లావితం చేయుటమూ."

ఆకాశము చుక్కల చీర సింగారించుకోవటము మొదలు పెట్టింది. పార్కులో పూ పొదల మాటునున్న జంట జంటలని చూస్తూన్న మెర్క్యురీ దీపాలు, వాళ్ల అనిశ్చిత ప్రణయ సంభాషణలని వింటూ తెల్లమొఖా లేసుకుని నిలబడ్డాయి. నన్నగా మస్తుగా వస్తున్న మాధవీ పూల పరిమళం 'అర్చన' కళ్ళు అరమూతలు పడేట్లు చేసింది. వివశత్వంతో అర్చన అర మూసిన కలువరేకలను ముద్దు పెట్టుకోబోయాడు ప్రొఫెసర్ విశ్వనాథం. చటుక్కున అతని హృదయంమీద అర చేతులుంచి తోస్తూ లేచి నిలబడింది అర్చన.

"వాట్ హేపెన్డ్ !" ఆశ్చర్యపోతూ విశ్వనాథం కూడా లేచి నించున్నాడు. అటువెంపుగా "కమల' చేతులో ఒక లావాటి పుస్తకం పుచ్చుకుని రావటం గమనించారు ఇద్దరూ. కమల వచ్చి వచ్చి ఆ మాధవీలత ప్రక్కనే ఉన్న సిమెంటు బెంచీమీద చతికిల బడింది. కమల కూర్చున్న బెంచీ మీదకు చక్కని మెర్క్యురీ దీపకాంతి పడుతూంది. "అర్చన" అదిరిపోయింది. కమల "అర్చన" కి లెక్చరరే కాకుండా హాస్టలు వార్డెన్ కూడా. విశ్వనాథం తేలు కుట్టిన దొంగలా వెనుకకు జారుకున్నాడు. "అర్చన" కమ లతన్ని చూసి ఉంటుందా, ఉండదా, అన్న కుశంకతో కొట్టుకలాడుతూ, ఏది ఏమయినా ఫార్మల్‌గా విష్ చేసి కాస్సేపు మాట్లాడుకోవటంవల్ల తను చెప్పా పెట కుండా పార్కులమ్మట తిరుగుతూంటం కొంచెం అనంగీకారమైనప్పటికీ, ఆమె క్షమించటానికి అస్కారం ఉండొచ్చు కదా ! అన్న భ్రమతో కమల ప్రక్కగా వచ్చి—

"నమస్తే మాడం !" అన్నది.

"కూర్చో !" అంది కమల. చదువుతూన్న పుస్తకం మూసేసింది. అర్చన కుదురుగా కూర్చుంది. ఒకరినొకరు దీక్షగా చూసుకున్నారు. "అర్చన", "కమల" ల అందానికి వైవిధ్యం ఎంచాలంటే ఇంకో విక్రముడు ఉద్భవించాల్సిందే !

"సువ్వొక్కర్తివే వచ్చావా ?"

పార్కు కెదురుగానే కాలేజీ హాస్టలు భవనా లున్నాయి. రోడ్డుమీదకున్న బాయ్సు హాస్టల్ భవనాలు వెనుకనున్న గర్ల్సు హాస్టల్ భవనాలకి, కాపలాగా ఉన్నయ్. వేరు నగధీరులైన యువకులు కాంపౌండులేని ఆ భవనాలకి స్వయం రక్షకులు.

"లేదండి ! సుమతీ, నేనూ వచ్చాము !"

అబద్ధం అపద్ధర్మం అంటారు. ఆడది అబద్దా లాడితే గోడ కట్టినట్లుంటుం దంటారు. కాని "అర్చన" ఆడిన అబద్ధం పల్చని వెదురు తడికలా ఉంది.

"పిచ్చిపిల్లా !" గలగలా నవ్వింది కమల. అర్చన పెదలు అదురుతుండగా తల వంచుకుని, కమల చేతిలోని పుస్తకం తన చేతిలోకి తీసుకుని మౌనంగా పేజీలు తిరగ వేయ సాగింది.

"బుద్ధి జీవులది ఆలోచన !
హృదయజీవులది అనుభూతి !"

ఆ వాక్యాలమీద, "అర్చన" కళ్ళు ఆగేయి. అది "లామా గోవింద" గురించి, సంజీవదేవ్ వ్యాసం వ్రాయబోతూ ముందు వ్రాసిన వాక్యాలు ! ఆ పుస్తకం రసరేఖలు !

ఇంకా చదువబోయింది అర్చన. ఆమె కళ్ళు ఆ వాక్యాల వెంట తొందర తొందరగా పరుగెట్టుతోన్నయ్ !

"రూం కెళ్లాక చదువుదువుగానీ ! నీ కిస్తా ఆ పుస్తకం." కృతజ్ఞతగా తలెత్తి కమల కళ్లల్లోకి చూడబోయి చిన్న

పోయింది అర్చన. కమల కళ్ళు సానపట్టిన కత్తుల్లా అర్చన హృదయగత రహస్యాన్ని ఛేదిస్తున్నాయ్!

''విశ్వనాథం చాలా అందమైనవాడు కదూ!'' జల్లు మంది అర్చన రాగ హృదయం. తడి కళ్లతో మేకపిల్లలా చూసింది కమలవైపు.

''నిజం! చాలా అందమైనవాడు! చురుకైనవాడు. ఎంత చురుకు అంటే తుమ్మెదల కంటే, సీతాకోక చిలుకల కంటె కూడా చురుకైనవాడు. అవి సంపూర్ణంగా విరిసిన పుష్పాలనే ఆస్వాదిస్తాయ్! ఇతను విరిసీ విరియని పువ్వుల్లాంటి మొగ్గలనీ, తెలిసీ తెలియని మనసులతో నుండే వయస్సునీ కూడా'' గుండె ఆగిపోయినంత పనైంది అర్చనకి. అందంగా తటిల్లతలా మెరిసే ఆనందదీప్తి అయిన మెరుపుల్లోంచి ఉరుములూ, పిడుగులూ ఉద్భవిస్తాయ్.

''ఏం? చదివావు కద!''

''ఊఁ.'' కళ్లమ్మట నీరు చెంపలమీదుగా జారుతోంది. కమల ప్రేమగా ''అర్చన'' కళ్లనీరు తన చేతి రుమాలుతో తుడిచింది. అయినా, ఆమె కన్నీరు మున్నీరుగా మారుతోనే ఉంది.

''పిచ్చిపిల్లా!'' మళ్లీ అంది.

''మనస్సు పాడుచేసుకోకు! కొన్ని నిజాలు మనకి ఎప్పటికీ తెలియకుండా ఉంటే బాగుంటుంది అన్పిస్తుంది. అదొక ప్రలోభం. నిజాన్ని నిజంగానమ్మ బుద్ధవదు. అంత ఆత్మశక్తి, స్త్రీలు ఎప్పటికీ సంతరించుకోలేరు!''

ప్రశ్నార్థకంగా కమలకేసి చూసింది అర్చన.

''విశ్వనాథాన్ని నేను చిన్నప్పటినుంచీ ఎరుగుదును.'' అతనికి ఇరవై నాలుగోఏట వివాహమైంది. అతని భార్య నీకన్నా, నాకన్నా అందమైనది.''

కమల చెప్పబోతోంది. అర్చన చీర చెంగుతో చెంపలు అద్దుకొని, దృఢంగా కూర్చుంది.

''భాగ్యమతి అదే విశ్వనాథం భార్య, చాలా తెలివైనది. ఆమె కాపురాని కొచ్చిన మూడో రోజుకి తన భర్తయొక్క లాలసత్వం గమనించేసింది. అతని రహస్య ప్రణయాలన్నీ గ్రహించేసింది. కాని, అందరి భార్యల్లా ''నాలో ఏ లోపం ఉందని నన్ను నిర్లక్ష్యం చేస్తున్నారు?'' అంటూ అతని కాళ్లమీద పడి విలపిస్తూ అడిగేది కాదు. ఏమీ తెలియనట్లే సంచరించేది.''

''అంతటి క్షమావతి కాబోల్ను!'' అన్నది అర్చన.

''కాదు, అభిమానవతి! తెలిసినది తెలిసినట్లు తెలియ పరచకూడదు. అందువల్ల ఎదుటివారిలో ఒకవిధమైన మొండితనం ప్రబలటానికి అవకాశం ఉంది. పైగా తెలుసు కున్నవారిమీద కచ్చ కూడా పెంచుకుంటారు. సోమసుందరం నీకు తెలుసుగా!''

''తెలుసు'' న్నట్లు తలాడించింది.

సోమసుందరం మాథమెటిక్స్ లెక్చెరర్. అతను కమలకి పినతండ్రి కొడుకు.

''సోమసుందరానికి భార్య అంటే చెప్పలేనంత ప్రేమ. కాని, ఆ సంగతి ఇతరులు గుర్తించినట్లు ప్రకటిస్తే బాధపడతాడు. వాళ్ల చెల్లెలు అనురాధకి అతని తత్వం బాగా తెలుసును. అంచేత ఆపిల్ల వాళ్ల ''వదిన'' ఏపని చేసినా, చేయక పోయినా ఏమీ అనదు. సోమసుందరం తన భార్య విధేయతని అనూరాధ ఎక్కడ గుర్తిస్తుందో అని ప్రతి క్షణం అప్రమత్తతతో సంచరిస్తూంటాడు. నా కెల్లా తెలిసింది అని నువ్వడుగుతావు. ఒకసారి ''కనకదుర్గ'' పుట్టినరోజు వచ్చింది. అనూరాధ మంచి పార్టీ ఒకటి వదిన జన్మదిన సందర్భంలో ఇద్దామనుకుంది. నాతో కూడా చెప్పింది. ఇద్దరం ఎవరెవరిని పిలవాలో, ఒక పట్టీ తయారు చేసుకున్నాం. ఇంక అందర్నీ పిలుద్దాం అని బయలుదేరబోతూండగా సోమసుందరం హడావుడిగా వచ్చాడు.

''ఇల్లాంటి లేనిపోని బడాయిలు నాకు నచ్చవ్. పార్టీ లేదు. ఏంలేదు. ఊరుకోండి'' అన్నాడు.

అనూరాధ చిన్నబోయింది. ''కనకదుర్గ'' ముఖం కూడా చిన్నబోయింది.

''పోనీలే! ఆ విలవపెట్టి మంచి ధర్మవరం చీర కొనుక్కుంటే సరిపోతుంది'' అన్నాను. సోమసుందరాని కింకా కోప మొచ్చింది.

''నేను దాని పుట్టినరోజు కోసం ''వందలు'' జేబులో పోసుకు కూర్చున్నా ననుకున్నారా? చీరా లేదు. సారే లేదు. ఊరుకోండి'' విసుగ్గా అన్నాడు. నేను సజెస్ట్ చేసినదానిలోని తప్పేమిటో నా కర్థంకాలేదు.

ఆవూ దూడా ఉండగా గుంజ అరిచినట్లు నా కెందుకులే .... అని ఊరుకున్నాను. కనకదుర్గ మొహం ధుమధుమ లాడింది. అయినా ఏం చేయగలదు. ఆడది?

మర్నాడు అనూరాధ నాతో చెప్పింది. విని ఆశ్చర్య పోయాను.

''నిజం?'' అన్నాను.

"నిజం అక్కా ! అన్నయ్యకి వాడికి వదినమీద అమిత ప్రేమ ఉన్నట్లు మనం గుర్తించటం ఇష్టంలేదు. అందుకని మన ఎదురుగా అల్లా వినవిన లాడుతున్నట్లు నటిస్తాడు. లేకపోతే అల్లా ఎందుకు చేస్తాడు !" అంది అనూరాధ. అది నిజమే అన్పించింది. మేము పార్టీ ఇస్తామన్నా, చీర కొంటామన్నా, ధాంధూంలు చేసినవాడు ఆరోజ ప్రొద్దుటే "నెక్లెస్" ఎందుకు కొంటాడు.? చిరకీ, పార్టీకి వందలు లేనివాడికి అయిదారు వందలు "నెక్లెస్" కొందామనుకునే సరికి ఎక్కడ్నుంచి రాలాయ్ !

"భాగ్యమతి చాలా నేర్పుగా ఓర్పుగా సంచరించేది. అయినా విశ్వనాథం మనస్సుని నిలపలేకపోయింది. ఇల్లా ఉండగానే విశ్వనాథం కళ్ళకి ఇంకో అందమైన అమ్మాయి కన్పించింది. ఆమె అతని స్టూడెంటే !"

త్రుళ్లిపడింది "అర్చన". తనూ అతని స్టూడెంటే !

"అర్చన" పద్దెనిమిది వసంతాలను కుతూహలంతో గమనించిన కుమారి. బరువు బాధ్యత లంటే ఎల్లా ఉంటాయో తెలియని సంసారపు ముద్దుబిడ్డ. ఆర్థికలోప మన్నది ఆరు తరాల వరకూ తెలియనంతటి భాగ్యవతి !

అల్లాంటి అర్చన ఇల్లాంటి విశ్వనాథాన్ని ఆకర్షించటం దంటే అది స్త్రీ పురుషుల మధ్య విపరీతమైన వాంఛలని సృష్టించిన ఆదిదేవుడి తప్పు కాని, వా రిద్దరిదీ కాదు.

విశ్వనాథం అందమైనవాడంటే చాలదు. ఇంకా ఇంకా సాహిత్యలోకంలో ప్రచారంలో ఉన్న మాట లన్నిటినీ పోగుచేసి వర్ణించినా ఏదో ఒక లోపం ఉండనే ఉంటుంది. విద్యావంతుడు ! రెండు చేతులా సంపాయిస్తున్నాడు. "కన్యా వరయతే రూపం" అన్నట్లుగానే అతనికి రూపసంపద కోకొల్లలుగా ఉన్నది. "అర్చన" అతనిని అర్చించకపోతే ఇంకె వర్చి అర్చిస్తుంది !

అర్చిస్తూన్న విగ్రహం పగులు విచ్చితే అర్చకులకి ఎంత బాధ కలుగుతుందో "అర్చన" కీ అంత బాధా కలిగింది. "వయస్సు" అన్నది ఎంత క్రూరంగా మనస్సుల్ని వంచించి నవ్వుకుంటుదో ఇప్పుడు తెలిసివస్తూంది "అర్చన"కి. తాను హృదయజీవి అన్నమాట ! బుద్ధిజీవి కాదు. అనుభూతి యొక్క ఆనందం, తాత్కాలికమని తెలిసుండీ అనుభూతినే వాంఛించడం అల్పబుద్ధికి నిదర్శనం కాక మరేమిటి ! తను గొప్పగా చదువుకుని వివేకవంతమైన జీవితం గడపగల్గాలనే ఆశయంతో ఇక్కడికి వచ్చింది కాని, రాసక్రీడలు నేర్చుకుందుకు కాదుగా ! పులి తన పిల్లల్ని తింటుందట ఆకలేస్తే ! అనాలోచిత అయిన యువతియొక్క వయస్సు తన నీతిని, నిజాయితీని పులిలా తినేస్తుందన్నమాట !

స్తబ్దుగా వింటూంది అర్చన.

"ఆమెకి అతను వివాహితుడని తెలియక కాదు. తెలుసుండీ, తన సర్వస్వం అర్పించింది. అంటే ఆమెకి అతని పట్ల ఎంత వ్యామోహమో చూడు."

"నిజం మాడం ! నాకు ఆయన వివాహితుడని తెలీదు!" చటుక్కుని అంది అర్చన.

"పిచ్చిపిల్లా ! నీమాట కాదు. అతని ప్రేయసుల్లో ఒకరి గురించి నీకు తెలియకపోవచ్చును. అతను చెప్పడు కూడా ! మామూలు కుర్రాళ్లల్లే ప్రేమ సంభాషణలు వల్లె వేస్తాడు. కాస్త కథలూ అవీ వ్రాస్తాడు కనుక కవిత్వంగా కూడా మాట్లాడుతాడు."

"ఆయన కథకులా !" కళ్ళు పెద్దవిచేసి అడిగింది.

"గౌరవం పెంచుకోకు ! కథకుడే ! "అభయ" అనే పెన్ నేంతో వ్రాస్తాడు.

"అభయ !"

ఎంత వద్దనుకున్నా విశ్వనాథం రూపం చెరిగిపోతున్న "అర్చన" హృదయ ఫలకంమీద 'అభయ' కథలుగాఢంగా ముద్ర వేసుకున్నాయి.

"అతనంటే అభిలాష కలగటానికి అదీ ఒక కారణంగానే ఉంటుంది. తన కళ్ళల్లోకి చూస్తూ మాట్లాడలేని స్త్రీని అతను అనాగరిక యువతిగా జమకట్టాడు. వాళ్లకి సౌందర్యదృష్టి లోపించిం దంటాడు."

బాగా చీకటి పడిపోయింది. పార్కు అంతా ఖాళీ అయిపోతోంది. కమల కూడా కూర్చోవటం నించి "అర్చన" ధైర్యంగా కూర్చుంది కానీ లేకపోతే అంత ధైర్యంగా కూర్చోదు. హాస్టల్‌లో మీల్స్ రెడీ అయ్యాయని సూచించే గంట గణగణా మ్రోగింది. ఇంక వెళ్లాలి. కాని, పూర్తిగా తెలుసుకోందే అర్చన ఎల్లా వెళ్లుతుంది ? పూర్తిగా తెలియ చెప్పందే కమల మటుకు "అర్చన" ని గాలికి ఎల్లా వదిలి పెడ్తుంది ?

అర్చన పెదాలు కదిలాయ్ ! అది గమనించింది కమల.

"భాగ్యమతి గురించి తెలుసుకోవాలనుకున్నావు కదూ. అదే చెప్తాను. అంత తెలివైన భాగ్యమతీ కూడా ఒక్కసారి పప్పులో కాలు వేసింది. అదే ఆమె చావుకి మూలకారణమైంది. తన భర్తని ప్రేమించిన విద్యార్థిని దగ్గరకు వెళ్లింది. నీ ప్రేమకు హక్కు లేదంది. ఆ విద్యార్థిని గడుసరి కూడాను.

"నీలో ఆకర్షణ లేదు కనుక నీ భర్త నన్ను ఆరా ధిస్తున్నాడు. ఆదిలక్ష్మి ముక్కు మూసుకుని కూర్చోవటం వల్లనే చెంచులక్ష్మి వెంటపడ్డాడు నరసింహుడు" అంది.

"నిజమే! అయితే మీకు ఈ చాటు బ్రతు కెందుకు? హాయిగా మాయింటికొచ్చి ఉండరాదూ!"

"..... లా .... ఒప్పదుగా!"

"మనుష్యులు ఒప్పుకోకపోతే "లా" కోసం పరు గెట్టాలి కాని, నా అంత నేను స్వాధీనం చేస్తోంటే ఇంకా అనుమాన మెందుకు?"

అంత ఉదారంగా ఆమె చెప్తోంటే చిన్నబోయింది ఆ విద్యార్థిని. ఏదయినా అంతే! బలవంతంగా మనం కష్టపడి పొందిన దాంట్లో ఉన్న తృప్తి ఒకరు అయాచితంగా ధార పోస్తే అనుభవించటంలో ఉండదు. ఆ విద్యార్థినికి తన ప్రేమ కలాపం విసుగనిపించింది. విశ్వనాథాన్నీ నిరసించింది. అతని చర్యలని విమర్శించింది. తను చదువుకుందుకు వచ్చానన్న జ్ఞానం తనచేత విస్మరింపబడ్డందుకు కుమిలిపోయింది. "అర్చన" బిక్కగా చూసింది కమల వెంపు. కమల చెప్తోన్న దంతా అక్షరం పొల్లుపోకుండా తనమీదకే వర్తిస్తోంది.

"అది గ్రహించాడు విశ్వనాథం. అప్పటికింకా ఆ విద్యార్థిని అతనికి అందలేదు. అంచేత ఆ నిరాకరణ అతను భరించ లేకపోయాడు. అది భార్యమీద కచ్చగా రూపాంతరం చెందింది. అంతే! ఆమెని గొంతు నులిమి చంపాడు!" అతనిలోని కిరని రూప తృష్ణకి ఒక యౌవన అనురాగ ప్రాణం బలి అయ్యింది."

"ఛీ! ఛీ!" అంది అర్చన.

"హంతకుడు విశ్వనాథం! అందమైన అమ్మాయిల ఆనందాన్ని తన అందంతో హత్య చేస్తాడు విశ్వనాథం! అతన్ని ప్రేమించకోరేవారికి దుర్భర దుఃఖం మిగులుతుంది." కమల లేచి నించుంది. అర్చన కూడా లేచి నించుంది. ఇద్దరూ బరువుగా హాస్టల్ వెంపు నడిచారు. హాస్టలులో అప్పుడే ఒక జట్టువారి భోజనాలు అయిపోయాయి కాబోల్ను. ఎవళ్ల గదుల్లోకి వాళ్లు సర్దుకుంటున్నారు.

"ఇంతకీ ఆ విద్యార్థినిని ఈయన పొందగల్గారా!", తెలుసుకోవాలన్న దుగ్ధతో అడిగింది అర్చన.

"ఆ అమ్మాయి, ఎంతో ప్రాధేయపడితేనేగాని ఒప్పుకోలేదు. చివరికి రిజిష్టర్ మారేజ్ చేసుకున్నాక అప్పుడు లోబడింది. కాని, ఇతను కొన్నాళ్లయ్యాక మళ్లీ మామూలు ధోరణిలో పడటంతో విసుగెత్తి విడాకు లిచ్చేసింది. పిచ్చిపిల్లా! కుక్కతోక వంకర ఎవరు తీయగలరు! గంటసేపు బండ రాతి క్రింద పెట్టి మళ్లీ తీసినా యథాప్రకారం అతోక అల్లా వంకరగానే ఉంటుంది!"

"ఆ అమ్మా యేంచేస్తోంది?"

"ఇక్కడ్నే లెక్చరర్‌గా పనిచేస్తోంది!" అన్నది కమల.

"ఇక్కడ్నా!"

"అవును ఇక్కడ్నే!"

విసవిసా లోపలికి వెళ్లిపోయింది కమల. వరండాలో అల్లానే నిలబడింది అర్చన.

"ఏమోయ్! భోజనం అయ్యిందా!" అంటూ మూతి ముడుచుకుంటూ వచ్చింది రూంమేటు సుమతి.

"లేదు సుమా! విశ్వనాథంగారికి పెళ్లయిందట!" అంది గదిలోకి వెళ్తూనే. అదే ముఖ్యవార్త అయినట్లు చెప్పింది అర్చన.

"నాకు మునుపే తెలుసు! ఏం! అతనింకా పెళ్లికొడు కనుకున్నావా ఏమిటి! గుడ్ హెవెన్స్!" అంది సుమతి. సుమతి నల్లగా, పొడుగ్గా ఉంటుంది. చకచకా మాట్లాడు తుంది.

"ఆవిడ! ఇక్కడ్నే వర్కు చేస్తున్నారట కూడా!"

"అవునూ! ఇంతకీ ఇవ్వాళ నువ్వు ఒంటిపూట చేయ దల్చుకున్నావా ఏమిటి? లే నడు! ఆఖరిజట్టు కూడా వచ్చే స్తోంది" అంది సుమతి.

"నా కివ్వాళ ఏమీ తినాలని లేదు సుమా! ఇంతకీ ఆయన భార్యని నువ్వెరుగుదువా?"

"ఏమిటూ క్యూరియాసిటీ నీకు! కొంపదీసి అతన్ని ప్రేమించటం లేదుకదా!"

"చెప్పవోయ్! చంపక!"

"చంపేది నేను కాదు! వాడి తూపులతో ఆ పంచ బాణుడే చంపుతున్నాడు నిన్ను!"

"పోన్లే!" మూతి ముడుచుకు కూర్చుంది అర్చన.

"తెలియకనే విన్నడగటం?"

"తెలుస్తే ఎందు కడుగుతాను!"

"నువ్విప్పుడు ఎవరితోనో వస్తోంటే చూశాను. ఎవ రావిడ?" కవ్విస్తూ అడిగింది సుమతి.

"మన కమలాదేవిగారు!"

"ఆవిడే!"

"ఆఁ! నిజం?!"

"పాపం!" నిట్టూర్చింది అర్చన బాధగా.

"ఆవిడ కేమొచ్చిందని ఇప్పుడు నీకు బాధ?" అంది సుమతి.

"ఆవిడ విడాకు లిచ్చేసిందటకా!"

"ఎవరన్నారు ఆమాట !"

"ఆవిడే అన్నది నాతో !"

"ఈ నాటకం ఇక్కడ కూడా మొదలెట్టా రన్నమాట"

"నాటకమా !"

"కాక !"

"నా కర్థం కావటంలేదే సుమా !"

"నీ కర్థం అవ్వాలంటే నేను మరాటీ భాష నేర్చు కోవాలి. ఇంతకీ కమల నీతో ఏమని చెప్పింది !"

కమల చెప్పిందంతా చెప్పింది అర్చన. అంతా విని, సుమతి నవ్వింది.

"పాత కథే ! ఇంకా మార్చలేదన్నమాట !"

"నా కంతా చెప్పు సుమా !"

"వాళ్లిద్దరూ విడాకు లిచ్చుకోలేదు. నలుగురు పిల్లలు కూడా ఉన్నారు వాళ్లకి. ఆ పిల్లల్ని స్విట్జర్లెండులో చదివిస్తున్నారు. ఇద్దరూ కలిసి ఆడుతోన్న నాటకం ఇదంతా. కమలకి, తన భర్త అందగాడనీ అమితాకర్షణశక్తి కలవాడనీ తెలుసును. అతనిలోని లాలసత్వమూ తెలుసును. అతని లాలసత్వంతో ఆమె ధనం సంపాదించాలని వేసిన ఎత్తు."

"ధనమా ! ఎల్లాగ వస్తుంది !"

"ఎల్లాగ వస్తుందా ! ఎంత అమాయకురాలివే అర్చనా! ఉదాహరణకి నువ్వన్నా వనుకో ! నువ్వు గొప్పింటి అమ్మాయివి కదా ! ముందు నిన్నాకర్షిస్తాడు. నువ్వు అతనికి లోబడ్డాక పెళ్లి చేసుకుందాం అంటావు. అప్పుడు మీ నాన్నగారి నడిగి మీ స్టేటస్‌కి తగినట్లు కట్నం పుచ్చుకుంటాడు. కట్నంతో ఇతని కిచ్చి పెళ్లి చేయటానికి నిరాకరిస్తే, కొద్దో గొప్పో డబ్బు ఇస్తే ఇంక నీ జోలికి రాకుండా ఉంటా నంటాడు. "కల్యాణమో, కలహమో" తేల్చుకోవాల్సింది మీరు!" అర్చన నీరసపడి పోయింది. ఒకళ్ల కథనానికి ఇంకోళ్ల కథనానికి పొత్తు కుదరటంలేదు. అల్లానే నీరసంగా మంచం మీదకు వాలిపోయింది.

తరువాత వారంరోజులూ విశ్వనాథం ఎంత ప్రయత్నించినా అర్చన ఒంటిగా దొరకలేదు.

విశ్వనాథం హతాశుడైనాడు. అతనికి కోపం వచ్చింది. అర్చనకి తనపట్ల విముఖత కలిగించిన దెవరో అతనికి తెలియనిది కాదు. కాని, వాళ్లతో పేచీపడటం అతని స్వభావానికే విరుద్ధం ! అంచేత నిశ్శబ్దంగా తండ్రి ఆజ్ఞ మేరకు తల వంచాడు ముప్పైనాలుగేళ్ల విశ్వనాథం. ప్రొఫెసర్ విశ్వనాథం ! జీవితంలో అతను ప్రేమను పోగొట్టుకున్నాడు. ప్రేమించిన యువతి కానప్పుడు ఇంకెవరైతే నేం ? అన్న నిర్లిప్తతలో యాభైవేల రూపాయల కట్నంతో, సర్వ లాంఛనాలతో వచ్చిన తండ్రి నిర్ణయించిన రాజ్యలక్ష్మిని పెళ్లాడాడు.

అర్చన ఆశ్చర్యపోయింది. ఈ "మిష్టరీ" ఏమిటో అర్థంకాలేదు అర్చనకి. హంతకుడూ, దగాకోరూ అయిన విశ్వనాథానికి అంత బహిరంగంగా రాజ్యలక్ష్మి నిచ్చి ఎల్లా పెళ్లిచేశారో ఆమెకి అయోమయంగా ఉంది.

అంచేత నేరుగా రాజ్యలక్ష్మినే అడిగేసింది. రాజ్యలక్ష్మి సుమతికి మేనమామ కూతురు.

"ఎల్లా ఒప్పుకున్నావే రాజం ! ఆయన కారెక్టర్ తెలిసుండీ !" అన్నది అర్చన.

"తెలుసున్నదాన్ని కనుకే ఒప్పుకున్నాను !" అంది రాజ్యలక్ష్మి. ఆమె చెంపలు సిగ్గుతో కెంపెక్కాయ్ !

"అది కాదే ఇది తెలుసా !" అని తనతో సుమతి చెప్పిన విషయం చెప్పింది.

"ఛీ ! ఛీ ! కమల కింకా పెళ్లికాందే ! బలే అల్లిందే కథ ! సుమతి ! కానయితే ఒక విషయం ఉంది. కమలా, సుమతీ కూడా ఆయన్ని ప్రేమించారు. ఆయన ఒప్పుకోక పోవటంతో ఇల్లా కథ లల్లి ప్రచారం చేశారు అన్నమాట !" అంది రాజ్యలక్ష్మి భర్తమీద అభిమానంతో. రాజ్యలక్ష్మి కళ్లు నక్షత్రాలల్లే మెరవసాగాయ్ !

"అయితే ఇద్దరి కిద్దరూ ఆయన ప్రేమకోసం పోటీ పడ్డారన్నమాట !"

"వీళ్లన్నమాటేమిటి ! కాలేజీలో చేరిన ప్రతీ కన్యా ఆయనకోసం తహతహ లాడింవే ! ఆయన అందం అల్లాంటిది! అంది రాజ్యలక్ష్మి. తన్నేదో అవమానించినట్లు భావించింది అర్చన.

వెళ్లబోతూ——

"మా ఆయన్ని "డోరియన్ గ్రే" అని అభివర్ణించింది కమల" అన్నది అర్చన.

"అందనివారికి "డోరియన్ గ్రే" అందినవారికి అమృతమూర్తి" స్థిరంగా, దృఢంగా అన్నది రాజ్యలక్ష్మి.

"అర్చన" గబగబా గుమ్మందిగి నడవబోతూ ఎదురుగా వస్తూన్న విశ్వనాథాన్ని చూసి ఆగిపోయింది. విశ్వనాథం ఒక్కసారి నిర్లిప్తతగా చూశాడు అర్చన వెంపు. అతని కళ్లల్లో ఆరిపోయిన ప్రేమజ్యోతిని మొదటిసారిగా గుర్తించి చిన్నబోయింది అర్చన మనస్సు ! ముఖం దించుకుని గబాల్న నడిచి వెళ్లిపోయింది అర్చన.

గాఢంగా నిట్టూర్చాడు విశ్వనాథం.

పోచిరాజు వీరన

"రావు"

ఆంధ్ర వాఙ్మయమున పదునెనిమిదవ శతాబ్ది అంతమున పందొమ్మిదవ శతాబ్ది ప్రథమ పాదమున నెన్నదగిన కవులలో వీరన గణనీయుడు. విశేషముగా శైవ సాహిత్యమునకు సంబంధించిన గ్రంథములను చాల రచియించియున్నాడు. తన కాలమున బందరునందు ప్రసిద్ధుడైన "దాము మొగ్గన్న" అను చిత్రకార కులస్థునికి తన భల్లాణ చరిత్రము సంకితము చేయుచు నందు బందరు నిట్లు వర్ణించియున్నాడు.

సీ. శ్రీకంఠ వైకుంఠ సేవా వికుంఠ వం
దారు మందిరము బందారుపురము
నిరతోత్స వైశ్వర్య నికరాభి భూత బృం
దారకపురము బందారు పురము
సంత తాయాత యాచక జన వ్రాతమం
దార భాసురము బందారపురము
సకల వర్ణాశ్రమాచార సంపత్యమం
దారతి భరము బందారు పురము

గీ. శిల్పి నర్తన వర్తక చిత్రకార
సూత్ర కారాది వివిధ విచిత్ర కృత్య
దాన ధర్మ పర ప్రజోత్కర చకోర
కార విందారికరము బందారు పురము

పోచిరాజు వీరన చరిత్రనుబట్టి చూడగా నా త డీ భల్లాణ చరిత్రము తన 37 వ యేట రచించినట్లు తెలియుచున్నది. అతడు క్రీ. శ. 1770—1840 ప్రాంతమున నున్నవాడు కావున నీ కృతి రచనము క్రీ. శ. 1807 ప్రాంతము కావచ్చును. ఇందలి విశేష మేమనగా భల్లాణ చరిత్ర మచ్చుకాక పోయినను—పై పద్యము మాత్రము ముద్రణ భాగ్యము నందినది. నా వద్దనున్న ప్రాత గ్రంథ సంచయమున నీ నడుమనే లభించినది — దానిని ప్రక్క పుటలో నిచ్చుచున్నాను.

దీనిలో "తెనుగు చప్పా వెయ్యడం ఆరంభించిన తారీకూ" అని యుండుటయే ఈ ముద్రణ రమారమి నూట ఏబది యేండ్ల నాటిది యని చెప్పవచ్చును. అచ్చు వేయుట అనే పదానికి, చాపా వేయడం అనే మాట పూర్వము వాడుకలో నున్నట్లు శ్రౌనువండితుని మిశ్ర భాషా నిఘంటువు నుండి తెలియ వచ్చుచున్నది.

ఛాపా N. S. ఉర్దూ – Chhapa a seal, a print or stamp ముద్ర. అచ్చు చాపా వేయుట to seal or print ఛాపా కాగితము Stamp paper, stamps.
Dictionary of Mixed Telugu p. 35.

క్రీ. శ. 1854 నాటికి 'చాపా వేయుట' అనునది అచ్చువేయుట అను దానికి పర్యాయ పదముగా నున్నను తెనుగులో నంతకుముందు అనగా క్రీ. శ. 1854 కు ముందు ముద్రితములైన గ్రంథములలో నీ మాట కానరాదు.

1819 రావిపాటి గురుమూర్తి శాస్త్రి విక్రమార్కుని కథలు: "చెన్న పట్టణ పాఠశాలయం దచ్చువేయించ బడ్డది."

1836 "చర్చి మిశయాన్ ప్రెస్సులో వ్యాకరణము అచ్చు వేయించబడ్డది.

1849 దశావతార చరిత్ర ముద్రణములో— నాగరాజు శేషగిరిరావుచేత అచ్చు వేయించబడ్డది.

ఇంతకును నిదియే ముద్రిత గ్రంథమునకు సంబంధించినదో తెలియలేదు—భల్లాణ చరిత్ర రచనానంతరముననే ఇది ముద్రణ కెక్కుట వాస్తవము—కాబట్టి యీ ముద్రణము నూట ఏబది ఏండ్ల క్రిందటిది అని చెప్పవచ్చును.

తెలుగు గ్రంథ ముద్రణ ప్రారంభ దినములలో 'అచ్చు వేయించు'—'అచ్చు కూర్పించు' అచ్చగు— అను క్రియలే విశేష వ్యాప్తిలో నుండెడివి—అచ్చొత్తించు— అను క్రియకు బదులు 'అచ్చొత్తు' అని వాడెడివారు.

ఒకసారి కీ. శే. మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రులవారు కొక్కొండ వారికి లేఖ వ్రాయుచు నం దీ క్రియ నుపయోగించిరి.

మ. పటుధాటీ పరిపాటి యందు, కవితా ప్రాగల్భ్య మందింకన

పౌత్ర బళ్ళుల నంగుబావు వయ్యదం ఆరంభిదినతారి
కా॥
యాదృశీ పుస్తకం దృష్ట్వా తాదృశీ లిఖితం మయా
అబద్ధం వా సుబద్ధం వా మమదోషో నవిద్యతే
వ్రాతతప్పు వలన వాచకులలు గకలప్పు గలిగనేని
[illegible] ములు [illegible] ంగజాలు వుడను
వ్రాసైనవారు సుందరముగా
। [illegible] కంఠ [illegible] నవాని [illegible] నందారు [illegible]
[illegible] దారు పురము । [illegible] కరాభిషాత
[illegible] దారకనా పురము బందారు పు[illegible] । సం [illegible]
[illegible] యాలకవని వ్రాతమంది [illegible] దారు పుర
ము । సకలవనా [illegible] సంవత్సమందారతిభరము
[illegible] దారు పురము । [illegible] కార । సూత్ర
కారాదివివిధవి [illegible] । దానధర్మపర [illegible]
[illegible] కరము బందారు పురము

న్పటి యందెన్నికగన్న చెన్నపురిలో నెక్కొన్న కొక్కొండ వేం
కట రత్నాఖ్య కవీశ్వరుండు సరస గ్రంథంబు
లచ్చొత్తుచుం1

ప్రస్తుత కాలమున ముద్రితము—ముద్రణ పదములు వ్యాప్తిలో నున్నవి.

వీరన కవి చరిత్ర

పోచిరాజు వీరన యార్వేల నియోగి—ఆపస్తంబ సూత్రుడు. శాండిల్య గోత్రుడు. వీరి వంశమున తొలుత పోచిరాజు అను మహనీయు డుదయించి, అతడు 'ఈమని' మొదలగు పది గ్రామముల కరణీకములను సంపాదించెను. అతని నుండి యా వంశీయులు పోచిరాజను నింటిపేరు గలవారైరి. వారి వంశ వృక్ష మిది.

పోచిరాజు
|
భద్రయ్య–ఎల్లాంబ
|
వీరన్న – కొండాంబ
|
వీరభద్రుడు (మూర్తిమాంబ) భద్రుడు
|
వీరన (గ్రంథకర్త)

1. ఆ కాలమున పండిత కవులు లేఖలను, సాధారణము పద్యములతోను, లేని యెడల శుద్ధ గ్రాంథిక భాషలోను వ్రాసెడివారు.

పోచిరాజు వీరన

వీరన తొలుత కొలకులూరి వీరన్న యని పేరు పడి నాడు. ఈమనికి రెండు క్రోసుల దూరమున నున్న కొలకులూరిలో వీరభద్రుని కొలుచుటచేతనే నాతడు కొలకులూరి వీరన్న యైనాడు—ఈతడు 'ఈమని' గ్రామమున చాలకాలము నివసించుటచేత ఈమని వీరన్న అనియు వ్యవహృతుడైనాడు.

ఈతడు నియోగి యైనను, బెజవాడలో నా కాలమున శ్రీపతి పండితారాధ్య పీఠమునకు నధిపతియైన శంభులింగ గురునిచేత వీర మహేశ్వర దీక్ష నందినవాడు—ఇక నీతని కృతులు:

గ్రంథ రచన

పోచిరాజు వీరన శ్రీనాథమహాకవివలె తానేయే గ్రంథముల నేయే వయస్సున రచించెనో వానిని భల్లాణ చరిత్రమున జెప్పియున్నాడు. ఆ పద్య వివరము నిట వ్రాయుచున్నాను:

14 వ యేట: కృష్ణార్జున సంవాదము—ప్రబంధము. ఇది యలభ్యము.

18 వ యేట: పంచ కావ్యాంధ్రీకరణము—సంస్కృత పంచ కావ్యములైన [2] (1) రఘు వంశము. (2) కుమారసంభవము (3) మేఘసందేశము, (4) కిరాతార్జునీయము (5) శిశుపాలవధ (మాఘ కావ్యము)లకు నీతడు పద్యాను వాదము గావించి యున్నాడు. పై వానిలో మొదటి నాల్గు లభించలేదు. అయిదవది—లభించినది.

22 వ యేట: విభూతి మహాత్మ్యము—ద్విపద.

26 వ యేట: మార్కండేయ చరిత్ర—పద్య కావ్యము.

30 వ యేట: మనువంశ పురాణము ,,

36 వ యేట: ముక్త దేవ చరిత్రము ,,

ఆ వెనుక ఆనంద లహరి, సౌందర్యలహరి, భర్తృహరి సుభాషితములు భాషాంతరీకరణము.

వీని వెనుక—భల్లాణ చరిత్ర, పద్యకృతి (రి 600)

ఈతని గద్య:–ఇది శ్రీ యగస్త్యేశ్వర వర ప్రసాద లబ్ధ కవిత్వ ప్రసిద్ధ శాండిల్యస గోత్ర పవిత్ర వీరభద్ర మంత్రి పుత్ర సహజ పాండిత్య వీరనామాత్య ప్రణీతంబైన భల్లాణ చరిత్రంబను మహా ప్రబంధంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము.

కవి-పరిశోధకుడు

సాధారణముగా కవు లెవ్వరును తమ్ముగూర్చి చెప్పుకొనని విషయ మీత డొకటి తెల్పియున్నాడు. కృతిపతి దాము మొగ్గన్న తనను బిలిచి ఇట్లన్నాడట.

గీ. ఆంధ్ర గీర్వాణ కావ్యంబులందు నధిక
శోధకుండవు సకలార్థ సాధకుడవు
నీవు చెప్పెడి భల్లాణ నృపుని కథ మ
హేశ్వరాంకితముగ రచియింపవలయు

అధికశోధన యనగా—పరిశోధన. ఇదియే ఈనాడు విశ్వ విద్యాలయములలో రీసెర్చి—తొలుత తెలుగు వారిలో ప్రథమ చారిత్రక పరిశోధకుడు కావలి వెంకట బొర్రయ్య కాగా వీరన ప్రథమ సాహిత్య పరిశోధకుడని చెప్పవచ్చును. ఇరువురు సమకాలీనులు—వీరన బొర్రయ (1776—1803) కన్న హెచ్చు కాలము జీవించెను.

వీరన తాళపత్ర గ్రంథ పరిశోధన చేసినట్లుగా నాతడు పత్రికలు వ్రాసిన తాళపత్ర ప్రతుల మూలముగా నిర్ణయింప వచ్చును—ఈతడు పరిశోధకుడే గాక ప్రశస్త లేఖరి—తాను వ్రాసిన గ్రంథములకు చివర లిఖిత కాలము పద్యముతో తెల్పి యున్నాడు. వానిలో మూడు మనకు లభ్యమైనవి.

' ఉద్యోగపర్వము :

మ. అనఘుండీమని పోచిరాజకుల వీరామాత్య పుత్రుండు వీ
ర నయున్సత్కవి వ్రాసె మామిడి కుల గ్రామీణుండౌ సూరవై
శ్యుని సూనుండగు వెంక యార్యు కొఱకీ యుద్యోగ
పర్వంబు ప్రజే
మను శుక్లాబ్ద నభస్యమాస బహుళా మావాస్యయౌనాటికిన్

(R. 169) a ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగార నివేదికలో నీ ప్రతిని గూర్చి ఇట్లు వ్రాయబడినది.

వ్రాత చక్కనిది—నిర్దుష్టము—శైథిల్యము గలదు. విలేఖకుడు సత్కవి గావున నీ ప్రతి విలువ గలది యగును.

మను చరిత్ర: గీ. శుక్ల వర్ష తపోమాస......
వరకు మామిడి వెంకార్య వైశ్యవరున
కీ మను చరిత మీమని ధాముడైన
పోచి రాజ్వీర కవి వల్లభుడు లిఖించె (169)

మహా దేవకవి పద్య బసవ పురాణమును నీతడే లిఖియించి యున్నాడు.

చ. రసికుండు పోచిరాజకులరంజనుండీమని నామ పట్టణా
వసథుండు వీరమంత్రి వ్యయ వత్సర ఫాల్గున మాసమందు నీ

---

2. ఇది అడయారు దివ్యజ్ఞాన సమాజ పుస్తక భాండాగారములో నున్నది. మాఘ కావ్యాంధ్రీకరణ చాల కష్టతమమైనది. వీరకవి రచన వెనుక—శ్రీ గోపీనాథ వెంకట కవీంద్రులు దీని నాంధ్రీకరించిరి. (మాఘే మేఘేగతం వయః మల్లినాథ సూక్తి)

బసవ పురాణ మాంధ్రకృతి పద్య కవిత్వము వ్రాసియిచ్చె ధ ర్మ నుగుణ కీర్తిశాలియగు మామిడి వెంకయ వైశ్యమౌళికిన్

పై మూడు పద్యములయందు పేర్కొనబడిన మామిడి వేంకయ, ఆర్య వైశ్యకులోద్ధారకుడని, శ్రీహూణ చక్రవర్తినీ (విక్టోరియా) దత్త సహస్ర దీనార పండిత రాయ బిరుదాం కితుడై ప్రఖ్యాతి జెందిన వెంకటార్యుడు—ఈతని కృతులలో 'సంస్కృత శబ్దార్థ కల్పతరువును—ఆంధ్ర దీపిక, విశేషా మరము'[1] చాల ప్రఖ్యాతములు. ఈతని జీవిత కాలము 1764—1834 మామిడి వెంకయ జీవిత కాలమునుబట్టి పై గ్రంథ విలేఖన కాలమును నిర్ణయింపవచ్చును.

ఉద్యోగ పర్వము, మను చరిత్ర—శుక్ల—సంవత్సరమున ననగా క్రీ. శ. 1809 లో లిఖిత మైనవి.

బసవ పురాణము— వ్యయ—సంవత్సరమున ననగా క్రీ.శ. 1826 లో లిఖిత మైనది.

ఈ పద్య బసవ పురాణ మెనిమిది యాశ్వాసముల మహా గ్రంథము. పిడుపర్తి సోమనాథుని రచనకన్న చాల విపులముగా నున్నది. ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారముననున్న ప్రతి శిథిలము అసమగ్రము; సంపూర్ణ ప్రతి అడయారు లైబ్రరీలో నున్నది.

వీరేశలింగముగారు తమ కవుల చరిత్ర మూడవ భాగ ములో పోచిరాజు వీరన కృతులురె భల్లాణ చరిత్ర—మను వంశపురాణము రెండే లభించినవని వ్రాసియున్నారు. కాని తక్కిన విషయములందు లేవు—పై గ్రంథములలో ఖండ కపాలాఖ్యా నము—అను నామాంతరముగల మను వంశ పురాణము ఆంధ్ర దేశ సాంఘిక చరిత్రకు ననుకూలించు పద్య కృతి. అందు— 'తెలికి వేపురు' అని శాసనములయందు కానబడు దేవ తెలు కుల జాతి వారికి, వృత్తుల నిమిత్తమై వీర ప్రతాప భల్లాణ చోళరాజు భూములను దాన మొసంగెనను వృత్తాంతము గలదు. అందే వీర ప్రతాప భల్లాణ చోళరాజు శ్రీ బెజవాడ పట్టణ వాస్తవ్యుడు మహా మహిమోపేతులు నైన శ్రీపతి పండితా రాధ్యుల శిష్యుడని కూడ తెలుపబడి యున్నది—ఇది యొక చారిత్రక గ్రంథముగా పరిశీలింపదగి యున్నది. మనము కేవ లము ప్రబంధములని పరిగణించుచున్న పూర్వకవి కృతులలో అపూర్వ సాంఘిక చరిత్రాంశము లున్నవి. ఖండకపాలాఖ్యాన మట్టి దృష్టితో సాహిత్య చరిత్రకులు పరిశీలింతురు గాక!

---

3. ఇది ఈ నడుమ ననగా రెండేండ్ల క్రిందట ముద్రిత మైనది.

అవని నేదానమున నఘంబ బవఘుళించు
నట్టి దానంబుఁ జేయ రాదంద్రు బుధులు
కొడుక కొసఁగిన వాకును గిననవాఁడు
మేలుజెంద రనెడు సుద్ది మీరు వినరే.

—పురాణం పిచ్చయ్యశాస్త్రి

ప్రేమ లేఖ

శ్రీ వీరాజీ

ప్రేయసీ! నాకు తెల్సు
నువ్వు భారత స్త్రీ మూర్తివి—
కష్టాలు పంచుకుంటూ
సుఖాలు పంచుకుంటూ వుంటానంటావ్.

కాని ఋణానుబంధాలను
తెంచుకోలేని నేను
అనుబంధాలు పెంచుకోలేను—
సంసారయాత్ర సాగించలేము.

అద్దెకున్న నాలుగ్గోడల మధ్య
పాపం చేస్తున్నట్లు ప్రేమ—
శిక్ష ననుభవిస్తున్నట్లు
ఇద్దరం కలిసి మూడో ప్రాణి కిచ్చే జన్మ.

ఈ అనుబంధాల వ్యూహం
మధ్య నన్నిరికించకు—
మధ్యతరగతి అయినందున
కూలీనాలీ చేత కాని బ్రతుకు!

అందుకే స్వప్నాల లోకాలు
అందమైన ఊహా తల్పాలు
అనంతమైన ఆకాశ హర్మ్యాలు
కడుతూ వుంటాను—దయవుంటే పల్కరించి పో!

———

లోను - శబ్ద విచారము

శ్రీ ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి

క్రిందటి సెప్టెంబరు, అక్టోబరు భారతి పత్రికలలో లోడు శబ్దముయొక్క సాధుత్వాసాధుత్వములను గురించి శ్రీ తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు, శ్రీ వంతరాం రామకృష్ణరావుగారు వ్రాసిన వ్యాసములను చదివిన మీదట లోను శబ్దమును గురించి కొన్ని యంశములు పండిత లోకమునకు విన్నవించుట అవసరమని తోచినది. చిన్నయసూరి: 'నిర్ధారణ షష్ఠికి లోపల వర్ణకము' విధించినాడు. "లోపల" సంగ్రహ రూపము 'లో'. ఈ 'లోపల' వర్ణకములో ప్రథమాక్షరములను శేషింప జేసి 'ను' గాగమము విధింపగా 'లోను' అని షష్ఠీ విభక్తి ప్రత్యయము సిద్ధించుచున్నది. ఇది ద్రుతాంతమనుటలో వివాదము లేదు. దీనికంటె భిన్నముగా సప్తమ్యర్థమున ప్రయుక్తమగుచున్న లోను యొక్క స్వరూపమేమి? అని పండితులు విచారింపవలసియున్నది. బాల వ్యాకరణ తత్సమ పరిచ్ఛేదమునందు 'చేత తోడ లోపల వర్ణకంబుల ప్రథమాక్షరంబులు వైకల్పికముగా శేషించు', అను సూత్రముక్రింద రామునిచే, రామునితో, వనములలో నని చిన్నయసూరి యుదాహరించెను. 'వనములలో' నని భిన్నముగా నుదహరించుటవల్ల నీ యుదాహరణము నిర్ధారణ షష్ఠికి విషయముగాని సప్తమికి విషయముగాదు. దూసి వారు "వనములలోను బరగె అనునట్టి స్వత్వ రూపము లరుదని తోచెడి" నని వ్రాయుటవల్ల వారు దీనిని సప్తమికి విషయమని భావించినట్లు స్పష్టమే. అట్లు భావించుట ప్రామాదికమని వేఱ చెప్పనక్కరలేదను కొందును. చిన్నయసూరి మతమున బా. పా. పే. కర్త మొదలైనవారు భావించినట్లు సప్తమ్యర్థకమగు 'లోను' ప్రత్యయము కాదు. మరి ఏమి కావలెను? విభక్తి ప్రతిరూపకమగు అవ్యయము కావలెనా? లేక విశేష్యము కావలెనా? విశేష్యమన్నచో చిన్నయసూరి మతము ననుసరించి యది కళయగును గాని ద్రుత ప్రకృతికముగాదు. స్వావయవిక 'ను' వర్ణమునకు చిన్నయసూరి మతము నద్రుతత్వ సిద్ధి లేదు. ప్రత్యయ, ఆగమ, అవ్యయాత్మకమైన 'ను' వర్ణమే చిన్నయసూరి మతమున ద్రుతము. కాబట్టి 'లోను' విశేష్యమన్నచో సప్తమ్యర్థమున వచ్చిన 'లోను' శబ్దమునందలి ను—వర్ణము సరళ పరకత్వమున లోపించుటయు, పరుష పరకత్వమున బిందు సంశ్లేషాది పరిణామమును పొందుటయు చిన్నయసూరి మతమునకు విరుద్ధ మనవలెను. నన్నయ్యగారి భారతమునందు గూడ సప్తమ్యర్థకమగు లోనునకు సరళ పరకత్వమున—ను—వర్ణ లోపమును, పరుష పరకత్వమున సరళాదేశాది ద్రుత కార్యములును నిత్యముగా ప్రయోగము లన్నింటను గల్గుచున్నవి. తగదని యెదలో వగవక—ఎదలో దీనికి నలుగంగ దగునె—కంచర నీరిలో ముంచుచు—ఎదలో మన్నించి—ఘోరాజిలో నిన్ను మొనసి—మొ. వి.

అగ్నిలోఁ ద్రెళ్ళగ—ఈ వనరాశిలోఁ జొరవె—వనంబులోఁ గ్రుమ్మరువాడ—ఉగ్ర వనంబులోఁ దపో భారంబుదాల్చి— మొదలైన ప్రయోగములు కొల్లలుగా నున్నవి. మరియును విశేష్యమున కనుప్రయుక్తముకాక స్వతంత్రముగా ప్రయోగించబడిన సందర్భములందును ను—వర్ణ లోపాదులు కనబడుచున్నవి. "అగ్నియపోలె లో దహించును". మఱియును నన్నయగారిలో నీ శబ్దము 'లోను' అని ఉత్వ విశిష్టముగా ప్రయుక్తమైనట్లు కన్పింపదు. 'లోఁ, లోన్', 'లోన', 'లోనన్', 'లోనం', 'లోను', 'లోనను', 'లోని', 'లోనికి', 'లోనందు' ఇత్యాది రూపములలో దీని ప్రయోగము కన్పించుచున్నది.

అడవిలో నేకాంతమతి, వనంబులో నొక్కరుండ చనువాడు— ఇత్యాది ప్రయోగములందు లోన్, లోను, అని రెండు విధముల విడదీయవచ్చు గాని నిర్ధారకముగా 'లోను' అని ఉత్వ విశిష్ట రూపము ప్రయుక్తమైన సందర్భముగానరాలేదు గావునను 'లోన్' అని. 'ఆర్తధ్యానుడై వహ్నిలోన్', 'ఉత్సుకుడయ్యె నాత్మలోన్'—ఇత్యాది ప్రయోగములందు నిర్ధారకముగా ప్రయుక్తమైనది కావునను, పైన చూపిన అప్పరకోదాహరణములందు ఉత్వ విశిష్టముగా కాక హలంతముగనే విడదీయుట యుక్తము. సీతారామమూర్తిగారి వ్యాసమునం దుదాహృతమైన శ్రీ దువ్వూరి వేంకటరమణశాస్త్రిగారి లేఖ యందలి 'ఇంద్రుడు లోనుగా గల దేవతలు' అన్న ప్రయోగ మెక్కడిదో తెలియదు. అర్వాచీనము గావచ్చు ననుకొందును.

'లోను' శబ్ద విచారము

ఈ పై నుదాహరణములనుబట్టి కాలక్రమమున లోన్ అన్న శబ్దమునకు ఉత్వము చేర్పబడి 'లోను'అని వ్యవహారము కలిగియుండునని నా యూహ. అది 'లోన్'—ఐనను, 'లోను'—ఐనను నిర్ధారణ షష్ఠ్యేతర స్థలములయందు అది ద్రుత ప్రకృతికముగనే అభిన్నమై కానవచ్చుచున్న దనుట ప్రకృతము. 'లోను పరుపక'— 'లోపడ'—అను తిక్కనగారి రెండు ప్రయోగములు నిర్ధారకములుగా లేవు. అచట సరళాదేశాదులు చేసినను ఛందోభంగాదులు రావు. ప్రయోగ బాహుళ్యమునుబట్టి తిక్కనగారివని చూపిన పై రెండు ప్రయోగములు లేఖకప్రమాదములని భావించుట దోషము కాదు. పై నన్నయగారి ప్రయోగములు చిన్నయసూరి యెఱుగడందుమా? కాన, సప్తమ్యర్థకమగు లోన్—లేక లోను శబ్దము ద్రుత ప్రకృతిక మనియే చిన్నయసూరి భావించి యుండునని మన మనుకొనవచ్చును గదా! అది ద్రుత ప్రకృతిక మైనపుడు చిన్నయసూరి మతమును బట్టి అది విభక్తి ప్రతిరూప కావ్యయము కావలసి యున్నది. పదము కాదు. మఱి 'లోని చూపున, 'లోని చూపు, లోచూపు, లోనికి, లోనన్ మొదలైన రూపములు ఔపవిభక్తిక ప్రత్యయాదులు చేరినవి కన్పించుచున్నవి. ఈ కారణమునుబట్టి 'లోను' విశేష్య రూపము, ఔపవిభక్తికమని శ్రీ దువ్వూరి వేంకటరమణశాస్త్రిగారు వ్రాసిరి. వారు వ్రాసినది జాగ్రత్తగా విచారింపవలసిన యంశము.

కాని సంస్కృతమునందును, తెనుగునందును కూడ కొన్ని అవ్యయములు విభక్త్యంత సదృశములుగా కన్పించుచుండుట ప్రసిద్ధమే. 'లోని'—లోని 'ఇ' వర్ణము చేత, తోడ, వలన—ల పైని చేరు 'ఇ' వర్ణము వంటి దనియు, 'లోనన్' అనునది 'లోనందు' వలె లోన్ + నన్—అని విడదీసికొనుట యుక్తమనియు నా భావన. అప్పుడు లోన్—(ను) 'అందు' 'ఇందు', 'ఎందు' మొదలైన శబ్దములవలె విభక్తి ప్రతిరూప కావ్యయమని నిర్ధరించుటకు వీలుండును. ఆ + అందు, ఈ + అందు, ఎ + అందు—ఇత్యాదిగా విడదీసి వీనిని సప్తమ్యంతము లని దూసి వారు వ్యాఖ్యానించిరి. కాని స్థలాంతరమున వారే వీనిని విభక్తి ప్రతిరూపకములని వ్రాసిరి.

చిన్నయసూరి పరరూప సంధినే నిరూపించెను. తెలుగున పూర్వ రూపసంధి లేదు. అందుచేత నిట్లు విడదీయుట సరి కాదు. శ్రీ సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు శబ్ద పల్లవముల మొదట నామవాచకము మాత్రమే నిలుచునని శ్రీ దూసివారి వ్యాఖ్య నుదాహరించిరి. దానిపైన శ్రీవంతరాం రామకృష్ణారావుగారు 'ద్రుతప్రకృతికము శబ్దపల్లవ పూర్వావయవము కానేరదు—శబ్దపల్లవ పూర్వావయవము ధాతువును కావచ్చు నను చిన్నయసూరి ఆశయము సరికాదనవలసి యున్నది. శబ్ద పల్లవ పూర్వ రూపము ద్రుతప్రకృతికముగా నుండు నుదాహరణము సూరియైనను నిచ్చియుండలేదు. శబ్దపల్లవ పూర్వావయవము ప్రథమాంతముగాని, ద్వితీయార్థక ప్రథమాంతము గాని, సప్తమ్యాద్యర్థక ప్రథమాంతముగాని అగునామమై యుండవలెనని వ్రాసిరి. శ్రీ వంతరాం రామకృష్ణారావుగారి అభిప్రాయము ప్రకారము 'లోఁబడు'—లో 'లోన్ ద్రుతప్రకృతికమే.

ఈ క్రింది ప్రయోగములను బండితులు పరిశీలింతురు' గాక.

నన్నయగారివి:

''తల్లినీఁ దోఁబుట్టినవారి విడిచి—
విద్వజ్జనులును దోఁ జనుదేరఁగ—
దనుజాధి రాజసుతయుఁ దోడరాగ—
తపస్వినులై తోడరా నుత్తరాభిముఖుండై—

• పోతనగారివి:

ఏ లోకంబులకైన వెంటబడి తో నేతెంచు చక్రాయుధ జ్వాలల్—
తోడంబుట్టిన వాని భంగమునకై దుఃఖించి—

వీనిలో తక్కిన వానిని తోడకు ప్రత్యేక ప్రయోగంబు కలదను ప్రౌఢ వ్యాకర్త మతము ననుసరించి శబ్ద పల్లవములు కాదన్నను తోఁబుట్టు, తోడంబుట్టు అను వానికి అవయవార్థము గాక రూఢార్థము కలదు, గావున శబ్ద పల్లవములు కాదనుటకు వీలుండదు. అందుచేత శబ్ద పల్లవమునకు తొలి యవయవము ధాతువుకాని, నామవాచకము గాని మాత్రమే కావలయునన్న వ్యాఖ్య సరికాదు. వంతరాం రామకృష్ణరావుగారు ద్రుతప్రకృతికము శబ్దపల్లవమునకు మొదట నిలువదని వ్రాయుటలో ఒక ప్రత్యేక ప్రక్రియ యవలంబించిరి, కాన ఆ పద్ధతిలో వారి వాదము నాకు ప్రతికూలము కాదు. మఱి చిన్నయసూరి ప్రయోగ మొకటి 'లోపడు' నీతిచంద్రికయం దున్నట్లు శ్రీ సీతారామమూర్తి చౌదరిగా రుదాహరించిరి.

ఇది అచ్చు తప్పు కావచ్చు. లేనిచో ప్రమాద పతితము కావచ్చును. చిన్నయసూరి బాలవ్యాకరణముచే సాధువులు కాని ప్రయోగములను కొన్నిటిని చేసినాడు. వల్ల—మొ. వి. (బాల కవి శరణ్యము చూడగలరు). లోపడు అను ప్రయోగము వ్యాకరణ విరుద్ధమనియే ఇప్పటికిని నా తలంపు. కాని, నాకు మహాకవి ప్రయోగము లున్నచో చాలును. వ్యాకరణమును

గురించి నా కంత పట్టుదల లేదు. లోఁబడు—అని కృష్ణా మండలమునందును, గుంటూరు మండలమున కొంత భాగమందును వ్యవహారమున గలదు. గుంటూరు మండలమునందు కొంతభాగమున, నెల్లూరు మండలమునను లోవడు నని వ్యవహరింతురు. వ్యవహార బలమువల్ల క్వాచిత్కముగాని ప్రయోగము 'లోపడు' నని పండితుల రచనమునందు చేరియుండునని నా భావన. దానిని వ్యాకరణ ప్రక్రియతో సాధింపక పోయినను వచ్చిన లోపములేదు.

'లోపడు' అసాధువు కాదు

శ్రీ రావూరి దొరసామిశర్మ

లోపడు శబ్ద సాధుత్వమును గూర్చి కొంతకాలముగా భారతిలో విమర్శ సాగుచున్నది. సాధువనువారికి అసాధువను వారికి ఉభయులకుఁ గారణములు లేకపోలేదు. కట్టు దిట్టములుగల సంస్కృత భాషా వ్యాకరణములోనే విశేష విధులు, వికల్ప కార్యములు, అపవాదములు, నిపాతములు, యదోపదేష్టములు పెక్కులు కలవు. ఇఁక ప్రయోగైక శరణమై, సర్వంకష శబ్దాను శాసనములేని జీవద్భాషయగు తెనుఁగు భాషా విషయము చెప్పనక్కరలేదు. ఇది సహృదయైక వేద్యము. ఇఁకఁ బ్రకృతము—లోపడు శబ్దము ప్రాసస్థానమున శ్రీ తుమ్మల సీతారామమూర్తిగారిచే ఆత్మకథలోఁ బ్రయుక్తమయినది.

''మా పొత్తున కల్లల్లన లోఁడిరి''

'లోఁబడు' అనవలెఁగాని 'లోపడు' అనరాదని పైప్రయోగ మొక పత్రికలో నాక్షేపింపఁబడెను. మరియు ఈ శబ్దమే వారి తెనుఁగు నీతి యను రచనలోఁ బ్రయుక్తమైయుండఁగా, దానిని భారతిలో విమర్శకు లొకరు నిరాకరించిరి. తరువాత దీనిపై మరికొంత చర్చ భారతి ముఖమున జరిగెను. (చూ. 1963 సెప్టెంబరు, అక్టోబరు సంచికలు) ఈ శబ్ద సాధుత్వమును గూర్చి ఇంచుక నా యభిప్రాయము నిందుమూలమునఁ దెలుపఁ దలఁచితి.

శబ్ద రూప నిర్ణయమున మన కిప్పుడు నిఘంటువులే యాధారములు. కాని యా రూపములును మార్పరాని యతి ప్రాసాది నిబద్ధ స్థలములలో నున్ననే, ప్రమాణముగా గ్రహింపఁబడును.

'లోన్+పడు=లోఁబడు, అను పదచ్ఛేదమును జూపినది సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు. లోఁగొను అనుచోటఁ గూడా 'లోన్+కొను' అను భేదమే యందు చూపఁబడినది. ఇట్టి భేదముగల పక్షమున సంధియందు సరళాదేశము ద్రుతమునకు అర్ధ బిందుత్వము సమీచీనమే యగును.

'లో' అను శబ్దమువద్ద ఇది—లోను—లోపల శబ్దములయొక్క లుప్తశేషము, విశేష్యము (అంతఃకరణము, అంతర్భాగము—అర్థములు) అని సూర్య రాయాంధ్ర నిఘంటువు లోను, వృత్తియందు లోను, లోపల శబ్దములకు మీఁది వర్ణములు లోపింపఁగా మిగిలిన రూపము (లోఁబడు, లోచూపు మొ) అని శబ్ద రత్నాకరములోను దెలుపఁబడి యున్నది.

'లోఁగొను' అనుచోట 'లోను+కొను' అను భేదము చూపినది శబ్ద రత్నాకరము.

దీనింబట్టి లోన్+పడు, లోను+పడు' అని యిరు తెరంగుల భేదము చేయవచ్చునని తోఁచెడు. 'లోన్+పడు' అను భేదము, పక్షమున 'లోఁబడు' అను రూప మేర్పడును. 'లోను+పడు' అను భేదమునను 'లోఁబడు' అను రూపమే కలుగుననవలసి యున్నది. ప్రాంతాది సంధి సూత్రములఁ బట్టి (బాల.వ్యా-సంధి—36,37)—'లోను+పడు—లో+పడు—లో—న్+పడు—లోఁబడు'— అని అద్యక్షర శేష నుగాగమ ద్రుత కార్యములు జరుగును. ఇది దీని ప్రక్రియ.

కడచిన అక్టోబరు భారతి సంచికలో శ్రీ రామకృష్ణారావుగారు 'లోను+పడు' అను చోట లోను శబ్దమునందలి ఉత్త్వము లోపించి పరిశిష్ట నకారము ద్రుత కార్యమునందగా 'లోఁబడు' అను రూప మేర్పడును. అంతేకాక లోఁగడ, లోఁగన్ను......లోఁజెయ్యి' అను రూపములలో 'లోను' శబ్దమ్ము నందలి ఉత్వము లోపించుటయు ద్రుత కార్యములు జరుగుటయు కన్పట్టుచున్నది—అని వ్రాసిరి. వీరి ఈ సంధి ప్రక్రియ సక్రమమని కన్పట్టకున్నది. 'లోను' ఉత్వ లోపముచే

'లోపడు' అసాధువు కాదు

ద్రుతాంతము కాఁజాలదు. లోను—విశేష్యము, కళ 'లో' సప్త మ్యర్థమున ద్రుతాంతమై 'లోన్' అగును. లోను—మ్రాను వంటిది. మ్రాను+పడు— 'మ్రాన్పడు' అగునుగాని 'మ్రాన్పడు, మ్రాఁబడు' అని కాదుగదా? అట్లే 'లోను + పడు' ఉత్వలోపముచే 'లోఁబడు' అని కాఁజాలదు.

ఘట్టకుటీ ప్రభాత న్యాయమున ప్రాంతాది సంధి ప్రక్రియ లోనైన 'లోఁబడు' అను రూపమే సిద్ధించును గాని 'లోపడు' కాదుగదా యని యడుగవచ్చును. ఈ సంధి బహుళముగాన అనేక రీతుల నుండును. యథా ప్రయోగ ముగా గ్రాహ్యము. ఆగమ శాస్త్ర మనిత్యమని వైయాకరణ మతము. కాన లుప్త శేషమునకు నుగాగమము రాకపోవచ్చు. అప్పట్టున 'లోను+పడు=లోపడు' అగుననుటలో వింత లేదు.

మరి'లోఁజెయ్యి—లోను+చెయ్యి,లోచూపు—లోపల+ చూపు' అను రీతి భిన్నముగా భేదము సూర్యరాయ నిఘం టువులోఁ జూపఁబడినది. ఇందు మొదటి దానిలో లోపనుగాగ మములు, రెండవదాన లోపము మాత్రము సంభవించెను. 'లోపల+చూపు' అను పదచ్ఛేదమున మాత్రమేల ప్రాంతాది సంధి నుగాగమ విధి ప్రవర్తింపదో? అట్లే 'లోపల+చెయ్యి లోఁజెయ్యి' అని విడఁదీయుటలో దోషమేమో? లోను, లోపల ఈ రెండు సమానార్థకములే కదా? లోఁజెయ్యి, లోచూపు లకుఁ బ్రాసస్థిత ప్రయోగములు గలవు. లోచెయ్యి లోఁజూపు లకు లభింపలేదు కావలె. ఆదిలో చెప్పినట్లు మన వ్యాక రణము ప్రయోగములకు కదా?

లోపడు శబ్ద పల్లవము. అనేక విధములగు వర్ణ లోపా గమాదేశ కార్యములు ఆచ్ఛిక సమాసములందువలె శబ్ద పల్ల వములందును గలుగును. శబ్ద పల్లవము సయుతము వృత్తి విశేషమే యనఁదగును. సమాసమున ద్రుతమునకు లోపమగును. అటే లోపము రాని తలంబ్రాలు లోనగు సమాసములున్న గలవు. దేశ్య శబ్దములలో వర్ణ లోపాది కార్యములు పెక్కు తెరగుల నుండుననుటకే క్రింది యథర్వణ కారికలు ప్రమాణము.

''భూయసీ దేశ్య శబ్దేషు లోప వర్ణాగమ శ్రుతిః
తత్తత్పదం పరిగ్రాహ్యం యద్యత్స హృదయేహితమ్.'

మరియుఁ బ్రకారాంతరముగా దీని రూప నిష్పత్తి ఇట్లు చేయనగు. లో—లోను—ఈ రెండు విశేష్యములు కళలు గాన వీనికి సప్తమ్యర్థమున లోన్, లోనన్ అను రూపములు గలుగును. శబ్ద పల్లవమగు 'లోపడు' లోని 'లో' ప్రథమాంత శబ్దముగా గ్రహింపవలెను. అట్లని 'లో+పడు—లోపడు' అను రూపము నిష్పన్న మగును. లో, లోను ప్రథమాంతము లనుటకు 'లోకి—లోనికి' అను ప్రయోగములు ప్రమాణ ములు. లోనుపడు, లోను చేయు అను రూపములును గలవు.

ఇట్లే పైన్+పడు—పైఁబడు, పైఁదేలు అనియు పై+పడు—పైపడు, పైచేయు, అనియు రూప భేదము లుండును. శబ్ద పల్లవ పూర్వ పదములు ప్రథమాంతము లగుచో ద్రుతమునకు లోపమగును. పైవెట్టు' అని గసడదవా దేశ రూపమును గలదు.

సాహిత్య సమీక్షలో శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు 'చేఁగొను' అను రూపమునఁ గావించిన సమీక్ష ఈ సందర్భమున గమనింపఁదగును.

''క్షితి మన నేటికిన్ హలము చేఁగొని......'చేకొని' అన్న పాఠమున్నను, ఆ పాఠమున 'చేన్ = చేతియందు, కొని = గ్రహించి' అనే అర్థము సిద్ధింపదని 'చేఁగొని' అని సవరించి నారు. (సంజీవనీ వ్యాఖ్యాకారులు) తప్పు. 'చేకొను, కైకొను' వాకొను, పైకొను' అను క్రియలను 'చేఁగొను' కైఁగొను, వాఁకొను, పైఁగొను అని దిద్దుట సరికాదు. 'క్వచిన్నైవ వికార స్యాద్రూఢత్వాచ్ఛబ్ద పల్లవః (అధర్వణ— క్రి—32), (పు 353) 'లోఁబడు' అను శబ్ద రూపమునకు హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యాన ప్రయోగము శబ్ద రత్నాకరములోఁ జూపఁబడినది. (కినిసి పాణి నాళీకంబు సానుపుటయును, నంతలోఁ బడకదియు) ఏతద్గ్రంథ వ్యాఖ్యాత 'అంతలోన్+పడక, అంత+లోఁబడక' అను భేదములను జేసెను. ఉభయార్థములందును 'లోఁడు' శబ్దమును గ్రహింపవచ్చునని సులభ వ్యాకరణ రచయిత మతము. ఇందలి 'లోఁబడు' శబ్దము మార్పరాని ప్రాసనిబద్ధ స్థలముగాదు. 'లోపడు' అను రూపమును బెక్కురు మహా పండితులు వాడి యున్నారు. ఈ రెంటికిఁ బ్రాస స్థలఘటిత ప్రయోగములన్వేషణీయములు.

ఈ ప్రసంగము ననుసరించి 'లోనుపడు, లోపడు, లోఁబడు' అను మూఁడు రూపములు సాధువు లనుటలో విప్రతి పత్తియుండదని సారాంశము.

గ్రీక్ కవీశ్వరుడు జార్జ్ సెఫెరిస్[1]

శ్రీ రోడిస్ రూఫస్

జార్జ్ సెఫెరిస్‌ను నేను మొట్టమొదట కలుసుకొన్నది 1946 వేసవిలో. గ్రీక్ దీవులలో ఒకటైన పోరస్‌లో సముద్ర తీరాన్ని ఉన్న ఒక స్నాన ఘట్టంలో నాకు అతనితో పరిచయం అయినది. కొండమీద నించున్న ఒక వ్యక్తికేసి చూపించి, "అత నెవరో ఎరుగుదువా? అతనే సెఫెరిస్" అన్నాడు నాస్నేహితు డొకాయన. ఎంతో ఆతురతతో నాకు అతనితో పరిచయం చెయ్యమని కోరాను నా స్నేహితుని. పదిహేనేళ్లుగా అతన్ని గురించి నేను వింటూ వచ్చాను కాని

అంతవరకు చూడలేదు. నేను కాలేజిలో చదువుకొనే రోజులలో మేము అతని కవిత్వాన్ని చదివి, చర్చించి, కంఠస్థం చేసేవాళ్లం. అతని కవిత్వంమీద ఉండే అభిమానంవలన అతడొక మహా పురుషునిగా మేం గణించేవాళ్లం. ఈ స్థితిలో 45 ఏండ్ల వయస్సుగల బట్టతలగల ఒక మనిషిని చూపించి ఇతనే సెఫెరిస్ అని చెప్పేసరికి నేను నిజంగానే మొట్ట మొదట ఆశ్చర్య పడ్డాను. మధ్య మధ్యన మునకలు ములుగుతూ నాతో చాలా సుముఖంగా మాట్లాడాడు అతను. కాని నేను కవిత్వాన్నిగురించి అతనిచేత మాట్లాడించబోవడం గమనించి అతను కొంచెం చిరాకు పడ్డాడు. సర్వ సాధారణమైన విషయాలు మాట్లాడబోయాడేకాని కవిత్వపు విషయాలను గురించి మాట్లాడడానికి ఇచ్ఛగింపలేదు. పోగా, నేనప్పుడు నావికుడుగా పని చేస్తున్నానని తెలిసి దేశ సేవకు అది ఎంత వరకు ఉపయోగిస్తుందో తెలిసికొనగోరాడు. ఆవేళ నేను నా పని ఎగవేసి స్నానఘట్టానికి వచ్చిన సంగతి విని ముఖం చిట్లించాడు; సైన్యంలో చేరినవాళ్లు క్రమపద్ధతిని అతిక్రమించకూడదని హెచ్చరించాడు.

నాకు ఆశ్చర్యం వేసింది. ఇతనేనా భావోద్రేకంతో తొణికిసలాడుతూ, అతి సుందరమైన స్వేచ్ఛా ప్రేమను గురించి ఎన్నో ఖండ కావ్యాలు వ్రాసిన స్వేచ్ఛామూర్తి అనిపించినది. జీవితంలో ఏమాత్రమూ తప్పుత్రోవ ఒప్పని వ్యక్తి అని అతని కవిత్వం వలన నాకు ఎప్పుడూ స్ఫురించలేదు. కొన్ని వారాల పాటు నేను ఆ చోటనే ఉండడంవలన నేను అతనిని ఆ తర్వాత బాగా గమనించడం తటస్థించినది. సెఫెరిస్ ఒక పాతగిలిన ఇంట్లో పైన్‌వృక్షాలమధ్య సముద్ర తీరాన లేయెండలో డాబామీద పచారు చేస్తుండడం నేను చాలాసార్లు చూచాను. అతనితోను, అతని భార్యతోను చాల సార్లు మాట్లాడడం కూడ తటస్థించినది. సెఫెరిస్ పైకి కొంచెం దురుసుతనంగాను వెటకారంగాను మాట్లాడుతున్నట్లు తోచినప్పటికి, అతని మనస్సులో దయ, స్నేహభావం దాగుకొని ఉన్నట్లు తెలిసికొన్నాను. కాని ఆ రోజులలో అతను నాతో కవిత్వ విషయాలను గురించి మాట్లాడకపోవడం మాత్రం నాకు కించ కలిగించినది. అయితే ఆ రోజులలోనే అతను "The Thrush" అను పేరిట ఒక పెద్ద కావ్యాన్ని వ్రాస్తున్నట్లు నాకేమి తెలుసును? తర్వాత తెలిసినది అతను ఏదైనా గొప్ప సారస్వత కృషి చేస్తున్నప్పుడు అతను కవిత్వాన్ని గురించి ఎవరితోను మాట్లాడడని. అతను పద్యాలు వ్రాయడం కూడ కూర్చుని వ్రాయడట. ఇటూ, అటూ పచారు చేస్తూ పద్యాలు అల్లుతాడట. ఒకటి రెండు పద్యాలు పూర్తికాగానే ఎత్తుగా అమర్చబడివున్న ఒక బల్ల దగ్గరకు వెళ్ళి నిలుచునే ఆ పద్యాలు రెండూ కాగితం మీదికి ఎక్కిస్తాడట.

తర్వాత కొన్ని సంవత్సరాలకు నాకు సెఫెరిస్‌తో బాగా స్నేహం కుదిరినది. అప్పుడు తెలిసినవి అతన్ని గురించిన కొన్ని

---

1. జార్జి సెఫెరిస్‌కు ఇటీవలనే ఈ ఏడాది ఉత్తమ సాహిత్య రచనలో నోబెల్ బహుమతి వచ్చింది. ఈ వ్యాస రచయితకు సెఫెరిస్‌తో చిర పరిచయముగలదు.

రహస్యాలు. అతను తరచుగా ఎవరితోను సారస్వత విషయాలను గురించి ముచ్చటించకపోవడం అతనిలోవున్న స్వమత వినయం మూలాన మాత్రమే. కొంచెం ఉంటే కొండంతగా చేసి తన గొప్పలు తానే చెప్పుకొనే గుణం అతని దగ్గరలేదు. కవిత్వ తత్వాలను గురించి మానసిక తత్వాలను గురించి శాస్త్రీకరించడం అతనికి కిట్టదు. తాను కవిత్వం చెప్పగలిగిన కారణం వలన తాను మామూలుగా, నిరాడంబరంగా, వినయంగా ఉండనక్కరలేదని అతను ఎప్పుడూ అనుకొనడు. అతను మామూలుగా అందరిలాగే దుస్తులు ధరిస్తాడు; సమాజంలో సర్వ సాధారణంగా అందరు మనుష్యులూ మెలిగినట్లే అతనూ మెలుగుతాడు. మధ్యధరా సముద్ర ప్రాంతంలో జన్మించి, పారిస్ నగరంలో విద్యాభ్యాసం చేసిన ఈ కవిలో ఎందువలననో ఆంగ్లేయుల పద్ధతులు, వాళ్ల ధోరణులు ఎక్కువగా కనిపిస్తవి. అతని కవిత్వం కూడ ఆంగ్ల కవులైన టి. ఎస్. ఇలియట్, ఇజ్రా పౌండ్ మొదలగువారి కవిత్వాన్ని పోలి ఉంటుంది. అంతేకాక, ఇంగతా భాషలలోనికన్న ఆంగ్లంలోనికి ఇతని కావ్యాలను సులభంగా తర్జుమా చేయువచ్చు.

సెఫెరిస్ పూర్వచరిత్ర

సెఫెరిస్ నేటి వయస్సు 63. 1900 లో స్మిర్నాలో జన్మించాడు. అయితే మొదటి ప్రపంచ యుద్ధానికి ముందు పది లక్షలమంది గ్రీక్ పౌరులతోపాటు మధ్య ఆసియా ప్రాంతాలనుండి తరలివచ్చి, గ్రీస్‌లో శరణువేడవలసి వచ్చినది. బహుశ: అతని నేరిమి, తెలివి తేటలు, ప్రశాంతత అతని పూర్వీకులనుండి వచ్చిఉంటవి; ఏలనన వాళ్లు నిరంతరము విదేశీయుల అధికారంక్రింద పడిఉండి జాగరూకతగా మెలగవలసి యుండేవారు. అతని కావ్యాలు ఎంతసేపూ దేశాన్నించి వెళ్లగొట్టబడిన పౌరుని తలపించేవే. అటువంటి వ్యక్తికి ఉండే విచారభావాలు అతని రచనలో తరచు కన్పిస్తవి. పైకి అప్పుడప్పుడు అతను చిరు బుస్సుమన్నప్పటికీ లోలోపల ఈ భావాలే ద్యోతమవుతుంటవి.

సెఫెరిస్ తండ్రి న్యాయశాస్త్రంలో గట్టివాడు. సెఫెరిస్ కూడ న్యాయశాస్త్రాన్ని అభ్యసించినవాడే. చివరకు దౌత్యవర్గంలో ఉద్యోగం సంపాదించాడు. ఆ పనిలో ఆరితేరాడు. అతని సారస్వతకృషిలోవలెనే దౌత్యఉద్యోగంలో కూడ స్పష్టత, నిష్పక్షపాతం కన్పిస్తుంటవి. అవినీతి, పెడబుద్ధి, కళకు కవిత్వానికి ప్రధానాంశాలని ప్రజలు అనుకొనే ఈ రోజులలో పూర్వం గోథే మహాశయుడన్నట్లు "మంచి మనిషిగా ఉండి కావలసినంత కవిత్వం వ్రాయవచ్చు"నని నిరూపించాడు.

గ్రీస్‌లోని సారస్వత రంగంలో సెఫెరిస్ 30 ఏండ్లుగా తన ప్రభావాన్ని వ్యక్తంచేస్తున్నాడు. కవితా విధానంలో అతను క్రొత్తపోకడలు త్రొక్కాడు. ఈ పోకడ లను అతని శిష్యులైన నేటి యువకవులు చాలమంది అనుకరిస్తున్నారు. గ్రీస్‌లో నవకవిత్వం ప్రవేశపెట్టిన వారిలో సెఫెరిస్ ప్రథముడు. తన సొంతకావ్యాల ద్వారాను, ఇలియట్ వ్రాసిన ఆంగ్లకవిత్వం యొక్క తర్జుమాల ద్వారాను అతను ఈ క్రొత్తదనాన్ని సాధించాడు. మొదట్లో అతని కవిత్వం విన్నవాళ్లు ఆశ్చర్య చకితులయ్యేవారు. అతని ధైర్యానికీ, ఒక్కొక్కప్పుడు కంగారు కలిగించే అతని శైలికీ, పద్యరచనకు అనువుకాని అతని కవిత్వ వస్తువుకీ చాలమంది విస్తుపోయేవారు. అయితే క్రొత్తదనానికి అర్రులుచాచుకున్న కుర్రకారునకు మాత్రం దాహోపశమనమై, భావోద్రేకం కలిగించేది. పదాలలో ఉండే సంగీతపు విలువలు, 'అపకతవక' కలియిక లనిపించే పదగుంఫనల వలన ఉద్భవించే కాంతిపుంజాలు, సెఫెరిస్ చవిచూపించాడు. విషాదరీతులను సృష్టించడానికి మారుమూల పదాలతో కూడిన ఆడంబరశైలి అనవసరమనీ, అదే రీతిని నిరాడంబరశైలిని కొద్ది మాటలతో సృష్టించవచ్చుననీ నిరూపించాడు.

అయితే జార్జ్ సెఫెరిస్ కవిత్వరీతులలో నిపుణుడు మాత్రమేకాదు. సారస్వత రంగంలోనేకాక, అతని పలుకుబడి ఇరవై నలభై యేళ్ల మధ్య ఉన్న అతని చదువరు లందరిమీద ప్రబలి ఉన్నది. ఇట్టి పలుకుబడి అతనికి ఎలాగు కలిగినది? భావనావిషయంలో ప్రస్తుత గ్రీస్‌లో అతను అసమానుడని చెప్పవచ్చునా అంటే నేను ఒప్పుకోను. అతని కవిత్వంలో ధ్వనిస్తూనే ఉంటుందికాని, అతనెప్పుడూ కూడ బుద్ధి కుశలతకు ప్రాధాన్యం ఇవ్వలేదు.

అయితే అతని పలుకుబడికి కారణం ఏమిటి? మాటల ఉపయోగంలో మంత్రవేత్తలాగు అతని పద్యాలలో మనం ఇదివరలో గ్రహించని విషయాలు ద్యోతకమవుతవి. పురాతనపు శిలలోని రంగు రమ్యతలు తెలిసివస్తవి; పాతకథల కథనంలో క్రొత్త అర్థాలు స్ఫురిస్తవి. మానవులను, వాళ్ల పూర్వ గాథలను, వాళ్ల చరిత్రలను సెఫెరిస్ చిత్రించడం మూలాన ఒక అతి వాస్తవికమూ, అతి సున్నితమూ, అతి సమగ్రమూ, అతిఉదారమూ అయిన ప్రపంచాన్ని మన కళ్లకు కనిపింపచేస్తాడు. ప్రపంచాన్ని చక్కగా అర్థం చేసికొనగలిగే శక్తిని ప్రసాదించడమే అతని పలుకుబడిలోని రహస్యం.

సెఫెరిస్ కవితలో అర్థంలేని ఆశయాలులేవు. అందులో అతిశయోక్తిగాని, నీతి ప్రదర్శనంగాని లేకున్నప్పటికి గాంభీర్యానికిగాని నీతికిగాని లోటులేదు. శాశ్వత మానవ భావాలు ఎన్నో అతని కవిత్వంలో రూపుదాల్చినవి. తన కాలాతీతమైన ప్రజ్ఞవలన మనకు ప్రశాంతత సమకూరుస్తాడు సెఫెరిస్.

అతని కవిత్వ వస్తువు గ్రీస్ దేశానికి సంబంధించినదే అయినా అది సర్వ ప్రపంచానికి వర్తించడానికి వీలయినదే, వట్టి ఆలోచనలకన్న కార్యనిర్వహణం ప్రధాన మని అతని ఉద్దేశం. అతని కవిత్వం మనలోని మానవత్వాన్ని ఇనుమడింపచేయగలదు.

తెలుగులో ఆకరగ్రంథాలు

శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు

ఏ భాషలోనైనా ఆకర గ్రంథాలు, భాషా వాఙ్మయాలు బాగుగ అభివృద్ధిచెందిన వెనుకనే తప్ప, ప్రాథమికావస్థలో నెన్నడు బయలువెడల నేరవు. అతి ప్రాచీనమైన సంస్కృత భాషలో కూడ క్రీ. శ. పదునొకండవ శతాబ్ది నుండి మాత్రమే ఆకర గ్రంథము లవతరించినవి. వానిలో "కవీంద్ర వచన సముచ్చయము" అనునది మొదటిది. పండ్రెండవ శతాబ్ది ప్రారంభమున వెలసినది. ఆ వెనుక జల్హణుని సూక్తి ముక్తావళి, శార్ఙ్గధర పద్ధతి, వల్లభదేవుని సుభాషితావళి మున్నగునవి రచితములై ప్రచారములోనికి వచ్చినవి..

ఈ ఆకర గ్రంథరచన యనగా సామాన్యమైన పని గాదు. అందును ముద్రణాది వ్యవస్థ లేనినాడు, అట్టి కార్య నిర్వహణము దుర్ఘటమనియే చెప్పవచ్చును. మొదటిది ఆకర గ్రంథకర్తకు తన కాలమునకు ముందున్న గ్రంథముల విషయము చక్కగా తెలిసియుండవలెను. రెండవది—ఆయా గ్రంథములను సేకరింపవలెను.. మూడవది—వాని నన్నింటిని చదివి తాను సూచింపదలచిన పద్యములు గాని, శ్లోకములు గాని గుర్తుపెట్టుకొనవలెను. నాల్గవది—అట్టి వానిని శీర్షికల క్రింద విభాగించవలెను. అయిదవది—వానిని గ్రంథముగా వ్రాయించవలెను. ఇట్టి "పంచకరపాట్లు"[1] పడిన గాని ఆకర గ్రంథము లోకములో నవతరించదు. సృజనాత్మకమైన యుత్తమ రచన చేసిన కవి కావ్యమును చదివి యెంతగా యానందింతుమో, ఆకర గ్రంథ రచనవలన గూడ అంత యానందమును పొందుదుము—ఏలననగా, ఈ గ్రంథములో మనకు తెలిసి యుండియు లభ్యముగాని గ్రంథములనుండి కొన్ని పద్యములైన గ్రహింపబడును. వానివలన ఆ గ్రంథ విశిష్టత తెలిసికొనవచ్చును. ఒక్కొక్కప్పుడా గ్రంథమే పూర్తిగ లభ్యమైనచో, అప్పుడు మన కెంత యానందము కలుగును ? పోయిన ద్రవ్యము తిరిగి లభించినట్లు.

తెలుగు భాషలో తక్కిన ద్రవిడ, కన్నడ, మలయాళ, మహారాష్ట్ర భాషలకన్న యీ ఆకర గ్రంథాలు చాలా హెచ్చని చెప్పవచ్చును. ఈ ఆకర గ్రంథాలు మూడు విధాలు.

(1) సంకలన గ్రంథములు. (Anthologies.)

(2) లక్షణ గ్రంథములు. (works relating to Prosody.)

(3) గ్రంథ సూచికలు. (Catalogues.)

వీనిని పరిశీలించిన, అవి మన తెలుగు భాషా సాహిత్య చరిత్ర కెంత ప్రధానాధారములో తెలియగలదు.

సంకలన గ్రంథములు

సకలనీతి సమ్మతము :

తెలుగున వెలసిన సంకలన గ్రంథములలో మొదటిది సకలనీతి సమ్మతము. ఇది సింగన కవికృతము. సింగన కాలము క్రీ. శ. 1420 ప్రాంతమని స్పష్టమగుటచేత నిందుదాహరింపబడిన గ్రంథములన్నియు నంతకుముందు రచితములైనవని చెప్పవచ్చును. ఇందు రాజనీతికి, లోకనీతికి సంబంధించిన పద్యములను, గ్రంథ భాగముల నుదాహరించి సింగన యైదాశ్వాసముల కృతిగా రచించెను. కాని యందు మూడాశ్వాసములు మాత్రమే మనకు లభించినవి. ఇందును వేయింటికి పైగా పద్యము లున్నవి.

ఇందు మహాభారతము, బద్దెనీతి, నన్నెచోడని కుమారసంభవము నుండియే గాక, ఈ క్రింది యలభ్య గ్రంథముల నుండి ఆకరము లుదాహరింపబడినవి.

1. పురుషార్థసారము — శివదేవయ్య — కాకతి గణపతి దేవుని గురువు, మంత్రి.
2. నీతి భూషణము—క్షేమేంద్రుడు— (లక్కాభట్టు).
3. ముద్రామాత్యము— క్షేమేంద్రుడు — (లక్కాభట్టు)
4. నీతిసారము—ప్రతాపరుద్ర చక్రవర్తి.
5. పంచతంత్రము.[2] గ్రంథకర్త పేరు తెలియదు. ఇందుండి 160 పద్యము లుదాహరింపబడినవి.
6. కామందకము[3] గ్రంథకర్త పేరు తెలియదు. ఇందుండి 150 పద్యములు లుదాహృతము లైనవి.

ఈ గ్రంథమున 'చారుచర్య' అను నొక కృతి నుండి ఒక పద్య ముదాహృత మైనది. ఆ ఒక్క పద్యము వలన, తరువాత నా గ్రంథము పూర్తిగా దొరకి ప్రచారములోనికి వచ్చుట కవకాశ మేర్పడినది. అది దేహారోగ్యమును గూర్చి తెలుపు వైద్య గ్రంథము, మంత్రి అప్పన రచితము. ఇట్టినాడు మన

1. ఇది 'శ్రీనాథ ప్రయోగము—"పంచకరపాట్లు బడి తన్ను బెంచి విసిగి ఆపదల బాపి రక్షించినట్టి తల్లి"— కాశీఖండము 4 ఆ.

2.3 ఈ తరువాత కవులు రచించిన యీ పేర్లు గల గ్రంథములలో పద్యములు పై గ్రంథములలో లేకపోవుటచేత నవి మరి యొకకవి రచితములని నిర్ణయము చేయబడినవి.

కలభ్యములైనవే గాక, లభ్యములగుచున్న భారతాది గ్రంథముల నుండి, నన్నెచోడని కుమారసంభవము, కేయూరబాహు చరిత్రము మున్నగువాని నుండి పద్యము లుదాహరింపబడినవి. వీనివలన ప్రస్తుతము ముద్రణములో నున్న పాఠములను ఆ కాలమున నా గ్రంథమందలి పాఠములను పరిశీలించుట కవకాశము కలుగును. కాబట్టి పాఠ భేద నిర్ణయమున కివి ఎంతో తోడ్పడును. ఇంకెన్నో తెలిసికొనదగిన విషయము లున్నవి. పద్యము లెట్లు చదువుట, బేరీజు లెట్లు వేయుట—అహోరపరీక్ష మొదలగునవి కలవు. ఈ గ్రంథము ముద్రిత మైననూ4 ప్రతులు లభించుటలేదు. దీని పరిష్కర్తలు సంపాదకులు సుగృహీతనాములు—శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవి మహోదయులు.

ప్రబంధ రత్నావళి:

ఇది రెండు సంకలన గ్రంథముల సంపుటి.

1. పెదపాటి జగన్నాథకవి (జగ్గన) ప్రబంధ రత్నాకరము.
2. ఉదాహరణ పద్యములు (అకర్తృకము).

ఈ రెండింటియందు క్రీ. శ. 1550 వఱకు గల కవుల రచనల నుండి పద్యములు గ్రహింపబడినవి. ప్రబంధ రత్నాకర మైదాశ్వాసముల గ్రంథము. తంజావూరి పుస్తక శాలలో మాత్రమే దీని ప్రతి యున్నది. ఉదాహరణ పద్యములు. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పుస్తక భాండాగారమున అనుపూర్వికముగా వ్రాయబడిన యొక తాళపత్ర గ్రంథము పై రెండింటిని పరిశీలించి క్రొత్తగా తెలియదగిన వానిని సంధానించి పండిత ప్రభాకరులు కీర్తిశేషులు వేటూరివారు దీనిని ప్రబంధ రత్నావళి యను పేర క్రీ. శ. 1918 లో ప్రకటించిరి. నాటికి నేటి కదియే ముద్రణము.

ఈ సంకలనము నుండి మనకు వాఙ్మయ చరిత్రకు తోడ్పడునవి అలభ్యములైన ఎన్ని గ్రంథములు గలవో చూడుడు.

1. తెలుగున జైనమత సంబంధములగు.
   1. జినేంద్ర పురాణము.
   2. ఆదిపురాణము.
2. నన్నెచోడకవి—కళా విలాసము.
3. రంగనాథుని—పద్య రచనలు.
4. తిక్కన విజయసేనము.
5. అథర్వణాచార్య భారత పద్యములు.
6. చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుని విక్రమసేనము.
7. దగ్గుపల్లి దుగ్గన శివకాంచీ మహాత్మ్యము.
8. పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన పురుషార్థ సుధానిధి.
9. బైచరాజు ముమ్మయవిష్ణు కథా నిదానము.
10. భావన పెమ్మన అనిరుద్ధ చరిత్ర.
11. తెనాలి రామలింగకవి.
    1. కందర్పకేతు విలాసము.
    2. హరి లీలావిలాసము.
12. రావిపాటి త్రిపురాంతకుని త్రిపురాంతకోదాహరణము నుండి యుదాహరింపబడిన యొక పద్య మాధారముగా, ఆ గ్రంథమును పూర్తిగా సంపాదించి, ఉదాహరణ శాఖా చరిత్రమును నేను వ్రాసితిని.
13. శ్రీ తిరుపతి దేవస్థానము వారికి లభింపని తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులవారి "వేంకటేశ్వర శతకము" నుండి యొక పద్య మిం దుదాహరింపబడినది. దాని నాధారముగా ఆ శతకము నంతను సంపాదించి ప్రకటించితిని.
14. ఇందున్న ఒక సీసపద్య మాధారముగా, ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తువారు హరిభట్టు, ఉత్తర నారసింహ పురాణమును గుర్తించి ప్రకటించి యున్నారు.

ఇట్టి విలువగల గ్రంథము తిరిగి సంస్కరణతో ముద్రణ నందవలసి యున్నది.

ప్రబంధమణి భూషణము:

ఈ సంకలన గ్రంథమున క్రీ. శ. 1750 వరకు నున్న కవుల గ్రంథముల నుండి పద్యములు పేర్కొనబడి యున్నవి. దీని కర్తపే రెరుగరాదు. ఇందు ప్రసిద్ధముగా నున్న మను చరిత్ర విజయ విలాసము, వాల్మీకి చరిత్ర మున్నగు ప్రబంధముల నుండియే గాక, అముద్రితములగు నీ క్రిందివాని నుండి పద్యము లుదాహరింపబడి యున్నవి.

1. నారన సూరన—1. ఉదయనోదయము.
   ,, 2. వనమాలీ విలాసము.
2. అంగర నృసింహకవి—రాజరాజ్యాభిషేకము.
3. కస్తూరి భట్టరాజు—గౌరీకల్యాణము.

ఈ గ్రంథము శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి **పీఠికతో** క్రీ. శ. 1910 లో ప్రకటితమైనది. నేటికిని పునర్ముద్రణము లేదు. ఈ పీఠికయందలి విషయము లింకను తెలియదగినవి చాల గలవు.

శ్రీ కృష్ణ లీలావిలాసము:

ఇది పూచపాటి కుమారాచ్యుత రామరాజుచేత సంధానితము. ఇందు కూచిమంచి తిమ్మనకవి రచనల నుండి యుదాహరణములు గైకొనబడుటచేత నిది క్రీ. శ. 1800 ప్రాంతమున రచితము. ఇది అముద్రితము. కొన్ని క్రొత్త ప్రబంధము లిందుండి తెలియనగును.

శృంగార పద్యావళి (1903.)

ఇది శ్రీ వేంకటగిరి పాలకులైన శ్రీ కృష్ణయాచేంద్రుల యానతి ననుసరించి మోదీ జగన్నాథుల్ అను నాతనిచే

---

4. క్రీ. శ. 1923లో ఆంధ్ర గ్రంథమాలాధిపతులు కైలాసవాసి శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు దీనిని ముద్రించిరి. దీని కింకను ద్వితీయ ముద్రణ భాగ్యము లభింపలేదు. ఇది తెలుగు సంకలనగ్రంథములలో ప్రథమమైనది. ప్రశస్తమైనది.

తెలుగులో ఆకర గ్రంథాలు

సంకలనము గావించబడినది. ఇందు ప్రబంధముల నుండి కేవలము శృంగార పద్యములు మాత్రమే చేకొనబడినవి.. ముద్రితము.

ఋతుచక్రము (1915.)

ఇది మహా ప్రసిద్ధులగు సమర్థి రంగయ్యసెట్టి గారుసమకూర్చిరి. ఋతువర్ణన ప్రబంధములనుండి కలదు. ఆయన కుమారులు రామానుజముసెట్టిగా రచ్చు వేయించిరి.

భారతసార రత్నావళి :

ఇందు కవిత్రయ భారతము నుండి, రాజకీయ, సాంఘి కాధ్యాత్మికాది సకల వ్యవస్థలకు సంబంధించిన పద్యము లాయా శీర్షికలలో వర్గీకరింపబడినవి. ప్రతి పద్యమునకు ఆకరము తీయబడినవి. ఈనాడు భారతమును గూర్చి వెలువడి, వెలువడుచున్న వందలకొలది పుటల నిస్సారములగు గ్రంథములకన్న నీ భారతసార ముక్తావళి యన్ని తెలుగుల సారభూతమైనది. కవిత్రయ భారతమునం దభిరుచి కలిగించుటకు ప్రథమ సోపానము. దీనిని సమకూర్చిన వారు సుప్రసిద్ధులగు కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి జనకులు సుబ్రహ్మణ్య రెడ్డిగారు. ఈ గ్రంథము రెండు ముద్రణములందినను ప్రతులు దొరకుట దుర్లభము—అవశ్యకముగా తిరిగి ముద్రింప దగినది.

భాగవతసార రత్నావళి :

ఇదియును పై భారత సారముక్తావళి పథకమున భాగవతమునుండి ఆయా పద్యములు వర్గీకరింపబడి, సంకలనము చేయబడినది. భాగవతము కేవల మాధ్యాత్మిక విషయికమే కావున నిందు వర్గీకరణముతోపాటు గ్రంథము—1. జగదుత్పత్తి ప్రకరణము. 2. సగుణ ప్రకరణము. 3. నిర్గుణ ప్రకరణము, 4. స్తుతి ప్రకరణము అను నాలుగు ఖండములుగా విభాజ్య మైనది. దీని సంకలన కర్తలు—పై సుబ్రహ్మణ్య రెడ్డిగారే—ఇదియు రెండు మారులు ముద్రితమైనది. ప్రతులు దొరకవు.

ఆంధ్ర కవితా రత్నాకరము :

భట్టిప్రోలు రామచంద్రయ్య అను నాతడు క్రీ. శ. 1900 లో వెలువరించెను. ఇందు సూక్తులు, లోకోక్తులు, ప్రాచీన ప్రబంధములనుండి ఆకరములతో నీయబడినవి.

వర్ణన రత్నాకరము :

అద్యతన కాలమున వెలువడిన సంకలన గ్రంథములకు శిరోభూషణము. ఇందు మూడు వందల ప్రబంధముల నుండి వర్ణన లన్నియు వర్గీకరింపబడి, నాలుగు భాగములలో నున్నది. ఈ సంధానమసాధారణమవి విద్వాంసు లేకగ్రీవముగా కొనియాడిరి. ఆంధ్ర భోజుడగు శ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరుని కంకితము. విద్వత్కవీంద్రులైన శ్రీ దాసరి లక్ష్మణ స్వామిగారిచే సంకలితము. ఈ గ్రంథము ప్రాచీన వాఙ్మయ పరిశోధన జరుగుచున్న యీ కాలమున సత్వరము ముద్రింప దగినది.

లక్షణ గ్రంథములు

తెలుగు భాషలో ఆకర గ్రంథాలలో ఇవి చాల విలువ గలవి. వీనివలన కలిగెడి ప్రయోజనములు విశేషముగా నున్నవి.

1. లక్షణ గ్రంథకర్తలు, పూర్వ కవి ప్రయోగములను పరిశీలించి ఛందో లక్షణములను యతి ప్రాసాదివిశేష ప్రయోగములను దెలుపుటచే, యతిప్రాస పరిణామము కాల క్రమమున—యతుల సంఖ్య ఎట్లు పెరిగినది, అని తెలుసు కొనుటకు వీలగును.

2. లక్షణ గ్రంథములు కావ్య భాషనే ప్రమాణముగా తీసుకొని భాషా లక్షణములను నిరూపించుటచేత—భాషా తత్త్వశాస్త్ర పరిజ్ఞానమున కివి యత్యంత సహాయకారులు.

3. వాఙ్మయ విషయమున నీ లక్షణ గ్రంథకర్తలు, నన్నయాది పూర్వ కవికృత గ్రంథములనే కాక తమ సమీప కాలికులగు కవుల గ్రంథములనుండి పద్యము లుదాహరించుట చేత—ఈనాడు మనకు లభ్యముగాని గ్రంథముల నెఱుంగుటకు తోడ్పడుచున్నవి.

4. కొందరు లక్షణ గ్రంథకర్తలు బహుళముగా నొక కవికృత గ్రంథము నుండి పద్యముల నొసగిన, వాని మూలమున ముద్రిత గ్రంథములోని పాఠ భేదములను సరిచూచు కొనుట కుపయుక్తములు.

కడచిన నెల భారతిలో కూచిమంచి తిమ్మకవి సర్వ లక్షణ సార సంగ్రహమున శృంగారనైషధమునందలి పాఠములకు నేడు ముద్రితమైన ప్రతి యందు గల పాఠములకు గల భేదమును వివరించితిని. ఆ గ్రంథమునకే తక్కిన యొకటి రెండు లక్షణ గ్రంథములలోనుండి ముందు చూపుదును.

5. కవికాల నిర్ణయమునకు నీ లక్షణ గ్రంథము లొక విధముగా నాధారములని చెప్పవచ్చును. ఉదాహరణమునకు:

వెల్లంకి తాతంభట్టు—క్రీ. శ. 1480—ప్రాంతముల కవులనే తప్ప తక్కినవారి నుదాహరింపకపోవుటచేత— ఆతని కాలము క్రీ. శ. 1500 ప్రాంత మనియు, నా తడుదాహరించిన కవుల శతాబ్దికి ముందువారనియు మనకు చెప్పుటక సాధ్యమగుచున్నది. లక్షణ గ్రంథకర్తలలో తాతంభట్టునకు పూర్వ లాక్షికులు, పూర్వ కవుల గ్రంథముల నుండి యుదాహరణము తీయలేదు గాన నీ పద్ధ● కాతడే యాద్యుడు—

ఆతని లింగమకుంట తిమ్మన (1550) సులక్షణ సారమున, అప్పకవి అప్పకవీయమున (1656), గణవరపు

వేంకటకవి (1670)—ఆంధ్ర ప్రయోగ రత్నాకరమున—వార్తాకవి రాఘవయ్య (1650)— లక్షణ దీపికయందు, పొత్తపి వేంకటరమణ కవి లక్షణ శిరోమణియందు (17 వ శ) కస్తూరి రంగకవి ఆనంద రంగరాట్ ఛందమున (1740)— కూచిమంచి తిమ్మకవి (1740) సర్వలక్షణ సార సంగ్రహమున— అడిదము సూరకవి (1760) కవిసంశయ విచ్ఛేదమున—నుదాహరించిన గ్రంథము లాయా కవుల కాలములు నిశ్చితము లగుటచే నందు దాహరింపబడిన కవుల కాలములు కూడ నితర సాధనములచేత నిశ్చయించుటకు వీలు కలుగుచున్నది.

లక్షణ గ్రంథోదాహృతుల వలననే మనకు తెలిసిన గ్రంథములు నష్టమైన వానిని చూడుడు.

అథర్వణాచార్యకృత భారతము:

2. ఎఱ్ఱాప్రెగడ రామాయణము.
3. కవుల షష్ఠము—అనగా భాగవత షష్ఠ స్కంధము.
4. అల్లసాని పెద్దన హరికథాసారము.
5. ,, సత్యావధూ పరిణయము.
6. నందితిమ్మన వాణీ విలాసము.
7. ,, త్రిన్నరీ దండకము.
8. పింగళి సూరన గిరిజా కల్యాణము.
9. చదలువాడ మల్లన ద్విపద రుక్మాంగద చరిత్ర.
10. చరిగొండ ధర్మన శశిబిందు చరిత్ర.

ఇంకను కర్తృత్వము తెలియరాని—గౌరనా దర్పణము దేవీ విజయము, చారుదేష్ణ చరిత్రము—చమత్కార రామాయణము, మధుషేనము— మున్నగు పద్యకృతు లెన్నియో మనకు లక్షణ గ్రంథముల నుండి తెలియనగుచున్నవి.

6. సమగ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర కేమి, సమగ్ర వాఙ్మయ సూచికా సంకలనమున కేమి, లక్షణ గ్రంథోదాహృతులు, పరమ ప్రమాణములు—కాని యీ లక్షణ గ్రంథములలో చాలవఱకు అముద్రితములు. ముద్రితములై యున్న వానిలో నే రెండో మూడో తప్ప తక్కినవి సుపరిష్కృత ములు కావు. ఈనాడు ముందుగా నీ లక్షణ గ్రంథముల ముద్రణము పరిశోధన ముఖ్యముగా నావశ్యకమై యున్నది.

7. ప్రస్తుతము ముద్రింపబడిన ప్రాచీన గ్రంథములు వ్రాత ప్రతులతో సరిచూచుకొనుటకు నీ లక్షణ గ్రంథము లుపయుక్తములు. వీనికి ఒక ప్రసిద్ధ గ్రంథము నుండి ప్రాచీన కృతి నవీన కాలమున వెలువడిన దాని నుండి రెండుదాహరణములు చూపుచున్నాను.

1. నాచనసోముని యుత్తర హరివంశమునుండి ''ఆపాద శిరోమస్తక'' అను కంద పద్యమును తాతంభట్టుదాహరించి యున్నాడు. అప్పకవి అప్పకవీయమున ''నాతో మాఱొక్కన తేరు నిర్జరపురీనాకేశ ....'' గల శార్దూల వృత్త పద్యమును నేటి ముద్రితోత్తర హరివంశమున కానరావు.

2. ప్రాచీన కృతియగు పండితారాధ్యుల శివతత్త్వ సారము నలుబదేండ్ల క్రిందట ముద్రితమైనది. అంతకు ముందిది వ్యాప్తిలో లేదు. ముద్రిత గ్రంథ మసమగ్రము. 489 కంద పద్యము లున్నవి. కాని గణపవరపు వేంకటకవి ఆంధ్రప్రయోగ రత్నాకరమున, కస్తూరి రంగకవి ఆనంద రంగరాట్ ఛందస్సునను దూరాన్వయప్లుత యతికి లక్ష్యముగా నున్న యీ క్రింది పద్యము ముద్రిత ప్రతిలో గానరాదు.

క. ఆ యతి త్రిపురాంతక దే
వా యని పిలుచుటయుఁ గటకమంతయు వినఁగా
బాయక కిన్నెరబ్రహ్మయ
కోయని యెలుగిచ్చె తొల్లి యురగాభరణా!

అముద్రితములైన బాల బోధ ఛందస్సు, భూపాలీయము, సుకవి కర్ణామృతము మొదలగువానిని సమ్యక్పరిశీలనము గావించిన నెంతు నెన్నియో విశేషములు—ముద్రిత గ్రంథములలో కానరానివి బయలుపడును. తంజావూరి పుస్తకశాలలో ఎనిమిది తాళపత్ర గ్రంథముల కట్ట లున్నవి—అవి యన్నియు లక్షణ గ్రంథములే. కొన్ని సమగ్రములు, కొన్ని అసమగ్రములు, కొన్ని సంకీర్ణములు—అయినను నవి మిక్కిలి విలువ గలవి. అవి అచ్చుమాట యటుంచి కాగితముపై గూడ నెక్కలేదు. క్షేమేంద్రుని నిశిత పక్షి సంవాదము నుదాహరించిన తిక్కన సోమయాజి కవి వాగ్బంధము తాళపత్ర దశను దాటి రాలేదనిన, వీని పరిస్థితి ఎట్లున్నదీ తెలియగలదు. ఈ విషయ మింతటితో విరమింతును.

గ్రంథ సూచికలు

ఇవి రెండు వర్గములు—

1. అముద్రిత గ్రంథ సూచికలు.
2. ముద్రిత గ్రంథ సూచికలు.

మొదటి వానిలో తొలిగా పేర్కొనదగినవి మదరాసు ప్రభుత్వమువారి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగార సూచికలు— Trenniel Catalogues. Descriptive Catalogues

ఇవి రెండు విధాలు—1. త్రైవార్షిక సూచికలు. 2. వివరణాత్మక సూచికలు..

(1) త్రైవార్షిక సూచికలు అనగా మూడేండ్ల కొకసారి ప్రభుత్వమువారు సేకరించినవాని వివరము లిందుండును. గ్రంథ మెచ్చట లభ్యమైనది, దాని స్వరూపము—గ్రంథము నుండి మనకు తెలియదగినవి, ఆద్యంతములు కవికాల నిర్ణయమునకనుకూలించు విషయము లుండును.

---

5. ఇందు వ్యాస విస్తర భీతివి కొన్నియే యిచ్చితిని. ఇంకను పెక్కులు. గలవు.

ఇవి 6 సంపుటములు.

సంపుటము సంఖ్య		సంవత్సరము	సంగ్రహింపబడిన గ్రంథసంఖ్య.
1	వ సంపుటము	1911—1913	1—137
2	,,	1914—1916	138—292
3	,,	1917—1919	293—559
4	,,	1920—1922	560—715
5	,,	1923—1928	716—812
6	,,	1928—1935	813—1069

ఇవి ఆరు సంపుటములు— 5, 6 సంపుటములలో త్రైవార్షిక విధానము సడలినది. అనగా—1069 గ్రంథముల సూచిక లిందున్నవి.

(2) వివరణాత్మకములు–Descriptive Catalogues

ఇవి 15 సంపుటములు.

1	వ సంపుటము	ప్రబంధములు
2	,,	శృంగార ప్రబంధములు.
3	,,	,,
4	,,	ద్విపద.
5	,,	ఛందో వ్యాకరణములు.
6	,,	వచన కావ్యములు.
7	,,	శతకములు.
8	,,	యక్షగానము—దండకము.
9	,,	వేదాంతము.
10	,,	గణితము —జ్యోతిషము.
11	,,	వైద్యము
12	,,	సంగీము.
13	,,	చరిత్ర.
14	,,	మెకంజీ కైఫీయతుల సూచిక.
15	,,	1—150. 150—250.

మొత్తము 21 సంపుటములు.

త్రైవార్షిక సూచికల కంటె వివరణాత్మకములలో హెచ్చు వివరము లుండును. ఇవి సాహిత్య శాఖల ననుసరించి సాహిత్యప్రక్రియల ననుసరించి సంకలనము చేయబడినవి. వివరణాత్మకములలో తాళపత్ర గ్రంథ లేఖన కాలము కూడ, లభ్యమైన వానికి తీయబడుటచేత, కవి చరిత్రకారులకు పరిశోధకులకు నివి ఎంతయో సహాయకారులు—ఈ రెండింటియందును ఆంగ్లభాషలో గూడ సంగ్రహముగా వివరణము లుండుటవలన నాంధ్రేతరులకు నివి యుపయోగించుట కనుకూలపడును. ఈ 21 సంపుటములలో 19 సంపుటముల తెలుగు వివరణములు వ్రాసినారు కీ. శే. ప్రభాకరశాస్త్రులవారే యైనను నివి ప్రభుత్వ పక్షమున సాధికారముగ ప్రకటితము లగుటచేత వారి పేరిందు కన్పట్టదు. ఇవి యన్నియు ప్రామాణికములుగా గ్రహింపదగినవి. కాని, యీ 21 సంపుటములలోని విషయము లచ్చులో యున్నను యీనాటికిని కొన్ని విషయము లాంధ్ర సాహిత్య చరిత్రల కెక్కలేదు.

తంజావూరి సరస్వతీ మహలు లైబ్రరీవారి తెలుగు గ్రంథ సూచికలు ఇవి రెండు సంపుటములు.

1. 1—818 వఱకు గల గ్రంథముల వివరణ మున్నది. ఇదియే నేడు మనకు నుదాహరమున నున్న తంజావూరిలోని అపూర్వ గ్రంథములను తెలుపు కేటలాగు. దీనిని ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తువారు ప్రకటించిరి.

2. 818—1043 వఱకును గల గ్రంథములు. ఇందు తెలుగు కావ్యములు లేవు గాని, సంగీత నాట్య శాస్త్రములకు సంబంధించిన పెక్కు గ్రంథములు—భరతశాస్త్రము తెలుగు టీక— అభినయదర్పణము తెలుగు టీక మున్నగునవి యెన్నియో గలవు. శహాజీ కృతమగు రాగవిబోధ మున్నగు నపూర్వ కృతులు, పదములు గలవు. సోమనార్యుడు మున్నగు సంగీత విద్వాంసు లిదు తెలియవత్తురు. సంపాదకులు శ్రీ విఠలదేవుని సుందర శర్మగారు—ఇది ప్రస్తుత వ్యాసకర్త విపులాంగ్లేయ పీఠికతో వెలువడినది—

పరిషత్పుస్తక భాండాగార సూచికలు :

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తున గల అపూర్వ తాళపత్ర గ్రంథ సూచికలు మూడు భాగము లిప్పటికి వెలువడినవి. ఇందులో ప్రథమ భాగము పరిషత్పత్రిక 3 వ సంపుటము నుండి ప్రారంభమైనను అది వేరుగా గ్రంథరూపమున వెలువడలేదు. ద్వితీయ తృతీయ భాగములు ప్రత్యేక గ్రంథములుగా వెలువడినవి. తృతీయ భాగమున వ్యాకరణ ఛందోలంకార గ్రంథ వివరణము లున్నవి. మొదటి రెండు భాగములకును కీ. శే. కొత్తపల్లి సూర్యారావుగారును, మూడవ భాగము శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారును కర్తలు.

మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగార సూచికల రీతిని, ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పుస్తక భాండాగారమునకు సూచికలు వెలువడినచో, మన వాఙ్మయ చరిత్రకనేక నూతనాంశములు సమకూరుటయే గాక, కవికాల నిర్ణయాదులకు, పాఠభేద పరిష్కరణమునకు నవి యత్యంతము సహాయకారులు కాగలవు.

ముద్రిత గ్రంథ సూచికలు :

తెలుగులో ముద్రణ ప్రారంభము క్రీ. శ. 1747 యైనను, క్రీ. శ. 1868 వరకు ననగా ముద్రణ శాసన్న

అమలులోకి వచ్చు వఱకు ముద్రింపబడిన గ్రంథముల పట్టిక గాని, వివరణముగాని లేదు. ప్రభుత్వమువారే తెలుగు ముద్రణ గ్రంథ వివరములను—1868—1888 వఱకు నొక సంపుటముగా చాలకాలమునకు క్రిందటనే ప్రచురించిరి. రెండేండ్ల క్రిందట—1888—1900 వఱకు ముద్రించిన గ్రంథముల సంపుటము ప్రకటించిరి. అవి ఆంగ్లభాషలో నున్నవి. కాని వీని యన్నింటికిని మకుటాయమానమైనది. ఆంధ్ర గ్రంథమాలాధిపతులు ప్రకటించిన—

ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచిక :

ఇది క్రీ. శ. 1927 లో ప్రకటితమైనను ఈనాడు తెలుగువారందఱకు గ్రంథ ముద్రణ వివరము తెలుసు కొనుటకు పరమాధారమై యున్నది. గ్రంథము పేరు, కవి పేరు పద్యమా—గద్యమా—ముద్రిత సంవత్సరము నిట్టి వివరములు శీర్షికగా నీయబడినవి. గ్రంథము పూర్తియైన వెనుక కవులు—వారు రచించిన గ్రంథములు వేఱుగా తెలుసుకొను కనుకూలముగ వివరము లీయబడినవి. ముద్రిత గ్రంథములతోబాటు, ఆనాటి ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారములోను, ఆంధ్ర సాహిత్య పుస్తక భాండారములోను గల యముద్రిత గ్రంథముల పట్టికను ప్రకటించిరన్నచో వా రాంధ్ర సాహితీ చరిత్రకు భాషకు నొనర్చిన శాశ్వత మహోపకార మెట్టిదో విజ్ఞుల గ్రహింతురు గాక—

ఈ గ్రంథమును ప్రకటించిన వెనుక తరువాతి సంవత్సరములలో ప్రకటితములైన గ్రంథములను ప్రభుత్వ నివేదికల నుండి భారతి పత్రికయందు, పురాణములు, కావ్యములు ప్రబంధములు, శతకములు, వచనములు తిరిగి వానియందు విభాగము ఈ రీతిగా నాలుగేండ్లు ప్రకటించిరి.

నేడు పూర్వముకన్న గ్రంథ కావ్యములు హెచ్చుగా విశ్వవిద్యాలయములందేమి, ఇతర సంస్థలయందేమి జరుగుచునే యున్నది. ఇప్పటికి 36 ఏండ్లక్రిందట ప్రకటితమైన ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచిక—భారతి పత్రిక అనుభంధములే ఆధారములై యున్నవి.

తెనుగునకు సమగ్ర గ్రంథ సూచి (Comprehensive Bibliography) యింతవఱకు లేదు. సాహిత్య అకాడమీవారు 1900—1950 వఱకును నొక గ్రంథ సూచికను తయారు చేయించిరి. అది ఎంతవఱకు సమగ్రమో చెప్పజాలము. కాని ముద్రితా ముద్రిత గ్రంథ సమగ్ర సూచిక కింతవఱకు నెట్టి ఏర్పాటులు గాని, ప్రయత్నములు గాని జరిగినట్లు లేదు. ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య అకాడమీవా రట్టి దానిని తయారుచేయుటకు సంకల్పించినట్లు తెలియుచున్నది. కాని అది కార్యరూపమును దాల్చినట్లు లేదు.

ఇట్టి పరిస్థితులలో నీ యాంధ్ర గ్రంథ సూచికా ప్రాముఖ్యమును నించుమించుగా నలువదేండ్ల క్రిందటనే గమనించి "ఆంధ్రవాఙ్మయ సూచికను" ప్రకటించిన ఆంధ్ర గ్రంథమాలాధిపతులకు ఆంధ్రసాహిత్య ప్రపంచమంతయు ఋణపడి యున్నదనుటస్తవము గాదు వాస్తవమే.

---

6. నా వచనవాఙ్మయమున – భారతియందు ప్రకటితమైన కొక్కొండవారి జీవితమున నిట్టి పట్టికను తయారు చేయుటకు వలసిన సాధన సామగ్రి సమకూర్చితిమి.

దండార్హుల దండింపమి
దండనార్హులకు వారి దండించుట యీ
రెండు నకీర్తి దములు భూ
మండల నాయకుల నిరయ మగ్నులఁ జేయున్.

—సూరన

మట్టిబొమ్మ

శ్రీ సుగమ్‌బాబు

ఇది మట్టిబొమ్మ
ఆవేశాలకు పట్టుగొమ్మ
మూనాళ్ళ జీవితంలో మంచి చెడుల మేళవించి
పరమార్థ మేదో సాధించగ యత్నించే తోలుబొమ్మ!

పుట్టుట గిట్టుట కొరకే
ఈ కట్టుకథంతా అప్పటివరకే
అనుచు కనులు మూసి నిరసించువాడు నాస్తికుడు!

స్వర్గ నరక ద్వారములవిగో
కర్మానుసారముగా లభ్యమగునహో
అనుచు రాతిబొమ్మ పూజించే మట్టిబొమ్మ ఆస్తికుడు!

లేదు శక్తి
లేదు రక్తి
లేదోయీ... లేదు ముక్తి,
ఎందుకొరకు ప్రాకులాట?
స్వార్థానికే! ఇది విధి ఆట!!
అనుచు వాపోయే వారసుడు తాత్వికుడు!

కలగాదు సుమా జీవితం
దీని సరి పర్యాయపదం రణరంగం,
నేటి కష్టమే రేపటి భవిత
సాగిందోయ్ సృష్టించండి చరిత
అనుచు బహుళ ప్రచారం చేయువాడు తాంత్రికుడు... మాంత్రికుడు

చిత్రమైన స్వభావాలు
దరి తెలియని అగాధాలు
ఎదురుపడినా యత్నించరు తెలిసికోను నిజాలు
అలాగే నడుస్తోంది కాలంహేల
యుగాలు దొర్లినా కలియబోవు అంతరాలు!

మొల్ల కవయిత్రి కాలము

శ్రీ తురగా కృష్ణమూర్తి

మొల్ల కవయిత్రి కాలనిర్ణయమును గూర్చి "భారతి" పత్రికా ముఖమున జరుగుచున్న చర్చలలో శ్రీ దేవరపల్లి కృష్ణారెడ్డిగారు పాల్గొని, అక్టోబరు భారతిలో (సంపుటము 40. సంచిక 10) నొక విమర్శనా వ్యాసమును ప్రకటించి, మొల్ల శ్రీ శాస్త్రిగారు నుడివినట్లు యెర్రాప్రెగడ కాలము నాటిది గాని, నే నన్నట్లు శ్రీనాథుని కాలమునాటిది గాని గాక శ్రీ కృష్ణదేవరాయల వెనుక విజయనగర పాలకుడైన యాతని జామాత అళియ రామరాయలు కాలము నాటిదై యుండునని, తత్కవయిత్రి కృత రామాయణ కావ్యములోని యొక పద్యమును బట్టి నిర్ణయింప వచ్చునని అభిప్రాయ మిచ్చియున్నారు.

ఈ పద్యములో మొల్ల "వర్ణ మిళితంబు చిత్తరు వందు, యవనులందు" యను పద ప్రయోగము "అళియ రామరాయలు ఆర్య ధర్మసంరక్షణాభిరతుడై, "యవనుల" లో దప్ప నితర వర్ణములలో వర్ణసంకర మేర్పడకుండ వారించి, హిందూ ధర్మ పునరుద్ధరణము సేయుటను సూచించుచున్న ద" ను నూత్నాంశమును తమ విమర్శనా దృష్టితో కనిపెట్టి, రామరాయలు వర్ణ సాంకర్య మొదవకుండ వారించిన విధమును తెలుపుచున్నవని "వసు చరిత్ర" లోని కొన్ని పద్యముముల నుట్టంకించి, మొల్ల రామాయణములోని యీ పద్యము వలన వ్యంజకముగా తన కాల నిర్ణయ మొనరించు మార్గమును చూపెనని సూచించియున్నారు.

త్రేతాయుగమున రామరాజ్యమందు యవను లుండి, వర్ణ సంకరము జరుగుచుండ శ్రీరాముడు దానిని వారించెనని పద్యములోని మూలార్థము; వ్యంజకముగా నది వేరొక విషయ వివరణము నొసంగుచున్నదని వాక్రుచ్చుట గూడ వస్తు కవితలోని మర్మముల వెదకి పట్టుకొనుట యగును. మొల్ల శ్రీరామచంద్రుని కాలమున యవను లుండిరని వ్రాయునట్టి వ్రాతను "కాల విషయకమైన విచిత్ర భ్రాంతి భావము" (Anachronism) గా విజ్ఞులు నిర్వచింతురు. కవి కాలమున నున్న విషయములను కథాకాలమున లేకున్నను యున్నటుల వర్ణించుటయే యీ భ్రాంతి భావమునకు మూలము. ఈ భావ వ్యక్తీకరణమే కవికాలమును నిర్ణయించుటకు తోడ్పడు ననుట గూడ కాదనరాని సత్యము. ఈ సత్యము ననుసరించియే శ్రీ రెడ్డిగారు మొల్ల అళియ రామరాయల కాలమునాటిదై యుండవలెనను నిర్ణయము చేయ నుద్యమించినారు. కాని—"యవన" పద ప్రయోగమ్ము చేయుటలో మొల్ల కొక ప్రామాణ్య బుద్ధి గాని, విశిష్టాభిప్రాయము గాని లేదనుకొనవలసి యున్నది. ఏలనన—ఆమె సీతా స్వయంవరమునకు వచ్చిన రాజన్యుల గుణగణాదుల వర్ణించు పట్టున,

సీ. ద్రవిడ కర్ణాటాంధ్ర యవన మహారాష్ట్ర
  రాజకుమారులు తేజమలరఁ
బాండ్య ఘూర్జరలాట బర్బర మళయాళ
  భూప నందనులు విస్ఫూర్తి మెరయ
గౌళ కేరళ సింధు కాశ కోసల సాళ్వ
  ధరణీశ పుత్త్రులు సిరి వెలుంగ
మగధ మత్స్య కళింగ మాళవ నేపాళ
  నృప తనూభవులు నెన్నికకు నెక్క
గీ. మఱియు నుత్కళ కోంకణ మద్ర పౌండ్ర
వత్స గాంధార సౌరాష్ట్ర వంగ చోళ
రాజ్యముల నొప్పు చప్పన్న రాజసుతులు
వచ్చి రక్కామినీ స్వయంవరమునకుఁ.

అని సీతా స్వయంవరమునకు యవనాగమనమును గూర్చి యుగ్గడించినది. ఈ వర్ణనము వాల్మీకి రామాయణము నందు లేదు. అంతమాత్రమున నద్దాని నిరసింప వలను పడదు. కవి తన స్వకపోల కల్పనలతో కావ్య నిర్మాణ మొనరింప వచ్చును. తక్కుంగల రామాయణములలో స్వతంత్ర పోకడలు, కవి ప్రతిభా వ్యుత్పత్తుల బట్టి రూపొందియుండుట మన కనుభవైక వేద్యమే! అందుచే మొల్ల తన రామాయణములో యావద్భారతంలోని యాబదియారు దేశముల రాజ

లును సీతా స్వయంవరమునకు విచ్చేసిరని చెప్పుటలో వింత ఏమియునుండరాదు. కాని—వింతయైన విషయ మేమన— అయోనిజాతయగు సీతను, రాజర్షియగు జనకుని కూతురగు సీతను పరిణయ మాడుటకు "యవనులు" గూడ వచ్చిరనుట ! సీతాకల్యాణ కాలముననే "యవనులు" హిందూ దేశమున నుండిరని చెప్పుటకు మొల్ల సాహసించుట !

పూర్వ గ్రంథము లుట్టంకించిన షట్పంచాశద్దేశము లలో గాని, కేరళాది బసవరాజకృత "శివతత్త్వ రత్నాకరము"లో గాని "యవన" దేశపు ప్రసక్తి ఎంతమాత్రము గానరాదు. మహా సంకల్పధృత దేశ నామములలోను, పురాతన ఇండియా గ్రంథకర్త గ్రహించిన దేశ నామములలోను మాత్రము "యవన" దేశ నిరూపణము గానవచ్చుచున్నది. అందుచే నీ "యవన" దేశ ప్రశంస కొంత అధునాతన మని యనుకొన వలసి వచ్చుచున్నది. ఏది ఎట్లున్నను మొల్ల "యవన" పద ప్రయోగమును "తురుష్కులు" లేక "మహమ్మదీయులు" అను వాచ్యార్థమున వాడి యుండె ననుకొనుటకు వీలులేదు ! అట్టి యర్థముతోడనే మొల్ల యీ పదప్రయోగ మొన రించెనన్న సీతా స్వయంవరములో పాల్గొన తురకలు కూడ విచ్చేసిరని చెప్పవలసి వచ్చును. ఇదెంత అపహాస్య భాజనమగు విషయమో విజ్ఞులకుఁదెలుపఁ బనిలేదు. అందుచే మొల్ల "యవన" దేశ ప్రశక్తిని యాదాలాపముగఁ దెచ్చి యుండు ననవలెను. "యవన" దేశ ప్రజలలో గల వర్ణ సమ్మేళన గుణముపై శ్లేషార్థమును సాధించు తలంపున "వర్ణ మిళితంబు చిత్తరువందు, యవనులందు" నని ప్రయోగించెనే గాని శ్రీ రెడ్డిగా రూహించినట్లు యళియ రామరాయలు తురుష్కుల జయించి, హిందూమతము వర్ణ సంకరము గాకుండ నిల్పి, యవనుల కట్టుబాటులో నుంచెనని రూఢ్యర్థము దీయుటకుఁ గాని, గూఢార్థముగా వాచ్యార్థమును సమన్వయింపఁ జూచుటకుఁ గాని మొల్ల యుద్దేశించి యుండలే దనుట సమంజసము. ఈ విధిని శ్రీ రెడ్డిగారు తత్పద ప్రయోగమునకు విశేషార్థముల కల్పించి, కవయిత్రి కాల నిర్ణయము చేయుట సాహసమే యగుచున్నది !

అంతతో నూరుకొనక శ్రీ రెడ్డిగారు "వసు చరిత్ర" లోని,

గీ. యనఘుతర పార్థివేందిర నధిగమించి
సాధు కర్ణాట విభవ సంస్థాపనంబు
పూని శరణాగతుల నెల్లఁ బ్రోచె రాముఁ
డతఁడు నిజ చరితంబు రామాయణముగ.

అను పద్యము నాధారముగాఁ గొని అళియ రామరాజు కాలములోనే రామాయణము రచింపబడియె ననియు, నది రామరాజు స్వీయ చరిత్రకు ప్రతిబింబమై నెగడె ననియు, నందుచే మొల్ల అళియ రామరాజు కాలమునాటిదై యుండె ననియు సిద్ధాంతీకరించినారు. ఈ ప్రయత్నములో శ్రీ రెడ్డిగారు పూర్వాపర సందర్భముల సమన్వయించుకొనియే ఇట్టి నిర్ణయము జేయ పూనిరా ? యను సందేహము కలుగుచున్నది. ఏలనన—వసుచరిత్రకారుడు తన కృతిపతియగు తిరుమలేంద్ర మహారాయని, ఆతని వంశ్యుల నభివర్ణింపఁ దొరకొని, ఆదినుండియు రామాయణ పరముగానే వారి చరిత్రల సమన్వయించుచు, తన శేముషీ విభవమును వ్యక్తీకరించుచు వచ్చినాడు కాని ఈ పద్య పాద మొక్క దానిలోనే రామరాయల నిజ చరిత్రము రామాయణ కథా విధానముగా మలచి అభివర్ణించి యుండలేదు. కృతిభర్తను, ఆతని వంశావళిని 'యభి' వర్ణించు ప్రతి పద్యములోను రామరాజభూషణుఁడేదో యొక అలంకారమును సంతరించి విడిచెనే కాని సామాన్యముగ రచించి యుండలేదు. అట్టి అలంకార భూయిష్ఠమును, అర్థ స్ఫూర్తియు గల పద్యములలో నొకదానినే యుట్టంకించి, యది ప్రత్యేకముగా రామరాయల చరిత్ర నడచుచున్న కాలముననే యది రామాయణముగ రచింపఁబడె ననుటయు పొందిక కుదురని ఊహాపోహలు ! అందుచే శ్రీ రెడ్డిగా రుదహరించిన యెత్తుగీతలోని "పూని శరణాగతుల నెల్లఁ బ్రోచె రాముఁ డతఁడు నిజ చరితంబు రామాయణముగ" యను రెండు పాదములును మొల్ల రామాయణము అళియ రామరాయల కాలమున రచింపబడెనని తెలుపుట కుద్యోగింపబడెనని యూహించుటకు మనసొప్పకున్నది. అటులనే మొల్ల యుద్ధ కాండాంత్య పద్యముగా చెప్పిన "మాలినీ" వృత్తములోని చివర పాదము "కపి జనసుత నామా, కావుమా మమ్ము రామా" యనుటలోఁ గూడ నళియ రామరాయల ప్రశంస యుండెనని యనుకొనుట భ్రాంతి మూలకముగాని యన్యముగాదని చెప్ప సాహసించుచున్నాను.

మొల్ల కవయిత్రి కాలమును నిర్ణయించుటకు సాధనములలో నా తొలి వ్యాసములోనే నుదహరించినట్లు గ్రంథములో గల అంతస్సాక్ష్యము (Internal evidence) ప్రధానము. మొల్ల అగ్గించిన పూర్వ కవుల విధానమును బట్టి ఆమె శ్రీనాథుని సమకాలీనయై యుండవలెనని నేను సూచించితిని. కాని శ్రీ రెడ్డిగారి కది రుచించలేదు. వారు మరొక సీస పాదమును బట్టుకొని, యందలి "యవన" పద ప్రయోగమునకేవేవియో వింత యర్థముల స్ఫురింపఁజేసి, మొల్ల అళియ రామరాయల కాలము నాటిదని నిర్ణయింపఁ దలపడినారు. అంతస్సాక్ష్య మాధారముగానే మొల్ల శ్రీ రెడ్డిగారు నిర్ణ

యించినట్లు రామరాయల కాలము నాటిది కాదని నిశ్చయింప దగు యాధారము లున్నవి. వాని నీ క్రింద విస్తరించి సత్యము నిరూపింపఁజేయ బ్రయత్నించెదను.

మొల్ల పూర్వ కవిస్తుతి నొనర్చిన పిదప స్వవిషయము దెలుపుకొనుచు,

కం. గురులింగ జంగమార్చన
పరుఁడును, శివభక్తిరతుఁడు, బాంధవహితుఁడున్
గురుఁ డాతుకూరి కేసయ
వరపుత్త్రిని మొల్ల యనగ వఱలిన దానన్.

అని తన తండ్రినిఁ గూర్చి విశదీకరించినది. ఆతుకూరి కేసయ గురులింగ జంగమార్చనపరుడును, శివభక్తిరతుఁడును. సామాన్య శైవ మతావలంబియైనచో శివభక్తి రతుఁడని వర్ణించిన సరిపోయి యుండెడిది. కాని కేసయ అట్లు గాదు. అతడు గురులింగ జంగమార్చనపరుఁడు. ఈ గురులింగ జంగమార్చన తత్త్వ నిరూపణము గావించినచో మొల్ల కవయిత్రి కాలము నిర్ణయింప వీలగును.

కళచురి బిజ్జలుని మంత్రియు, దండనాథుఁడునై వన్నెకెక్కి వీరశైవ మతమును స్థాపించి, ప్రచారించిన బసవేశ్వరుఁడు క్రీ. శ. 1160—1185 ప్రాంతము వాడుగా చరిత్రకారులు కొందరు నిర్ణయించినారు. శ్రీ కృష్ణారెడ్డిగారు కూడ నా వాదమునఁ బాల్గొని, వారి నిర్ణయమును యథాశక్తిని, యుక్తిగ ప్రకటించినవారే. బసవని వీరశైవమత తత్త్వమీ క్రింది విధమున వర్ణింపబడినది.

"వీరశైవమునకు బాహ్యమునందు వలె అంతరంగమునందును లింగధారణము బీజముగా నున్నది. వైదిక మతమునందలి దేవతార్చనము, వేదాంతము నందలి తత్త్వార్థము, జైన మతము నందలి సంఘారాధనము వివిధ మతములందలి కర్మారాధనము వీరశైవ భక్తియందు సంయోగమును పొందినవి. లింగార్చనము, లింగైక్యము, జంగమ భక్తి, వీరదీక్ష వీరశైవమునందు సంయోగమును బొందినవి. వీరశైవులు జైన మతములను ఖండించి, ఆ మతస్థులను హింసించినను ఆ మత ధర్మములు వీరశైవమునందు ప్రతిష్ఠనుబడసినవి. బౌద్ధ మతమునకు మూలస్కంధములైన "1. బుద్ధం శరణం గచ్ఛ, 2. ధర్మం, శరణం గచ్ఛ, 3. సంఘం శరణం గచ్ఛ" యను మూడు ధర్మములను "గురులింగ జంగమ" శరణు రూపములను దాల్చినవి. ఏ తద్ధర్మానుష్ఠానము వ్యక్తి కైవల్యమునకును, మానవ కల్యాణమునకును సాధనంబుగ నున్న విధమును నిగమాగ మాచారములు తెల్లము చేయుచున్నవి. వీరశైవులు జాతి, కుల భేదములు లేక జంగమ లింగములకు శరణాగతులగుచుందురు." ఈ విషయ విపులీకరణము దీక్షాబోధ ప్రకరణమున,

"గురులింగ జంగమాకుంఠితభక్తి—యరిది సుజ్ఞానంబు నా ప్రసాదములు
నరిఁ గరణములుఁ బ్రాణంబులు నగుచుఁ—దలపంగ దేహ చైతన్యము లగుచుఁ
గ్రమమున నెలకొన్నఁ గడు సంతసిల్లి—భ్రమలేక పొడమిన ప్రజ్ఞచేనంత
గురుడు లింగంబని గురుతుగా నెఱిఁగి—యరయ లింగము గురుం డనియునెఱింగి
గరిమ జంగమము లింగంబుగా నెఱిఁగి—మరలి లింగము జంగమంబుగా నెఱిఁగి
చను జంగమము గురుస్వామిగా నెఱిఁగి—ఘన గురువరుని జంగమముగా నెఱిఁగి
యొక రొక రొకరందు నుండుట యెఱిఁగి— యొక రీతి ముగ్వురు నొకటిగా నెఱిఁగి
యిట్టి విజ్ఞాన మహిష్ఠుఁడై మనసు—ముట్టిమూర్తి త్రయంబును భజింపుచును
బరమ సదానంద భరితాత్ముఁడగుచు—నరుదైన గురు కరుణాబ్ధిఁ దేలుచును."

యని తెలుపబడుచున్నది. కావున గురులింగ జంగమార్చన విధానము వీరశైవ మతమునకు ప్రాణ సమాన మైనదిగాఁ దెలియనగును. బసవేశ్వరుని వీరశైవము ప్రజాబాహుళ్యమున ప్రచారమొంది, పాదుకొన్నంతకాల మీ గురులింగ జంగమార్చన దీక్ష గైకొననివా రొక్కండును లేడు! బసవని వీరశైవ మతము క్షీణదశకు వచ్చిన పిదపఁ గాని ఈ అర్చనా విధానమునకు విఘాతము వాటిల్లలేదు. కావున గురులింగ జంగమార్చన దీక్ష వహించినవా రెల్ల బసవని వీరశైవ మత మత్యంత వ్యాప్తిలో నున్న కాలముననే గాని, తద్భిన్నమగు పరిస్థితిలో నవలంబింపబడి యుండలేదని నిబద్ధి యగుచున్నది.

ఇట్లు వీరశైవము ఉచ్చ దశలో నుండి, ప్రజాభిమానమునఁ జూరగొనుచుండిన కాలముననే మొల్ల తండ్రి కేసయ జీవించి యుండవలెను. క్రీ. శ. 1160—1230 మధ్య కాలమున బసవేశ్వరుని వీరశైవ మత ప్రచారమునకుఁ బూనుకొని, దేశ ఛందమున గ్రంథ రచనల సాగించి, మాన్యుడైన పాల్కురికి సోమనాథుని కాలమున నీ గురులింగ జంగమార్చన విధాన మమలునం దున్నది. ఆ విధానమును సోమనాథుడు,

శ్రీ గురులింగ జంగమ విశిష్ట మహా మహిమంబు వేడెదన్
శ్రీ గురులింగ జంగమము జెప్పెఁ ద్రిమూర్తినిగూఢమై చనున్
శ్రీ గురులింగ జంగమ విశేషము లేకముగాఁదలంచియా
శ్రీ గురులింగ జంగమ వశీకృతమౌ మదిగొల్పి సమ్మతిన్

అని తన అనుభవసార పద్యమున వర్ణించి యున్నాడు. అందుచే నీ గురులింగ జంగమార్చన విధి క్రీ. శ. 1230 వరకు గూడ నుండియున్నట్లు తెల్లము.

కాకతీయుల యుగాంతము వరకును వీరశైవ మత మతి ప్రాబల్యములో నున్నట్లును, కాకతీయ ప్రభువులును జైన, బౌద్ధముల విసర్జించి, శైవ మతానుయాయులై, శైవ మఠముల స్థాపించుటలును, మఠాభివృద్ధికి, పోషణాదిక ములకు గ్రామదానము లొనరించుటలును చరిత్ర ప్రసిద్ధ ములు. కావున క్రీ. శ. 1323 వరకును వీరశైవ మతము తన ప్రతిభను కోలుపోకుండ ప్రజలపై నాధిపత్యమును నెఱపుచున్నటులే దృష్టాంతములు కానుపించుచున్నవి.

క్రీ. శ. 1323 వ సంవత్సరమున కాకతీయ సామ్రాజ్య మును తురుష్కులు జయించి, తత్సామ్రాజ్య వైభవమును రూపుమాపి, మతోన్మాదముతో హిందూమత నాశన మొన రించి దేవాలయములు బడగొట్టి, విగ్రహముల రూపుమాపి, దేవాయతన శిలలపై మసీదుల నిర్మించి, ప్రజల మతాం తరులఁ జేయ పెద్ద పెట్టున యుద్యమించి, విక్రమించుట చరిత్ర దెలిసిన ప్రతి యొక్కరికిని వేద్యమే ! ఆయవన మతో న్మాదుల ముందు ఆంధ్ర ప్రజ యవలంబించిన వీరశైవము స్వీయ ప్రతిభ నుడిగి, పూర్వపు మతాభి నివేశము (Religious fervour) ను గోలుపోయి సామాన్య శైవ మతముగా నిలిచిపోయినది. కాకతీయుల వెనుక నాయకులై, స్వాతంత్ర్యో ద్యమమును నడిపి, ఆంధ్ర భూమిని యవనదాస్య శృంఖలముల నుండి తప్పించిన రెడ్డి నాయకులీ శైవ మతావలంబులై, తద్వ్యాప్తికి పరిశ్రమించిన విషయము గూడ నంద రెఱింగి నదే : అందువలన ఆంధ్రభూమిని రెడ్డి రాజ్యము సుస్థిరమగు నాటికి వీర శైవమత ప్రాబల్యము ముప్పాతిక మువ్వీసము తగ్గి, శైవ మతమే ప్రజలలో వేఱూని, పాలకులకు, పాలితు లకుఁ గూడ అభిమానపాత్రమై విలసిల్లెను. అగుట, గురు లింగ జంగమార్చన దీక్ష వహించువారు రెడ్డి యుగపు నడిమి కాలమునాటికి దాదాపు మృగ్యు లగుటయే సంభవించెను. మొల్ల జనకుడు కేసయ గురులింగ జంగమార్చన రతుడని వర్ణింపఁబడుటచే నాతఁడీ కాలమునాటి వాఁడగుట తప్పనిసరి యగుచున్నది.

అదియుమఁగాక క్రీ. శ. 1400—1500 మధ్య కాలము వాడుగా నెంచబడుచున్న "వేమన" తన పద్యములలో "గురులింగ జంగము" ప్రస్తావన రెండు, మూడు చోట్ల తెచ్చియున్నాడు.

ఆ. వె. కుక్క యే మెరుంగు గురులింగజంగంబుఁ
బొక్క యొడిసిపట్టి పీకుగాని,
సంతపాక తొత్తు సన్యాసి నెరుగునా ?
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ !

ఆ. వె. కుక్క తిన్నవాఁడు గురులింగ జంగంబు
పంది తిన్నవాడు పరమ యోగి
యేన్ను తిన్నవాడు ఎంత సుజ్ఞానిరా !
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ !

ఆ. వె. కుక్క యే మెరుంగు గురులింగ దేవుని
నక్క యే మెరుంగు నొక్కప్రొద్దు,
మూర్ఖుఁడే మెరుంగు మోక్షంబు త్రోవను
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ !

ఈ పై పద్యములలో "వేమన" చెప్పనెంచిన వేదాంతార్థ ముల మాట యెట్లున్నను, ఆతని కాలమునాటికి గురులింగ జంగమార్చన విధానము ప్రజాభిమానము నంతగా నాచు కొని యుండలేదని తెలియనగుచున్నది. వేమన క్రీ. శ. 1412 సంవత్సరమున జనించినాడనియు, నప్పటికి శ్రీనాథునకు 40 లేక 50 సంవత్సరముల వయస్సు యుండి యుండుననియు కీ. శే. వంగూరి సుబ్బారావు, కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు గారలు నిర్ణయించి యున్నారు. కావున గురులింగ జంగమార్చన రతు డగు కేసయ క్రీ. శ. 1375 కు పూర్వపువాడై యుండి, ఆతని పుత్రిక మొల్ల శ్రీనాథుని సమకాలీనయై నెగడుట సంభవమని నిర్ధరించ నగుచున్నది. కాకతీయ సామ్రాజ్య వినా

శన కారకులగు యవనుల దౌష్ట్యము నెరింగిన మొల్ల తన కృతిలో వారు మతోన్మాదముతో చేయు వర్ణసాంకర్యమును వర్ణించినది. అందు నిగూఢార్థములదీయ ప్రయత్నింపవలసిన యవసర మంత కానఁబడదు. ఈ వ్యాసములోనే పైన పేర్కొన్న విధముగా "వర్ణ మిళిత" పద ప్రయోగము మొల్ల శ్లేషార్థ స్ఫురణకునై చేసినదే గాని ప్రత్యేక దృష్టితో తన కాల నిర్ణయ విధానమునకు వ్యంజకముగ వాడినది గాదని చెప్ప సాహసించుచున్నాను.

ఇంక నొకమాట. "ఆంధ్రదేశమున వైష్ణవ మతము కృష్ణదేవరాయల తరువాతనే కొంత వేళ్ళూనినది. ప్రాచీనమైన శైవమతమును, రాజాశ్రయ బలము నెదుర్కొని, జన సామాన్యమును వైష్ణవులుగాఁ జేయ బ్రయత్నించినవారు తాతాచార్యుల వంశమువారు. వారి కాలముననే మాలలు మొదలు రాజుల వరకు నీ దేశమున నించుమించుగా సామాన్య జనులు ముక్కాలు మువ్వీసము వైష్ణవు లయిరి." అని శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మగారు వాక్రుచ్చి యున్నారు. అందువలన శ్రీ కృష్ణదేవరాయల కాలమునాటికే వీరశైవము మాటటుండనిచ్చి శైవ మతమునకే ప్రాధాన్యత నశించినది. రాజు వైష్ణవ మతానుయాయి యగుటవలన ప్రజలలో గూడ నా మతమే వ్యాప్తమయ్యెను. కావున శైవ మతమునకే ప్రాధాన్యత తగ్గిపోయెను. అట్లగుడు అప్పటికి వీరశైవము నామమాత్రావశిష్టమై యుండె ననుటలో విప్రతిపత్తి ఏమియు నుండరాదుగదా ! శ్రీ కృష్ణదేవరాయల కాలము నాటికే రూపుమాసిపోయిన వీరశైవము అళియ రామరాయల కాలమున నుండియున్న దనుట సాహసము గాక మరేమి ? వీరశైవమే కలికములోనికిఁగానరాకుండ పోయినప్పుడు తన్మతము నవలంభించి దీక్ష నెరపునా డున్నట్లు చెప్పుట నమ్మదగిన మాటయేనా ? అట్లెన్నటికిని గాజాలదు.

కుమ్మెమ్మనసి - కుంమెమునసి

శ్రీ ఎస్. టి. పి. వి. రామానుజాచార్యులు

ప్రాచీన కవి ప్రయోగములు నేడు సందేహాస్పదములై చిత్ర విచిత్రములగు మార్పుల నొందుచు పండితుల బుద్ధి చాతుర్యమునకు తార్కాణములై యున్నవి. ఏ వాదమునకు గావలసిన యుపపత్తులా వాదమున కుపలభ్యము లగుటతో నే ప్రయోగము కవి హృదయ మయ్యెనో దురూహ్య మగు చున్నది. నన్నయగారి "కమ్మని లతాంతముల కుమ్మెమ్మనసి" యనుచోట నుత్పన్నమగు వివాద మిట్టిదియే. చింతామణి యందలి "ఋగ్వా ద్రుతప్రకృతికాత్", "అలుకిచ సంశ్లేష స్స్యాత్", బిందుంప్రవదంతి తం క్వచిత్కేచిత్" అను సూత్రములు "కుమ్మెమ్మనసి" యను ప్రయోగమును సాధింపజాల నందున చింతామణి భారతములకేక కర్తృకత కుదర కుండుట గమనింపఁదగి యున్నది. "ప్రయోగ శరణం వ్యాకరణమ్మ" ను న్యాయమును బట్టి చింతామణికర్త నన్నయయ్యే యయిన "భారత" రచనలోని ప్రయోగములు చింతామణి సూత్రములకు లక్ష్యములై యుండవలయును. అట్టి లక్ష్య సమన్వయము కుదురనందున నిట్టి వివాదము లుత్పతిల్లు చున్నవి. "కుంమెమునసి" యని యుండవలె ననుటకు నేఁడు చూపఁబడు నుపపత్తులు :—

(1) సంధి జరుగుచోట రెండు రూపము లభేదములుగాఁ బ్రయుక్తములు గావు గాన "కుమ్మెమ్మనసి"—"కుంమెమునసి" యను రెండు రూపము లుండవు.

(2) ద్రుతమునకు మత్వ మపేక్షితమైన నథర్వణుడు మత్వమునే చెప్పెడివాడు. అట్లు చెప్పక అభేదత్వమున్న చెప్పుటచే "కుమ్మెమ్మనసి" అథర్వణ సమ్మతము గాదు.

(3) భాలసరస్వతి, అహోబలపతి, అప్పకవి, తిమ్మకవి మున్నగువారు మకార పరకత్వమున ద్రుతమునకుఁ బూర్ణ బిందువు వచ్చునని చెప్పిరి. కస్తూరి రంగకవి, కూచిమంచి తిమ్మకవి, "కుంమెమునసి" యనియే ప్రయోగించిరి.

(4) మకారేతర స్థిరవర్ణ పరకత్వమున ద్రుతమునకు బిందువు వచ్చు ప్రయోగము భారతమున లేదు. మకార పరకత్వముననే బిందువు వచ్చుటను సూచించుటకే "బిందుం ప్రవదంతి తం క్వచిత్ కేచిత్" అను సూత్రము రచితమయినది. వర్గయుక్కులు కాని స్థిరములు పరమైనప్పుడు ద్రుతమునకు 'బిందువు విధించుట చింతామణి ప్రత్యేక లక్షణము. "కుంమెమునసి' తదనుగుణముగ బ్రయోగించుట యేకకర్తృకతకు నిదర్శనము.

(5) "కంమని లతాంతములకుంమెమునసి" ఇత్యాదిగా వ్రాయుట సరికాదు. "కమ్మని లతాంతముల కుమ్మెమ్మనసి" యని వ్రాయుట సత్యదూరము. "కమ్మని లతాంతముల కుంమెమునసి" అన్నదే నన్నయ పాఠము.

ఈ యుపపత్తులు వాదమునకు నిలువని తీరుతెన్నులై పరిశీలింపఁ దగియున్నవి. సంస్కృత భాషానుసరణము నన్నయగారి భారతమున గలదు. "సమ్మద"—"సంమద" అన్న రూపము లున్నట్లు "కుంమెమునసి"—"కుమ్మెమ్మనసి" యన్న రూపము లుండుటలో నాక్షేపణ యుండదు. అట్లు ద్విరూప ప్రాప్తికవకాశ మున్నను, నన్నయగారు "కుమ్మెమ్మనసి" యను

రూపమే యుపయోగించి రనుటకు, నన్నయకుఁ బ్రాచీన మున గల శాసన భాషయే ప్రమాణము. నన్నయగారి పద్య మున గల పదునాఱు ప్రాస స్థానములందును విభక్తిగత, పద మధ్యగత, సంధిగత "మ్మ" కారములే కానవచ్చుచున్నవి. సంధి గతముననే వివాద ముప్పతిల్లుట గమనీయము. 11వ శతా బ్దము వఱకును గల శాసనములలో బిందు పూర్వక మకార ములు కానరాకుండుట పరిశీలింపవలసి యున్నది.

"అద్దంకి శాసనము :—"దమ్మ పురంబున దమ్మ్మవులు" 770. కా.
"కొమ్మాసాని" 1030. కా.
"ఆతని తమ్ముణ్ణన్వయు" 1046. కా.
"కమ్మనాండును" 1072. కా.
"కమ్మనాంటిలోని" 1073. కా."
"ఫలమ్మ" 1146. కా.

ఈ వివరము లన్నియు "సంపత్కుమార" గారి వ్యాసము లోనివి. (ఆగస్టు. భారతి 1963).

"తంమ్మన్న" మున్నగు రీతి బిందు పూర్వకముగా వ్రాయు పద్ధతి 1732 ప్రాంతమునందున్నందునను, నన్నయ గారికి పూర్వము గల శాసనములలో నీ పద్ధతి లేనందునను, నన్నయ కవిప్రేతమగు రూపము "కుమ్మొనసి" యనుట నిర్వి వాదము. ఇంక "బిందుంప్రవదంతి తం క్వచిత్కేచిత్" అన్న సూత్రమును బట్టి మవర్ణ పరకత్వముననే బిందువు వచ్చు ననియు, నితర స్థలములందు రాదనియు తెల్పుగల స్వారస్యము కనబడుటలేదు. అందువలననే "చింతామణి" నన్నయ రచి తము కాదన వీలున్నది. "బాలసరస్వతి" మున్నగు కవులు చింతామణి రచనను నన్నయ కంట కట్టుటకే భారత ప్రయో గములను దిద్ద సాహసించిరి. ఆ దిద్దుబాట్లలో "కుమ్మొన"సి ప్రాణసంకట మైనది. దీనిని చింతామణ్యనుగుణముగ "కుంమొ నసి" యని దిద్దిరి గాని, "కమ్మని" లోని "మ" కారమును దిద్దలేకపోయిరి. అందువలననే ప్రాస విశేషముగాఁ బేర్కొను టయు జరిగినది. సాధారణముగ "ప్రాస" లో మొదలినుండి తుది దాక యొకేరీతి నుపయోగించుట శ్రవణసుభగము, సాకు వార్య నిదర్శనము. బిందుపూర్వక మకారమే నన్నయగారి యభిమత మన్నచో "కంమని" తో ప్రారంభమై తుది వఱకు నా నియమమే పాటింపబడి యుండెడిది. పద మధ్య మున బిందుపూర్వక మకారము "క్రమ్మని" మున్నగు పద ముల వంటి వాటిలో నిది లేనందుననే "కే చిద్వదంత్య భేదత్వ మనుస్వార మకారయోః" అనవలసి వచ్చినది. ఈ యభి ప్రాయాన్నే స్థిరీకరించిన వాఙ్మయ మహోధ్యక్షుల వాక్యాలు పరిశీలింపఁ దగియున్నవి.

"అయితే యీ పద్ధతిలో శబ్ద తత్వానికి అను గుణంగా వ్రాసుకోవడంవల్ల పై లయగ్రాహి మొదటి పాదంలో ద్విత్వ మకారానికీ, బిందుపూర్వక మకారానికీ, (మ్మ—ంమ అనే వాటికి) ప్రాస యతి మైత్రినీ, మత్త కోకిలలో ద్విత్వ మకారానికీ, బిందు పూర్వక మకారానికీ ప్రాస మైత్రినీ అంగీకరించాల్సి వచ్చింది. ఈవిధంగా "మ్మ—ంమ' అనే వాటికి ప్రాస చెల్లుతుందని అప్పకవికి పూర్వు లెవ్వరూ చెప్ప లేదు: కాబట్టి "కే చిద్వదంత్య భేదత్వమను స్వార మకారయోః" అనే అధర్వణకృత మనబడే కారిక వల్ల అనుస్వార మకారాలకు అభిన్నత్వ మున్నదని చెప్పుకుని పై రెండు పద్యాల్లోను, ప్రాస యతి మైత్రిని, ప్రాస మైత్రిని సరిపెట్టుకుని తృప్తిపడ్డారు." (ధ్వని—లిపి—పరిణామం. పుట 173) "బిందుం ప్రవదంతి తం క్వచిత్కేచిత్" అను సూత్రముచే మవర్ణ పరకత్వమున ద్రుతమునకు బిందువు వచ్చుటనే తెల్పు నెడల, వర్గ యుక్కులు కాని స్థిరములు పరమై నప్పుడు ద్రుతమునకు బిందువు విధించు చింతామణి ప్రత్యేక లక్షణమునకుఁ గూడ నా యుదాహరణే యుదాహృత మగుట సరియగు పద్ధతి కాదు. అందువలన చింతామణి కర్త, భారత కర్త, ఒక్కరే కాదు, శాసన భాషనుబట్టి, శ్రవణ సుభ గతను బట్టి భారతమున "కమ్మని—లతాంతముల కుమ్మొ నసి" యనునదియే నన్నయ ప్రయుక్త మనుట సుసంగ తము. 11 వ శతాబ్దమున గల బిందుపూర్వక మకార పద్ధతి నన్నయ భారతమునకు కట్టబెట్ట జూచుట హాస్యాస్పదము.

మూడు చిత్రాలు

"ద్విరేఫ"

ఆధునిక చలనచిత్ర రంగంలో అద్భుత పరివర్తనము తీసుకొనివచ్చిన ప్రక్రియ స్వతస్సిద్ధమైన రంగులతో దృశ్యమును ప్రదర్శించుట. చిత్రలేఖనంలో వలె దీనిలో కూడ రంగులతో రససిద్ధి కలుగజేయుట ఒక కళా విశేషం. చైతన్యముగల ప్రకృతి దృశ్యాలతో కాని, పాత్రల అభినయ కళా కౌశలముచేత కాని రసానుభూతి కలుగజేయడం సహజమే కాని, చైతన్యములేని చిత్రాలతో కదలిక తెచ్చి, ఆ కదలికలతో భావ చైతన్యం కల్పించడం ఒక అపూర్వ ప్రతిభ. భారత దేశంలో వన్నె వన్నెల దృశ్యాలు ఎక్కడ చూచినా ఎదురవుతూ ఇంద్రధనస్సును తలపిస్తూ ఉంటాయి. రంగుల చలనచిత్రం తీసేవారికి యిచ్చటి వర్ణ దృశ్యాలు కన్నులపండువ కలిగిస్తూ ఉంటాయి. నిజమే. కాని, యిట్టి చలనచిత్ర పరిశ్రమ లేనపుడు, నాలుగైదు వందల యేండ్ల క్రితం ఇచ్చటి చిత్ర లేఖకులు చక్కని వర్ణచిత్రాలు తమ కుంచెలతో చిత్రించారు. ప్రకృతి సౌందర్యమే కాక సమకాలీన లోకసౌందర్యము కూడ ఆ చిత్రాలలో చిరస్థాయిగ ముద్రించి యుంచారు. అంతే కాదు. ఈ భారతదేశ చరిత్రలో, సంస్కృతి, కళ, విజ్ఞానము, తత్వచింతన తమలో కలిగించిన దివ్య ప్రభావాలను కూడ ఈ వర్ణ చిత్రాలలో సంగ్రహపరచి నెంకొల్పారు. అలాంటి వర్ణచిత్రాలు, మొగలాయి చిత్రకళలోను, రాజపుత్ర శైలిలోను ప్రసిద్ధి కెక్కాయి. ఈ చిత్రాలలో రాజాంతఃపురములలోని దృశ్యాలే కాక, రాగరాణి భావాల రంగుల కదలికలు, రాధాకృష్ణ ప్రేమలోని రమణీయత ఆనాటి చిత్రకారులు ఎంతో లలితంగా చిత్రించారు. ఈ చిత్రాలను ఆధారంగా గైకొని భారత ప్రభుత్వంవారి చలనచిత్ర శాఖ తయారు చేసిన 'రాధాకృష్ణ' ప్రపంచ ప్రదర్శనములలో పలుతావులలో బహూకృతు లందుకొన్నది. ఈ శైలిలోనే— అమెరికాలో కొందరు ఉత్సాహవంతులు ఒక నూతన వర్ణ చిత్రం తయారుచేశారు. ఈ చిత్రంపేరు "ఖడ్గము— మురళి" (The sword and the Flute) ప్రదర్శనకు పట్టే కాలం 24 నిమిషాలు. మొగలు, రాజపుత్ర వర్ణ చిత్రావళి సేకరించి వానితో ఒక కథ, ఒక కదలిక వచ్చేటట్టు చిత్రించిన యీ చిన్ని వాస్తవిక వర్ణచిత్రాన్ని చూస్తూ ఉంటే ఒక స్వప్న జగత్తులో విహరించినట్లు ఉంటుంది. ఒక మనోహర ఖండకావ్యం ఇచ్చే రసానుభూతి, ఒక సురుచిర రాగమాలిక కలిగించే శ్రవణ సుఖం యీ చిత్రం కలిగిస్తుంది. నేటి చలనచిత్రంలో ముఖ్యమైన దృశ్య శ్రవ్య కావ్యానుభూతులకు కావలసిన సన్నివేశాలన్నీ సంఘటించుకొని కన్నులకన్న వీనులకు కూడా విందు కలిగించేదిగా ఉన్నది. 'ఖడ్గము' మొగలాయి దర్బారుకి సంకేతమైతే 'మురళి' రాజపుత్ర రస వైభవానికి చిహ్నము. ఈ రెండింటి సమ్మేళనములు మొగలు చక్రవర్తుల రాజ భవనములు, విలాసములు, వినోదములతోపాటు ఆనాటి వైభవము చిత్రితమైనవి. 'సలీమ్' జనన వృత్తాంతము, ఆతడే జహంగీరుగా రూపొందినతీరు, ఆతని మృగయా వినోదము, యమునానదీ తీర వన ప్రాంతములో ఆతని వాహ్యాళి యివన్నీ ముచ్చటగా ప్రదర్శిత మైన. షాజహాన్ చక్రవర్తి కాలంలో రాజాజ్ఞ లేనిదే పిట్టలు కూడ ఎగరటానికి భయపడేవట. ఆ రాజ వైభవాన్ని కన్నులకు కట్టినట్లు చూపుటలో వ్యక్తుల జీవితాలతోపాటు సామ్రాజ్యాల సముజ్జ్వల గౌరవము పలు వర్ణములతో ప్రదర్శిత మైనది. దీనికి విరుద్ధముగా తదనంతరము వచ్చిన రాజపుత్ర శైలిలో రాధాకృష్ణ ప్రేమలీలలు, శివపార్వతీ సమైక్య భావము చిత్రించిన బొమ్మలలో ఒక అపురూపమైన అతిలోక సంపద వ్యక్తమయింది. ఎన్ని వన్నె చిన్నెలు, ఎన్ని చిత్ర పరివర్తనలు పొందినప్పటికీ, మానవుడు తన భక్తి సాధనతో పరబ్రహ్మ స్వరూపుడైన అధిదైవతమును పొందే సాధన రాధాకృష్ణులలో, శివ పార్వతులలో, ప్రకృతి పురుషులలో చిత్రితమైంది. వింత వింత రాగ రాగిణుల విశేష వర్ణములతో రాజిల్లుతూ ఉంది. విశ్వమోహన లీలా మానవుడైన వేణులోలుడు శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ చేబట్టిన మురళీగానము వర్ణ వర్ణముల తరంగితమై లలిత మంజుల రేఖల పల్లవితమై ఈ చిత్రాలలో స్ఫురిస్తూ ఉన్నది. ఈ చిత్రానికి నేపథ్య సంగీతముగా రవిశంకర్ సితార్, ఉస్తాద్ ఆలీ అక్బర్‌ఖాన్ సరోద్, పార్వతీకర్ రుద్రవీణ, చతుర్‌లాల్ తబ్లా, టి. విశ్వనాథన్ మురళి చాల ఉపకరించాయి. ఆయా దృశ్యాలలో రసవంతమైన మధుర ఘట్టాలకు—ఈ సంగీతము అమర్చినట్లు సరిపోయింది. మొగలు రాజదర్బారులోని దృశ్యాలకు సితార్, సరోద్ వాద్య సంగీతము, వేట అడవులు చూపుటలో 'తబలా' వత్, ప్రేయసీ ప్రియుల విప్రలంభ శృంగారము చూపుటలో—'అపదూరుకు లోనైతినే' అనే జావళి మురళిపైన వినిపించడం ఎంతో చక్కగా ఉన్నది. సంగీతం ఆయా రసవత్ ఘట్టాలకు వ్యంజనాత్మకంగా వినియోగించడం ఈ చిత్రంలో గొప్ప విశేషం.

ఈ ఫిలిం నిర్మాణములో వినియోగించిన మూడు వందల పైచిల్లర చిత్రాలు అమెరికాలోని బోస్టన్, వాషింగ్టన్, మేసచుసెట్సు నగరాలలోని మ్యూజియముల వద్ద నుండే కాక

కొందరు కళాభిమానుల వద్ద నుండి కూడ సేకరించి ఎంతో శ్రమపడి వర్ణచిత్రంగా రూపొందించారు.

దీనికి దర్శకత్వం వహించి నిర్మించినవారు జేమ్స్ ఐవరీ, ఇంగ్లీషులో వ్యాఖ్యానము చెప్పినవారు సయ్యద్ జాఫ్రీ (భారతీయుడే), నిర్మాతలు న్యూయార్కులోని ఫిల్మ్ 'ఇమేజెస్'. ఈ చిత్రము చిన్నదైనా ఇంత అల్ప పరిధిలో అంతులేని భారతీయ తత్త్వ చింతనలోని అమూల్య భావములను అందముగా చిత్రించి, ఆనందదాయకంగా రూపకల్పన చేశారు. అమెరికా సమాచార శాఖవారు ప్రదర్శిస్తున్న ఈ చిత్రం, కళాభిమాను లందరు తప్పక చూడవలసిన చక్కని చిత్రం.

*   *   *

రంగుల చిత్ర మనగానే కన్నులకు మిఱుమిట్లు గొలిపే దృశ్యాలతో ముఖం మొత్తించే కథా చిత్రాలు అమెరికా నుండి లనేకం వస్తున్నవి. ఆ ఒఱవడిలోనే భారతీయుల చిత్రాలు కూడా రంగులతో మరీ వైకం కలిగించే దృశ్యాలు చూపుతున్నాయి. ఉదాహరణగా 'నవ రంగ్', 'స్త్రీ', మొగల్—ఇ—అజామ్' వంటి టెక్నీకలర్ చిత్రాలు చెప్పుకోవచ్చు. అలాగ కాకుండ కన్నులు మిఱుమిట్లు కొలిపే దృశ్యాలు మానివేసి, ఆధునిక సంఘంలో వన్నె చిన్నెలు ఉన్నవి ఉన్నట్లు చూడడానికి ప్రయత్నించిన క్రొత్త చిత్రం, ఉరుదూ భాషలో వెలువడిన ''మేరే మెహబూబ్''. లక్నో నగరంలోని నవాబుల దర్జాను చూపించే యీ చిత్రంలో రంగులు ఒక వినూత్న సృష్టిచేసి, కన్నుల కరువుదీరే దృశ్యాలు మనోహరంగా ప్రదర్శించాయి. ఈష్ మన్ కలర్‌లో తీసిన యీ చిత్రంలో దర్శకుడు, నిర్మాత రావాల్ ప్రత్యేక శ్రద్ధ కనబఱచి రానురాను అంతరించిపోతూన్న జమీందారీ ప్రథలోని విలువలు, విలాసాలు చాల జాలిగా చిత్రించాడు. ఈ చిత్రం జమీందారులలో 'లఖ్నవీ' నవాబుల రాజ వైభవాలను ఇతివృత్తంగా తీసుకొని అది యీ కాలపు వాతావరణంలో ఇమిడ్చింది. దీనిలో కథా వస్తువు, ఇద్దఱు అమ్మాయిలు ఒక అబ్బాయి ప్రేమయే అయినప్పటికీ ఆ ప్రేమ పొందిన పరిణామము ప్రతి క్షణ కుతూహలంతోను, ఈ ప్రణయ త్రిభుజములో ప్రతి యొక్కరూ చేసిన అద్భుత త్యాగముతోను ఎంతో ఆదర్శ ప్రాయంగా చిత్రితమయింది.

కథానాయకుడు అన్వర్ హుస్సేన్. అన్వర్—అలీఘర్ విశ్వవిద్యాలయంలో చదువుకొంటూ—కాలేజీ ఉత్సవంలో ఒక 'గజల్' రచించినందుకు బహుమతి పొందుతాడు. ఆ 'గజల్' పాడుతూఉంటే, ఆ కళాశాల ఆవరణలో చేరిన వేలకొలది రసికులతోపాటు మేలి ముసుగు వేసుకొన్న ఒక విద్యార్థిని కూడ ఉంటుంది. ఆమె ఎవరో తెలుసుకోకుండానే ఆమెపైన అతని మనస్సు లగ్న మవుతుంది. కళాశాలకు సెలవు లిచ్చారు. అలీఘర్ నుండి లక్నోకు పోయే రయిలు ప్రయాణంలో ఆ అబ్బాయి, అమ్మాయి ఒకరికి తెలియకుండా ఒకరు ప్రయాణం చేస్తారు. అమ్మాయి—లక్నో నవాబుల కుటుంబంలో జమీందారు చెల్లెలు. ఆ జమీందారు కూడ ఆ బండిలో ప్రయాణంచేసి అన్వర్‌తో పరిచయమవుతాడు. లక్నోలో వారి పరిచయం గాఢ మవుతుంది. 'అన్వర్' కవితకు ఆశపడి' ఆతనిని తన చెల్లెలు 'హుస్నా' వ్రాసిన కవితలు దిద్దిపెట్టడానికి నవాబ్ నియమిస్తాడు. ఆ ఊరిలోనే ఒక పత్రిక సంపాదకునిగా ఉద్యోగం ఖాళీ వస్తే అది 'అన్వర్' కి తన పలుకుబడి వినియోగించి ఇప్పిస్తాడు. 'అన్వర్' కి ఆతని అక్క 'నజమా' చదువు చెప్పిస్తూ ఉంటుంది. ఆమె నాట్యకర్త్రి. రంగస్థలంమీద నాటకాలు ప్రదర్శించి, ధన సంపాదన చేసి, దానితో చదువు చెప్పిస్తుంది. ఆతడు తండ్రివలె—వైద్య విద్యలో పెద్ద పట్టం పొందడానికి విదేశాలకు పోయి రావాలని ఆమె కోరిక. ఆమె—రంగస్థల నటిగా ఉండటం, దానివలన తన చదువు కొనసాగడం అన్వర్‌కి ఇష్టంలేదు. ఆమెను వెంటనే ఆ నాట్య జీవితం విరమించమంటాడు. ఆమె అలాగే చేస్తుంది. కాని, ఆమెకు నవాబుకు సంబంధం. ఆతనికి ఆమె యెడల ప్రేమచేత వివాహం చేసుకోవాలనే ఉంటుంది కాని, నవాబు తన వంశ మర్యాద కోసం, ప్రతిష్ఠ కోసం అపని చేయలేకపోతాడు. ఆమెకు స్వయానతమ్ముడే 'అన్వర్' అని నవాబుకి తెలియదు. ఆమె కూడ చెప్పదు. చెప్పవలసిన అవసరం కలగదు. 'హుస్నా', 'అన్వర్' చేత తెఱచాటు నుండి తన కవితలు దిద్దించుకునేటప్పుడు, ఆతడు పాడిన 'గజల్' జ్ఞాపకం చేస్తుంది. అతనిమీద అనురాగం పొందినది తానే అయినా 'నసీమారా' అనే మారుపేరుతో కొంత ప్రేమ అభినయిస్తుంది. ''అన్వర్'' నిజం సంగతి తెలుసుకొని ఆమెపైన అనురక్తు డవుతాడు. వారి ఉభయులకు వివాహం నిశ్చయం అవుతుంది. ఈలోపున 'హుస్నా' ను ప్రేమించిన 'మున్నా రాజా' అనే చిన్న నవాబు ఒకడు ఉన్నాడు. ఆతడు నవాబును' 'హుస్నా' ను తన కిమ్మని కోరగా ఆతడు నిరాకరిస్తాడు. హుస్నాకు—అన్వర్‌కు వివాహమైపోతుంది. ఆ రాత్రి పెండ్లి మిఠాయిలతో నవాబ్—తన ప్రేయసి 'నజమా' యింటికి పోయి చూచేటప్పటికి ఆమె ఒడిలో—'అన్వర్' కనిపిస్తాడు. ముందు అర్థంకాదు. చివరికి ఆమె ఆతని అక్కయని తెలుసుకొని యిట్టి వివాహ సంబంధం వలన తన వంశ ప్రతిష్ఠ మన్ను పాలైనదని వాపోతూఉంటే ఆతని చెల్లెలు ''హుస్నా'' వంశ ప్రతిష్ఠ కోసం ఏమి చేయమన్నా చేస్తానంటుంది. భర్తను విడిచిపెట్టివేస్తుంది. నవాబు అప్పులపాలు అవుతాడు. రాజ భవనం—పది లక్షలకు మున్నా రాజా వేలం పాడతాడు. ఈ సమయంలో 'అన్వర్' తన్ను ప్రేమించిన 'నసీమారాను' పెండ్లి చేసుకోవడానికి ఇష్టపడి ఆ పది లక్షలు కట్నం తెచ్చిన నవాబుకి యిస్తాడు.

ఈ సమయంలో—నవాబు, ఆతలిని చెల్లెలు వంశ ప్రతిష్ఠ నాశనం కావడం చూడలేక విషపానం చేయబోతే, పోయిన ప్రతిష్ఠకు విచారించి లాభంలేదని నవాబు నచ్చచెప్పుకొంటాడు. ఆత్మహత్యా ప్రయత్నం విరమిస్తాడు. 'అన్వర్ తెచ్చిన పది లక్షలు తిరిగి ఆ 'నసీమారా' కే పెండ్లి కానుకగా ఇయ్యబోయిన సమయంలో ఆ పెండ్లికుమార్తె అద్భుత త్యాగం చేసి 'అన్వర్' చేత తిరిగి 'హుస్నా' కే నిఖా చేయిస్తుంది. ఈ కథ—అలనాటి నవాబు దర్జాతో నున్న

పరదా స్త్రీల అంతఃపుర సౌధములలోని రంగురంగుల దృశ్యాలతో ఉన్మీలనం అవుతూఉంటే ఒక తీయని బాధ అనుభవించినట్లవుతుంది. ప్రేక్షకులకు ఆ చిత్రాలు తన్మయత్వం కలిగిస్తాయి.

చిత్రానికి ప్రాణమిచ్చిన పాటలు—నౌషాద్ సంగీతం, మహమ్మద్ రఫీ, లతామంగేష్కర్ పాడిన 'గజల్స్' చెవులలో నిరంతరానందామృతం చిలుకుతూనే ఉంటాయి. 'మేరే మెహబూబ్' అనే పాట చిత్రీకరించిన రెండు ఘట్టాలూ రెండు అపూర్వ దృశ్యాలతో, రంగులరాసులు పోసిన వర్ణ వైచిత్ర్యంతో హోలీ ఆడినట్లున్నవి. ఇంత గొప్ప చిత్రం నిర్మించడంలో 'సెట్టు' లు నిర్మాణంలో చాల శ్రద్ధ చూపి, 'ప్లాట్సు' పద్ధతిగా పైకప్పు లేకుండానే—యిన్ని సుందర దృశ్యాలు, అంతఃపుర సన్నివేశాలు రంగులతో చిత్రించడం ఆర్ట్ డైరెక్టర్ సుధీంద్రరాయ్ అపూర్వ ప్రతిభను చాటుతున్నది. ఈ చిత్రంలో—అన్వర్ భూమిక నిర్వహించిన రాజేంద్ర కుమార్, నవాబుగా నటించిన అశోక్‌కుమార్, నర్తకి నజమాగా అభినయించిన 'నిమ్మి', కథానాయిక 'హస్నా', గా నిలిచిన అపూర్వ సౌందర్యవతి 'సాధన' చిత్రానికి ఎంతో వన్నె చేకూర్చారు.

*　　　*　　　*

వన్నెలు చిన్నెలు, వస్త్ర వైభవము, వర్ణ నాడంబరాలు లేకుండ సినిమా తీయవచ్చునని నిరూపిస్తున్న దర్శకుడు—సత్యజిత్‌రాయ్. ఆతడు ఏ చిత్రం తీసినా అందులోని వాస్తవిక చిత్రణంతోపాటు ఒక నూతనత్వం గోచరిస్తూ ఉంటుంది. ఆతడు నిర్మించిన క్రొత్త చిత్రం 'మహానగర్' లో కూడా ఈ నూతనత్వమే చూస్తున్న ప్రతి 'ఫ్రేమ్'లోను పలుకరిస్తున్నట్లు ఉన్నది. విజయదశమికి విడుదలయిన యీ క్రొత్త చిత్రంద్వారా సత్యజిత్‌రాయ్‌లో మరొక నూతన వ్యక్తిత్వం దర్శనమిచ్చిం దనవచ్చు. ఇదివరకు ఆతడు చేసిన చిత్రాలలో సన్నివేశానికి, సమాజ జీవనంలోని స్తబ్ద సత్యానికీ ప్రాధాన్యం ఇచ్చాడు. ఈ 'మహానగర్' లో ఆతడు చేసిన ప్రయోగం జీవిత చిత్రణం కాదు. పాత్రల భావన చిత్రణం. దీనిలో కథ చాల చిన్నదే. అందులో విశేషం ఏమీ లేదు. కలకత్తాలో జీవిస్తున్న చిన్న కుటుంబంలో కష్టసుఖాలు ఆ మహానగర వాతావరణంలో కన్నులకు కట్టినట్లు చిత్రించడమే ఈ సినిమాలో చేసిన ప్రయత్నం. కథ వ్రాసిన నగేంద్రనాథ్ మిత్ర—మధ్య తరగతి విమ్న వర్గంలోని చిన్న రాబడితో జీవించే సంసారాలలో ఉండే దైనందిన కష్టాలను వర్ణించారు. చిత్రనిర్మాణంలో సత్యజిత్‌రాయ్ కథలోని సంఘటనల కంటె పాత్ర చిత్రణకు ప్రాధాన్యమిచ్చి, ఈ మధ్య తరగతి కుటుంబ జీవనంలోని బాధలు జాలిగా చిత్రీకరించారు. ఈ ప్రయత్నంలో ఒక నిష్ఠ, ఒక నిగ్రహము, ఒక నిండుతనము గోచరిస్తుంది.

ఈ చిత్రములో నాయిక ''ఆరతి''—కుటుంబ పోషణ నిమిత్తం ఉద్యోగం చేయవలసి వస్తుంది. తొలినాడే ఆమె భర్త 'సుబ్రత్' ఆఫీసులో దిగబెట్టి వెళ్తాడు. ఆతనిని చూచి, ఆ యాఫీసులోనే పనిచేసే ఆంగ్లోయిండియన్ అమ్మాయి—ఎవరు నీ 'బోయ్ ఫ్రెండా' అని అడుగుతుంది. 'ఆరతి' నవ్వి—తన పాపిట ధరించిన 'సింధూర్ చూపిస్తుంది. ఇంకేం మాటలాడదు. అదే చాలు ఆమె సతీత్వాన్ని, ఆమె సంసార జీవనాన్ని పరిచయం చేయడానికి. అలాగే ఆమె మామగారు ఒక పురాతన కాలపు బడిపంతులు. ఈ నూతన యుగంలో కూడ ఇంగ్లీషు పద్ధతులతో ఇంగ్లీషు మాటలాడుతూ తన పూర్వ సంపద గూర్చి పొగడుకొంటూ ఉంటాడు. తన దగ్గర చదువుకొన్న విద్యార్థులు—ఏకలవ్యుడు ద్రోణాచార్యునికిచ్చినట్లు గురుదక్షిణ యివ్వాలి అంటాడు. కాలంతో మారక తప్పదయ్యా అంటే ఆయామ్ టూ ఓల్డ్ టు ఛేంజ్ (I am too old to change) అంటాడు. అతడు బోధించే విద్యాబోధనలో ఆత్మగౌరవము, అహంకారము మఱచిపోలేదు. ఈ దుర్బలతలు సత్యజిత్‌రాయ్ చక్కగా చిత్రించాడు. ఈ పూర్వకాలపు ఆచార్యుడు తనను సంఘం గుర్తించలేదనే అహంభావంతో తీఱని కసి, కొడుకుమీద, కోడలి మీద తీర్చుకొంటాడు. వాళ్లను ప్రతి క్షణం సాధిస్తూ ఉంటాడు. చివరకు వివేచన దృష్టితో పరిశీలించి తప్పు తెలిసికొని కోడలి శుశ్రూష శరణుగా వచ్చి పడ్తాడు.. కొమారుడు సుపుత్రుడికి ఒకవైపు పితృభక్తి ఒకవైపు తన సంసారానురక్తి వీటిమధ్య పడి, విక్షుబ్ధ మనస్కుడై ఎటు పోవడానికీ సాహసించని యువకభావన. ఈ సంసారంలో మంచి చెడ్డలను ఓర్చుకొని—సంసారానికి చుక్కానిగా నడుపుకొని భూదేవి వంటి ఓర్పుగల తల్లి—వీటిమధ్య చిన్న రాబడితో ఉద్యోగంచేసే విద్యావతి ఐన స్త్రీ ఇంటి కోడలై పరాభవం పొందుతూ అవమానాలు సహించవలసినదేనా? సహించదు; ఆమెలో అగ్ని రాజుకొంటున్నది. స్ఫులింగాలు ప్రజ్వరిల్లుతున్నాయి. ఆమె తిరుగుబాటుచేసి తన ఆత్మ వ్యక్తిత్వం నిలుపుకొంటుంది. ఇది సత్యజిత్‌రాయ్ నిరూపించాడు. ఆమె త్రోవలో ట్రామ్ ఎక్కి వస్తూఉంటే—ఒక విద్యుత్కాంతి రేఖలో ఆమె ఆశ చూస్తుంది. అదే ఆమె జీవన సందేశకర్త. ఈ గభీర సహనశీలలోని శక్తి, సామర్థ్యము మానవజాతికే ఒక క్రొత్త ధైర్యము, ఒక జీవితేచ్ఛ కలిగించినట్లు నిరూపిస్తాడు రాయ్. ఈ చిత్రనిర్మాణంలో ఒక విలంబనము ఒక ద్రుతగమనముతెచ్చి దర్శకుడు చిత్రవేగంలో ఒక అద్భుతగతిని తీసికొని వచ్చాడు. ఈ చిత్రంలోని వివిధ పాత్రల అభినయంలో సత్యజిత్‌రాయ్ స్వయంగానే అందరిలోను కనిపిస్తున్నాడా అనిపిస్తుంది. ముసలి బడిపంతులుగా హరేన్ ఛటోపాధ్యాయ్, సుబ్రతునిగా అనిల్ ఛటోపాధ్యాయ్ కథానాయిక ఆరతిగా మాధవి ముఖోపాధ్యాయ్ అద్భుతంగా నటించారు. ఈ చిత్రానికి సంగీతం కూడ సత్యజిత్‌రాయ్ పరిచాలన చేసి ప్రతి స్వరంలోను చిత్రధ్వని వ్యంజన చేయించాడు.

అమెరికా కొత్త అధ్యక్షుడు

శ్రీ కె. తిరుమలరావు

అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాల ఉపాధ్యక్ష పదవికి రాజకీయమైన ప్రాముఖ్యత ఏదీలేదని ప్రతీతి. ('ది మోస్ట్ ఇన్-సిగ్నిఫికెంట్ దట్ ఎవర్ ది ఇన్వెంషన్ ఆఫ్ మాన్ కంట్రయివ్‌డ్' అన్నాడుట మొదటి అమెరికా ఉపాధ్యక్షుడు జాన్ ఆడమ్స్.) అంతదాకా రాజకీయ నాయకులుగా చెలామణి అయ్యేవారు కూడా ఉపాధ్యక్షులు కాగానే క్రమంగా ప్రభుత్వానికి అంత అవసరంలేని ఒక అభరణంగా తయారయిపోతారంటారు. ఇది ఎంతవరకూ నిజమో కాని, చట్ట ప్రకారం కెన్నెడీ మరణంవల్ల అమెరికా 36 వ అధ్యక్షుడుగా నియమింపబడ్డ లిండన్ బెయిన్స్ జాన్‌సన్ మాత్రం ఎందరో అనుకుంటున్నంత, అంటున్నంత నిస్సహాయుడు కాదు.

రాజకీయవేత్తగా ఇప్పటికి చాలా సంవత్సరాలుగా ప్రసిద్ధి పొందినవాడు శ్రీ జాన్సన్. 1960—61 లో కెన్నెడీకి ఎదురుగా తనే అధ్యక్ష పదవికి ప్రయత్నించాడు. అయితే ధోరణి కనిపెట్టి, తను ఓడిపోయానని గ్రహించగానే కెన్నెడీకి నమ్మిన అనుచరుడైపోయాడు.

జాన్సన్ వయస్సు ఏభై అయిదు. మనిషి ఆరడుగుల మూడు అంగుళాల పొడుగు. టెక్సాస్‌లో స్టోన్‌వాల్ అనే చిన్న ఊరి దగ్గర జన్మించాడు. అతని తండ్రి, తాత ఇద్దరూ కూడా 'రాజకీయ వ్యక్తులే'. ఇద్దరూ టెక్సాస్ శాసనసభలలో సభ్యులు. తొమ్మిదవఏట ఒక మంగలిషాపులో బూట్లకి పాలిష్ వేసేవాడు శ్రీ జాన్సన్. పదిహేను ఏళ్ళు రాగానే స్కూలువదలి రోడ్లు వేసే కూలీగా చేరాడు. ఇంకా ఎన్నో చిల్లరపనులు చేసి, కొంతకాలానికి చదువు మీద ఆసక్తి గలిగి తనని తనే పోషించుకుంటూ బి. ఎస్. సి డిగ్రీ సంపాదించాడు. 1931 లో రాజకీయరంగంలోకి ప్రవేశించి తన 29 వ ఏట అమెరికా కేంద్ర శాసనసభకి ఎన్నిక అయ్యాడు.

బాగా దక్షిణాది రాష్ట్రానికి చెందిన వాడయినప్పటికీ లిండన్ జాన్సన్ 'పురోగమనవాది'గా పేరు పొందాడు. 'న్యూడీల్' సిద్ధాంతాల నిర్మాత ఫ్రాంక్లిన్ రూజ్‌వెల్ట్ ప్రభావం క్రిందికి వచ్చాడు. అతను తనకి 'డాడీ' అన్నాడు. ఆ తర్వాత డెమొక్రాటిక్ పార్టీ 'విప్' నుంచి ఆ పార్టీ 'సెనేట్ నాయకు' డయ్యాడు.

పార్టీ 'నాయకుడు'గా జాన్సన్ విశేషమయిన లౌక్యం కలవాడని పేరు పొందాడు. శత్రువులని రాజీ చేసుకొని మిత్రులుగా మార్చుకొంటాడంటారు కొందరు. ఉపన్యాసాలవల్ల కాక వ్యక్తిగతమయిన కృషివల్ల అవతల వాళ్ళని తనవైపుకి మార్చుకొనగలడనే పేరు సంపాదించుకున్నాడు జాన్సన్. అదీగాక స్వయంగా ప్రపంచంలో ఎన్నో ప్రదేశాలు పర్యటించి చాలా విషయాలు గ్రహించాడు.

అందుచేతనే జాతి సంబంధాల విషయమై అమెరికాలో కల్లోల పరిస్థితి ఏర్పడిన ఈ సందర్భంలో రాజకీయ నైపుణ్యం ఎవరిదగ్గరా నేర్చుకోనవసరంలేని లిండన్ బెయిన్స్ జాన్సన్ విధానాలు ఎటువంటివో పరిశీలించటం ముఖ్యం.

నీగ్రోల హక్కుల విషయంలో కొత్త అధ్యక్షుడు నల్లవారివైపే ఉన్నట్లు నొక్కి చెప్పాడు. ఇతని అభిప్రాయాలకూ, కెన్నెడీ అభిప్రాయాలకూ పెద్ద వ్యత్యాసం లేదు. అసలు శాసనసభల నిర్వహణలో ఎక్కువ సామర్థ్యం కల జాన్సన్ కెన్నెడీ కన్నా ఎక్కువే సాధిస్తాడేమో !

ప్రపంచశాంతి నెలకొల్పటానికి రష్యాలో మంతనాలు జరపటానికి సిద్ధంగా ఉన్నానని జాన్సన్ చాలాసార్లు చెప్పాడు.

ఐక్యరాజ్యసమితి లేకపోతే యుద్ధం తప్పదన్న కొత్త అధ్యక్షుడు ఈ సంస్థని అభిమానంతో పరిగణిస్తాడనటంలో సందేహంలేదు.

'నివాళి' పాట

శ్రీ హస్నాబాద నాగలింగ శివయోగి

నేటి వ్యవహారము ననుసరించి పాట, గేయము, గీతము, పదము పర్యాయపదములు. చిరకాలమునుండి తెలుగునాట గేయ సాహిత్య సంపద యపారముగ వర్ధిల్లినను మనకు లభించినది మాత్రము బహు కొద్ది. అదైనను 14, 15 వ శతాబ్దముల నాటిదే యని చెప్పక తప్పినది కాదు. ఈ గేయ సాహిత్యమును తడవినవా రందరును 11, 12 వ శతాబ్దముల నాటివగు, శిష్టకవులు పేర్కొన్న సమకాలిక గేయ పణతులైన అంక మాలికెలు, ఊయల పాటలు, గొడు గీతములు, ఆల తులు, తుమ్మెద, ప్రభాత, పర్వత, ఆనంద, శంకర, నివాళి, గొబ్బి, వెన్నెల, వాలేశు, ఇత్యాది పదముల నామములు మాత్రమే మిగిలినవి గాని, వాటి స్వరూపము ఇదమిత్థమని తెలియుటలేదని పలువురు పండితుల యభిప్రాయమై యున్నది.

లక్షణకారులు గూడ వీటికి లక్ష్య లక్షణముల నేర్పరచి రని వేరే చెప్పనక్కరలేదు. శిష్ట కవులు గూడ పద రచ నలు జేసినట్లు మన వాఙ్మయ చరిత్రలు చెప్పుచున్నవి. శ్రీనాథాది మహాకవులు గూడ నిట్టి రచనలకు కడంగినచో వాఙ్మయ మున వీటికి గల విశిష్ట స్థానము విదిత మగుటలేదా! కావున నిట్టి గేయ వాఙ్మయమును గూర్చి పరిశ్రమించి గాలించినవారికి బహు పురాతనమైన గేయ పుష్పములు లభించ గలవనియే నా నమ్మకము. ఎంద రెందరో మహానుభావులు గేయ సాహిత్యమును సేకరించి ముద్రించిరి. మరికొందరు సేకరణలోనే యున్నారు. నేను యీ గేయముల వేటకై బయలుదేరగా నెన్నియో అపురూపమైన పురాతన గేయములు నా కంట బడినవి. అందు కొన్ని కవులపేర్లతో గూడ వెలసినవి.

ప్రసిద్ధ శైవ వాగ్గేయకారులగు మడివాళయ్య, ఘన, ఘంట, మతము వారివి కూడ లభ్యమైనవి. వీటిని గురించి మరియొకసారి తెలియజేయుదును. అనేక పురాతన పదములు వ్రాయబడిన తాటాకు గ్రంథములు లెక్కకు మిక్కిలి లభించి నవి. నన్నెచోడుడు, పాల్కురికి సోమనాథుడును, సమకాలిక గేయముల నెన్నింటినో బేర్కొనిరి. ముఖ్యముగ సోమనాథుడు పలు రకములైన గేయములు (పదము) లను తాను స్వయ ముగా జూచినట్లె వర్ణించినాడు.

గమనింపుడు :—

''పదములు తుమ్మెద పదముల్ ప్రభాత
పదములు పర్వత పదములానంద
పదములు శంకర పదములు నివాళి
పదములు వాలేశు పదములు గొబ్బి
పదములు వెన్నెల పదములు నంజ
వర్ణన మరి గణ వర్ణన పదము
లర్ణవ ఘోషఘూర్ణిల్లుచు నుండ
బాడుచునాడుచు బరమహర్షమున
గూడి సద్భక్త సంకుల మేగు దేర''

ఇట్టి గేయరూపము లెట్లుండెడివో తెలిసికొనుట కష్ట మైనప్పటికి, కొద్ది మారు రూపముతోనో, భిన్నాభిన్నమైన యవయవములతోనో, జానపదులవలన నేటికి జీవించి యుండనచ్చునను టె సమంజసము. నే జూచినంత వరకు ముద్రితములై లభ్యమగుచున్న గేయ సాహిత్యమునందు 'నివాళి' పాట నా దృష్టికి తగులలేదు. అందుచేత నట్టి 'నివాళి' పాటను సేకరించి గేయ సాహిత్యాభిమానుల ముందుంచుచున్నాను.

చూడుడు :—

''1 నివ్వాళి ప్రభురాయ నివ్వాళి బసవ
నివ్వాళి గురుమూర్తి నీకు నివ్వాళి
2. అఖిలేశ లోకేశ అమిత ప్రకాశ
నిఖిల లోకారాధ్య నీకు నివ్వాళి
3. ఉర్జితనరిశేష ఓ పరమేశ
నిర్జిత జగదైత్య నీకు నివ్వాళి
4. శ్రీకంఠ సిత కంఠ శ్రీ నీలకంఠ
వైకుంఠపతి దంట నీకు నివ్వాళి
5. శివభక్త సంపన్న చెన్న బసవన్న
నీ వింతగుణికన్న నీకు నివ్వాళి
6. ఇష్ట ప్రణవపర అష్టాంగయోగ
ఇష్ట చిన్మయమూర్తి నీకు నివ్వాళి
7. భక్తుల పాలిటి భావజ్ఞుడైన
(శక్తి) చిన్మయమూర్తి నీకు నివ్వాళి
8. పర్వతకోద్దండ భవ్యదోర్దండ
నిర్వాణ గురుమూర్తి నీకు నివ్వాళి
9. శ్రీ మహేశ్వరలింగ చిన్మయమూర్తి
మంగళ పదమిచ్చు నీకు నివ్వాళి
10. పరనంత మర్త్యేశ సకల లోకేశ
నీవెంత ఘనుడన్న నీకు నివ్వాళి

11. అంగజ మదభంగ (హ) స్త పారంగ
జంగమ గురులింగ నీకు నివ్వాళి
12. [1]యాల పురములోనె (దార మబ్బుంగ)
నీరాజనము లిచ్చు నీకు నివ్వాళి
13. మడివేళ మాచయ్య మాది రాజయ్య
మా యిష్ట లింగయ్య నీకునివ్వాళి

మంగళహారతికి నివాళి పర్యాయపదము. పాల్కురికి సోమనాథుని కాలమున శుభ సమయములందు 'నివాళి' పాడుట యాచారమై యున్నట్లుగా తోచుచున్నది. రానురాను 'నివ్వాళి'యే మంగళముగా మారినదా ? అన్నమయ గారి కాలమునుండి మంగళములు పాడుట యాచార మయ్యె నేమో ! అయిన నీ 'నివాళి' పాటయందు, నీరాజనములు (ఆరతులు) మంగళము మున్నగు శబ్దములను వచ్చుటచే నీరాజనములు నివాళులు వేరువేరు అయి యుండునా యని సంశయము కలుగు చున్నది.

ఇక దీనిని గణ విభజనచేసి చూచిన నొక్కొక్క చరణమున మూడింద్రగణములు వాని వెంబడి నొక సూర్య గణమును అట్లేపాదమునకు 3, 5, 7 వ గణాద్యక్షరము యతి గలిగి యున్నది. ప్రాస గూడ గలిగియుండుట మరొక విశేషము. కాన నిది తరువోజ యనబడును. ఈ తరువోజను గురించి ఇంచుక పరిశీలించిన, వేంగీ చాళుక్యుడగు గుణగ విజయాదిత్యుని అద్దంకి శాసనమందు (9 వ శతాబ్దము)[2] తరువోజ గలదని తెలియుచున్నది. నన్నయకు పూర్వము గల పండిత కవులు తరువోజనే దేశి ఛందస్సు క్రింద వాడుచు తమ కవితను వెదజల్లి యుందురు. అందుచేతనే కాబోలు ఆ తరువాతి గేయముల వరుస లన్ని తరువోజ, మధ్యాక్కరలకు సమీపముగనే కనబడు చున్నవి. దీనినిబట్టి దేశి ఛందోరీతులు పదములనియే తెలియు చున్నది. అనగా వీటిని దేశి కవిత లనవచ్చును. పాల్కురికి సోమనాథుడు పేర్కొన్న, తుమ్మెద, వెన్నెల, వాలేశు పదములు గూడ నీ దేశి కవిత లనబడు తరువోజలై యుండును. కావున పై నుదాహరించిన 'నివాళి' పదము 12, 13 వ శతాబ్దముదై యుండును.

చివరి కొన్ని చరణములయందు యతి ప్రాసలు తప్పినవి. లేఖకుడు వ్రాయునెడ కొన్ని చరణ పంక్తుల మరచివాడేమో యనిపించును. పల్లవి అనేది లేదు. నిర్ణీతమైన రాగము సూచించలేదు. అయినను ఏదో యొక లయపై బాడుచు బోయినచో పై చరణములు పునరావృతముగా నందుకొను యవపరము గూడ లేవంతగా పాట సాగిపోవుచునే యున్నది. ప్రతి పాదాంతమున 'నివాళి' యను మాట మారుమారు కానవచ్చు చున్నది. ఈ పాటయందు—అల్లమ ప్రభువు, మడివాళ మాచయ్య, మాది రాజయ్య, చెన్న బసవన్న మున్నగు పురాతన (బసవేశ్వరుని సమకాలికులు) భక్తుల పేర్లు వినబడుచున్నవి. ''ఏవం భక్త హితార్థ మత్కలియుగే పాల్కురికి సోమప్రభో'' అని ప్రసిద్ధి వడసిన శివభక్తాగ్రేసరుడగు పాల్కురికి పేరు లేదు. అందుచేత నీ పాట సోమనాథునికి పూర్వముదై యుండును. లేదా సమకాలిక గేయమైన యై యుండి యుండును.[3]

సోమనాథుడు పేర్కొన్న 'నివాళి' పదము లిట్టివే అయి యుండును. విశేషించి గేయ సాహిత్యమునం దభిమానము గలవారు దీని ప్రాముఖ్యతను గూర్చి తెలియజేయుటే గాక, లభ్యమైన దేశియ పదములందు రాగ తాళ ఛందోబద్ధమై వెలసిన తొలిపాటలు వాటి రచయితలు కాలము మున్నగు వివరములతో పత్రికా ముఖమున తెలియజేయగలరని ఆశించుచున్నాడ.

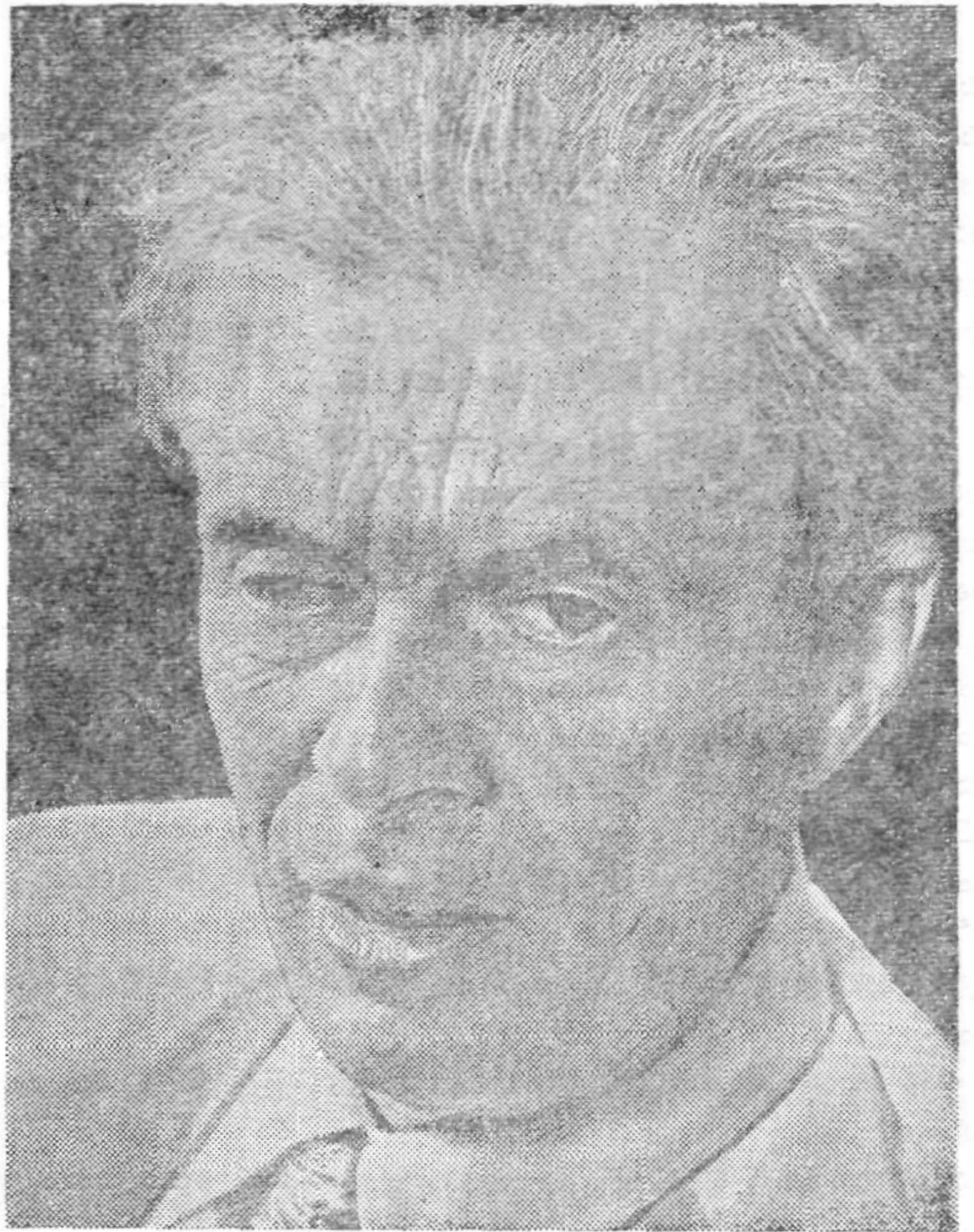
---

1. యాలపురము అనునది పూర్వము గొప్ప శైవ క్షేత్రముగా నుండెడిది. నేడు 'యాలాల' యని పిలువబడు చున్నది. (తాండూరు సమీపము, జిల్లా హైద్రాబాద్) ఇక్కడ కోటిలింగాలు గలవని ప్రతీతి. నే నిచ్చటికి వెళ్లి చూచితిని. ఇచ్చట అనేక శివలింగములును, వరాహ విగ్రహములును, కాగ్నా నది యొడ్డుననే గలవు. ద్వాపారమున కాలయవనుని రాజధానియై యుండును. ఇచటికి కొద్ది దూరములోనే ముచికుందుడు నిద్రించిన గుహ (రాకమాద్రి) భైరవ క్షేత్రము, ముచికుంద క్షేత్రము, మార్కండేయ క్షేత్రము (అనంతగిరి), దాముగుండం మొదలగు తీర్థములు గలవు. ఇచటనే ముచికుంద రాజర్షి వలన కాలయవనుడు భస్మమైనాడని ముచికుంద మాహాత్మ్యమను పురాతన సంస్కృత గ్రంథము (అముద్రితము) వలన తెలియు చున్నది. ఇచటి పర్వత ప్రాంతముల నుండి పుట్టిన నదికే ముచికుందానది యని పేరు. నేడు మూసానది యని పిలువబడు చున్నది.

2. అద్దంకి శాసనమందలి 'తరువోజ' పంక్తులు—
''పట్టంబు గట్టిన ప్రథమంబు నేడు—బల గర్వమొప్పంగ బైలేచి సేన
పట్టంబు గట్టించి ప్రభుః బండరంగు—బంచిన సామంత పదువతో బోయ—

3. నేను సేకరించిన కొన్ని పదములయందు, కవి పేరుతోబాటు కాలముమగూడ తెలియజేయు చరణములు గలవు.
ఉదా :—''మడివాళయ్య జెప్పెను పుడమి సుజనులొప్పను
ప్రభవ శుద్ధ చైత్రము పాడ్యమి గురువారః

ఆల్డస్ హక్స్లీ

అధ్యక్షుడు కెన్నెడీ హత్య, భారతసైనికాధికారులు విమాన ప్రమాదంలో మరణించటం, శ్రీ కన్నంవార్ మృతి, వీటి వల్ల ఆల్డస్ హక్స్లీ మరణానికి రావలసినంత ప్రాముఖ్యత రాలేదు.

ఆల్డస్ హక్స్లీ పుస్తకాలు, ఏవో కొన్ని చదవని సాహిత్యాభిమానులు ఉండరేమో! 'క్రోమ్ యెల్లో',, 'ఏంటిక్ హే', 'బ్రేవ్ న్యూవరల్డ్', 'పాయింట్ కౌంటర్ పాయింట్' మొదలయిన పుస్తకాలు వాటిని చదివేవారిని దిగ్భ్రాంతులనుగా చెయ్యకుండా ఉండి ఉండవు. ఈ రచయిత ప్రభావంలేని ఆధునిక రచయితలు చాలా తక్కువమంది ఉన్నారనటం అతిశయోక్తి కానేరదు.

(''ఆల్డస్ ఉన్నాడు'' అంటాడు ఒక మామ్ నవలలోని పాత్ర. రచయితల కీర్తిని వ్యంగ్యంగా, నిశితంగా వ్యాఖ్యానించే ఈ నవలలో కూడా మామ్ ఆల్డస్ హక్స్లీ ప్రాముఖ్యాన్ని గుర్తించా డనుకున్నా ఫరవాలేదు.)

ఆల్డస్ హక్స్లీ 'గొప్ప' వంశంలో జన్మించాడు. థామస్ హక్స్లీ—శాస్త్రజ్ఞుడు—ఈయన తాత; జూలియన్ హక్స్లీ—మరొక శాస్త్రజ్ఞుడు—ఈయన సోదరుడు. తల్లివైపు మాత్యూ ఆర్నాల్డ్ సంతతివాడు. భౌతిక శాస్త్రాలు అభ్యసిద్దా మనుకున్న ఆల్డస్ హక్స్లీ చిన్నప్పుడే వచ్చిన కంటి జబ్బు మూలంగా ఆ ఆశను వదులుకుని సాహిత్యంవైపు తిరిగాడు. సాహితీ ప్రపంచంలో దుమారం లేపాడు. ఒకప్పుడు ఆయన పేరు ఉచ్చరించటమే 'ఫాషన్' గా ఉండేదిట లండన్ సాహిత్యాభిమానుల వర్గాలలో .....

లలితకళలమీద, మానవజాతి నైతిక పతనం మీద, హక్స్లీ వ్రాసినంత సున్నితంగా, సూక్ష్మంగా బహు కొద్ది

మంది వ్రాయగలరు. నమ్మశక్యంకానంత పాండిత్యం, సున్నిత మనస్తత్వం కలవాడు కాబట్టి ఈయన రచనలు చాలా సునాయాసంగా వ్రాసినట్లు కనిపిస్తాయి. చదివే వారిలోనూ తమకి అన్నీ తెలుసునన్న భావం కలిగిస్తాయి ! హక్స్లీ పుణ్యమా అంటూ కొందరు కళాకారుల పేర్లు చాలా ప్రసిద్ధి పొందాయి. కాని ఆయన అత్యుజ్వల ప్రతిభ మొత్తంమీద మేలు కన్న కీడే ఎక్కువ చేసిందనే అనుమానం చాలామందికి ఉంది.

'క్లేర్ ద బెల్యూన్' అనే చిన్న కథలో ముఖ్య పాత్రని గురించి ఒక అమ్మాయి అనుకుంటుంది, అతను తిరగబడిన 'ఆల్కెమిస్ట్' అని; బంగారాన్ని కూడా సీసంగా మార్చే శక్తి అతనిలో ఉందిట ! పాఠకులకీ హక్స్లీ విషయంలో ఇదే అనుమానం కలుగుతుంది. ఆయన మనస్తత్వం ఎంత సునిశిత మయినదో అంత సున్నిత మయినది. అంతేకాక శరీరానికి సంబంధించిన కొన్ని క్రియల విషయంలో హక్స్లీ వ్యంగ్యం వెనకాల జుగుప్స, భయం ఉంటాయనిపిస్తుంది. 'ఐలెస్ ఇన్ గాజా' లో ఒక పాత్ర అన్నీ జీర్ణకోశం మీదనే ఆధారపడి ఉంటా యంటాడు. ఎల్ గ్రెకో చిత్రాలలోని రంగులు దేహం లోపల కొన్ని భాగాలు జ్ఞాపకం చేస్తాయి హక్స్లీకి. స్త్రీ పురుష సంబంధం విషయంలో ఇక చెప్పనే అక్కర్లేదు— ఎంత గాఢమయిన అనుభూతి అయినా విరక్తి పుట్టించక మానదనే సూచన మాత్రమే కాక, శారీరకమయిన వివరాలు రచయితలో జుగుప్స కలిగిస్తాయనే సూచన సయితం పాఠకులికి గోచరిస్తుంది. [షేక్స్పియర్ (ఉదాహరణకి) లో కూడా ఈరకం విరక్తి కనిపించినప్పటికీ అసలు అనుభవం వర్ణించేటప్పుడే అసహన భావం లేదనిపిస్తుంది.] అందుకనే ఆల్డస్ హక్స్లీని మొదట 'భక్తి' తో చూసి, ఆయన ప్రభావం క్రింద వ్రాసినా పోను పోను ఎదురు తిరుగుతారు. [''కాని విషం అప్పటికే రక్తనాళాలని ప్రవేశించింది !'' అన్నాడు ఒక రచయిత ఇటీవలే, హక్స్లీ ప్రభావం పూర్తిగా వదిలించుకొనలేక పోయాననే విచారంతో.]

1930 ప్రాంతాల ఆంగ్ల సాహిత్యంమీద పెరిగిన వారి మీద హక్స్లీ ప్రభావం మంచిదయినా చెడుదయినా తక్కువది మాత్రం కాదని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చు. అమెరికా ఇంగ్లాండుల సంగతి అటుంచి భారత మేధావులు, రచయితలు ఎంత వరకు, ఏవిధంగా హక్స్లీకి ఋణపడి ఉన్నారో పండితు లెవరయినా పరిశీలిస్తే బాగుంటుంది.

ఆల్డస్ హక్స్లీ భారత సంస్కృతి పట్ల చాలా ఆసక్తి చూపారు. ఎన్నో పరిశోధనలు జరిపారు. కాని, ఆయనకి 'హాలీవుడ్ యోగి' అనే బిరుదు సంపాదించిపెట్టిన ఈ పరిశోధనలు ఆయన కీర్తికి ముఖ్య కారణాలుగా పరిగణింపబడవు— 'మెస్కలిన్' ప్రభావం క్రింద వ్రాసిన పెద్ద వ్యాసాలు చదవటానికి బాగానే ఉంటాయి కాని, విశేషమయిన సంస్కృతి కల ఒక పాశ్చాత్యుడు ఇటువంటి మందు తింటే ఏవిధంగా ఊహిస్తాడో మాత్రం తెలుపుతాయి, అంతే.

69 వ ఏట పుట్టకురుపుతో అమెరికాలో మరణించిన ఆల్డస్ లియోనార్డ్ హక్స్లీని చదివినవా రెవరూ తమ మీద ఆయన రచనల ప్రభావాన్ని మరిచిపోలేరు.

—కె. ఆర్.

కళలఁ బ్రవీణుఁడై మిగులఁ గావ్యమునందుఁ బ్రియంబుగల్గి కో
ర్కులు సకలార్థికోటులకుఁ గూర్చి యొసంగుచు దానశూరుఁడై
పొలిచి సుకీర్తియై వినయ భూషణుఁడై మహిమానుభావుఁడై
నిలిచిన వాని నాయకుఁడని స్వచియింతురు సత్కవీశ్వరులు.

—చిత్రకవి పెద్దన

గ్రంథ విమర్శలు

శ్రీ కాళహస్తి మాహాత్మ్యము

ధూర్జటి కవి ప్రణీతము. పరిష్కర్త : శ్రీ తిమ్మావజ్ఝల కోదండరామయ్యగారు, ఎం. ఏ. సారస్వత కుటీరము. మద్రాసు—21. వెల : రు. 3.00.

శ్రీ కాళహస్తి మాహాత్మ్యము తొలుదొల్త, శ్రీ క్రొత్తపల్లి వేంకట పద్మనాభశాస్త్రిగారి పరిష్కరణముతో—1895 లో అచ్చు పడినది. పరిష్కరణము సరిగా జరుగలేదు.

తరువాత 1914 లో—ఒకపాటి పరిష్కరణముతో, వావిలికొలను సుబ్బారావుగారి లఘుటీకా సహితముగా ముద్రితమైనది. కాని, అపపాఠము లనేక మట్లే యున్నవి. ముద్రణము ముగిసిన పిదప దొరకినవి కాబోలు! "తాళదళ గ్రంథముల నుండి గ్రహింపఁబడిన సాధు పాఠాంతరములు" అని యొక పట్టిక, గ్రంథాంతమున చేర్పబడినది. ఒకటి, రెండు తప్ప, ఆ పాఠము లన్నియు సాధువులే.

అటుపిమ్మట, 1930 లో—అది మరల ముద్రితమైనది. కాని వెనుకటి పట్టికలోని సాధు పాఠములందు చేర్పబడలేదు. (పట్టిక యైనను చేర్పబడలేదు.) అందువల్ల పూర్వ ముద్రణములోని తప్పు పాఠము లట్లే నిలిచిపోయినవి.

అనంతర మా గ్రంథమును, శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారి సంస్కరణముతోను, వారి లఘుటీకతోను—వేంకట్రామ అండ్ కో వారు ప్రకటించినారు. అందును తప్పులు తొలగలేదు. మఱికొన్ని క్రొత్తవి చేరినవి. మొత్తముమీఁద ధూర్జటి కృతి అసాధు పాఠముల కగ్గమై, అట్లే ప్రచారములో నున్నది.

నేను 1962— జులై 'భారతి' లో "కాళ. మా. పాఠపరామర్శము" అను వ్యాసములో, పై రెండు ప్రతుల స్వభావములను తెల్పి, కొన్ని యప పాఠములను చూపించి, సాధు పాఠములను సూచించియున్నాను.

కాళ. మాహాత్మ్య మిప్పుడు (1963 లో) శ్రీ తిమ్మావజ్ఝల కోదండరామయ్యగారి సంస్కరణముతో క్రొత్తగా వెలువడినది.

శ్రీ కోదండరామయ్యగారు, ఈనాటి భాషా పరిశోధకులలో సుప్రసిద్ధులు. ప్రాత పలుకుబడులు, ప్రాచీన కవుల ప్రయోగ రహస్యములు—చిరకాలానుభవమున— బాగుగా గుర్తించి యున్నవారు. మఱియు పూర్వ కావ్యములను చక్కగా పరిష్కరించి, వరుసగా ప్రకటింపవలెనను సంకల్పముతో—ఇంతకుముందు కేయూరబాహు చరిత్రమును ఆవిష్కరించి యున్నారు. ఆ పరిష్కరణము భాషావిదుల ప్రశంసల నందుకొనియు నున్నది. కాని, ఈ పరిష్కరణ మంత సుష్ఠుగా జరుగలేదు.

వారు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున, బ్రౌను పండితుడు వ్రాయించి యుంచిన—వివిధ ప్రతుల పాఠముల నెత్తి వ్రాసికొని, సంశయము గలిగిన తావుల వ్రాతప్రతులలోని ఆ యా పట్టులను పరిశీలించి సాధుపాఠ నిర్ణయము చేసికొనుచు, ఈ పరిష్కరణ కార్యమును సాగించినట్లు పీఠికలో తెల్పియున్నారు.

ఆ పరిశోధనము వలన తప్పు పాఠములు కొన్ని తొలగినవి గాని, నిశ్శేషము కాలేదు. వారు చిలుకూరివారి ప్రతిని గాని 'భారతి' లోని నా విమర్శను గాని, క్రొత్తపల్లివారి 1914 ప్రతిలోని సాధు పాఠముల పట్టికనుగాని, చూచినట్లు లేదు. చూచియున్నచో—అన్నియు కాకపోయినను—మఱికొన్ని యైనను తొలగియుండెడివి. వారు మరల నొకమారు శ్రమ తీసికొనిన గాని, గ్రంథము నిర్దుష్టము గాదు.

వ్రాతప్రతుల పాఠములను, నే నూహించిన పాఠములను ఇందు చూపుచున్నాను. అర్థ వివరణాదు లెక్కువగా పెట్టుకొన్నచో, వ్రాత విస్తరిల్లును గావున, అచ్చుప్రతి పాఠమును—పాఠాంతరమును ఉదాహరించి, దాని క్రింద సాధుపాఠము సూచించి వదలెదను.

1. "త త్పట్టన, ప్రతిబింబించినఁ జంద్రకాంత రచిత ప్రాకార మొప్పారు." (1—19)

'ప్రతిబింబంబున' అని వ్రాతప్రతి పాఠము.

2. "బంగారు ప్రాంతచెఱంగుల గోణాము" (1—30)

బంగారు—'వ్రాత' (వ్రా. పా.)

3. ''భక్తిపూర్వక మతిన్ 'శరణార్థి' యొనర్చి'' (1—34)

'శరణార్థి యొనర్చి'—ఏక పదము (శబ్ద పల్లవ క్రియ).

4. ''రతి ప్రసంగముల, నర్ధ నిమీలిత నేత్ర పద్మముల్
మానని చుంబినంబులును, మాటల చొక్కులు వీడి వీడి పో
నీని కవుంగిలింతలు, ననేక విలాసములుం జెలంగఁగన్.'' (1—42)

'రతి ప్రసంగములు—నర్ధ నిమీలిత'.... అని యుండ నగును.

ఈ పద్యము, అప్పకవీయమునను—పై పాఠముతోనే ఉదాహృతమై యున్నది (3—151)—కాని, పద్యములోని—నేత్ర పద్మములు, చుంబనములు మున్నగు విశేష్యముల వలెనే 'రతి ప్రసంగములు' కూడా ప్రథమలోనే యుండవలెను. లేనిచో సమంజసార్థ మేర్పడదు. (ఇంత కెక్కువ వివరించుట కిది చోటు కాదు.)

5. ''ఘన భక్తి గర్త—నిర్ఖాత—చిత్తస్తంభ
తను గేహమున గాలి దలఁకు లేక.'' (1—71)

'గర్త—నిఖాత' (ప్రా. పా.) గర్తమునందు—'పాఁతఁ బడిన' అని యర్థము.

6. ''ఖర్జూ జ భర్జనోపార్జ్జనా, ఖండగ్రావము''(1—73)

'భర్జనోపార్జనా....' (ప్రా. పా), ఉపార్జనము = సంపాదనము.

7. ''బ్రహ్మ విద్యాధనభిక్ష నాదు హృదయం బను పాత్రమునందుఁ బెట్టవే'' (1—83)

'విద్యోదనభిక్ష' (ప్రా. పా)—విద్యా + ఓడన=విద్యోదన. 'ఓదన' మనగా—అన్నము. (ఈ 'ఓదన' పాఠమును చిలుకూరి వారు గుర్తించినారు గాని, గ్రంథములో — 'విద్యాధన' అను పాఠమును చేర్చినారు.)

8. ''ప్రకాశిత జగచ్చిత్ర క్రియాభోగమై.''(1—88)

'చిత్రక్రియా' (ప్రా. పా), 'జగత్తనెడు—చిత్రక్రియ' అని యర్థము. ఈ పాఠము—అచ్చు ప్రతిలో—అడుగున చూపబడినది.

9. ''డగ్గఱి సేవఁజేసి'' (1—90)

'సేవచేసి' అని యుండనగును. (ఇది—శ. ప. క్రియ)

10. ''దేవ ప్రమద సేవన ప్రథ నిలిచెన్.'' (1—95)

'దేవ—ప్రమథ' (ప్రా. పా), ఇదియు అడుగున చూపబడినది.

11. ''గిరిజా కర్ణోత్పల ధ్వంసితో
ల్బణ గండస్థల ఘర్మవారి.'' (1—97)

'కర్ణోత్పలోద్వాసిత' అని యుండుట యుచితము. 'ఉద్వాసిత = పోఁగొట్టబడిన' అని యర్థము.

12. ''ఉత్తరాశాభూమి గ్రుంకి ద
క్షిణ భూమి కడు నొడ్డ గెడవుగాఁగ.''(1—108)

భూమి 'క్రుంగి' అనుట యుచితము.

13. ''బడబాగ్ని పడికి లోపడని పాథోరాశి''(1—124)

'లోఁబడని' అని యుండవలె. ధాతువు 'లోఁబడు' గాని 'లోపడు' కాదు.

14. ''జాలంధరోడ్డీన బంధంబులం బుట్టుచున్.'' (1—146)

యోగబంధము—ఉడ్డీనము—కాదు. 'ఉడ్యాణము.'

ప్రాణు నపాను గూర్చి, యలపాముఁ గదల్చి, తదూర్ధ్వకేలితోడ్యాణము నొత్తి, మేను దృఢమై నిగుడం బిగియించి, దృష్టులన్ ఘోణముఁ జేర్చి, యా ప్రణవ ఘోషణమున్ విని, యందు మానస క్షీణము సేసినం బవనసిద్ధుఁ డనా! శివదేవ ధీమణీ! (సకల నీతి సమ్మతము—పీఠిక.)

కాబట్టి పాఠము—'జాలంధరోడ్యాణ బంధంబులన్' అని యుండనగును.—'రోడ్యాన' అని. ప్రా.పా—

15. ''శిలికంఠు డద్రి కన్యా
పతియై సుఖియయ్యె భువన భవనంబుల.'' (1—153)

'భవనంబున' (ప్రా. పా) ఏకవచనమున నుండుటయే సరసము.

16. ''అఖిల విద్యా రహస్యముల శంకలు దీర్ప
సరస నుండెడు మునీశ్వరులు వొగడ.'' (2—4)

'రహస్యములు శంకలుదీర్ప' అని యుండుట క్రమము. అది కర్తృపదము.

17. ''వ్యాహార సింహాసనారూఢ యయ్యును
బహువిధ వ్యావృత్తిఁ బ్రౌఢగాక.'' (2—7)

బహువిధ—'వ్యాహృతి' (ప్రా. పా.), వ్యాహృతి=మాఁట. 'మితిమీఱిమాటలాడక' అని భావము.

18. ''మోము పున్నమ చందమామ వెన్నెల గాయ
డెందంపుఁ గెందమ్మి గ్రిందు పడునా?''(2—10)

ఈ సీసమున తక్కిన మూడు పాదములలోను—'అవియు బడునొ', 'తప్పి పడునొ', 'మరలఁబడునొ' అనియే యున్నది. పడెనొ ?' అని యుండిన గాని అర్థము సరిపడదు.

19. ''తలఁపుతెర్వరి త్రోవఁ దప్పిపడునొ?'' (2—10)

'త్రోవదప్పు'—క్రియ. 'త్రోవన్—తప్పు' అనుట సరి కాదు. కనుక పాఠము 'త్రోవదప్పి పడెనొ ?' అని యుండ నగును.

20. ''రాయంచ నడపుల రాయుడి.'' (2—10)

'రాయిడి' సరియైన రూపము. చిలుకూరి వారి ప్రతి లోను, వ్రాతప్రతిలోను 'రాయిడి' అనియే యున్నది.

21. ''మ్రొక్కిన నొకలేమ మో మెట్టిఁగాఁ జేయు.'' (2—18)

'ఎట్టింగా' అనుట సరికాదు, 'ఎట్టిగా' అనుట సరి.

22, ''కోవన నార్చినం దెసలఁ గుంజరముల్ సెదరెన్.'' (2—35)

'కోవున నార్చినన్ దెసల కుంజరముల్' అని సరియైన పాఠము. (శ. ర. లో—'కోవు' క్రింద నున్నది.) దెసల కుంజర ముల్ = దిగ్గజములు.

23. ''చిత్తాయత్తమై కార్ము కా
మోఘాస్త్రంబులు దాల్చి.'' (2—37)

'చిత్తాయత్తమౌ' అని యుండవలె. తమకు—చిత్తము వచ్చిన=ఇష్టమైన—అని యర్థము.

24. ''పట్టిన మునుమున్, గడదేటిచి.'' (2—42)

మూడు ప్రతులలోను 'గడదేటిచి' అనియే యున్నది. ధాతువు కడతేఱు' గాని, 'కడదేఱు' కాదు. కాబట్టి 'గడతేటిచి' అని యుండనగును.

25. ''మనజాహౌఘ దేహాస్త్ర ధారా
ధౌత క్షితి ధూళిపాళిగ.'' (2—49)

'దేహాస్త్రధారాధౌత' (వ్రా. పా.) అస్రధారాధౌత—రక్తధారలచేత కడుగబడిన అని యర్థము. 'అస్ర' పాఠ మర్థరహితము.

26. ''నిశాత బాణముల నా జో దేసె బేతాళముల్
గ్రుక్కిళ్ళ్రమింగఁగఁ గ్రొత్త నెత్తురుల వాఁగుల్
పాలఁ గ్రవ్యాదులన్.'' (2—51)

'క్రవ్యాదులన్' (వ్రా. పా.), 'ఏపెన్' అను క్రియకు 'క్రవ్యాదులు' కర్మ. కనుక 'క్రవ్యాదులున్' అనుట సరి పడదు.

27. ''ముప్పదివేల రక్కసుల, ముంచె విరించి తనూజుఁ డీశ్వరుం
డప్పుర దైత్యవీర నివహమ్ముఁ శరమ్ములఁ గ్రుమ్మ
కైవడిన్.'' (2—55)

'క్రమ్మ కైవడిన్' (వ్రా. పా.), ఈశ్వరుడు పురదైత్య నివహమును, శరములచేత,—క్రమ్మ కైవడిన్ = పొదివిన విధ ముగా, విరించి తనూజుడు రక్కసులను, విశిఖావళిన్—ముంచెను—అని యర్థము. 'క్రమ్మ'అను పాఠము అచ్చుప్రతిలో అడుగున చూపబడినది.

28. ''కిరీటంబుల నుండి రాలిన వజ్రమౌక్తిక రజో గుణంబు లవణంబు.'' (—262)

'రజోగణంబు' (వ్రా. పా.)—అదే సాధువు.

లవణముగా చెప్పబడినది 'రజోగుణము' కాదు. రజో గణము—రజస్సుయొక్క సమూహము. వజ్రాల పొడి, ముత్యాల పొడి అన్నమాట.

29. ''ప్రాతఃకాల తుషార శీకరచయ ప్రాప్తిన్ లస న్మౌక్తికో
పేతాగారము లట్లు చెల్వెసఁగు త ద్బిందుచ్ఛటా జాతఖ
ద్యోతచ్ఛాయలఁ గొంతసేపు బహు రత్నోద్దీర్ణ గేహంబులై
లూతాకల్పిత తంతు సద్మములు వొల్చెన్.'' (2—96)

'చెల్వెసఁగి' అని వ్రా. పా.—అదే సరియైనది.

30. ''విషాదచిత్తుఁడై'' (2—110)

'విషణ్ణచిత్తుఁడై' (వ్రా. పా.) సాధువు.

31. ''అనువున శివపూజఁ జేసి.'' (2—113)

'శివుఁ బూజచేసి' అనుట యుచితము. 'పూజచేయు' శ. ప. క్రియ.

32. ''వెడవిల్తు వేఁడిమి విడుపుఁ జూప.'' (2—124)

'విడుపుచూప' అనుట సాధువు—విడుపు చూపు, వెలుపు చూపు, మొలకచూపు మొదలైనవి—శ. ప. క్రియలు.

33. ''చింత యన్ వేకి తనలోను చేసికొనియె.'' (2—124)

'తను లోనుచేసికొనియె' అనుట సమంజసము. తనున్ = నన్ను, లోను చేసికొనియెన్=ఆక్రమించెను. అని యర్థమగును.

''అట్టి చింతాజ్వరంబు న న్నలమికొనియె.'' (కాశీ. 1—111)

34. ''వియత్తలము పీఁదన్ మించి యొప్పారు ద
ట్టపుఁ దెంజీకటిచెట్టుఁ జుట్టుకొని యుండం బొల్చెఁ ధారల్ తదీ
య ఫలాశాంతర దర్శితోర్ధ్వ భువనో ద్యద్దీప్తి ఖండక్రియన్.'' (2—130)

క్రొత్తపల్లివారి ప్రతిలోను ఇదే పాఠము. 'ఫల'— 'భవన' అనునవి అపపాఠములు.

'పలాశాంతర .... భువనోద్యద్దీప్తి' అని చిలుకూరివారి పాఠము. అదే సాధువు. (ఈ ప్రతిలో 'భువన' అడుగున చూపబడినది.)

35. ''ఉదయగ్రావము పానవట్ట, మభిషేకోద ప్రవాహంబు వార్ధి, ధరధ్వాంతము ధూపధూమము.'' (2—132)

చిలుకూరివారి పాఠమును ఇదే. కాని, వారు—ఈ పాఠమున—ద ధ లకు ప్రాస సాంకర్య మున్నదనియు, 'దరధ్వాంత' మన్నచో ప్రాసము సరిపడుననియు వ్రాసినారు. ప్రాసము మాట యెట్లున్నను, ధరధ్వాంతము—దరధ్వాంతము అను పాఠములు రెంటను అర్థము సరిపడదు. 'దరీధ్వాంత' మన్నచో అన్నియు సరిపడును. నే నీ విషయమును నా పరామర్శలో తెలిపియున్నాను.

36. ''రజనీ సుధాకర రతివియోగ నిధాన
కామప్రతాపాగ్నిధామ మనఁగ.'' (2—137)

''రజనీ .... నిధాన—రాత్రికి చంద్రునిమీఁది ప్రేమతోడి వియోగమునకు, ప్రధాన కారణమైన'' అని చిలుకూరివారి టీక.

ప్రధానకారణమను అర్థమునిచ్చు పదము 'నిదానము' గాని, 'నిధానము' కాదు. కాబట్టి పాఠము—''వియోగ నిదాన' అని యుండదగును.

37. ''సంధ్యాది దేవతా చారు పీతవ్రాత
పద్మరాగ ప్రభాపటల మనఁగ.'' (2—137)

'పీత ప్రోత' అని వ్రా. పా—ఆ పాఠమే సరసము.

'పీత= పీఠములయందు, ప్రోత = కూర్పఁబడిన, పద్మరాగముల ప్రభాపటల' మని యర్థము.

38. ''దళితకుంభ, సీమ నున్న పాము చిదిసె, నేనుంగును
బడియె, నెత్తురచటఁ బడియుగట్టె.''(2—150)

''బడియెఁ గట్టె (పూ. ము.)'' అని ఫుట్‌నోటు.

'బడియె నకట' అని చిలుకూరివారి ప్రతి.

ఈ మూడు పాఠములును అర్థము కుదురనివే = పద్యములోని క్రియల క్రమమును బట్టి—'పడియుగట్టె' అని యుండుట యుచితము. 'నెత్తురు, పడియుగట్టన్— పడియుగట్టఁగా, ఏనుఁగుపడెను, పాము చిదిసెను' అనుట సరిపడదు.

39. ''సంభ్రమరత ! భవబంధ విమోచన !
యో—గీశ్వర మానస సంవిత్సుఖ సూచక !''
(2—152)

ఈ పాఠమున అంత్యానుప్రాసము తప్పినది.

'సంవిత్సుఖ సూచన' అని వ్రా. పా—

40. ''త్రోవలఁ బోయినఁ జిద్రూపమ్మును
కని చాలింతురు మది సంతాపము.'' (2—152)

ఇందును అంత్య నియమము చెడినది. తొలి పాదమున, 'నీ చిద్రూపము' అని వ్రా. పా.—

ఇవి స్థూలదృష్టి కగపడిన విషయములు. నిశితముగా చూచి సరిపఱచవలసిన పట్టులు చాల కలవు. వ్యాసము పెరుగు నన్న భయముచేత, మొదటి రెండాశ్వాసములలోని పాఠములను మాత్రమే పరామర్శించితిని. మూఁడు నాలు గాశ్వాసములలోను ఇట్లే విచారింపవలసిన పాఠము లెక్కువగనే యున్నవి.

భవిష్యత్తున శ్రీ కోదండరామయ్యగారి పరిష్కరణమునకును, ప్రకృతమున ధూర్జటి కృతి పఠితలకును కొంత వఱకు ఉపకరింపవచ్చు నన్న తలపుతో ఈ కొలది విషయములు తెలుపఁబడినవి. వీటిలోని గుణదోషములకు పండితులు ప్రమాణము.

—దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి.

తాగుబోతు

(నవల—రచన : వినుకొండ నాగరాజు. ప్రచురణ : జయభారత్ బుక్‌డిపో, సుల్తాన్ బజారు, హైదరాబాదు. వెల : రు. 1.50. పేజీలు : 95.)

ఈ నవలను 'ల్యాండ్ స్కేప్ నవల' అన్నారు రచయిత. అంతకంటె 'ఇన్‌స్కేప్ నవల' అనటం బాగుంటుందేమో ! భౌతికదృశ్య వర్ణన కంటె వ్యక్తి మనస్స్రోతస్సు వర్ణనకే ఇందులో ప్రాధాన్యం. ఇది ఏకపాత్రాభినయం వంటిది. మాదిగలింగడు తాగుబోతు, కథానాయకుడు. సంధ్యవేళ పొలం దగ్గర బయలుదేరి పడుతూ లేస్తూ చీకటి పడుతూండగా గ్రామం దాటి ఊరు మాటుమణఁగే వేళకు మాదిగపల్లి చేరుతాడు. ఈ ప్రయాణంలో అతని మనస్సంచలన చిత్రమే నవలలో వస్తువు. అతని జీవితంలోని అనుభవాలను స్పృశిస్తూ అతని వ్యక్తిత్వాన్ని చిత్రించే ప్రయత్నం జరిగింది. ఇది ఆధునిక పద్ధతి. ఇరవయ్యో శతాబ్దంలో నవల పొందిన పరిణామం—సంఘటనల క్రమానుస్యూత పద్ధతిని వదలిపెట్టి, కాలగతికీ, బాహ్య ప్రపంచ గమనానికీ ప్రాధాన్యం ఇవ్వకుండా త్రికాల సంకీర్ణమగు వ్యక్తి అనుభూతికీ, మనస్తత్వ వైచిత్రికీ ప్రాధాన్యత యిచ్చే పద్ధతి. ఇది రచయిత చిత్తశుద్ధికి గీటురాయి. భావనాశక్తి సహానుభూతిగా ఏ

వర్తనంచెంది, రచయిత పరకాయ ప్రవేశం చేస్తే తప్ప కావ్య ఫలసిద్ధి ఫలించదు. ఈ ప్రయోగాత్మకమైన రచనపట్ల నాగరాజుగారు ప్రదర్శించిన శ్రద్ధాసక్తులకు ఆయనను అభినందించవలసినదే!

రచయిత హెమింగ్వే వ్రాసిన "Old man and the sea" అన్న గ్రంథాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకున్నట్లు తెలుస్తోంది. హెమింగ్వే శైలిని కూడా అనుకరించాలని ప్రయత్నించారు. ఈ రెండు విషయాల్లోను కృతకృత్యులు కాలేదు. కాకపోయినా ఫరవాలేదు. లింగడి ఏకపాత్రాభినయం ఒడుదుడుకులు లేకుండానే రూపొందింది. "Life is a tale told by an idiot" అన్నట్లు జీవితానికీ, తాగుబోతు చిత్తవృత్తికీ కూడా సామ్యం ఉంది. తప్పతాగిన లింగణ్ణి జీవితానికే ప్రతీకను చేయటానికి—అలా నవల చివరి పేరాలో సూచించి ముగించటం— రచయిత పొందిన ఫలసిద్ధి. "....ఆడది, ఆకలి, పట్టుదల, పగ, దొంగతనం, హింస, బలమైనవాళ్ళు, బలహీనులు, కృతఘ్నత, చేతకానితనం, విశ్వాసం గల కుక్కలు, విశ్వాసంలేని విషజీవులు, లోపల అగ్ని, అరచేతిలో స్వర్గం, కష్టంలో సుఖం, సుఖంలో కష్టం. ఎన్నో పదజాలాలు చేరిస్తే పేరడాక్సులు. సాహిత్యంలో విలువైనవి. జీవితంలో ప్రతినిత్యం అంతా నిద్దరోతుంది. తిరిగి లేచేవరకూ. పశ్చాత్తాపంలేని జీవులు. ఇందులో—మాదిగ లింగడు." ఈ ముగింపు బాగానే ఉంది.—ఏమంటే పైన యిచ్చిన జాబితాలో అక్కరాలా ఒక్కొక్కటీ లింగడి మనస్సు ద్వారా నవలలో పాఠకునికి అనుభూతం చెయ్యబడినవే! కానీ, యింతాచేసి, మధ్య రచయిత జోక్యం ఎందుకు? "ఎన్నో పదజాలాలు చేరిస్తే పేరడాక్సులు. సాహిత్యంలో విలువైనవి" అన్న రచయిత మాటల్నీ "పశ్చాత్తాపం లేని జీవులు" అన్న రచయిత వ్యాఖ్యానాన్నీ తీసివేస్తే ఆ ముగింపు మరీ చక్కగా ఉండేది. ఇలా ఒక్కచోటే కాదు, ఈ పొరపాటు ఈ గ్రంథంలో అక్కడక్కడా చాలచోట్ల జరిగింది. గ్రంథం ఎత్తుగడలో మొదట పిచ్చమ్మనీ, కూలిమనిషి వెంకమ్మనీ ప్రవేశపెట్టటం, పెట్టినా, వెంకమ్మను గూర్చిన సుదీర్ఘమైన చరిత్ర కథనం చాలవరకు అనవసరమే. ఆ యిద్దరిమీదా లింగడి వ్యక్తిత్వ ప్రభావం చూపించటమే రచయిత ఉద్దేశమైతే, అది లింగడి ఏకపాత్ర ప్రాధాన్యతకే భంగం కలిగించేటంత మేర సాగటం, శిల్పం దృష్ట్యా లోపమే. కావ్యం ఏకాగ్రతని అది చెడగొట్టుతోంది. అలాగే కొన్నిచోట్ల లింగడి మనస్సుకూ ఊహకూ సంబంధంలేని రచయిత వ్యాఖ్యానాలూ, భావాలూ, పానకంలో పుడకల్లా ఉన్నాయి.

లింగడి పాత్రను సహజంగా సంపూర్ణంగా చిత్రించటం, వాడిని జీవితానికి ప్రతీక చెయ్యటం ఒక విజయం—కాని హెమింగ్వే పొందిన ఫలసిద్ధి పొందాలంటే యీ మొత్తం చిత్రణమీద ఒక ధ్వని రూపమైన సౌందర్య స్ఫురణ కూడా ఉండాలి. ఆ ధ్వని సౌందర్యం సాధించలేకపోయినందువల్లే నాగరాజగారి విశేష ప్రయత్నం కావ్య గౌరవాన్ని పొందలేకపోతోంది. శైలి విషయంలోనూ, పట్టుబట్టి హెమింగ్వే శైలి తాలూకు పై మెరుగులు సాధించబోవటం ఒక్కొక్క చోట హాస్యాస్పదంగా తయారైంది. భాషను అనవసరంగా ముక్కలూ, చెక్కలూ చేస్తూ, (అవసరమైనప్పుడు చేసినా ఫరవాలేదు) అదృష్టవశాత్తూ రచయితయొక్క యీ పట్టుదల గ్రంథం మొదట్లోనే కనిపిస్తూ ఉంది. తర్వాత, తర్వాత వస్తువుమీద దృష్టితో వ్రాయడంవల్ల శైలి సహజంగా ఉండి యీ లోపం కనిపించటంలేదు. ఈ నవలకు కూర్చబడిన "పరిచయం" క్రొత్త రచనా విధానాన్ని వ్యాఖ్యానించబోయి లేనిపోని అపోహల్ని కలిగించేదిగా ఉండటంవల్ల తృప్తికరంగా లేదు.

—ఆర్. ఎస్.

నవవిధ భక్తులు

రచయిత: శ్రీరామ శరణ్, కుందుర్తి వేంకట నరసయ్యగారు. మూల్యము రు. 2.50. ప్రకాశకులు: శ్రీరామ శరణ్ మందిరము, బుద్ధాం, నామ ప్రయాగ, (వయా) చందోలు, గుంటూరు జిల్లా.

"శ్రవణం—కీర్తనం, విష్ణోః స్మరణం, పాదసేవనమ్
అర్చనం, వందనం, దాస్యం—సఖ్య మాత్మ నివేదవ్" [sic]

అనే నవవిధ భక్తులను కూలంకషంగా చర్చించి నిరూపించిన గ్రంథమిది. త్యాగయ్య, పోతన, తుకారాం, క్షేత్రయ్య వంటి భక్తవతంసుల కీర్తనలలోను, ప్రబంధాలలోను, భక్త్యావేశమును చూపిస్తారు. ముక్తిప్రాప్తిలోగల సాధనాలన్న నిరూపిస్తారు. శ్రీ వేంకట నరసయ్యగారు తమ గ్రంథంలో పురాణములు, ఉపనిషత్తులు, కీర్తనలు, మున్నగు వాటిలో నుండి యుపపత్తులను చూపుచు భక్తి పద్ధతులను నిరూపిస్తారు. త్రిమతాచార్యులలో జ్ఞాన పూర్వక భక్తికి ప్రాధాన్య మియ్యడంలో శంకరులు, మధ్వాచార్యుల వారే పురోగమిస్తారు. శ్రీ రామానుజాచార్యుల వారు భక్త్యంగభూత విధానములలో "త్వమేవ శరణం మమ" అనే దాన్ని బలపరుస్తూ, "ప్రపత్తి"నే అత్యుత్తమ ముక్తి సాధనగా నిరూపిస్తారు. "దేహి" చేసే ప్రతి పనియు భగవదర్పణే అనే

విధంగా సాగే ఈ భక్తి మూడు వంతులు తగ్గిస్తే హాస్యాస్పదంగా నేడు పరిగణింపబడుతోంది. దానికి కారణం మొదట్లో వున్న "అనుష్ఠాన వైఖరి" పూర్తిగా తగ్గి ఆడంబరం కావడమే. అందుకే నవవిధ భక్తిక్రమము ఆవశ్య మాచరణీయ మను దృక్పథము శ్రీ వేంకట నరసయ్యగారి గ్రంథంలో ప్రతిఫలిస్తుంది. శ్రీ విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంత గ్రంథంగా స్థూల దృష్టికి గోచరించినా "సర్వమత సాధ్యం"గా భక్తి విధానం విశదీకరింపబడింది. ఈ గ్రంథాన్ని గురించి విడిగా చెప్పడం చంద్రుని కోనూలు పోగువంటిది. భక్తిసాధనలో ఎట్టి సంశయములున్నా, ఆ సంశయాల నన్నిటినీ తొలగించి ఆస్తిక్యాన్ని చేకూరుస్తుందీ గ్రంథం. అచ్చు తప్పులు చాల తక్కువ. "అమర్యాదః క్షుద్రః చలమతిః, అసూయా ప్రసవభూః' అనే తత్త్వంలో సాగిన వైష్ణవ వైర్యాను సంధానం మరింత వివరిస్తే బాగుండేది. అందరు చదువదగిన గ్రంథం. ఎంతో ఆవశ్యకమైనది.

—ఎన్. టి. పి. వి. రామానుజాచార్యులు.

ఆనందభిక్షువు

పద్య కావ్యము. కవి: వాసిలి వేంకట లక్ష్మీనరసింహా రావుగారు. ప్రచురణ: విశ్వర్షి గ్రంథమాల, చేబ్రోలు, గుంటూరు జిల్లా. మూల్యము: 2 రూపాయలు.

ఇది ఏడా శ్వాసముల కావ్యము. శ్రావస్తి నగరము నందు బుద్ధభగవాను డుండిన నాటి కథ. దాహముగొన్న ఆనంద భిక్షుకునికి నీరిచ్చి, పంచమ కన్య ప్రకృతి అతనిని మోహించినది. ఆమె తల్లి మాంత్రికురాలు. కూతురు మనోభీష్టమును, అనునయమువల్ల వారించలేక మంత్రశక్తితో ఆనందుని ఆకర్షించి, కూతురు దగ్గరకు లాగి తెచ్చినది. గాలివాటుకు ఎండుటాకువలె ఆనందుడు మంత్రశక్తికి లొంగి వచ్చి పడినాడు. అయితే ప్రకృతిని నా డాకర్షించిన ముఖదీప్తి, శరీరప్రభా ఈనాడు లేవు. ఈతనిని లాగి తెచ్చుటతో ఖర్చయిపోయిన మంత్రశక్తి జ్వాలయై మాంత్రికురాలిని కబళించినది. మాతంగికి జ్ఞానోదయమైనది. పాతాళమందున్న ప్రకృతిని పైకి లాగుటకు తల్లి శక్తి, మునివర్యు ఆత్మశక్తి కలవిశ పడ్డాయి. అది ఖర్చైపోయినది. ఇది బాధపడి పడక విడిచినది. ఇదీ కథ.

కవిగారికి ధారాశుద్ధిగల వాక్కు కలదు. కొత్త అందమును చూచి పట్టగల సౌందర్య దృష్టి కలదు. చక్కని పాండిత్యము కలదు. వీరి పద్ధతి, వర్ణనా సౌందర్యాన్ని మెరపించే ప్రాచీనకవులపద్ధతే. అయితే వర్ణనలు కొత్తవి. బౌద్ధ సంప్రదాయాభిమానమూ, హిమవంతుని చల్లని ఎత్తూ వీరి ప్రకృతిని పట్టిలాగినవి. అన్వయవక్రత లేక, కాలిబాటవలె మలుపు పిలుపులతో సాగిపోయే వీరి రచన నిసర్గ సుందరము, ఈనాటి రచనలలో విచిత్రము. రచనా పాటవంతోకాక, కథా సౌందర్యముతో చదువరులను లాగే కావ్యము వీరు రచిస్తే చదవాలని ఉన్నది నాకు.

—శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి.

నాట్యశాల

(రచన: శ్రీనివాస చక్రవర్తి. ప్రచురణ. జయంతి పబ్లికేషన్స్, విజయవాడ 2. (ద్వితీయ ముద్రణ—1963) శారదా ప్రెస్ ముద్రణ. వెల: 1.50. పుస్తక పరిమాణము: 103 పుటలు.

ఈ గ్రంథము చిన్నదైనను ఇందు ఆవిష్కరించి, కథన మొనర్చిన వస్తువు పురాతన మైనది; ఆధునిక మైనది —నాట్యకళ. కాని, రచన వేరువేరు వ్యాసములుగా వ్రాసి గ్రంథ ప్రచురణకై ఏకసూత్రమున సంధింపబడినది. అందుచే రచనా (Organism) పునరుక్త విషయములతో నుండుట, చెప్పతగిన విషయములు లేకుండుట సిద్ధించినది. వ్యాసములను పేర్చుట కూడ తారుమారుగా నున్నది.

'నాట్యశాల' యందు జరుగు కార్యకలాప మేమనః—

తతో వృక్షస్థానీయం కావ్యం, తత్ర పుష్పాదిస్థానీ
యోఽభినయాది వ్యాపారః, తత్ర ఫలస్థానీయః
సామాజిక రసాస్వాదః.

దృశ్యకావ్య మొకదానిని కవి రచించును. ఇది చెట్టు. ఆ రూపకమును నటీనటులు అభినయాది వివిధ భంగులతో నటింతురు. ఇవి ఆ చెట్టు ఫలములు. వాటిని ఆరగించి సహృదయులు రసానందభరితు లగుదురు. ప్రేక్షకులుండు కక్ష్య నాట్యశాలయందలి భాగము. ఈ పొత్తమున ఆర్య మిశ్రుల గూర్చి వ్యాస మొక్కటి యుండి తీరవలెను. ఇందు చెప్పినవి నటులకు హెచ్చరికగా ఉపయోగించును. కాని, మన కాలమున కావలసిన హెచ్చరిక సామాజికులకు. వారు కావలెనన్ననే నాటక ప్రయోగము జరుగును.

రచయితకు దోహద మొసంగిన గ్రంథముల పట్టీ ఇచ్చి యుండిన ఈ నాట్యకళపై పరిశోధన సలుపువారికి ఉపయోగముగ నుండెడిది.

వీరు నాట్యకళను గూర్చి బహుముఖ పాండిత్య మార్జించినవారే. అట్టి విద్యాసంపన్నులు మన భారతీయ రూపక నిర్మాణ సాంప్రదాయమును గూర్చియు గ్రంథ మొక్కటి వ్రాయుదురుగాక!

—కృష్ణశ్రీ

శ్రీతత్త్వము

కృతికర్త: మర్రిపాటి వెంకట నరసింహారావు. ఇది శ్రీ విద్యా సంప్రదాయములను గూర్చి తెలుపు వచన గ్రంథము. ఇందు పీఠిక 45 పుటలలో, 40 పుటలయందు శ్రీతత్త్వ స్వరూప నిరూపణ గావింపబడినది. శ్రుతుల నుండి, యుపనిషత్తుల నుండి ప్రమాణ వాక్యము లుదాహరింపబడినవి. ఈ వాక్యములు సస్వరముగా ముద్రింపబడి యుండుట విశేషము. ఆ వెనుక గ్రంథకర్త గురువులు శ్రీ శ్రియానంద నాథాపర నామధేయులగు ఈశ్వర సత్యనారాయణ శర్మ గారి జీవిత విశేషములు గ్రంథరచనలు గలవు. ఆ వెనుక కృతి

కర్త స్వవిషయ మున్నది. ఈతడు మైసూరు రాష్ట్రాంతర్గత షిమోగా మండలమున షరావళీ ప్రాజెక్టులో నొక ఇంజనీరింగు కంట్రాక్టు సంస్థయందుండి, యీ గ్రంథము రచించెను. వేదము, యోగవిద్య గురు ముఖముగ నభ్యసించినట్లు తెలియుచున్నది.

నూట డెబ్బదియైదు పుటల తరువాతి గ్రంథభాగమున (1) మణిద్వీపయాత్ర—ఒక మధుర స్వప్నము, శ్రీ శ్రియానందనాథ గురువేనమః అను రెండు శీర్షికలు. (2) షడశీనామకళా (3) మహేశ్వర రూప మెట్టిది. (4) శ్రీమాత గాయత్రీమాత. (5) షోడశాక్షరీ మంత్ర స్వరూపము అను శీర్షికలు గలవు. శ్రీ విద్యోపాసకులందఱు పఠింపదగినది. ప్రతులకు : సాధన గ్రంథమండలి, తెనాలి—వెల: 2.00.

జగద్గురు బోధలు

ప్రథమ సంపుటము—రచన : విశాఖ. గ్రంథ పరిశోధకులు : శతావధాని, (ఎం. వి. బి. ఎస్. శర్మ), వేలూరి శివరామశాస్త్రి. ఇందు శ్రీ కంచి కామకోటి జగద్గురు శ్రీ చంద్రశేఖరేంద్ర సరస్వతీ శంకరాచార్య స్వామి వారొనరించిన బోధనలు గ్రంథరూపమున ముద్రితము లైనవి. శ్రీ జగద్గురువుల బోధనలీ నలకు "ఆంధ్రప్రభ" లో క్రమముగా వెలువడినవి. అవియే యీ గ్రంథమున సంతరింపబడినవి. ఇందు (1) జగన్మాత—జగత్పిత, (2) అద్వైత సిద్ధాంతము, (3) భక్తి కర్మ, (4) నల్లనయ్య, (5) చెఱుకువిల్లు పూవుటమ్ము, (6) వినాయకుడు, (7) భయమెందుకు, (8) ఉపనిషత్తులలో ఉమాదేవి, (9) రత్నత్రయము, (10) వేదము—ధర్మము (11) వేదాంతము, (12) ఆనంద తాండవమూర్తి, (13) దక్షిణామూర్తి, (14) అక్షమాల, (15) శివుడవో మాధవుడవో (16) లోపల—వెలుపల, (17) గీతోపదేశము, (18) ద్వైత తత్త్వము. (19) భక్తి, (20) అపరిగ్రహం, (21) ఏది మోక్షము, (22) ఆర్ద్రా దర్శనము— అను శీర్షికలు గలవు. వీనిని బట్టి గ్రంథ ప్రాశస్త్యము తెలియనగును. పుటలు: 232. వెల : 2.50. ప్రాప్తిస్థానము : సాధన గ్రంథ మండలి, తెనాలి.

పంచాయత్ శుభోదయ సంచిక

ఈ పంచాయత్ శుభోదయ సంచిక రాష్ట్ర పంచాయతీ రాజ్ పరిషత్ అధికార పత్రిత మాసపత్రిక యొక్క నవంబరు నెల సంచిక. (సం. 2. సం. 2) 96 పుటలలో నున్న యీ సంచికయందు, పంచాయత్‌రాజ్ పరిషత్తుకు సంబంధించిన రాజకీయ, సాంఘిక, ఆర్థిక, విద్యా, ఉత్పత్తి సాధనాది సకల విషయములను గూర్చిన 42 గద్య పద్య శీర్షిక లున్నవి. పంచాయతీరాజ్ మంత్రి శ్రీ చెన్నారెడ్డిగారి లేఖతో ప్రారంభము. మాసవారి పంచాంగముతో ముగింపు.

ఇది ప్రతి నెల రాష్ట్ర పంచాయత్‌రాజ్ తరఫున టి. వి. రత్నాకరరావుగారిచే ప్రకటిత మగుచున్నది. ముఖ్య సంపాదకులు : జె. రఘోత్తమరెడ్డిగారు. వెల : 0.50 న. పై. పత్రిక కావలసినవారు : రాష్ట్ర పంచాయతీరాజ్ పరిషత్తు, బషీర్‌బాగ్, హైదరాబాద్—27.

ఉషః కన్య

రచయిత : శ్రీ ధన్వంతరి రఘూత్తమాచార్య. ఇది ఇంగ్లీషు భాషలో యఫ్. డబ్ల్యూ బెయిన్ వ్రాసిన "హెఫర్ ఆఫ్ ది డాన్" అను గ్రంథమునకు వచనాంధ్రానువాదము. ఉషస్సంబంధమైన ప్రాచీన ప్రణయగాథ. శైలి గ్రాంథికము. పుటలు : 68. వెల: రూపాయి: ప్రాప్తిస్థానము. కమలా ప్రకాశన మంది రమ్, 40/2 గిరిమ్‌పేట, చిత్తూరు.

కేశవ ప్రపత్తి

రచయిత : శ్రీ కుంటిమద్ది శేషశర్మ. పద్యకృతి. విశిష్టాద్వైతమత సంప్రదాయానుసారముగ, అకించన్యము, పంచ సంస్కారములు, వ్యూహ స్వరూపము, ప్రపన్నము మున్నగు నిరువది యారు విషయము లిందు గలవు. 'కేశవాయనమః మకుటముతో 108 పద్యము లున్నవి. శైలి ధారాళము. సులభము. 32 పుటలు. వెల: 75 న. పై. ప్రాప్తిస్థానము: కె. సదానంద, మెడికల్‌హాల్, ధర్మవరము, అనంతపురముజిల్లా.

వర్ణోచ్చారణ శిక్షా

పాణినిముని ప్రణీతమగు నీ గ్రంథమునకు శ్రీ స్వామి దయానంద స్వరస్వతీ విరచిత వ్యాఖ్య గలదు. దానిని తెలుగున శ్రీ కేశవార్యశాస్త్రిగారు వ్యాఖ్యాన పూర్వకముగ ప్రకటించిరి. సంస్కృత భాషా భ్యాసకుల కుపయుక్తము. పుటలు : 20. వెల: 20 న. పై. ప్రతులకు: శ్రీ మద్దయానంద వేదానుసంధాన సదనము, నారాయణగూడ, హైదరాబాదు.

క్షయాధిమాస నిర్ణయానుబంధము

శ్రీ పిడుపర్తి చిన కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి, భాషా ప్రవీణ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగార్లచే రచితము. ఇది జ్యోతిశ్శాస్త్ర సంబంధమైన చర్చ గల గ్రంథము. అధిక మాసము వచ్చినపుడు, రెండు మాసములయందును కర్మ కలాపము జరిగింపవలెనా లేదా అను విషయ మిందు చర్చితమై, అధిక మాసమున కూడా క్షయ మాసమునందు వలెనే జరుపవలెనని నిర్ణయింపబడినది. పుటలు 21. వెలలేదు. వలయువారు : పిడుపర్తి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, తెలుగు పండిట్, జిల్లా పరిషత్ హైస్కూల్. ర్యాలి, తూ. గో. జిల్లా

చైనా దురాక్రమణ

రచయిత: శ్రీ నూతక్కి రాఘవేంద్రరావు. ఇది అత్యావసర పరిస్థితులను కలిగించిన చైనా దురాక్రమణమును గూర్చిన బుర్ర కథ. కథానంతరం, వీరి రస ప్రబోధక గేయా లున్నవి. పుటలు: 41. వెల: 50 న. పై. ప్రతులకు: గ్రంథకర్త, శ్రీ సాంబశివా టింబర్ డిపో, మారిస్‌పేట పోస్టు, తెనాలి, గుంటూరు జిల్లా.

వి జ్ఞా ని

ఇది యొక పత్రిక. డి. లక్ష్మారెడ్డి, కె. వెంకటరావు' విలియం శర్మ సంపాదక వర్గము. పుటలు: 20. సంపాద కీయమున్నదిగాని, సంపుట సంచికలులేవు. పద్యములు, చిన్న కథ ఉన్నవి. వలసినవారు: విజ్ఞాన సమితి, పెదవంగర, జన గావ్, వరంగల్ జిల్లా.

గే య వా హి ని

కన్నెకంటి రాజమల్లాచార్యులు రచించిన గేయముల సంపుటి. గేయము లతి వాస్తవిక కవితాధోరణి ననుసరించి నవి. కృతికర్త తొలి ప్రయత్నం. పుటలు : 42. వెల : 50 న. పై. ప్రతులకు : మిత్రమండలి కార్యాలయం, . షేక్ అల్లాబక్షు, న్యూస్ యేజెంటు, పార్కురోడ్డు, మాచర్ల, గుంటూరుజిల్లా.

వీ ర బ్ర హ్మ మా !

రచయిత ఫణిదెపు ప్రభాకరశర్మ. ప్రసిద్ధ తత్త్వవేత్త యగు పోతులూరి వీరబ్రహ్మముగారిని గూర్చిన శతకము. 'వీర బ్రహ్మమా' అని 'బ్రహ్మమా' అని, 'శ్రీ' వీరబ్రహ్మ అని వివిధ మకుటము లున్నవి. పద్యశైలి సులభము, ధారాళము. పుటలు: 26. వెల : 50న. పై. ప్రాప్తిస్థానము : రచయిత, శిలేరు ప్రోజక్టు, విశాఖపట్నంజిల్లా.

దీనబంధు ధక్కరుబాపా జీవితము

కృతికర్త చోళ్లవిష్ణు. నవీన భారత వర్షమున హరిజన గిరి జనోద్ధరణకై అపారమైన సేవ చేసిన దీనబంధు థక్కరుబాపా (1869—1950) పవిత్ర జీవితమీ గ్రంథమున 122 పుట లలో, 23 శీర్షికలలో కన్నులకు గట్టినట్లు వర్ణితమైనది. "మానవసేవయే మాధవ సేవ" అను బాపా జీవిత సూత్ర మునకీ గ్రంథము వ్యాఖ్యానము. రచన సుగమము. వెల : రు. 1.25. ప్రతులకు : సి. హెచ్. విష్ణు, హరిజన నివాస్, కింగ్సువే. న్యూఢిల్లీ—9.

శ్రీ తల్లాప్రగడ నారాయణమూర్తి

షష్టిపూర్తి సన్మాన సంచిక. హరిజన బంధువు, రాజ కీయ, సాంఘికసేవా పరాయణుడు, త్యాగశీలి అయిన తల్లా ప్రగడ నారాయణమూర్తిగారి 60 వ జన్మదిన పూర్తి సమయ మున, ప్రముఖులు, మిత్రులు, శిష్యులు సమర్పించిన అభి నందన సంపుటము. వారి జీవిత విశేషములు, దేశసేవపూర్తిగ నిందు తెలుపబడినవి. పుటలు : 122. వెల : తెలియదు. ప్రతులకు: శ్రామిక విద్యాకేంద్రం. పెరవలి, తణుకు తాలూకా, ప. గోదావరిజిల్లా.

క ల్ప వ ల్లి

కృత్తివెంటి వెంకటేశ్వరరావు. కల్పవల్లి అను పేరుతో కృతికర్త రచించిన గ్రంథములోనిది రెండవ భాగము. నట సామ్రాట్ అక్కినేని నాగేశ్వరరావునకు అంకితము. ఇదివఱకు రచితములై పత్రికలలో ప్రకటితములైన 22 శీర్షికలతో పద్యము లున్నవి. అవి ఆంధ్రభారతవర్ష చరిత్రకు సంబంధించి నవి. పుటలు : 62. వెల : రు. 1.50. ప్రతులకు వెంకటే శ్వర గ్రంథమాల, గుడివాడ.

భగవన్నామ ప్రభావము

కర్త : శ్రీరామశరణ్ కుందుర్తి వెంకటనరసయ్య. ఈ వచన గ్రంథమున 47 పుటలలో, 20 శీర్షికలలో ఆదిని, వేద ఋషుల కాలమునుండి, అద్యతన కాలంలో రమణమహర్షి వఱకు రామనామముయొక్క మహాత్మ్యమును తెలుపు వాక్య ములు గలవు. చివర సంకీర్తన ప్రభావము వివరింపబడి యున్నది. వెల : 40 న. పై. ప్రాప్తి స్థానము : శ్రీరామ శరణమందిరము, నామప్రయాగ, బుద్ధాం—యాజలిపోస్టు, గుంటూరుజిల్లా.

శ్రీ గోదా సూక్తిమాల

శ్రావ్యకవితా విశారద శ్రీమాన్ మాడభూషి గోపాలా చార్యులుగారు రచించినది. వైష్ణవ వాఙ్మయమున బహు ప్రచారముగల 'ఆండాళ్' సాయించిన తిరువాయిమొళి అను 14 దశకములు గల ద్రవిడ గ్రంథమునకు నాంధ్ర పద్యానువాద మిది. పుటలు : 62. వెల : 1.50. ప్రాప్తిస్థానము : శ్రీ గోదా గ్రంథమాల, శ్రీమన్నారాయణపురము, ఉల్లిపాలెము పోస్టు, దివి తాలూకా (కృష్ణా).

శ్రీ వీరభద్ర సుప్రభాతము

రచయిత : కె. వి. అప్పలాచార్యులు. బి. ఒ. ఎల్. ఆంధ్ర రాష్ట్రమున హైదరాబాదునకు 25 మైళ్ల దూరమున నున్న "బొంతపల్లి" వీరభద్రుని గూర్చి సుప్రభాతము, విజ యము, మంగళము—అను శీర్షికలతో 54 శ్లోకములు గల లఘుకృతి—వేంకటేశ్వర సుప్రభాతము వలె "శ్రీ వీరభద్ర విజయీభవ సుప్రభాతమ్" అను మకుటము గలది. పుటలు: 23. వెలలేదు. ప్రతులకు: కాలయాపన కార్యాలయము, గుమ్మిడిదల పోస్టు, మెదకుజిల్లా.

బా ల నా టి క లు

రచయితలు : 1. కవుల ఆంజనేయశర్మ, 2. పిళ్లా అప్పారావు, 3. సుంకర భాస్కరరావు. బాలబాలికలకై మూడు నాటికలు. బాలసాహిత్యానికి సంబంధించినవి. పుటలు : 29. వెల : 50 న. పై. ప్రతులకు : రామా బాలానంద సంఘము, (రిజిష్టర్డు) శాఖవీధి, అనకాపల్లి, విశాఖజిల్లా.

లేఖలు

ఆంధ్ర నాటక సమీక్ష

భారతి సంపాదకులకు:

ఆర్యా !

"నేను ఒక పాఠకుణ్ణి ! సాహిత్యాభిమానిని. శ్రీ శ్రీనివాస చక్రవర్తిగారి వలె ప్రత్యేకంగా నాటకాలమీద, నాటక సాహిత్యముమీద కృషిచేసినవాణ్ణి గాని, శ్రీ శ్రీవాత్సవ గారి వలె వ్యాసకర్తని—ప్రత్యేకించి విమర్శక వ్యాసకర్తనిగాని కాదు. కేవలం ఒక పాఠకుణ్ణి !

పాఠకుడిలాగే శ్రీ శ్రీనివాస చక్రవర్తిగారి ఆంధ్ర నాటక సమీక్ష, నాటక పోటీలు, నట శిక్షణ, నాటక దర్శిని వంటి గ్రంథాలు చదివాను. అలాగే నవంబరు నెల భారతిని చదివాను. భారతి వంటి ఉత్తమ సాహిత్య పత్రికలో (98 వ పేజీలో) శ్రీ వాత్సవగారి "గ్రంథ విమర్శనము" చదివిన తరువాత ఒకటి రెండు విషయాలు వ్రాయవలసి వచ్చింది.

ముఖ్యంగా శ్రీ శ్రీవాత్సవగారు "ఆంధ్ర నాటక సమీక్ష" విమర్శిస్తూ చివరి రెండు మూడు వాక్యాల్లో "ఇదొక క్యాటలాగు వలె ఉన్నది. కాని, సమగ్ర నాటక సాహిత్య సమీక్షగా లేదు" అన్నారు. దీన్ని గురించి తరువాత ముచ్చటిస్తాను. ముందు వారన్న వాక్యం ఒకటి చూద్దాం. "కీర్తిశేషులు" "చిల్లరకొట్టు చిట్టెమ్మ" "నాలుగిళ్ల చావిడి" వంటి నాటకాల ప్రస్తావనే లేదు, అన్నారు వారు. కాని "ఆంధ్ర నాటక సమీక్ష" పుస్తకం 10 వ పేజీ మొదటి పేరాలో యిలా ఉంది:

"పూజించవలసిన కవి బ్రతికుండగా ఛీకొట్టి అతనింక బ్రతకడని తెలియగానే అతని మృత్యువును ఆధారం చేసుకొని కీర్తి ప్రతిష్ఠలు గడించాలని చూసే నీచబుద్ధులను నేటి కవి అనుభవించే దుర్భర జీవితాన్ని భమిడిపాటి రాధాకృష్ణ (రామకృష్ణ అని అచ్చు తప్పు వేశారు) "కీర్తిశేషులు" నాటకంలో దుయ్యబట్టారు."

రామకృష్ణ అని వేశారు గనుక చూడటంలో గమనించలేదా శ్రీ వాత్సవగారనటానికి 'కీర్తిశేషులు' అని ఉన్నది కదా ! ఇక 'చిల్లరకొట్టు చిట్టెమ్మ' గురించి ఆంధ్ర నాటక సమీక్ష 106 వ పేజీలో యిలా ఉంది :

"సరికొత్త పాత్రలతో గ్రామీణ జీవితంలోని ఒక భాగాన్ని చిత్రిస్తూ దాసరి గోపాలకృష్ణ రచించిన నాటకం 'చిల్లరకొట్టు చిట్టెమ్మ. ఇందులోని పాత్రలు చిల్లరకొట్టు పెట్టుకొని జీవించే చిట్టెమ్మ, ఇంటింటికీ తిరిగి ఇవి అవీ అమ్ముకునే జీడీల సీతయ్య, పువ్వుల పున్నయ్య, బట్టల బంగారం, పప్పుల వడ్డిశెట్టి, దత్తుడు సామాన్య వ్యక్తులు. ఈ సామాన్య వ్యక్తులతో ప్రతి గ్రామంలో నిత్యము జరిగే సంఘటనలతో ఈ నాటకం విరాజిల్లుతోంది. చిట్టెమ్మ అమాయకత్వాన్ని, కలుపుకోలుతనాన్ని ఆధారం చేసుకొని ఆమెను వశం చేసుకోవాలని వీరంతా యత్నించి తుదకు ఆమె మరణానికి కారకులవుతారు. గ్రామీణ జీవితంలోని ఈ భాగం మన కన్నులకు కట్టేటట్టు నేర్పుగా గోపాలకృష్ణ రచించారు."

ఇక మూడోది నాలుగిళ్ల చావిడి :

దీన్ని గురించి శ్రీ చక్రవర్తిగారెందుకు చేయలేదో నేను చెప్పలేను గాని 107 వ పేజీలో ఉన్న "1950—62, మధ్యకాలంలో వచ్చిన నాటకాల ఇతివృత్తాలలో ఉన్నంత వైవిధ్యం ఇంకే దశాబ్దంలోను కనుపించదు.' అని "ఇక శిల్పం...." అనటంతో వారు సరిగా 1962 వరకే సమీక్షించటానికి పూనుకున్నారు అనే అర్థం లేదుగాని అలాచేసి ఉండవచ్చు అనిపిస్తుంది. ఎందుచేతనంటే 1963 లో వచ్చిన నాటకాల ప్రస్తావనే లేదు ఇందులో. "నాలుగిళ్ల చావిడి" శ్రీ రావి కొండలరావుగారు ఎప్పుడు వ్రాశారో ఏమో గాని అది 1963 హైదరాబాదులో జరిగిన ఆంధ్ర నాటక కళాపరిషత్తులో ప్రదర్శింపబడి తరువాత మదరాసు నుంచి ప్రసారమైంది కూడ. అయితే పుస్తకంగా ఇప్పటికీ వెలువడినట్లు లేదు.

శ్రీ వాత్సవగారు ఒకసారి కూడ చదవకుండా విమర్శించారనే సాహసానికి నేను పూనుకోను. కాని ఎవరూ ఏక సంధగ్రాహి కారుకదా ! మామూలుగా చదువుకొనేందుకు ఒకసారి చదివినా ఫరవాలేదు. కాని, ఒక గ్రంథాన్ని సమీక్షిస్తూ ఉన్నప్పుడు దాన్ని మరొకసారి చదవటం అనుచితంకాదు. పైగా అవసరమేమో ! అయితే పైలాగా వ్రాయటానికి ఎన్నిసార్లు చదివారనుకోవాలి అనేది ప్రశ్న ?

శ్రీ శ్రీవాత్సవగారి సమీక్షలోని మరొక వాక్యం : "అందుచేత ప్రాతకాలంలోనివే కాక ఇటీవల వచ్చిన నాటకాల ప్రసక్తి కూడ దీనిలో లేదు." అన్నారు. అయితే ఒక విషయం మనవి చెయ్యవలసి ఉంది. శ్రీ వాత్సవగారు పేరెన్నికగన్న విమర్శకులు. వారు (పొరపాటునే కానివ్వచ్చును) ఇలాటి నాటకాల ప్రస్తావనే లేదని ఏ ఒకటి రెండు నాటకాల పేర్లు అదృష్టవశాత్తు ఉదహరించారో, అవి అందులో ఉండటం ఆ పుస్తకాని కొక గీటురాయి. శ్రీ వాత్సవగారు ఏవైతే ఉదహరింపవలసి ఉన్న వన్నారో అవి ఉన్నై. కాకపోతే లేవని స్పష్టంగా వారనేశారు. ఇక వాటి ప్రస్తావన ఉన్న విషయం గమనిస్తే శ్రీవారి పై వాక్యానికి అర్థంలేకుండా పోవటమే కాదు వారి విమర్శే మరో రకంగా ఉండాల్సి వస్తుందేమో !

మరో విషయం : "ఇదొక క్యాటలాగువలె ఉన్నది. కాని సమగ్ర సాహిత్య సమీక్షగా లేదు" అని. ఇందులోని మొదటి వాక్యాన్ని గురించి ముందు చూద్దాం. పైన నేను శ్రీ చక్రవర్తిగారి సమీక్షలోని రెండు నాటకాల గురించి యథాతథంగా ఉదహరించాను. 108 పేజీల గ్రంథంలో సముచిత స్థానం ఇవ్వతగిన వాటికి ఇవ్వ తగినంతగా ఇవ్వకపోతే పైన

వ్రాసినంత సుదీర్ఘంగా ఎందుకుంది ? క్యాటలాగుల్లో ఇతివృత్తాన్ని గురించి గానీ, గ్రంథాన్ని గురించి గాని చెబుతారు నిజమే ! కాని, పై పేరాల్లో వ్రాసిన విషయాలు అలానే ఉన్నాయా ?

కాగా 108 పేజీల ఒక గ్రంథాన్ని చదివి విమర్శ వ్రాయవలసి వచ్చినప్పుడే ఈ విమర్శలో "మయసభ" (ఉన్నవి లేనట్లుగా) ఏర్పాటవుతూంటే 'ఆంధ్ర నాటక సమీక్ష" లో (కేవలం 108 పేజీల గ్రంథంలో) ప్రత్యేకంగా గ్రంథ కర్తలు దిఙ్మాత్రంగా సమీక్షించ దలచుకొన్నప్పుడు శ్రీ వాత్సవ గారు వ్రాసినట్లు "సమగ్ర నాటక సాహిత్య సమీక్ష"గా లేదనటంలో అర్థంలేదు.

కాకపోతే సమగ్ర నాటక సమీక్ష బహుశా 108 పేజీలది కాక 1008 పేజీలది శ్రీ చక్రవర్తిగారు వ్రాయాలని శ్రీ శ్రీవాత్సవగారి "ఆకాంక్ష" ఏమో ! అలా అని ఎందు కనుకోవలసి వచ్చిందంటే "ఆ ప్రగతిలో ప్రబలిన వివిధ ధోరణులను, ఆ ధోరణుల అవతరణకు కారణాలయిన పరిస్థితులను, ఆ ధోరణుల ప్రాతినిధ్యం వహించే నాటకాలను, ఇతివృత్తాలను, రచనా విధానాలను దిఙ్మాత్రంగా సమీక్షించి పాఠకులకు పరిచయం చేయుట నా లక్ష్యం" అన్న గ్రంథకర్త వాక్యాలు వారి దృష్టిపథంలోనే వున్నై. (ఈ వాక్యాల్ని శ్రీవాత్సవగారు వారి విమర్శలోనే ఉదహరించారు.) ఆ వాక్యాన్ని ఉదహరించిన్నీ సమగ్రంగా లేదు అంటే అలా వ్రాయాలని వారి ఆకాంక్ష అయిఉంటుందనేగా అనుకోవాల్సింది?

ఆంధ్ర నాటక సమీక్షలోని గుణ విశేషాలను గాని, శ్రీశ్రీ వాత్సవగారి సమీక్షా దక్షతను గురించిగాని వ్రాయటానికి ఉద్దేశించిన వ్యాసం కానే కాదిది. ఇది కేవలం ఒక పాఠకుడిలేఖ.

(విజయవాడ) స్వర్ణ రాజ హనుమంత రావు

నిడదవోలువారి రోదనసంఖ్య

ఆర్యా,

భారతి (అక్టోబరు 1963) గ్రంథ విమర్శనములో "ఆంధ్ర సాహితీ సార్వభౌముడు" అను గ్రంథమును సమీక్షించుచు, పూజ్యపాదులు శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు 'ఆముక్త మాల్యద ఆరాశ్వాసముల గ్రంథముకాగా వేదమువారు ఏడాశ్వాసములుగా విభజించినట్లు తెలుపుచు శ్రీ దేవరపల్లి వేంకట కృష్ణారెడ్డిగారిని సమర్థించిరి.

అది యారాశ్వాసములదా? ఏడాశ్వాసములు కలదా? అని నిర్ణయించుటకై కొన్ని యుపపత్తులు చూపించిరి. అందులో "ఏ కవియైనా గ్రంథమునకు నాశ్వాసములను రోదన సంఖ్య యగునే డా శ్వాసములుగా వ్రాయడు......" అని వ్రాసిరి.

సప్త సంఖ్య రోదన సంఖ్య యే యైనచో ఋషులలో సప్తర్షులు, సంతానములలో సప్త సంతానములు, సంగీతములో సప్త స్వరములు, గ్రహములలో సప్త గ్రహములు, సముద్రములలో సప్త సముద్రము లుండుట ఏడుపు గొట్టులే యగును. ఎవరైనా ఏదైనా ప్రయోజనము నాశించి వీటిని ఏడ్పులోకానికి మార్చిరో యేమో! నిడుదవోలువారు పరిశోధించి వీటిని ఆరింటికి తగ్గించిన ఆరు స్వరములలోనే సంగీతము నేర్చుకొనవచ్చును......ప్రపంచములోగల సంఘము లందు సామాన్యముగా అయిదుగురు, ఏడుగురు సభ్యులుండెదరు. ఏదో జన వ్యవహారమున సామెతగా యున్నదిగాని సాహితీ లోకమున దానికి దుష్టస్థానముండినట్లు కనబడదు. అయినను సంఖ్యకు ఆశ్వాస విభజనకు ముడి పెట్టుట అసమర్థనీయము.

విశ్వ విఖ్యాతి నొందిన కవికుల చక్రవర్తి కాళిదాస కృత శాకుంతలమునం దేడంకములు, శ్రీనాథ కవిసార్వభౌముడు ప్రాయ మింతకు మిగుల గై వ్రాలకుండ రచించిన 'కాశీఖండము, న కేడా శ్వాసములే. వీటికి రోదన సంఖ్యచేత కల్గిన లోపమేమి? నిడుదవోలువారు వీటిని గూడా ఆరింటికి కుదించుమంటారా?

రెండవది "ఆముక్త మాల్యద" యందున్నవి ఆరక్షరములే కావున రాయలవారు ఆరాశ్వాసములు వ్రాయుట సహేతుకము. సమంజసము. అటులైన "కాశీఖండము"నకు నైదక్షరములే—దీనిలో శ్రీవారి విమర్శనాదృష్టిచే రెండాశ్వాసములు తగ్గించి తర్వాతి ముద్రణములో ఐదాశ్వాసములుగా ముద్రించవలయును. పరిశోధకులు, విమర్శకులు, సహృదయులునగు నిడుదవోలువారు గడుసుగా పెడసరపు మాటలచే వేదము వారిని ఖండించుటలోని స్వారస్యము తెలియదు.

సుప్రసిద్ధ సాహిత్య పరిశోధకులు చాగంటి శేషయ్యగారు ఆంధ్ర కవి తరంగిణి సప్తమ సంపుటము (పుట 134) లో కూలంకషముగా చర్చించి "రాయల తరువాత మరియొకరు షష్ఠాశ్వాసమును రెండుగా విభజించుటకు ప్రసక్తిగాని, ప్రయోజనముగాని లేదు. కావున రాయ లీ గ్రంథమును నే డాశ్వాసములుగా రచించిరని నిర్ణయించి యున్నారు.

ఇంతకు నేను ఆ రాశ్వాసములా? ఏడాశ్వాసములా? అను నిర్ణయము చేయబూనుకొనటంలేదు. నిడుదవోలు వారు చూపిన పై రెండుపపత్తులు వాదమునకు నిల్చునవికావనియు, ఇంతటి అల్ప హేతువులచే ఆశ్వాస సంఖ్య నిర్ణయించుట అసమంజసమనియు మనవి. క్షంతవ్యుడను.

జోగిపేట: ఎం. కృష్ణమాచార్యులు.

భేరీ యో గ ము

ఆర్యా,

"లగ్నేశే పరమోచ్చస్థే ధనరాశి సమన్వితే
రాజ్య నాథేన సందృష్టే భేరీయోగ ముశంతి తం'

యీ శ్లోకంలో లగ్నాధిపతి ధన స్థానంలో పరమోచ్చలో ఉండాలని ఉంది. ఇది సంభవమా ఏ లగ్నమునకైనా ? మరి శ్లోకం తప్పా ? తెలిసినవారు వ్రాయకోరుచున్నాను.

(అవనిగడ్డ) కవితా కామేశ్వరశర్మ.

కీర్తిశేషుడు జాన్ కెనెడీ

గుండ్రని ముఖం. కోటేరువంటి ముక్కు. నీలి రంగు కళ్లు. దువ్వెనకు లొంగని జుట్టు. ముగ్గిన తాటిపండువంటి శరీర ఛాయ. శరీరానికి అంటుకొన్నట్టు ఉండే పామ్‌బీచ్ సూటు. పొడగరి విగ్రహం. కంగువమోగే కంఠస్వరం. అనర్గళమైన వచోధోరణి. మొత్తంమీద ఘటికుడు. గడసరి అని చూడగానే అనిపించే మూర్తి జాన్ ఫిట్జ్‌రాల్డ్ కెనెడీది. అమెరికా విదేశాంగ శాఖ కార్యాలయంలో అరగంటసేపు జరిగిన పత్రికా విలేకరుల సమావేశంలో అధ్యక్షుడు శ్రీ కెనడీని గమనిస్తూ వచ్చినప్పుడు కలిగిన భావాలు ఇవి.

ఆయన అభిమానులు కూడా ఆయనను అసాధారణ వ్యక్తిగా వర్ణించరు. ఆయన అలగ్జాండరుకాదు. నెపోలియన్ కాదు. చర్చిల్‌కాదు. చివరకు డీగాల్‌తో కూడా పోలడు. కాని వీరందరిలోవున్న ప్రత్యేక లక్షణాలన్నీ కొంచెం కొంచెంగా "మా కెనడీ" లో ఉన్నాయని ఆ సందర్భంలో అన్నాడొక అమెరికా మిత్రుడు. అవి క్యూబా వ్యవహారంలో అధ్యక్షుడు శ్రీ కెనడీ గట్టిగా వ్యవహరించి, అణ్వస్త్ర యుద్ధానికి కూడా సిద్ధమై, శ్రీ కృశ్చేవ్‌ను ఒక అడుగు వెనకకు వేయించిన రోజులు. పారిస్ సభలో శ్రీ కృశ్చేవ్ చేతిలో శ్రీ ఐసెన్‌హోవర్ పొందిన పరాభవానికి క్రుంగిపోయిన అమెరికనులకు ఈ ప్రతీకారచర్య ఉత్సాహం, ఉత్తేజం కలిగించిన సమయ మది. అప్పుడు తెలిసింది అమెరికా రాజకీయ నాటక రంగంలో మెప్పు పొందడానికి కీలకం ఎక్కడ ఉందో, టెక్సాస్ రాష్ట్రంలోని డల్లాస్‌లో తుపాకి గుండ్లకు శ్రీ కెనడీ బలి కావడం ఎందుకు జరిగిందో. ప్రతీకార చర్యఅనేది అమెరికనులకు ఎంత (ప్రమాదకారి అయినా) ముఖ్యమో.

ఇంతా చేసి శ్రీ కెనడీ వయస్సు 46. ఆయన అధ్యక్ష పదవిని నిర్వహించినది 36 నెలలు. అయినా ఆయన ఒక కీలక సమయంలో హత్య చేయబడినందున, గత చరిత్ర ద్వారా సృష్టించుకున్న సుముఖ వాతావరణంవల్ల అమరజీవి అయినాడు. అబ్రహాం లింకన్ స్థాయిని అందుకున్నాడు. "మహాత్ములు ఎప్పుడు మహాత్ములు అనిపించుకుంటారు" అని ఒక చరిత్రకారుడు ప్రశ్నించుకొని "అశేషమైన అల్ప మానవులకు తమలోను నిగూఢమైన మహత్తు కలదన్న గుర్తింపు కలిగించి, కార్యరంగంలోకి దించినప్పుడు" అని సమాధానం చెప్పుకున్నాడు. ఇది శ్రీ కెనెడీ విషయంలో అక్షరాలా నిజం. అమెరికాలో కేవలం నీగ్రోలనేకాదు. స్వల్పాదాయం కల వర్గాలకు ఆయన ఆశాజ్యోతిని చూపాడు. కాని ఆ జ్యోతిని వారు అందుకొనడానికి అమెరికా రాజకీయ విష చక్రం అడ్డు వచ్చింది. దానిని తొలగించే ప్రయత్నంలో శ్రీ కెనెడీ బలి అయినాడు. అమెరికా చరిత్రలో చిరస్మరణీయుడనిపించుకున్నాడు.

ఉడ్రో విల్సన్, ఫ్రాంక్లిన్ రూజ్వెల్టు, హారీ ట్రూమన్, ఐసెన్‌హోవరు వంటి అధ్యక్షులతోను, వారి కాలపు సమస్యలు, వారు సాధించిన విజయాలతోను పోల్చి చూచినప్పుడు శ్రీ కెనడీకి లభించిన అవకాశాలు, సాధించిన ఫలితాలు చరిత్ర దృష్టిలో అల్పం. ఈ అధ్యక్షులందరూ శాంతిప్రియులు. కాని

వారి కృషి ఫలించలేదు. యుద్ధం కొనసాగించక తప్పలేదు. భవిష్యత్తులో అయినా శాంతి జీవనం సాధ్యం చేయాలన్న ఆశలతో, ఆశయాలతో వారు వ్యవహరించారు. రంగంనుంచి తప్పుకున్నారు. ఆ సమయంలో తెరమీదికి వచ్చాడు శ్రీ కెనెడీ వారి ఆశయాలకోసం, ధైర్యంగా, సంకల్ప బలంతో కృషి చేయడానికి ఉద్యమించాడు. వారికి చారిత్రక వారసుడయ్యాడు. అందువల్లనే ఆదినుంచి ఆయన ఘనత కెక్కాడు.

రూజ్వెల్టు, చర్చిల్, స్టాలిన్ వంటి అగ్రశ్రేణి నాయకులు ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధాన్ని ముగింపు చేయించి, అంతర్జాతీయ రాజకీయ రంగాన్ని తీర్చి దిద్దిన అనంతరం వారితో సమ ఉజ్జీలు అనిపించుకొనే నాయకత్వం ప్రపంచానికి లభించలేదు. వారి స్థానాలను భర్తీ చేయడం ఇప్పట్లో సాధ్యపడదనుకుంటున్న సమయంలో శ్రీ కెనెడీ 36 వ అధ్యక్షుడుగా ఎన్నికైనాడు. నూతన ప్రపంచ వాతావరణానికి తగిన యువ నాయకుడు లభించాడన్న ఆశలు ప్రపంచ ప్రజానీకానికి తొలి సంవత్సరంలోనే కలిగించాడు.

హార్వర్డ్ విశ్వ విద్యాలయంలో విద్యాభ్యాసంకంటె ఆయన సంకల్ప బలాన్ని పెంచి, నూతన అవధులను చూపిన సందర్భాలు కొన్ని ఉన్నాయి. ఒకటి బోస్టన్ నగరంలో కెనడీ కుటుంబం అక్కడి ధనిక వర్గాలనుంచి ఎదుర్కొనవలసి వచ్చిన వ్యతిరేకత. రెండు జాన్ అనారోగ్యం. "బోస్టన్ బ్రాహ్మిన్స్" అని బోస్టన్ నగరంలో వంశ పారంపర్యంగా ధనవంతమైన కుటుంబాలు కొన్ని ఉన్నాయి. కొత్తగా ధనికులైన కెనడీ కుటుంబానికి అవి తమ మధ్య చోటివ్వలేదు. అందువల్ల కెనెడీల పిల్లల పెంపకం కట్టుదిట్టంగాను, ప్రత్యేకమైన ఏర్పాట్లతోను జరిగింది. కెనెడీ తండ్రి జోసెప్ కేథలిక్ మతస్థుడు. ఈ కుటుంబం ఐర్లాండు నుంచి వచ్చింది. కెనడీ తాత జీవితం బోస్టన్ నగరంలో "సెలూన్"తో ఆరంభమైంది. కెనడీ తండ్రి మద్యాల వ్యాపారి. బ్యాంకరు. డెమొక్రాట్ అభిమాని. రూజ్వెల్టు అనుయాయి. బోస్టన్ నగరంలోని రిపబ్లికన్ వాతావరణానికి ఇవన్నీ వ్యతిరేకం. అయినా రూజ్వెల్టు హయాంలో కెనడీ తండ్రి ఇంగ్లండులో అమెరికా రాయబారిగా వెళ్లాడు. కెన్నడీల కుటుంబం డెమొక్రాటిక్ వర్గాలకు ప్రతినిధిగా నిలిచింది. అందువల్లనే "ఇంట గెల్చి రచ్చ గెలిచాడు" అన్న ప్రతిష్ఠ జాన్ కెనడీకి సెనటర్‌గా వున్నప్పుడు వచ్చింది. ఆయన రాజకీయ స్వభావాన్ని తీర్చిదిద్దింది. తండ్రి ప్రభావంలోనే "Why England Slept" అనే పరిశోధన గ్రంథాన్ని కెనెడీరచించాడు. మేధావంతులశ్రేణిలో చేరాడు.

యువకుడుగా శ్రీ కెనెడీ నౌకా బలంలో చేరాడు. పి. టి. పడవ ప్రమాదంలో వెన్నెముకకు దెబ్బ తగిలింది. ఆపరేషను చేయించుకున్నాడు. 1954 అక్టోబరులో ఆయన ఇక జీవించ డనుకున్నారు. కాని, మృత్యు ముఖాన్నుంచి బయటపడ్డాడు. అనారోగ్యంగా ఉన్నప్పుడే (1956) "Profiles in Courage" అనే గ్రంథాన్ని రచించాడు. అమెరికా రాజకీయాలలో చొరవ, తెగువ చూపిన కొందరు సెనటర్ల జీవితాలను దీనిలో సంగ్రహించి, రాజకీయాలలో 'సమయం—స్థలం—తెగువ" అనేది ఎంత ముఖ్యమో సిద్ధాంతీకరించాడు. రాజకీయ పరిపూర్ణ దశను మానసికంగా అందుకున్నా డనిపించుకున్నాడు. ఆయన అధ్యక్షుడుగా ఎన్నికైన అనంతరం కొందరు వ్యాఖ్యాతలు ఈ విషయాన్ని గురించి ప్రస్తావిస్తూ అనారోగ్యమనేది ఫ్రాంక్లిన్ రూజ్వెల్టులోవలెనే, కెనెడీలో కూడా ఆత్మ విశ్వాసాన్ని పెంచి రాజకీయ సాహసికులుగా రూపొందించిందని వ్యాఖ్యానించారు.

అయితే శ్రీ కెనడీ సెనటర్‌గా ఉన్నప్పుడు రాజకీయ సాహసం చూపని సందర్భం ఒకటి ఉంది. అది కమ్యూనిజానికి వ్యతిరేకంగా సెనటరు మెకార్థీ కొనసాగించిన ఉద్యమం. అది వేసిన వెర్రితలలు. ఆ సమయంలో శ్రీ కెనెడీ ముందుకు వచ్చి మెకార్థీని విమర్శించకపోవడం చాలామందిని ఆశ్చర్య పరచింది. విమర్శలను పెంచింది. ఆ కాలంలో ఆయన ఆరోగ్యం సరిగాలేని మాట నిజమే కాని, మెకార్థీ పట్ల తటస్థ వైఖరి చూపడానికి కారణాలు కొన్ని లేకపోలేదు. కెనెడీ తండ్రికి మెకార్థీ మిత్రుడు. కెనెడీ తమ్ముడు రాబర్టు కొంతకాలం మెకార్థీ దగ్గర పనిచేశాడు. ఐర్లాండు కేథలిక్కులకు మెకార్థీ అంటే అభిమానం. అందువల్లనే శ్రీ కెనెడీ శ్రీ మెకార్థీని బహిరంగంగా విమర్శించడానికి సిద్ధపడలేదు. రాజకీయ సిద్ధాంతాలకు విలువ ఇచ్చే కెనెడీ కూడా అవసరమైతే అవకాశవాదిగా మారగలడన్న అపవాదు ఇందువల్లనే ఆనాడు ఆయనకు వచ్చింది. అంతేకాదు. తన తమ్ముడు రాబర్టును అటార్నీ జనరల్‌గా నియమించుకొనడంతో అధ్యక్షుడు శ్రీ కెనడీ బంధుప్రీతికి, ఆశ్రితపక్షపాతానికి అతీతుడు కాదన్న విమర్శవచ్చింది.

గతంలో అమెరికా అధ్యక్షులుగా ఎన్నికైన వారిలో మేధావంతులు లేకపోలేదు. నూతన నినాదంతో జాతిని ఉత్తేజితులుగా చేసి ముందుకు నడిపించకపోలేదు. ఉడ్రోవిల్సన్ "న్యూ ఫ్రీడమ్", రూజ్వెల్టు "న్యూడీల్" అనేవి ఇందుకు ఉదాహరణలు. వీరిలాగానే కెనడీ కూడా "న్యూఫ్రాంటియర్స్" అనే నినాదాన్ని ప్రచారంలోకి తెచ్చాడు. యువక తరానికి చెందిన పెక్కుమందిని ఆకర్షించాడు. అయితే దీని కార్యాచరణకుగాను ఏర్పడిన "కెనెడీ సర్కిల్" అనేది అమెరికాలో పెక్కుమంది మేధావులను సమీకరించింది. చరిత్రకారులు, ఆర్థిక శాస్త్రజ్ఞులు,, జర్నలిస్టులు దీనిలో ఉన్నారు. వీరిది హార్వర్డ్ విశ్వవిద్యాలయ వాతావరణమని, ఆచరణకు పనికిరాదని సోషలిజానికి దగ్గరగా ఉంటుందనే విమర్శల కూడా దీనిమీద వచ్చాయి. అయినా "కెనెడీ సర్కిల్" ద్వారా "న్యూఫ్రాంటియర్స్" విధానం ఆచరణలో ఒక కొసకు రాకమునుపే శ్రీ కెనడీ మరణం అమెరికాకు తీరని నష్టం కలిగించింది. చరిత్రలో మహత్తర అవకాశాన్ని కోల్పోయేట్టు చేసింది. అందులోను తుపాకి గుండ్లకు ఆయన బలి కావడం అనేది ప్రపంచంలో అమెరికా నైతిక ప్రతిష్ఠను కూడా క్రుంగతీసింది.

—పరిశీలక్

Printed & Published For Nageswara Rao Estates (Private) Ltd, by S. Radhakrishna at The Andhra Patrika Press 6 & 7, Thambu Chetty Street, Madras-1
Acting Editor: S. Radhakrishna